

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Türkiye I

(Bir Devletin Yeniden Doğuşu)

Arnold J. Toynbee

Cumhuriyet

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Cumhuriyet'in okurlarına armağanıdır.
Parayla satılmaz.

Türk Devrimi için Batıda ve Doğuda pek çok eser yazılmıştır. Ama bunlardan çok azı gerçeği anlatabilmiştir. Bu pek azın arasında çevirisini sunduğumuz Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu I adlı eser de bulunmaktadır. Kitabın yazarı, ünlü İngiliz tarihçi Arnold J. Toynbee'dir.

Eserin üstünlüğü, bir tarihinin bilimsel yöntemiyle yazılmış olmasıdır. O zaman genç bir bilim adamı ve iki üç yıl öncesine kadar Osmanlı devletine en büyük düşmanlığı gösteren bir ulusun insanı olmasına karşın; A.J.Tonybee, genç Türkiye Cumhuriyeti konusundaki bu bilimsel araştırmasını yazarken (1926), pek çok kişinin tersine, duygulardan ve önyargılardan uzak kalmayı, küçük bazı yanlışlar bir yana bırakılacak olursa, gerçekleri bir bilim adamının nesnel gözleriyle görmeyi bilmiştir.

A.J. Tonybee, her zaman, her ülkede ve her konuda geçerli olan bilimsel bir ilkeye bağlı kalmıştır. Bu, 'Tarihi bilmeyen bugünü anlayamaz' ilkesidir.

Kitap, bu bakımdan, Türkiye'yi öğrenmek isteyen yabancılar kadar, Türk Devrimini bilimsel açıdan bilmek isteyen bizler için de çok yararlı bir çalışmadır.

Türk Devrimi için Batıda ve Doğuda pek çok eser yazılmıştır. Ama bunlardan çok azı gerçeği anlatabilmiştir. Bu pek azın arasında çevirisini sunduğumuz Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu I adlı eser de bulunmaktadır. Kitabın yazarı, ünlü İngiliz tarihçi Arnold J. [bynbee'dir.

bilimsel yöntemiyle yazılmış olmasıdır. O zaman genç bir bilim adamı ve iki üç yıl öncesine kadar Osmanlı devletine en büyük düşmanlığı gösteren bir ulusun insanı olmasına karşın; genç Türkiye Cumhuriyeti konusundaki bu bilimsel araştırmasını yazarken (1926), pek çok kişinin tersine, duygulardan ve önyargılardan uzak kalmayı, küçük bazı yanlışlar bir yana bırakılacak olursa, gerçekleri bir bilim adamının nesnel gözleriyle görmeyi bilmiştir.

A.J. Tonybee, her zaman, her ülkede ve her konuda geçerli olan bilimsel bir ilkeye bağlı kalmıştır. Bu, 'Tarihi bilmeyen bugünü anlayamaz' ilkesidir.

Kitap, bu bakımdan, Türkiye'yi öğrenmek isteyen yabancılar kadar, Türk Devrimini bilimsel açıdan bilmek isteyen bizler için de çok yararlı bir çalışmadır.

A.

J.Tonybee,

Türkiye I (Bir Devletin Yeniden Doğuşu)

Arnold J. Toynbee

Cumhuriyet

T Ü R K İ Y E

Bir Devletin Yeniden Doğuşu

. I

Nurer UĞURLU başkanlığında bir kurul tarafından
hazırlanmıştır.

Dizgi Yayımlayan:
Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. ŞtiL
Aralık 1999

A R N O L D J . T O Y N B E E

T Ü R K İ Y E

Bir Devletin Yeniden Doğuşu

I

Çeviren: Kasım Yargıcı

Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.	7
Prof. ARNOLD J. TOYNBEE ÜZERİNE.	11
YAZARIN ÖNSÖZÜ.	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
Türkiye ve Batı.	15
İKİNCİ BÖLÜM	
Eski Osmanlı İmparatorluğu (1299 1774).	27
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Batının Etkisi (1774 1919).	43
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
1908 1918 Bilançosu ve Müttefiklerin Barış Şartları.	73
BEŞİNCİ BÖLÜM	
Mustafa Kemal	91

ÖNSÖZ

Birinci Dünya Savaşı Avrupa'da dört büyük imparatorluğun sonunu getirmiştir: Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya Macaristan İmparatorluğu, Alman İmparatorluğu ve Rus İmparatorluğu bu 'büyük kıymet' in kurbanlarıdır. Yıkılan bu imparatorlukların 'enkaz'ından modern Batılı siyasal düşünceye uygun yeni devletler doğmuştur. Türkiye, Almanya, Avusturya ulusal yeknesaklıklar kapsamına girmeyen topraklarım kaybederek birer cumhuriyet olmuşlardır. Rusya ise imparatorluğunu koruyup topraklarım elden kaçırmamak başarısını göstererek bir sosyalist cumhuriyet biçimine girmiştir. Rusya'nın yeni rejiminin çok özel bir durumu olduğu için buna hiç dokunmadan öbür üç imparatorluğun aldığı yeni kimliğin dünyada yarattığı tepkiler incelendiğinde en çok sözü edilmeye değer ülkenin Türkiye olduğu görülür.

Dünya için Almanya ve Avusturya, 'Batılı'dır. Batılılar için de kendilerinden olan ülkelerdir. Yüzyıllar boyunca aynı inançları taşımışlar, aynı kültürle yoğrulmuşlar, aynı hareketlere ve benzeri olaylara sahne olmuşlardır. Aralarında çatışmalar meydana gelmişse, bu, inanç ve kültür zıtlaşmasından değil çıkarlar yüzünden olmuştur. Birinde oluşan yenilik ister teknik, ister ekonomik, ister ideolojik olsun hemen öbür

rünce öğrenilmiş, benimsenmiş, derhal uygulanmasa bile, zihinlerde yer etmiş ve tabii görülmeye başlanmıştır. Modern çağın ilk ve en büyük siyasal hareketi olan Fransız Devrimi, Batı'da heyecan yaratmıştır; fakat yadırganmamıştır. Fransız Devrimi'ni oluşturan düşünceler öbür Batı ülkelerinde de aynı zamanda gelişmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonunda Almanya ve Avusturya imparatorlukları cumhuriyet rejimine geçtikleri zaman kimseyi şaşırtmamışlardır. Yalnız eskinin tantanasını yaşamış olanlar bir "Vah vah!" demekle yetinmişlerdir.

Türk ulusu ise Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntısından bir cumhuriyetle çıkınca dünyadaki tepkiler çok değişik olmuştur. Modern dünyanın uyulması gereken ölçülerini tayin etme durumuna gelmiş Batılılar için Türkler, kendilerinden olmayan insanlardı. Dilleri onlannkine hiç benzemiyordu, dinleri ayrıydı; aynı kültür içinden yetişmemişlerdi. Değişik gelenekleri vardı. Batı ölçülerinin dışında kalmış oldukları için 'barbar' da sayılabilirlerdi. Doğulu Osmanlı İmparatorluğu'nun içinden Batılı bir cumhuriyetin çıkması, işte bu yüzden dünyada şaşkınlık uyandırmış ve çeşitli tepkilere yol açmıştır. Tepkiler; takdirden şüpheye ve küçümsemeye, kıskançlıktan gıptaya kadar derece derece değişmiştir. Batılıların kimi hayret, kimi takdir, kimi şüphe etmiş; Doğulular ise, kimi kendilerinden olanın öbür tarafa geçmesine kızmış, kimi de aynı şeyi yapamamanın üzüntüsünü duymuştur.

Türk Devrimi için gerek Batı'da, gerek Doğu'da çok mürekkep tüketilmiştir. Fakat bu konuda yayınlananların pek azı gerekeni anlatabilmiştir. Bu pek azm arasında burada çevirisini sunduğumuz eser de buluılmaktadır. Kitabın yazarı ünlü İngiliz tarihçisi Arnold J.Toynbee'dir. Eserin üstünlüğü, bir ta

rihçinin bilimsel metodu ile yazılmış olmasından geliyor. O zaman henüz genç bir adam ve iki üç yıl öncesine kadar Osmanlı Türklüğüne en büyük düşmanlığı gösteren bir ulusa mensup olmasına rağmen, Genç Türkiye Cumhuriyeti hakkındaki bu araştırmasını yazarken pek çok kişinin aksine hislerden ve önyargılardan uzak kalmayı, ufak tefek bazı yanlışlar bir yana bırakılacak olursa, gerçekleri bir bilim adamının tarafsız gözleri ile görmeyi bilmiştir.

Kitabı okurken siz de şu kanıya varacaksınız; Toynbee, her zaman, her ülkede ve belki her konu için geçerli olan ilkeye sadık kalmıştır: Bu, "Tarihi bilmeyen bugünü anlayamaz" ilkesidir. Nitekim, bu araştırmasının bir bölümünde şöyle demektedir:

"Siyasal değişimin sürmekte olduğu ülkelerde, şartlar, bir taimçinin bunları resmedemeyeceği kadar oynaktırlar. Bu durumda tarihçinin yapabileceği en iyi şey bütünü ile aydınlanmış bir gözlemci olarak ve kendini mümkün olduğu kadar her türlü bağlardan sıyrıp tarihin benzer geçmiş olaylarının verdiği bilgi ve tecrübelerin projektörünü günün gelişen olayları üzerine tutmaktır."

Kitap, bu bakandan, egzotizmden sıyrılıp gerçek Türkiye'yi öğrenmek isteyen yabancılar kadar, hislerden arınıp Türk Devrimi'ni bilimsel açıdan görmek isteyen bizler için de yararlıdır, sanıyoruz.

PROF. ARNOLD J.TOYNBEE ÜZERİNE

DÜNYA iki kampa ayrılmış, dört yıl süren bir büyük sa yaştansönra bir tarafyere serilmişti. Fakat çok geçmeden, öldü sanılan ve mirası paylaşılanlardan biri, başkaldırmış ve kendisini düpedüz soymaya gelenlere kafa tutmuştu. Türkölüsü, kurtuluşu için galip tarafla savaşa tutuşmuştu. Bu, bütün dünya için şaşkınlık uyandıran bir olaydı.

' Nerede bu tür bir olay olursa oraya gazetecilerin akın etmesi âdettendir. Artık Ankara, İzmir, İstanbul sokaklarında, Sakarya kıyılarında dünyanın dört bucağından gelmiş gazeteciler dolaşıyordu. Bunlar arasında, yıllar sonra adları dünyanın ünlü kişileri sırasına girecek iki genç gazeteci de vardı: Ernest Hemingway ve Arnold J.Toynbee. Birincisi, Amerikalıydı; herAmerikalı gazeteci gibiAvrupa 'yı hele Avrupa 'nın öbür ucunu hiç tanıımıyordu. Olayları yalnız yüzeyden görüyor, kendini bunların heyecanına kaptırıyor; derinine inemiyor, romancılığa 'heveskârlığından ' ateş, kan ve gözyaşı edebiyatı yapıyordu.

1889 yılında Londra 'da dünyaya gelen Arnold Toynbee de bu tip İngiliz gençlerindendi. Babası da tarihçi olduğu için herkesten çok tarihle doluydu ve konuya daha küçükyaşından itibaren ilgi duymaya başlamıştı. Nitekim tarih öğrenimiyap

tı ve bunda o kadar başarılı oldu ki, onu 1919 da Londra Üniversitesi'ne tarih profesörü yaptılar. Bu görevde 1924 yılına kadar kaldı ve bu arada Türk Yunan Savaşı da dahil Avrupa'daki ve Yakındoğu'daki birçok önemli olayı yerinde izledi. Bunları yaparken tarih ve başka uluslar hakkındaki bilgilerinden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nı yararlandırmaktan da geri kalmadı.

Bizans uygarlığı uzmanı olarak yetişen Toynbee, daha sonra kendini tarih felsefesine verdi. Özellikle uygarlıkların evrimini incelemeye koyuldu. Eski Yunan uygarlığından hareket ederek yaptığı araştırmalar onu bazı sentezlere ulaştırdı ve sonunda ortaya Uygarlıkların Devri teorisi çıktı. Bu teoriye göre; uygarlıklar da doğarlar, gelişirler ve yıkılırlar. Bunların yerini alanlar da aynı devri yaparak yerlerini başkalarına bırakırlar ve bu böyle sürüp gider.

Toynbee'nin başlıca eserleri arasında şunlar bulunmaktadır: "Tarihsel Yunan Düşüncesi, Uygarlığı ve Niteliği" (1924), "Türkiye" (1926), "Sınav Geçiren Uygarlık" (1948), "Dünya ve Batı" (1953). En büyük eseri ise 1934-1961 yılları arasında tamamlamış olduğu 12 ciltlik "Tarihin İncelenmesi"dir. Bunlardan başka gazetelerde, dergilerde yayınlanmış yüzlerce makale, röportaj ve seri röportajı vardır.

Bunlar arasında Turancılık Akımı üzerine yayınlanmış çok önemli yazıları da bulunmaktadır.

Toynbee, Türkiye hakkındaki kitabını yazdıktan sonra birkaç kere daha Türkiye'yi ziyaret etmiş, anlattığı değişmelerin son durumlarını gözden geçirmiştir.

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Türkiye üzerine böyle bir kitap yazmamı yayınevi 1923 yılında teklif etmişti. O tarihte Ankara'dan henüz dönmüştüm. Daha önce 1921 yılının büyük bir kısmını, Türk Yunan Savaşı'nı, bir bu yandan, bir öbür yandan inceleyerek geçirmiştim. İngiltere'de bulunduğumda da çoğu zaman Yakındoğu tarihini incelemek ve bu konuda dersler vermekle uğraşıyordum.

^ Elime kâğıdı kalemi alıp bu konuyu işlemeye, hatta aklımda plânını yapmaya bile vakit bulamadan, beklenmedik bir anda başka bir görev aldım. Bu durumda yayınevi büyük bir anlayış göstererek kitabı teslim tarihini daha geriye attı. Kitaba yeniden döndüğümde aradan epeyi bir süre geçmişti ve bu sürede Türkiye'de yeniden büyük değişiklikler meydana gelmişti. Türkiye'de iken bu değişikliklerin ne kadar büyük bir hızla yer almakta olduğunu gördüğüm için, işe koyulurken, bu süre içinde uğradığım bilgi kaybını, Türkiye'de olayları kendi gözleri ile izleyen birinin yardımı ile gidermek zorunluğunu duydum.

Böyle birini ararken şans karşıma dostum Kenneth P. Kirkwood'u çıkardı. Yıllarca İzmir Koleji'nde tarih dersleri okutmuş bu dostun bu kitaptaki payı benimkinden az değildir. Bu arada Prof. Earle ve Hulusi Hüseyin Bey'e de yardımlarından dolayı teşekkürlerimi bildirmek isterim.

Haziran 1926
Arnold J.TOYNBEE

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Türkiye üzerine böyle bir kitap yazmamı yayınevi 1923 yılında teklif etmişti. O tarihte Ankara'dan henüz dönmüştüm. Daha önce 1921 yılının büyük bir kısmını, Türk Yunan Savaşı'm, bir bu yandan, bir öbür yandan inceleyerek geçirmiştim. İngiltere'de bulunduğumda da çoğu zaman Yakındoğu tarihini incelemek ve bu konuda dersler vermekle uğraşıyordum,

Elime kâğıdı kalemi alıp bu konuyu işlemeye, hatta aklımda plânını yapmaya bile vakit bulamadan, beklenmedik bir anda başka bir görev aldım. Bu durumda yayınevi büyük bir anlayış göstererek kitabı teslim tarihini daha geriye attı. Kitaba yeniden döndüğümde aradan epeyi bir süre geçmişti ve bu sürede Türkiye 'de yeniden büyük değişiklikler meydana gelmişti. Türkiye' de iken bu değişikliklerin ne kadar büyük bir hızla yer almakta olduğunu gördüğüm için, işe koyulurken, bu süre içinde uğradığım bilgi kaybım, Türkiye'de olayları kendi gözleri ile izleyen birinin yardımı ile gidermek zorunluğunu duydum.

Böyle birini ararken şans karşıma dostum Kenneth P. Kirkwood'u çıkardı. Yıllarca İzmir Koleji'nde tarih dersleri okutmuş bu dostun bu kitaptaki payı benimkinden az değildir. Bu arada Prof. Earle ve Hulusi Hüseyin Bey'e de yardımlarından dolayı teşekkürlerimi bildirmek isterim.

Haziran 1926
Arnold J.TOYNBEE

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE BATI

29 Ekim 1923 'te, Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin bir karan ile 'doğan' Türkiye Cumhuriyeti, bugünün dünyasında Batı uygarlığının üstünlüğü için dikilmiş bir anıttır. Batı uygarlığımız, bazı çizgiler üzerinde gelişmeseydi ve ilk dar sınırları dışına taşarak batılı olmayan zihniyetlerdeki daha değişik gelişme biçimlerini etkilemeseydi 20 Nisan 1924 Anayasası ile donatılmış ve 1925 yılında Türk devlet adamlarının izledikleri politikayla yönetilen bir Türk Cumhuriyeti'nin Anadolu'nun içinden çıkabileceği düşünülemezdi.

Nitekim, bugünün Türkiye'sinde bir yabancı gözlemcinin ilgisini çeken her şeyin temelini bazı Batılı etkilere kadar izlenebileceğini söylemek bir aşınlık olmayacaktır. Bunlar Batılı etkilerden doğmamış olsalar bile, Batılı etkilere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmışlardır. Cumhuriyetin kurucularına, tespit ettikleri sınırlar içinde, Türk bağımsızlığını kurtarmaları imkânını veren Türk Ordusu, Batı (ya da Batılılaşmış) devletlerin istilâ tehdidi karşısında yine Batılı örneklerle donatılmış ve örgütlendirilmişim

Ülkenin ana endüstrisi olan Türk tanımı, başlıca kânnı,

ürünlerini Batı pazarlarına ihraç ederek sağlamakta ve faaliyetini Batıdan ithal ettiği tarım araçları ile devam ettirmekte dir. Türk devletin in üzerine inşa edildiği siyasal fikir birbirine kenetlenmiş bir millet, merkezî bir yönetim, bütünüyle ege men bir devlet ve hangi şekilde olursa olsun özerkliklere tahammülsüzlük görüşü modern Fransa'da biçimlenmiş olan devlet fikrinden alınmıştır.

Son birkaç yıl içinde değişmekte olan Türkiye'deki bütün başka değişikliklerden çok daha hızlı olmuş eğitim ve kadının haklarına kavuşması, genel olarak Batının İngilizce konuşan toplumlarındaki kadın hareketlerinden esinlenmiştir ve hatta bunun izlerini, bir dereceye kadar İstanbul'daki tek Amerikan eğitim kuruluşunun doğrudan doğruya yaptığı etkide bulmak mümkündür. Her daldaki Türk eğitimi, Türk edebiyatının şekli ve muhtevası, hatta dildeki evrim (kadın ile erkek arasındaki ilişkilerden sonra bir toplum içinde önde gelen en önemli unsur) bugün, Batı dünyasından gelen akımın inkâr edilmez etkilerini göstermektedir.

Batılılaşma yolundaki bugünkü Türkiye, bu kitabın başlıca konusudur. Kitapta, Türk yaşamının değişik yönleri enine boyuna gözlemlenmekte ve eleştirilmektedir. Fakat, Türkiye'nin Batı dünyasının yörüngesine çekilmesinin anlamı bunun çok derin bir devrim hareketi olduğu görülmedikçe anlaşılamaz. Öyle ki, bir buçuk yüzyıl önce ister Türk, ister yabancı olsun en keskin gözlemci bile böyle bir devrimin oluşacağını düşünemezdi.

Osmanlı İmparatorluğu, 1774 yılında Rusya ile yaptığı savaşların en büyüğü ve en felâketlisinden çıktığında Osmanlı toplumunda Batı etkisinin en küçük izi bile yoktu. Siyasal ve toplumsal kuruluşları geleneklerden doğmuş ve Batıdaki

lerden bütünüyle bağımsız olarak gelişmişler, hatta bazı önemli noktalarda Batıdakilere düşman kesilmişlerdi. Bu kuruluşların o zaman ilk bakışta dağılmaya yüz tutmuş görünmeleri, en keskin gözlemciler tarafından bile, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve belki de Türk milletinin ölmekte olduğu kanısına yol açmıştı.

1774 yılında, imparatorluğun bir yüzelli yıl daha yaşayacağını, paramparça olduktan sonra da bu yıkıntının içinden, Batı milletlerine tek basma karşı duran, onların yaşayış düzenini uygulayarak Batı topluluğuna kendini eşitlik temeline dayanarak kabul ettiren bir Türk milletinin çıkacağını söylemek, çok aşın bir 'kehanet' olarak görünürdü.

Okuyucuya bu devrimsel değişiklik üzerinde bazı izlenimler verebilmek için bu izlenimler olmazsa bugünkü Türkiye, ilginçliğinin büyük bir kısmını yitirir ve hemen hemen anlaşılabilir bir duruma gelir kitabın ilk bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nun geriye doğru 1774'e kadar tarihi, 1774 ile 1919 arasında Batı etkisinin meydana getirdiği çalkantılar anlatılmaktadır.

Kitabın ana bölümünde ise 1919 1922 savaşı ve devrimi, sonra da 1923 Lozan Antlaşması'nın ardından biçimlenmekte olan Türkiye ele alınmaktadır. Türkiye'yi, geçmişteki ve bugünkü biçimi ile ortaya koymadan önce, bir buçuk yüzyıl öncesinde Batılıların gözlerine nasıl göründüğünü hatırlatmakta yarar vardır. Arada pek çok olayın geçmiş olmasına rağmen, bugün bile ülkesi ve halkı ile doğrudan doğruya temas etmemiş Batılıların çoğunun kafasındaki 'Türkiye görünüşü' budur.

"Türkiye" deyince, biz Batılıların aklına ne gelmektedir? Çoğumuz için Türkiye, 'halı, tütün, incir ve lületaşından pipo' demektir. Eğer bir iş adamıysak, Türkiye'yi İngiliz malları için

bir pazar olarak görürüz. Her iki durumda da Türkiye ile ilgili düşüncemiz ticarîdir. Fakat hiçbir zaman, ilk düşünce olarak, Türkiye, her yıl İngiltere'nin bir mal gönderdiği ve buna karşılık da bazı egzotik mallar satın aldığı bir yerdir.

"Türkiye" deyince aklımıza gelen ikinci düşünce de coğrafidir. Bize göre, harita üzerinde Türkiye önemli ticaret yollarının geçtiği ve bazı stratejik noktaların bulunduğu bir bölgedir.

Batı Avrupalı bakımından, Avrupa ile Asya'yı birleştiren iki kara köprüsü vardır. Güneydeki Türkiye, Kuzeydeki ise Rusya'dır. Oysa, Rus köprüsü devamlıdır. Türk köprüsü ise Boğazlar ve Marmara Denizi ile kesilmiştir. Aynı zamanda, bu deniz ve boğazlar, Batı için, Güney Rusya'ya, Kafkasya'ya ve aşağı Tuna havzasına ulaşan önemli ticarî ve stratejik yollar : : Her iki yol kuzeybatıdan güneydoğuya uzanan karayolu gımeıybabdankuzeydoğuya uzanan deniz yolu Çanakale ve İstanbul'da birbirlerini kesmektedirler ve bunun anlamı da, bizim için birkaç tarihî cümle içinde bulunmaktadır: "Boğazlar Sorunu", "Çanakale Savaşları", "Hindistan Yolu" ve "Bağdat Demiryolu".

Bu değişik fikir çağnşımın üzerinde düşünürsek Türkiye'nin bizim için, Avrupa Sistemi'nin büyük devletlerinin ticarî, ekonomik, siyasal ve askerî faaliyetlerinin bir alanı, bir "no man's land" Olduğunu görürüz. Bu, Batı dünyasının sınırları dışında öyle bir alandır ki, üzerinde Batılılar zaman zaman birbirleriyle tehlikeli bir şekilde çatışmaya düşmekte ya da bir boşluk meydana getirdiğinde, komşu olduğu için, Avrupa'da kurulmuş olan 'nazik kuvvet dengesi'ni bozmaktadır. Başka bir deyimle, Türkiye'ye kendi dünyamız, alışveriş ve coğrafya açısından bakmakta, onu kendi açısından ve insanlık yönünden görmemekteyiz. Üstelik ülkeye kendi adlarını vermiş olan Türkleri bile zihnimizden tamamen çıkarmaktayız.

Bununla beraber, Türkleri taradığımızda da onlarla ilgili çok aşırı yargılara varıyoruz. Genellikle İngilizin kafasında Türke takılan sıfat "Konuşmaya lâayık olmayan adam"dır. Bu yaygınlaşmış önyargıya kaçınılmaz bir tepki doğmakta ve bazı İngilizler için de Türk, normal İngilizde bulunmayan bütün erdemleri kendinde toplamış "mükemmel bir centilmen" olmaktadır. Tabii, her iki iddia da aşındır ve bunlar Türkleri kendileri gibi insanlar olarak görmeyi başaramayanlardan çıkmaktadır. Bu çabalar Türkleri oldukları gibi görmek için değil, duyguların deşarjı için harcanmaktadır. Yaygın "konuşmaya lâayık olmayan Türk" fikri kendilerini erdemli görmek isteyenlerin duygularını tatmin etmekte, bunun tersi olan "Centilmen Türk" fikri de yaygın bir önyargıya karşı çıkmak isteyenlerin kını oşamaktadır. (Her toplumda, genel yargılara karşı çıkmak arzusunu tatmin etmeyi aramayan bir azınlık vardır.) Fakat her iki taraf da "kötü adam" ya da "kahraman" gerçekten kendilerinden ayrı yaratıklar gibi ele almaktadır. Çünkü onlar Türkü, kendileri gibi etten ve kandan yapılmış, kötülüğü de, iyiliği de bilen, mutlu olabilen ya da acı çekebilen yaratıklar olarak görememekte, ciddiye alamamaktadırlar.

Bu şartlar içinde, modern Türk tarihinin eğiliminin Batıda yanlış anlaşılmasında şaşılacak bir yan yoktur. Bu yüzden de Batılı gözlemcilerin Türkiye'nin yakın geleceği üzerine yaptıkları 'kehanet'ler hep yanlış çıkmıştır. Son bir buçuk yüzyıl içinde Türk tarihine egemen olan batılılaşma hareketi o kadar yeni ve devrimci olmuştur ki, en keskin ve en yakınlık duyan gözlemci tarafından bile kolayca yanlış anlaşılabilirdi.

Batılı gözlemcilerin Türkiye'ye bakmak için seçtikleri bu durum, insanlık dışı olmasa bile, yanlış anlamayı çok daha kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu, belki pek azımızın farkında ol

www.cizgiliforum.com
engine1

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

duğumuz bir durumu açıklar. Fakat şurası da bir gerçektir: Geriye doğru daha geniş bir açıdan bakacak geleceğin kuşakları bunu olağanüstü bir 'paradoks' olarak göreceklidir.

Türkiye'deki, 1914 1918 Büyük Savaşı'ndan beri en yüksek noktasına ulaşan batılılaşma hareketi, modern dünya milletleri arasında Batı uygarlığının gücüne tanıklık etmektedir. Buna rağmen, bu milletlere ilk hareketi veren Batı, görüldüğü gibi, kendi sağ elinin ne yaptığının farkında bile olmamıştır.

Türkiye'nin modern tarihinin ana olayı şudur: Bizimkinden tamamen değişik bir tarihsel geçmiş ve sosyal sistemden hareket eden Türkler, son zamanda insan gücünün izin verdiği bir hızla bizim alanımıza gelmeye başlamışlardır. Fakat Batılı gözlemcilerin çoğu, Türklerin ilerledikleri yönde yanılmışlar ve onlara bu yöne doğru yol gösteren yıldızı görememişlerdir. Bu körlüğün nedeni, Türklerin bu maceralı yola çıktıkları ilk noktaya objektif bir bakış atmakta gösterdikleri başarısızlıktır.

Türklerin tarihsel geçmişleri ile bizimki arasındaki derin farkları gören Batılı gözlemciler, pek ender olarak durup her iki geçmişin de, aynı şekilde, belirli bir insan toplumunun belirli bir çevreye tabii uyumu ile doğduğuna bakabilmişlerdir. Batılı gözlemciler, kendilerine sübjektif olarak ters görüldüğü için Türk geçmişinin genellikle 'gayri tabii' olduğuna hükmetmişlerdir. Hemen hemen dinsel olan bu varsayımın etkisi altında, Batılı gözlemciler, gözleri önünde geçen olaylardan yanlış sonuçlar çıkarmışlardır.

Türklerin bizimkinden değişik bir geçmişi olması ve son zamanlarda da bir değişme ve dert devresinden geçmekte olduğu 'vakıa'larma dayanan Batılı gözlemciler, Türkiye'nin bir evrim geçirişini görememişler ve hemen günahlarının Allahın

emrettiği cezaı ödemekte olduğu sonucuna varmışlardır. "Günahın bedeli ölümdür" ve "Avrupa'nın Hasta Adamı" sıfatı takılmış olan Türk, sonu ölüm olan bir hastalığa yakalanmıştır.

Türk'etakılan "Hasta Adam" sıfatının garip bir tarihi vardır. Bu sıfat, Batılı zihnindeki Türk görüntüsünün değışmesine yol açmıştır. 1683'teki İkinci Viyana Kuşatması ile 1774'de imzalanan barış antlaşması sonucu Rusların Karadeniz kıyılarına yerleşmeleri arasında geçen süre içinde Batılıya göre asıl günahkâr kendileriydi; Türkler onları cezalandırmak için Allah'ın bir gazabı olarak üzerlerine salınmıştı. Türkler hakkındaki yeni sıfat, 1853'te St. Petersburg'da Çar I. Nikola tarafından, İngiliz büyükelçisi ile yaptığı bir konuşmada kullanılmıştır.

Çar, "Elimizde hasta bir adam var, çok hasta bir adam... Her an ellerinizde ölebilir..." demişti. O günden itibaren hasta adamın her an ölmesi, komşuları bazıları sevinç, bazıları da endişe içinde ve herkes tarafından hiçbir kurtuluş ümidi kalmadığı düşünülerek beklenmiştir. Ölüm 1876'da, 1912'de ve tam bir güven içinde de 1914 yılında beklenmiştir. Ve Türkler sağlık ve güçlerinin yerinde olduğunu 'muzaffer' Müttefiklere Lozan Barış antlaşmasını imzalatarak ispatlamışta Buna karşılık yine de Türkün sinsi bir hastalıktan öleceğine kesinlikle inanılmıştır. Kimi Türkiye'nin üç kuşak içinde frengiden kırılıp yok olacağım, kimi Türkün söküğünü dikmekten, lokomotiflerini işletmekten 'âciz' olduğunu ve yabancı azınlıklar da ülkeden atıldığına göre ekonomik ehliyetsizlik içinde boğulup gideceğini ileri sürmüştür. Bu "Hasta Adam" teorisinde inat edilmesi, Batının Türkiye karşısındaki tutumunun ne kadar çok önyargılara dayandığını, objektif vakıalara ne kadar az önem verildiğini olayların da ispatladığı gibi en güçlü bir şekilde göstermektedir. Bu kitabı yazarken Çar Nikola'nın

Türkler için "Hasta Adam" sıfatını kullanması üzerinden aşağı yukarı 73 yıl geçmiştir (1). Bugün Çarlık yalnız St. Petersburg'dan değil, Rusya'dan da kalkmıştır. Ama "Hasta Türk", yatağım yorgamm İstanbul'dan toplayıp Ankara'ya gitmiştir ve görüldüğü gibi bu hava değişimi ona pek yaramaktadır.

Böylece, Türk, Türkün ne olacağı konusunda Batı'nın kendi zihninde yarattığı görüntüye bir türlü uymayarak Batılıyı hep şaşırtmıştır. İki toplumun kişileri teker teker karşı karşıya geldikleri ender zamanlarda da bu şaşkınlık çok daha büyük olmuştur. Batılıya, Türkün Hint Avrupa dillerinden birini konuşacak yerde garip bir Turan dili konuştuğu, Lâtin harfleri ile soldan sağa doğru yazacak yerde, Arap harfleri ile sağdan sola doğru yazdığı ve Hristiyan olmak yerine Müslüman olduğu öğretilmiştir. Akıllı bunlarla doldurulmuş bulunan Batılı, yassı burunlu, kayış gibi derili, çekik gözlü, nallarının bastığı yerde ot bitmeyen ata binmiş bir yaban adamı ya da başında kubbe kadar büyük bir sarıkla sırtında çadır kadar büyük bir kaftan bulunan; peşine taktığı bir sürü peçeli kadın ile sakalını uçura uçura dolaşan bir insan azmam ile karşılaşmayı beklemektedir. Batılı hiçbir zaman, kendi dinlerinden olan Macarlar ve Finliler gibi ulusların da Turan dilleri konuştuklarını, Arap yazısının çok eski ve güçlü bir yazı olduğunu, din bakımından Müslümanlığın tek Tanrı tanıdığını, Calvinistler gibi kadere inandığını, Protestanlar gibi Kur'an'ı aynen uygulamasını istediğini düşünmemektedir. Bunun sonucunda Batılı, Türk diye beyaz tenli, kendi gibi giyinen, Fransızca'yı İngilizler ve Amerikalılardan çok daha iyi konuşan, yakışıklı görünümlü bir Avrupa tipi ile karşılaşınca şok geçirmektedir.

(1) Toynbee'nin bu kitabının ilk yayınlanış tarihi 1924'dür.

Elbette bu kitabı okuyanların çoğu Mustafa Kemal'in fotoğraflarını görmüşler ve her halde Türkiye Cumhurbaşkanı'nın görünüş bakımından ulusunu temsil edip etmediğini düşünmüşlerdir. Bu sorunun cevabı olumludur. Sarışın, gri gözlü, açık tenli, düz burunlu "Alpli" ya da "Kuzeyli" tipi belki de Türkler arasında esmer "Akdenizli" tipinden daha yaygındır ve bugün Türkiye'de pek az olan "Moğol" tipinden de uzaktır. "Moğol" tipine Anadolu'nun çok içlerinde rastlanmaktadır. Türkiye'de kıyılardan içlere doğru yolculuk eden ve sözgeşi, İzmir'den Afyonkarahisar'a giden bir yabancı, ırk farkları bakımından Avrupa'da Riviera'dan Normandiya'ya ya da Bavyera'ya, giden bir yolcudan daha değişik izlenimler edinmektedir.

Türkiye'de bir yolcu batı kıyısından Anadolu'nun içlerine doğru ilerledikçe fizik görünüş daha açık renklere doğru değişmektedir. Yani, yolcu sanki Orta Asya'ya doğru değil de Kuzey Avrupa'ya gidiyormuş gibi bir izlenim edinecektir.

Eski Osmanlı İmparatorluğu'nda egemen yönetici sınıfındaki Türklerde, belki Orta Avrupa'dan, Rusya'dan ve Kafkaslardan Slavların ithal edilmiş olmalarının etkisi görülebilir. Fakat bugünkü Türk halkının çoğunluğu doğrudan doğruya ve daha somadan Türkleşmiş olan, eski Anadolu halklarından, Etiler, Frikyahılar ve Bizanslılardan gelmektedir. Bugüne kadar elde ettiğimiz bilgilere göre, ırk değişimi çok derin olmamıştır. Bugünkü Türk ulusunda görülen fizik nitelikler Milâttan önce onbirinci ve hatta onaltıncı yüzyıllarda da egemen tipleri meydana getirmekteydi. Daha somaki Osmanlı toplumunun çekirdeğini teşkil eden ve Orta Asya steplerinden kalkıp Kuzeybatı Anadolu'ya yerleşen Türkler de görünüşleri bakımından saf Moğol tipinde değillerdi.

Orta Asya steplerinin göçebeleri yalnız Moğollardan değil, bunların etrafında bulunan her türlü tiplerden meydana gelmişlerdir ve tarihin başlangıcında, dünyanın bu bölgesinde "Nordik" (Kuzeyli) tipinin Çin sınırlarına kadar daha hâkim bir tip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Türklerin değişik tiplerdeki atalarının bugünkü karışmış Türklerde görülen tiplerden daha değişik olduklarını ortaya koyacak bir delil yoktur ve şüphesiz Türkler, kütle olarak "Beyaz Irk"a mensup bulunmaktadırlar.

Şurasım da belirtmek gerekir; fizik görünüş sorunu, sanıldığından daha az önemlidir. Yaygın bir inanca göre "Beyaz Irk" ve Batı toplumu birbirinin aymdır. Yani, bütün Batılılar beyazdır ve bütün beyaz insanlar da Batı uygarlığının çocuklarıdır. Gerçekte bu, tam bir yanılmadır. Yeni dünyada, sözeleş, Amerika Birleşik Devletleri'nde İngilizce konuşan, Protestan Kilisesinin Metodist kolundan zenciler; Meksika ve Brezilya'da, dinleri Katolik, dilleri Lâtinceye dayanan renkli insanlar vardır ve bunlar kültür bakımından Batılıdır. Buna karşılık, eski dünyada, batı kültürü dışmda olan değişik beyaz uluslar vardır ve her zaman da olmuştur. Bugünün eski dünyasında, Rifler, Kürtler ve daha iyi bir örnek olarak, Hindistan'ın kuzeybatı sınırındaki halklar ya da Japonya'nın kuzeyindeki Ainular gibi toplumsal şartlan atalanmızın onsekiz yüzyıl öncesinin şartlarına benzer beyaz barbarlar bulunduğu gibi, Ruslar ve İranlılar gibi Batı uygarlığından olmayan fakat uygar beyazlar da vardır.

Bunların yanı sıra, bir uygarlığı bir kenara bırakıp başka bir uygarlığa geçmeye çalışan Türkler gibi beyazlar da bulunmaktadır. Kitabımız bunları ele almaktadır.

Ne kadar gariptir; Türkler beyaz insanlar olmakla beraber,

başka renkteki insanları eşit görmeyi reddeden Batı dünyasının Protestan beyazlarından, özellikle bunların İngilizce konuşanlarından aksi bir tutum içindedirler. Bu bakımdan, Türkler Batı toplumunun Lâtin asıllı üyelerine benzemektedirler. Fransız ordusunda olduğu gibi, Türk ordusunda da renkli bir subayın beyazlara komuta emğini görmek, bir anormallik değildir. Türkler arasındaki bu ırk hoşgörüsü eski bir İslâm geleneğidir ve Batılılaşma dalgasının bu geleneği ortadan kaldırması da pek muhtemeldir. Fakat Türkler, Batı uygarlığını Amerikan biçimi ile değil de, Fransız biçimi ile kabul ettiklerinden, bınakmakta oldukları uygarlığın en üstün taraflarından biri olan bu hoşgörüyü tam kaybetmeyecekleri konusunda yine de ümit vardır.

Türkiye ve Türkler hakkındaki bugünkü Batı inanışlarının değiştirilmesi gerektiği üzerinde bir hayli söz söyledik. Şimdi bunun neden böyle olduğunu anlatalım: Nedeni şudur, Batılı gözlemcilerin çoğu Türkiye'ye dışardan, Batı dünyasına yaslanmış bir anormal şişkinlik gibi bakmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye çözömlenmesi imkânsız bir sınır olarak görünmektedir. Bu kitabın geri kalan kısmında, kendimizi bu Batı açısının dışına çıkarmaya çalışacağız ve ayaklarımıza Türk ayakkabılarını (daha doğrusu giyip çıkarması bizim çizmelerimizden çok daha kolay olan Türk pabuçlarını) giyip, dünyaya Türklerin gözü ile bakacağız. Bunu başarabildiğimiz takdirde, yalnız Türkleri daha iyi anlamakla kalmış olmayacağız; kendi uygarlığımızı da yeni bir ışık altında göreceğiz. O zaman Batı, gözlerimizde, Rusların, Çinlilerin, Türklerin, Hinduların gördükleri gibi canlanacaktır. O zaman karşımıza, bir dev enerjisine sahip, etkileyici bir yabancı güç ve inkâr edilemeyecek hatta hayret verici bir varlık olarak çıkacaktır.

Bu arada, "Hasta Adam" olmakla beraber, Türklerin has

talığının hiçbir zaman öldürücü olmadığını da ortaya çıkaracağız.

Çar Nikola, teşhisinin bu ikinci ve daha heyecan verici kısmında çok ileri gitmiştir. Çünkü hastalığın belirtilerinin anlamını kavrayamamıştır. Tabiat bilgisi olmayan bir kişi, derisini değiştiren bir yılan gördüğünde, hayvanın derisini kaybettiği için bir zamansama tekrar eski durumuna geçeceğine inanmaz. Bu inancına bir gerekçe olarak da, bir insanın ya da başka bir memeli hayvanın, derisi yüzülmek talihsizliğine uğradığında da yaşadığının hiç görülmediğini söyler. Evet, bir panterin postundaki benekleri ve bir Habeş'in derisinin rengini değiştiremeyeceği kanısı doğrudur. Fakat tabiat meraklısı kişi daha derin bir inceleme yapmış olsaydı, yılanın her ikisini de yapmasının çok tabii bir olay olduğunu öğrenirdi. Elbette deri değiştirmek yılan için de güç ve rahatsız edici bir iştir. Bir süre için dış etkilere açık kalmakta, hayatı, sadece düşmanlarının merhametine bağlı kalmak tehlikesine düşmektedir. Bu arada, şahinlerin ve kargaların elinden kurtulabilmiş se; yalnız sağlığına yeniden kavuşmakla kalmamakta ve ze hiri daha da güçlenerek yeni bir gençlik elde etmektedir.

Bunun en yeni örneği Türklerdir ve onlar için "Hasta Adam" yerine "Deri değiştiren yaratık" demek, durumları için çok daha uygun düşmektedir.

Bu kitabın amacı, yeni derileri altında Türkleri daha iyi anlatabilmektir. Türkleri daha iyi anlayabilmek için de onun geçmişte ve şimdi ne olduğunu; ayrıca eski derisini nasıl atıp yenisini yine nasıl sırtına geçirdiğini incelememiz gerekmektedir. Kitabın bundan somaki bölümlerinde, yeni Türkiye'nin derinliğine bir incelemesine geçmeden önce eski Osmanlı İm paratorluğu'nu ve son bir buçuk yüzyıldır süregelen bu deri değiştirme olayım ele alacağız.

İKİNCİ BÖLÜM

ESKİ OSMANLI İMPARATORLUĞU (1299 1774)

Eski Osmanlı İmparatorluğu'nun kurumları özellikle iki kaynaktan gelmektedir: Birincisi, Orta Asya steplerinin hayvancılıkla geçinen göçebe toplumları uygarlığı, ikincisi de İslâm uygarlığıdır. Moğollar önünden kaçan birkaç yüz göçebe, Anadolu yaylasının kuzeybatı ucunda ve onüçüncü yüzyılda Osmanlı Devleti'nin temellerini atmışlardır. Yurtlarından sürülmüş olan bu göçebeler, Seyhun ve Ceyhun havzasından çıkıp Anadolu'nun kuzeydoğu kanadından girerek İslâm dünyasının öbür ucundaki yeni yurtlarına gidinceye kadar süren uzun geçiş döneminde, o zamanların Marmara denizi kıyılarında Bizans uygarlığı ile yanyana yaşayan İslâm uygarlığının etkisi altında kalmışlardır. Osmanlıların kurdukları ve bütün Ortadoğuya yaydıkları yeni toplumun dayandığı iki unsurdan biri, Batı için bütününü yabancıydı. İkinci unsur ile de sadece geçici bir süre, o da daha çok düşmanca bir biçimde ilişki kurmuştu.

Orta Asya'nın özel şartlarının kurulmasına yol açan kurumlar (bunlar Osmanlılar tarafından yeni aşama şartlarına uydurulmuşlar ve soma sistemlerinin en başta geleni özellikle

rinden olmuşlardır) Batı dünyasında hiçbir zaman yerleşeme mişlerdir. Daha önce Batıya gelmiş olan Hunlar, Moğollar gibi göçebeler, Macarlarda olduğu gibi, kendi etkilerinin izlerini bırakmadan yeni çevrelerinin şartları içinde erimişlerdir. Osmanlı toplumunun ikinci unsuru olan İslâm da isteyerek Batı Hristiyanlığına yabancı kalmışta.

İslâm'ın, son aşaması olduğu eski Ortadoğu uygarlığı ile eski Yunan Roma uygarlığından doğan modern Batı uygarlığı arasında, zaman zaman karşılıklı etkilenmeler olduğu doğrudur. Ortadoğunun Büyük İskender tarafından fethi, sonunda Yunan Roma dünyasının Doğu Hristiyanlığınca kültür yönünden fethedilmesine yol açmıştır. İfadesini artık İslâm'da bulan Doğu da, eski topraklarını silâh gücü ile yemden ele geçirdiğinde Yunan bilim ve felsefesinin manevî etkisi altına girmiştir.

Bundan soma bu fethin meyveleri İslâm kanallarından Batı'nın genç toplumuna geçmiştir. Bukarşılıklı alışverişin büyük önemi vardır. İki toplum arasındaki düşmanlık, bir tarafın İslâmlığı, öbür tarafın Hristiyanlığı kabul etmesinden sonra süregelen uzun mücadelelerin tabii bir sonucu olmakla beraber, bu düşmanlıkla alışverişler, birbirinin içine girmelerden ötürü daha da artmıştır. Her iki toplumda bulunan ortak unsur, tarafların birbirlerini doğru yoldan ayılmakla suçlamalarına yol açmıştır.

Eski Osmanlı İmparatorluğu'nun bu iki kültürel kökü, Batı toprağından doğmuş yeni toplumlara yabancı kalınması, hatta düşman olunması sonucunu vermiştir. Osmanlı kurumlarının bu Batılı olmayan, hatta Batı düşmanı karakteri, bunlar incelendikçe daha iyi bir biçimde görülecektir.

www.cizgiliforum.com
engine1

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu kurumlarda göçebelik çok daha belirlidir ve bu unsurun anlaşılması bazı önyargılar yüzünden güç olmaktadır. Yerleşmiş uluslarda yaygın ve çok defa yanlış olan bir inanca göre, göçebe hayat ilkel bir hayattır. Bu inancın gerçekte hiçbir ilgisi yoktur. Steplerin hayvancılıkla geçmen toplumları, avcılıkla geçinenlerin ya da tarım yapanların tutunamayacakları bir fiziksel çevre içinde yaşamalarını sürdürmektedirler ve bunu başarmak için de çok karışık ve sıkı bir uygulamayı gerçekleştirmektedirler. Nitekim, insanın ilerlemek için geçebileceği yollardan biri olan göçebe yaşamın zayıf noktası, ilkel bir seviyenin üstüne çıkamamak değil; aksine, çok karışık bir sosyal örgütlenme ile, belli bir çevrede tam bir denge sağlamaktır. Böyle bir denge, dengesizlik unsurunu ortadan kaldırmakta ve daha iyiye ya da kötüye doğru değişmelere kapıyı kapamaktadır. Gerçekte, göçebeler insan ailesinin karmacalarıdır. An kaviminde ya da karınca yuvasında olduğu gibi göçebe toplumlarında da toplumu meydana getiren değişik tipteki bireyler, bütün faaliyetlerinde sıkı bir askerî disiplinle "koordine" edilmişlerdir ve bütün hareketlerinde stratejik bir plana uymaktadırlar. Steplerde hayat ancak çobanlar, hayvanlar ve köpek, deve, at gibi eğitilmiş hayvanlar arasında kurulan ilişkilerin tam işlemesi ile sürdürülebilir. Çobanların hayvanların kontrol edebilmeleri için eğitilmiş hayvanların bunlara hizmet etmeleri gerekmektedir. Toplum, sayı üstünlüğünü dorukta tutabilmek için değişik mevsimlerde, değişik yerlerde otlakların gelişmelerinin azamısına ulaşmalarını izlemek zorundadır. Otlak aramak için yapılan yer değiştirmeler çok önceden planlanmıştır ve bunları bulmak için önderlerin çok ehliyetli ve tecrübeli olmaları gerekmektedir.

dir. Tıpkı bir ordu komutanının kuwetlerinin hareketini plânlaması gibi. Hareket, genellikle bazan binlerce kilometre uzunluğunda yıllık bir yörüngeyi izlemektedir. Bu, başboş bir dolaşma değil, ritmik bir harekettir. Aynı hareketlere ileri yerleşmiş toplumlarda da rastlanmaktadır. Sözgeşi, İtalyan işçilerinin gemilere binip Arjantin ve kuzey ülkelerine ürün kaldırmaya gitmeleri ya da Batı'mın büyük şehirlerindeki banliyölerde oturan işçi ve memurların her gün şehrin merkezine akın etmeleri gibi. Göçebelik çok gelişmiş ve çok sıkı örgütlenmiş bir hayat şeklidir. Daha ileri aşamalar yapabilmek bakımından sonu karanlık bir yol gibi görünmesine karşılık, tabii çevresi içinde en ekonomik yaşama biçimidir.

İklim midir, yoksa başka birşey mi, sebebi hâlâ karanlık olan bu esrarlı ve ritmik hareketler, birdenbire alışılmış yıllık yörüngesinden çıkıp göçebe bir toplumu steplerden yerleşmiş bir toplumun topraklarına atınca ortalık karışmaktadır. Göçebe, bundan soma fetihlere başlamaktadır. Stepelerde yaşamını sürdürmek için geliştirmiş olduğu disiplin ve örgütçülük onu, önünde durulmaz bir kuvvet haline getirmiştir. İlk başta, kendi şartlarına yabancı bir çevre içinde tarımcı ve tüccar toplumlara savaş açmakta ve bunları egemenliği altına almaktadır. Bu yabancı çevre içinde, göçebenin enerjisi, daha sonraları sürüleri yönetmekten bir imparatorluğu yönetmeye dönmektedir. Ayrıca bütün insanların yaptıkları gibi, karşılaştığı bu yeni problemi geçmişte edindiği tecrübeleri uygulayarak çözmeye çalışmaktadır. Kendisini hâlâ bir çoban olarak görmektedir, ama bu defa hayvanların değil, insanların çobanı olarak. Koyunlarla sığırlardan daha yumuşak başlı olan bu insan sürülerini kontrol altında tutabilmek için de önceleri köpekleri son

ra develerle atlan eğitmesi gibi, insanlar arasından seçtiği "çoban köpekleri"ni yetiştirmektedir. Kendisine yardım edecek bu tür insanları yetiştirmek için de vaktiyle atalannın yardımcı hayvanları yetiştirmede harcadıklarından daha çoğunu tüketmekte ve dolayısıyla daha büyük fedakârlıklarda bulunmaktadı (1).

Bilinen bütün göçebe imparatorluklarında uygulanan sistem bu olmuştur ve Osmanlılar bunu kendilerinden öncekiler ve çağdaşlarından çok daha etkili bir biçimde uygulamışlardır. Bunun nedeni, belki de, kendilerinin küçük bir azınlık teşkil etmeleri, egemenlikleri altına aldıkları ulusların çok zeki ve çok daha uygar olmaları ve böyle bir ortam içinde korunmak amacıyla daha büyük çabalar harcamalarıdır.

Bunun yanı sıra, göçebe imparatorluğu sistemi, en gelişmiş biçiminde bile, bünyesinde kendi çürümesinin tohumlarını taşımaktadır. Çünkü bu sistem iki yönden tabiata aylandır. Birincisi, steplere özgü bir yaşama biçimi, bu biçim çevre içinde en ekonomik olanı ve tek yaşama imkânı verenidir. Kırsal ve şehirler dünyasına yerleştirmeye çalışmak teşebbüsüdür. Oysa bu biçim, yeni çevre içinde ekonomik değildir ve hem gelişmiş, hem de kendi kendine yeter hale gelmiş toplumu çok önceleri geçirmiş olduğu bir döneme geri çevirmek demektir.

ikincisi, insanlarla ilişkilerde, hayvanlarla olan ilişkileri örnek alıp bunları insanlara kütle halinde uygulama teşebbüsüdür. İnsan tabiatı böyle bir tutuma er ya da geç başkaldıracaktır. Nitekim dört yüzyıl sonra (1373 - 1774) Osmanlı İm

(1) Bunlara Arapça reaya denmektedir. Bu sözcük Arabistan'da imparatorluklar kurmuş Orta Asyalı ve Moğol göçebelerden alınmıştır. Giderek de Hindistan Moğollarından İngilizceye geçmiştir ve bugün İngilizcede kullanılan 'ryot' sözcüğü de buradan gelmektedir.

paratorluğu'nun çökmesi başlamıştır. Buna rağmen benzerlerinden çok daha bilimsel bir biçimde kurulmuş olmasından ötürü kadere daha uzun bir süre karşı koyabilmiş, Hun, Avar, Moğol ve Hint Moğol imparatorluklarına göre dağılmaya karşı daha çok azimle savaşmıştır.

Kısacası, göçebe imparatorlukların metodu, yerleşmiş uyruklarının çoğunluğuna "insan sürüleri" muamelesi yapmaktır. Bunlar zaman zaman "sağılr", "kırkılır" ve en küçük bir itaatsizlik belirtisi gösterdiklerinde de amansız bir baskı altına alınırlar. Bunun dışında kendi hayatlarını yaşamaya bırakılırlar. Bunların kontrolü de, gerek savaş esirleri arasından seçilmiş, gerek esir tüccarlarınca sağlanmış ve gerekse sürü yetiştirmek için bir kuzunun koyundan, bir buzağının inekten ayrılması gibi zaman zaman çekilip alınmış çocuklardan meydana gelme bir seçme "çoban köpekleri" aracılığı ile yürütölür.

Osmanlı sisteminde "çoban köpekleri", "insan sürüsü"nden bilerek ve her bakımdan bütünüyle ayrı tutulmuşlardır. Bunlar toplumun pasif üyeleri değıl, devletin gerçek gücü olmuşlardır. Aynı zamanda da, üzerlerine düşeni yaptıkları sürece kendi hayatlarını yaşamalarına izin verilmesine rağmen, sıkı ve şaşmaz bir disiplin altında tutulmuş; sorumlulukları arttıkça da benliklerine daha az sahip olmaları sağlanmışdır. Mesleklerinin başından sonuna kadar, paşa, vezir olduktan sonra onlara, kendilerinin, kanlarının ve çocuklarının ve sahip oldukları her şeyin devlete ait olduğu sürekli ve ıraklık devirlerindekiinden de daha çok hatırlatılmışdır.

Göçebe imparatorlukların çoğunda devlet demek otokratik bir hükümdar anlamına gelmektedir. Bu yüzden ölümlerinden sonra bütün mallar efendiye geçer. Efendi isterse, ben

desini mevkiinden uzaklaştırarak istediği zaman malına, mülküne ve hatta hayatına el koyabilir. Bununla beraber, hayvan benzerinin aksine, "Çoban köpeği" efendisi ile aynı cinsten olduğu için göçebe imparatorluklarının çoğunda, hükümdar ailesi ile bunun gücünün dayanmakta olduğu bendelerin birbirlerine karışması eğilimi ortaya çıkmaktadır. Söz gelişi, Mısır'da Memlûk (Arapçada bu sözcük mülk parçalan anlamına gelmektedir) adı verilen esir bendeler, Selâhattin Eyyubi'nin mirasçılarının elinden iktidan almışlardır. Böylece 1250'den 1811'e kadar Mısır, önce esirden efendilerinin yerini alan, sonra bunların esirlerinin efendilerine hâkim olarak yeni efendiler haline gelmelerine dayanan bir sistemle yönetilmiştir.

Yine Ortaçağ Hindistan'nda, Orta Doğuda olduğu gibi İslâmîliğin eski göçebeler arasında yayılması üzerine Delhi'de 82 yıl süre ile (1206-1287) bir dizi "esir kırallar" görüyoruz. Taht, babadan oğula değil, efendiden esire geçmiştir.

Savaşlarda esir düşen ya da esir tüccarlarından satın alınan çocuklar sıkı bir eğitimden geçirilip tahta oturmaya lâyık olduklarını ispat edebildikleri takdirde kral olabilmekteydiler.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ise, devlete ve toplumun hâkim unsuruna adını vermiş olan kurucunun torunları, 1922 yılına kadar tahtı başkalarına vermemişlerdir. Fakat XV yüzyılın başlarından beri Osmanlı sultanları meşru evlilikler yapmayı bırakmışlar ve yalnız erkek esirler gibi elde edilmiş, seçilmiş ve yetiştirilmiş "cariye"lerden çocuk sahibi olmuşlardır. Böylece esirlik müessesesinin Sultan Mahmut II. (1808-1839) tarafından kaldırılmasına kadar Osmanlı İmparatorluğu hükümdarlarının kendileri de birer esir, daha doğrusu, ana tarafından, babalarının esirlerinin çocukları olmuşlardır.

Bu sistem, Sultan Mehmet II.'nin neden mirasçılarına tahta çıktıkları zaman erkek kardeşlerim öldürmelerini salık vermiş olduğunu çok iyi anlatmaktadır. Hükümdar ailesi de, esir bendeleri ve onların altındaki "insan sürüsü" gibi ehlileş tirilmiş hayvanlar örneğine göre muamele görmüştür. İşe yarayanlar nesli devam ettirecek en sıhhatli ve güzel kedi yavrusunun seçildikten sonra diğerlerinin suya batırılıp boğulmaları gibi ortadan kaldırılmıydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sağlamlığı, düzenli çalışması; saray bahçıvanından sultanın kendisine kadar, Hristiyan bendelerin eğitime dayanmıştır. Savaşlarda esir düşmüş ya da bu sistemden geçmiş, sonra Batı'ya kaçmış Hristiyan çocuklarından bu eğitim sistemiyle ilgili ilk elden bilgilere sahip bulunuyoruz. Bu bilgileri bizlere sağlayanlardan biri Schiltberger adındaki bir Alman gencidir. Schiltberger, 1397 yılında Niğbolu savaşında esir düşmüş, Enderun'a alınmış ve 1402'de Ankara Savaşı'nda Osmanlı ordusu saflarında Timur'a karşı savaşırken bir kere daha esir düşmüştü. Orta Asya'ya götürülen Schiltberger fidyesini ödeyerek bir süre sonra esaretten kurtulmuş ve Almanya'ya dönüp başından geçenleri yazmıştı.

Sistemin yüz yıl somaki durumu da Cenovalı Menavino tarafından anlatılmıştır. Eski esirlerin kalemlerinden öğrenilmiş bilgiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun, çağında, yönetim ve savaş sanatlarında neden dünyanın en güçlü devleti olduğunu göstermektedir. Bu sistem ve Osmanlı kurumları yüzyıllar boyunca Batı için bütünüyle yabancı kalmıştır.

Yukarda sözünü ettiğimiz değişik yollardan sağlanan devşirme çocuklar ya da gençler önce üç dört yıl için iç Anado

lu'ya gönderilmekte, orada Türkçe'yi öğrenmekte ve ağır işler görerek beden sağlamlığı kazanmaktaydılar. Soma bu gençler başkentteki "depoları" sevkedilmekteydiler. Buralarda içlerinden bir ayıklama yapılmakta, kimi saray bostancılığına, kirni donanmaya, kimi de özel kişilerin yanına verilmekteydi. Bu iki kademenin ardından en uygun olanlar da Yeniçeri ocaklarına atanmaktaydı. İmparatorluğun çökmeye yüz tutmasına kadar bu ünlü piyadelerin sayısı 12.000 olarak sınırlandırılmıştı.

Yeniçeriler, Batı'da gerçekten lâıyk oldukları ünlerine rağmen, tam anlamıyla sistemin "elitleri" değillerdi.

Devşirmeler (Eflâtun'un düşsel Cumhuriyetindeki "çoban köpekleri" gibi) savaşı ve yönetici olarak ikiye ayrılmaktaydılar. Yönetici olacak adaylar işin en başında seçilmekte, Anadolu'ya gönderilecek yerde Edirne, İstanbul ve çevredeki bazı şehirlerde bulunan yatılı okullarda on iki yıl süreli bir eğitimden geçirilmekteydiler. Adaylar, bu okullarda edebiyat (Türkçe, Arapça ve Farsça), İslâm dini ve felsefesi, savaş sanatı ve ayrıca bir meslek öğrenmekteydiler. Okulu bitirdikten sonra da, pratik eğitim olarak sarayda küçük görevlere atanıyorlardı. Görevleri büyüdükçe sultan'ın şahsına daha çok yaklaşıyorlar, sultana yaklaştıkça da görevleri büyüyordu. 25 yaşına gelince her biri sultan ile görüştürülüyordu. Sultan bunlara birer at ve donatımını veriyor, bunun ardından da yeni bir seçme yapıyordu. Yeteneklerine göre; kimi sultanın maiyetinde sipahi olarak kalıyor, sayılan daha az olan kimine de sorumluluğu bulunan görevler veriliyordu. Artık bu sonuncular için beylerbeyi, vezir ve hatta sadrazam olma yolları açılıyordu.

Bu hayret verici eğitim sisteminin yürütüldüğü ilkeler

hiç şaşmayan bir uygulamaya dayamıyordu: Bilimsel bir seçme, görevlerin taksimi, amansız bir disiplin ve rekabet. Bu sonucu unsur, eğitimin her safhasında yalnız daha yüksek bir mevkie gelmek imkânı değil (son hedef sadrazam olma) aynı zamanda maddî çıkardan da meydana gelmişti. Görev mevkii yükseldikçe maddî gelir de artıyordu. Devşirmeler, çıraklık devresinde bile ücret alıyorlardı. Adaylar zorla Müslüman yapılmıyorlardı. Eğitim devresi süresinde çevrenin bilinçaltına yaptığı etkiyle ve belki de yaşlan ilerledikçe çıkarlarının nerede olduğunu görmelerinin etkisi ile kendiliklerinden Müslümanlığı kabul ediyorlardı. Bununla beraber, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski Hristiyan yöneticileri, çocukluklarında ayrılmış oldukları aileleri ile bazan sultanın hizmetinde bulundukları bütün süre boyunca ilişkilerini sürdürüyorlardı. Sözgelisi, Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında üçüncü vezir olan Arnavutluklu Ayaz Paşa, Avlona'da bir manastıra girmiş olan köylü annesine her yıl para göndermekteydi. Hayata Sırbistan'daki bir kilisede hizmetle atılmış olan Sokollu, Sultan Süleyman'ın saltanatının son devrinde vezir olduktan sonra Makarios adındaki bir yalçının yararına Peç'te bir Sırp Patrikliği kurmuştu.

Bütün bu sistemin kilit noktasını, sultanın özgür Müslüman tebaasının bu görevlere alınmaması kuralı teşkil ediyordu. Saray hizmeti, yalnız Müslüman olmayan kimselere açıktı. Bunların çocukları ise özgür Müslümanlar sınıfında yerlerini alıyorlardı ama bu kez de, sınıflarına uygulanan kural gereğince babalarının mesleğini kendi kişiliklerinde sürdürüyorlardı. Bu kural, imparatorluğun kaderinin ellerine bırakıldığı kişilerin yeteneklerine göre seçilmelerine; sıkı bir eğitim

den geçmelerini, bu yetenek ve eğitimin açtığı iktidarın, kendilerini yaratan ve "bende" olarak kalmalarını isteyen hane-dana rakip aileler haline gelmemelerini sağlıyordu.

Tabii bu, yine insan tabiatına aykırı bir tutumdur. Öte yandan da özgür Müslüman derebeyleri imparatorluk ordusuna, bendeler sınıfı kadar çok asker vermekle, hâkim dinin mensupları olmakla ve kendilerim imtiyazlı bir sınıf olarak görmekle beraber siyasal ve askerî yüksek mevkilere gelemiyorlardı. Bu mevkilere gelen devşirmeler de, bu mevkilerini kendi ailelerinden birine bırakamıyorlardı.

1566'dan soma, imparatorluk varoluşunun ikinci yüzyılını tamamlarken sisterrin bu kilit noktası gevşetilmiştir. Bendeler sınıfı, kendi çocuklarının da hizmete alınmasına sultanı ikna etmiştir. Bunları özgür Müslümanların da devlet hizmetinde eşit haklar elde etmeleri izlemiştir. O andan itibaren de Osmanlı devlet sistemi çürümeye yüz tutmuş ve imparatorluk tedricen, yalnız Batılı Hristiyan devletlere karşı değil, aynı zamanda Doğulu Hristiyan "sürüleri" ne de güç karşı koyar duruma gelmiştir.

Şimdi, Osmanlı örgütlemişinin diğer bölümlerine de kısa bir göz atmamız gerekiyor. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu örgüt modern Batı devletlerinden, tepeden tırnağa kadar değişiktir. Batı devletlerinin eğilimi, yatay değil, dikeydir. Yani, bu eğilim, ülkenin bütün vatandaşları için millî bir tekdüzeliğe dayanan eşit vatandaşlığa; vatandaşların kastlara göre değil, yerleşme yerlerine göre gruplandırılmasına doğrudur. Göçebe toplumlarda ise bu eğilim yataydır. Toplumda çobanlar, çoban köpekleri ve sürüler hiyerarşisi vardır. Kastlarda olduğu gibi (birbirine muhtaç bulunmakla beraber) bunlar arasın

www.cizgiliforum.com
engine1

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

da da eşitlik, tekdüzelik anlamsız şeylerdir. Çünkü bunların üyeleri birbirinden tür olarak değışiktirler. Ayrıca mahallî gruplaşma görüşünü de uygulamak imkânsızdır. Çünkü, bir Batı ordusunun topçusunun, süvarisinin, piyadesinin birbirle me m i r a ç o l m a l a r L g & i göçebe topıv muann unsurlarının da birbirlerine muhtaç bulunmalarına karşılık, ana görevde sürekli yer değıştirme halindedir. Bu bakımdan, Osmanlı imparatorluğu göçebelik tohumlarından meydana gelmiştir. Sultanın, yukarda tarifini yaptığımız ve devletin çekirdeğ i olan devşirme takımının belli bir yerleşme yeri olmamış, bunlar imparatorluk topraklarında enine ve boyuna görev gereğince yayılmıştır. (Sultanın karargâhı biñe hareket halindeki bir kamp manzarası göstermiştir.) Bu "çoban köpekleri" altındaki "insan sürüleri" de bazı gruplar halinde devletin topraklarına yayılmışlardır. Egemenlik altına alman bu yatay örgütlere tek-nik tabiri ile "kavim" adı verilmiştir.

Batının siyasal terminolojisinde bu Arapça sözcüğün karşılığı yoktur. Çünkü bir sürü siyasal fikri anlatmaktadır. Kavmi "millet" Olarak çevirirsek, belirli ve bölünmez bir toprak parçası üzerinde tek dili konuşan bir toplum anlamı çıkar. Oysa, Osmanlı kavimleri her yerde bir azınlık olarak bulunmuşlar ve değışik yerlerde değışik mahallî diller konuşmuşlardır. Her kavmin başında bir din adamının bulunmasına bakarak kavmi "din" olarak çevirirsek, ortaya devlet yüzünden değışik bir yüzeyde bulunan bir örgüt anlamı çıkar. Gerçekte kavimler, Osmanlı siyasal örgütünün altında olmakla beraber, devletin ana parçalarını meydana gerilmişlerdir. Kavimlerin başında bulunan din adamları yalnız üyelerinin din işlerini yürütmekle kalmamışlar; aym zamanda bunların ölümle, do

ğumlarını, evlenmelerini, miraslarını izlemişler; gereken kayıtları yapmışlar ve aralarındaki anlaşmazlıkları kurdukları mahkemelerde çözüme bağlamaya çalışmışlar, üyelerinden devlete verilmek üzere vergi toplamışlardır. Batıda bu gibi çabalar hükümlerlik belirtileri olarak görülür ve devlet, bu görevleri büyük bir kıskançlıkla kendi üzerine alırdı. Osmanlı Devleti ise bu gibi işleri, bilerek ve isteyerek adı geçen kişilere vermiştir.

İmparatorlukta en yüksek yeri işgal eden kavim, (bu terim onlara teknik balamdan hiçbir zaman uygulanmamıştır) Müslüman topluluğu olmuştur. Fakat bu topluluğun düzenlenmesi de, diğer kavimlerde olduğu gibi yapılmıştır. Bütün imparatorluk toprakları üzerinde yaşayan Müslümanların başında şeyhülislâm bulunmaktaydı. Müslümanlar "şeriata" göre yaşamaktaydılar ve bunun yorumunu müftüler, uygulamasını da kadılar yapmaktaydı. Bu İslâm kavmine özgür derebeyleri ile bunların topraklarındaki köylüler dahildi. (Buralarda sünnîler Hristiyan değil, Müslümandır.) Sultanın somadan müslüman olmuş bendeleri de bu topluluktur.(Bunlar, pratikte şeriatın da üstüne çıkmışlardı.) Daha sonra gelen en önemli kavim, Rumlar olmuştur. Milleti Rum denen bu gruba, konuştukları dil ya da lehçe ne olursa olsun Ortodoks Hristiyan kilisesine mensup bütün Osmanlı tebaası girmektedir. Bu kavmin başı ve üyeleri ile Osmanlı hükümeti arasındaki bağı sağlayan kişi İstanbul Rum Ortodoks Patriğidir. Osmanlı iktidarı zirveye ulaştığı devirlerde, Bulgarlar bağımsız bir kilise istedikleri zaman Patrik, Bizans İmparatoru'nun bir memuru olduğu devirden daha çok, dünya üzerinde otorite iddiasını gerçekleştirmeye yönelmişti. İstanbul Patrikliği Rumların elin

de olduğu için, Osmanlı Rumları, Bulgarlar, Sırlar, Romenler, Arnavutlar gibi öbür Ortodoks Hristiyanlardan üstün bir durumda bulunuyorlardı. Bir bakımdan bu durumları dolayısıyla Rumlar sanki Osmanlı İmparatorluğu'nun ortakları gibiydiler. Rumların bu üstünlüğü 1557 yılında Peç'te Sırp Patrikliğinin kurulması ile kırılmıştı. Fakat 1766 yılında, İstanbul'daki Rum ileri gelenlerinin etkisi ile bu patriklik kaldırıldı. O zamanlarda Rumların Osmanlı hükümetindeki nüfuzları artmakta idi ve hükümet, Batılılarla ilişkilerinde gittikçe Rum memurlarının aracılığına başvurmaya başlamıştı. Ancak Babıâli'nin 1870 yılında Bulgar Eksharklığına hak tanımasıyla ki bu Rum nüfuzunu kılmıştır.

Daha az önemde olan da Ermeni milleti idi ve bu grup da İstanbul'daki Gregoryen Patriğiyle bağlı bulunuyordu. Museviler, Hahambaşı'nın yönetimindeydiler. Katolik "sürü"ye gelince, bu da Papa'nın bir temsilcisine bağlıydı.

Osmanlı topraklarında, sultanın değil fakat Venedik, Fransa, Hollanda ve İngiltere gibi Batılı hükümdarların tebasası olan diğer Katolikler ve Protestanlar da yaşıyordu. XVIII. yüzyılın sonlarına kadar doğu limanında toplanmış olan bu yabancı tüccarlar kolonilerine kavim ilkesine dayanan toplum özerkliği tanınmıştı, Bunların işleri elçiler ve konsolosluklarca yürütölmekteydi. Yabancılar verilen bu imtiyazlar kapitülasyonlara ya da sultanın her an geri alabileceğı ve tek taraflı olarak tanıdığı hakların bir kısmıydı. Yalnız Fransa ile 1535 yılında ikili bir anlaşma yapılmış ve bu, her iki yanı da bağlamıştı. Osmanlılar, bu Batılı tüccar kolonilerine atalannın stepelerde vahaların halklarına baktıkları gözle bakmaktaydılar. Bu adamlar, ihtiyaçları olan fakat kendilerinin yapama

dıkları bazı lüks eşyaları "temin eden" yabancıları. Sultanın Doğulu Hristiyan sürüleri gibi bu Batılı yabancılar da devletin topraklarında bulunduklarında, sultanın bu hizmetkârlarının istedikleri düzenli ya da düzensiz vergileri ödemek şartı ile, kendi meselelerini kendi aralarında halletmeliydiler.

1774 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısı hâlâ bu manzarayı göstermekteydi. Fakat devrimsel değişmelerin konusu da yavaş yavaş alınmaya başlanmıştı. İmparatorluk, yüz yıldan beri Batı'ya karşı hep kaybettiği bir savaş veriyordu ve şimdi de, yüz yıl önce Doğulu Hristiyan ulusların en geri kalmış olan Ruslar tarafından feci bir yenilgiye uğratılmıştı. Ruslar, Osmanlıların Batılılar karşısında askerî başarısızlıklara uğramaya başladıkları bir sırada, gözlerini Batıya çevirmişlerdi. Bu, Osmanlılara karşı kazandıkları başarının sırrı olarak görülmüş ve buna inanılmıştı. Böylece 1768 1774 Türk Rus savaşı, bunu izleyen Küçük Kaynarca barış antlaşması hem Osmanlıların kendileri, hem de Osmanlıların Doğulu Hristiyan uyrukları üzerinde derin bir etki yapmıştı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATININ ETKİSİ

(1774 1919)

Osmanlıların "insan sürüleri", efendilerinden yüz yıl kadar önce gözlerini Batı'ya çevirmişlerdir. Bunların yeni bir yöne dönmüş oldukları, XVII. yüzyılın sonlarına doğru birdenbire farkedilmiştir. (Aynı sıralarda Doğulu Hristiyan Rusya da Batı'ya doğru değişmeye başlamıştı). Bu yönelme, modern çağların en önemli düşünce hareketlerinden biri olmakla kalmamış, aynı zamanda devrimsel bir hareket olarak da ortaya çıkmıştır. Çünkü Hristiyan adını taşımalarına rağmen, Doğu ve Batı Hristiyanları o güne kadar birbirlerine yabancı olarak yaşamışlardı.

Karanlık çağlardan sonra Doğu ve Batı Hristiyanları arasındaki ilk ilişki, Batı'nın yayılma hareketi olan ve Haçlı Seferleri diye tanınan gelişmeler sırasında gerçekleşmiştir. Bu yayılma hareketi İslam'dan çok Doğu Hristiyanlarının zararına olmuştur. Doğulu Hristiyanlar o zaman Batı'dan yaman fatihler, Hristiyanlığın kendilerine göre biçimini ve âyinlerini yaymaya çalışan, hiçbir hoşgörüye sahip olmayan propagandacılar, siyasal yöneticiler ve hepsinden daha ezici olan, ticarî amaçlar için politikayı sömürenler olarak tanımışlardır.

Bu arada tarihin en garip olaylarından biri de Doğulu Hristiyanlar ile Batılı Hristiyanlar arasındaki ilişkilerin en kötü biçimine girdiği bir devrede, XIII. ve XIV yüzyıllarda, Osmanlıların yakın akrabaları olan Moğolların ve diğer göçebe ulusların, Orta Asya steplerinde devir devir görülen patlamalardan birinin sonucu olarak fetihlere çıktıkları sırada, Lâtin Hristiyanlığın kabul etmeyi düşünmeleri ve Batılı Haçlılarla aralarında bulunan İslama karşı zaman zaman işbirliği yapmış olmalarıdır. Göçebe ulusların Hristiyanlaşması gerçekleşmemiştir. Buna karşılık Moğollar, üzerlerine oturdukları "İslâm sürüsü"nün dinini kabul etmişlerdir. Moğollar önünden kaçıp kuzey batı Anadolu'ya yerleşmiş olan Osmanlılar da aynı şekilde Müslümanlığı kabul etmişler, bir yandan da göçebelik geçmişlerine özgü kurumlarını bırakmıyarak Orta Doğunun en iyi parçalarını ellerine geçirmiş Fransız baronlarından, İspanyol maceracılarından, Venedikli ve Cenovalı tüccarların elinden İslâm adına Doğu Hristiyanlığı almaya koyulmuşlardır. Orta Doğunun Osmanlılar tarafından fethi, (Bunun büyük ve en hayatî kısmı 1355 ve 1373 yılları arasında gerçekleştirilmiştir) bir yandan sultanın devşirme yöneticiler sisteminin mükemmel işlemesi, bir yandan da Doğulu Hristiyanların Batılı Hristiyanlara karşı duydukları nefret sayesinde mümkün olmuştur. 1453 yılında, İstanbulun son kuşatması sırasında bir Bizanslı ileri gelen kişinin "Papanın tacına, Peygamberin sarığını tercih ederiz" demesi bunun en canlı delilidir. Doğu Hristiyanlar bu tutumlarıyla, Ortaçağ'dan kalma Batılı bir efendiden kurtulup Osmanlı bir efendinin emrine girmekle kendilerine fayda sağlamışlardır. Bu olay, Osmanlı fetihlerinin gelişmesi için önemli bir unsur olmakla beraber,

sonrası için olumsuz bir etki de olmuştur. Doğulu Hristiyan lann, Ortaçağ Batı Hristiyanlığma düşmanlığı olmasaydı, Türklerin amaçları için çok yeterli olan Osmanlı kurumlarının, bu kadar büyük bir imparatorluğun kurulmasına yararlı olmaları beklenemezdi. Bunun aksine, Doğulu Hristiyanların Batılı Hristiyanlara karşı tanımları XVII. yüzyıl içinde değiş meseydi, o sıralarda çürümeye yönelmiş Osmanlı kurumlarının imparatorluk için doğurduğu sonuçlar gördüğümüz kadar ciddi olmayacaktı.

Doğulu Hristiyan tebaanın tarihi bu kitabın konusu değildir. Fakat bunlar "Batılaşmaları" sırasında Osmanlıların tarihi üzerindeki etkilerinden dolayı kısaca ele alınacaktır.

Osmanlıların, uyrukları olan "sürüler"e ve aynı zamanda topraklarında yaşayan Batılı yabancılara karşı tutumları, bir önceki bölümde sözü edilen imtiyazların verilmesine yol açmıştır. Osmanlı kurumları yeterli kaldığı ve Osmanlı İmparatorluğu, içeride ve dışarda güçlü olduğu sürece bu imtiyazlar, sultan, Osmanlı devletinin dışında olan unsurların yönetim külfetinden saray için bir tehlike yaratmadan kurtarmışlardır. Fakat 1682-1699 savaşından sonra, verilmiş olan imtiyazların iyice yerleşip artık geri alınamaz bir hale geldikleri sıralarda, tehlike kendini göstermeye başlamıştı.

Başlangıçta bu imtiyazların tehlike bakımından büyük bir önemi yoktu. Çünkü imparatorluğun Doğulu Hristiyan tebaası ile topraklarında yaşayan Batılı tüccarlar, hem zayıflar ve hem de tabiiyetinde yaşadıkları ve değişik gruplar arasında banyı koruyan Osmanlı devletinden çok birbirlerine düşmandılar. Osmanlıların ticareti bunların ellerine bırakmış olmaları na rağmen bu gruplar ekonomik bakımdan da zayıflar. Özel

likle Batılı tüccarlar, yüzyılın sonunda Ortaçağ'daki Batılı tüccar devletlerinin birbirleriyle kapışmaları, Avrupa ile Asya'nın birleştiği yerde Moğol İmparatorluğu'nun dağılması ve bu yüzden Venedik ve Cenova'nın ticaret hinterlandı olan Karadeniz ve Akdeniz limanlarının kapanması sonucu eski ekonomik güçlerini kaybetmişlerdi. Bunlardan başka ilerleyen Osmanlılar karşısında uğranılan kayıplar ve Atlantik kıyılarındaki Batılı devletlerin, doğu ticaretim kaybettikten sonra Atlantik ötesi ticaret için birbirleriyle yarışa girmiş olmaları da Osmanlı topraklarında yaşayan Batılı Hristiyan tüccarlarını etkisiz hale getirmişti. Üstelik Batılı devletlerde, daha önce İtalyanlarca kurulmuş eski ticaret merkezlerini yeniden ele geçirip işler duruma sokmak için yeteri kadar enerji de kalmamıştı. Bu şartlar altında batı ile doğu arasındaki ticaret "asgari"ye inmiş ve mevcut alışverişler de sultanın Müslüman olmayan tebaasının özellikle denizci Rumların eline geçmişti. Böylece Doğulu Hristiyanlar batı ile ilişki kuruyor, batı limanlarını ziyaret ediyor ve hatta batı'nın vaktiyle doğu'da kurmuş olduğu ticaret merkezlerinin benzerlerini batı'da açıyorlardı.

Bu ilişkilerin başlannda, Ortaçağ'dan kalmış düşmanlık hisleri nedeniyle Doğulu Hristiyanlar, batı'da ticaret dışındaki etkiler altında kalmıyorlardı. Batıya karşı Doğulu Hristiyanların direnmesine bir örnek olarak şu olayı ele alabiliriz: Kiril Lukaris adındaki bir Ortodoks Rum din adamı XVI. yüzyılın ortalarına doğru Cenova'ya kadar gitmiş, teolojinin Kalvinist sistemim öğrenmiş ve bunu kabul etmiş; İstanbul'a döndükten sonra patrikliğe kadar yükselerek Ortodoks ve Katolik kiliselerini barıştırmak için teşebbüse geçmişti. Buna Ortodoks Rumların tepkisi o kadar şiddetli olmuştu ki, İstan

likle Batılı tüccarlar, yüzyılın sonunda Ortaçağ'daki Batılı tüccar devletlerinin birbirleriyle kapışmaları, Avrupa ile Asya'nın birleştiği yerde Moğol İmparatorluğu'nun dağılması ve bu yüzden Venedik ve Cenova'nın ticaret hinterlandı olan Karadeniz ve Akdeniz limanlarının kapanması sonucu eski ekonomik güçlerini kaybetmişlerdi. Bunlardan başka ilerleyen Osmanlılar karşısında uğranılan kayıplar ve Atlantik kıyılarındaki Batılı devletlerin, doğu ticaretini kaybettikten sonra Atlantik ötesi ticaret için birbirleriyle yarışa girmiş olmaları da Osmanlı topraklarında yaşayan Batılı Hristiyan tüccarların etkisiz hale getirmişti. Üstelik Batılı devletlerde, daha önce İtalyanlarca kurulmuş eski ticaret merkezleri yeniden ele geçirip işler duruma sokmak için yeteri kadar enerji de kalmamıştı. Bu şartlar altında batı ile doğu arasındaki ticaret "asgari"ye inmiş ve mevcut alışverişler de sultanın Müslüman olmayan tebaasının özellikle denizci Rumların eline geçmişti. Böylece Doğulu Hristiyanlar batı ile ilişki kuruyor, batı limanlarını ziyaret ediyor ve hatta batı'nın vaktiyle doğu'da kurmuş olduğu ticaret merkezlerinin benzerlerini batı'da açıyorlardı.

Bu ilişkilerin başlannda, Ortaçağ'dan kalmış düşmanlık hisleri nedeniyle Doğulu Hristiyanlar, batı'da ticaret dışındaki etkiler altında kalmıyorlardı. Batıya karşı Doğulu Hristiyanların direnmesine bir örnek olarak şu olayı ele alabiliriz: Kiril Lukaris adındaki bir Ortodoks Rum din adamı XVI. yüzyılın ortalarına doğru Cenova'ya kadar gitmiş, teolojinin Kalvinist sistemini öğrenmiş ve bunu kabul etmiş; İstanbul'a döndükten sonra patrikliğe kadar yükselerek Ortodoks ve Katolik kiliselerini barıştırmak için teşebbüse geçmişti. Buna Ortodoks Rumların tepkisi o kadar şiddetli olmuştu ki, İstan

www.cizgiliforum.com
engine1

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

buFdaki Jezuitlerle işbirliği yapmaktan bile kaçınmamışlar ve Patriklerini sultana tehlikeli bir "ihtilâlcı" olarak ihbar etmişler ve idamını istemişlerdi.

Fakat XVII. yüzyılın sonlarına doğru Doğulu Hristiyanların batılılara karşı tutumları büyük bir değişikliğe uğramıştı. Bunun nedeni de, Ortaçağ'dan kalan düşmanlıkların unutulmaya yüz tutmuş olması ve bir yandan da Batı'nın din savaşlarına son verip mezhepler arasında hoşgörölü bir davranışa geçmesidir. Artık bir Katolik, bir Protestan ülkede; bir protestan da bir Katolik ülkede o ülkenin dinine girmeye zorlanmadan yeni teknikleri öğrenebiliyor, İdiltürü ile ilişki kurabiliyordu. Yüzyıl sona ermeden önce Batılılaşma yoluna atılmış Doğulu Hristiyanların en ünlüsü olan Rus Çarı Deli Perro, Hollanda ve İngiltere'de okula gitmiş; oralarda öğrendiklerini ülkesine döndükten sonra otokratik gücünden de faydalanarak Ruslara zorla kabul ettirmişti. Aynı kuşak içinde, ticaret yoluyla Batı ile ilişki kurmuş olan bazı Rumlar da Batı dillerini öğrenmişler, zihinlerini Batı bilimine, sanatına, siyasal ve kültürel fikirlerine açmışlar ve böylece sultanın Doğulu Hristiyan "sürüsü" içinde bir Batılılaşma hareketini başlatmışlardı. Bu hareket, Rusya'da Deli Petro'nun başlattığı gibi 'sathî ve anî' değil, daha yavaş ve daha az hissedilir bir biçimde olmuştur.

Yüzyıldan kısa bir süre içinde hareket, şaşkınlık uyandırıcı sonuçlar doğurmuştur. 1682-1699 savaşından sonra, Batılı düşmanlarına artık iradesini bir 'galip' olarak kabul ettiremeyen fakat görüşme yolu ile en uygun şartları elde etmek zorunda kalan Osmânli Devleti; Batı dilleri ve Batılı âdetleri bilen Doğulu Hristiyan tebaasının yardımına ihtiyaç duyma

ya başlamıştır. Böylece devlet yapısında, Doğulu Hristiyanların işgal etmeleri için yüksek yönetim ve diplomatik mevkiler 'ihdas' edilmiştir. Sahip oldukları bilgiler dolayısıyla efendilerince kıymeti anlaşılan Doğulu Hristiyanlar, önceki yüzyıllarda olduğu gibi "çoban köpekleri" olarak yetiştirilmek üzere çocukluklarından itibaren "esir sürüleri"ne katılacak yerde, dinlerini, batıyı ve doğulu kültürlerini korumalarına da izin verilerek görevlere atanmışlardır.

Yüz yıldan az bir süre içinde, Rusya'nın askerî, idarî, malî örgütlenmesi Batı modeline göre hemen hemen tamamlanmış ve bir zamanlar Doğulu Hristiyanların en geri kalmışları diye bilinen Ruslar, Osmanlılara ve onların "fakir akrabaları" olan Altın Ordu'nun mirasçıları Tatarlara, Habsburglar ya da Polonyalılar örneği Batı devletlerinin yapmış oldukları gibi acı bir yenilgi tattırmışlardır.

1768 1774 Türk Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması gereğince, Babîâlî, Kırım Tatarları ve Karadeniz'in kuzey kıyılarındaki bazı limanlar üzerindeki egemenliğini Ruslara devretmiş; Rus ticaret gemilerine Boğazlardan serbest geçiş hakkı vermiş ve Osmanlı topraklarında yaşayan Rus tebaasma kapitülasyon hakları tanımıştır. En güçlü devrinde bile Osmanlı İmparatorluğu'na karşı koymayı elden bırakmayan Batı'ya yenilmek, Osmanlılar için acı olmakla beraber, doğulu, Hristiyan bir ulusa yenilmek, o na bazı haklar tanıyarak Batılı devletler seviyesine çıkarmak ve temsilcilerine, Osmanlıların Doğulu Hristiyan tebaası ile tehlikeli ilişkiler imkânı sağlamak küçük düşürücüydü. Küçük Kaynarca Antlaşması'nın yarattığı "şok" o kadar büyük olmuştur ki, Osmanlı devlet adamları bunun üzerine Batılı ör

neklere göre reformlar yapmaya girişmişlerdir. Fakat bu ilk Osmanlı reformcuları Deli Petro gibi askerî uçtan harekete geçmişler ve yüz yıl kadar önce, Petro'nun zamanında, ekonomik uçtan hareket etmiş Doğulu Hristiyan tebaanın yolunu izlememişlerdir.

Batı yönünde bir reformun askerî açıdan ele alınmış olması, Osmanlı Türkleri arasında "Batılılaşma hareketi"ni ve bu hareketin, 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca'dan, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'ne kadar yarattığı durumu anlamaya yarayan önemli bir anahtardır. Türklerde, bu hareket, kişisel ilişkilerin bir sonucu olarak değil, bir politika gereği olarak başlamıştır. Yani Batı'nın üstünlüğü tehlikeli bir noktaya ulaştığında Batı'ya karşı koyma niteliğini kazanma endişesiyle başlamıştır. Bu Türk reformcularının yaptıkları gibi, Batı'ya ancak Batı'nın silâhlarıyla karşı konabileceği sonucuna varmak, sağlam bir düşünce biçimiydi. Fakat öte yandan, Batı'nın askerî yeterliliği, üstünlüğünün nedeni değil, bir belirtisiydi.

Batılı olmayan bir toplumun bu askerî yeterlilik seviyesine ulaşabilmesi için, Batı'nın yalnız askerî tekniğini değil, aynı zamanda modern bir Batı ordusunun dayandığı idarî, malî, sağlık tekniğiyle ekonomik verimliliğini de öğrenmiş olması gerekmektedir. Bu yüzden Batı yaşamını bir bütün olarak benimsemeden Batı'nın askerî tekniğini etkili bir biçimde elde etmek mümkün değildir. Çünkü Batı yaşamı da öbür uygarlıklar gibi bölünmez bir bütündür. Bu böyle olduğuna göre, Türklerin "Batılılaşma" sorununu yalnız askerî açıdan almaları 'yazık' olmuştur. Fakat yapabilecekleri en tabii ve kaçınılmaz şey de buydu; çünkü yalnız 'âcil' askerî gerekler yü

zünden, bazı geleneksel kurumlarını bırakıp bunların yerlerine Batı kurumlarını koymak zorundaydılar.

Yine "Batılılaşma" için askerî yönün alınması da "yazık" olmuştur. Çünkü, Batı yaşamının askerî yönü, en az ilericisi ve öğretici olanıdır. Bu, Türklerin 1774 barış antlaşmasını izleyen bir çubuk yüzyıl süresince Batı kültürüyle ilişki sağladıktan başlıca kanal olmuştur. XIX. yüzyılın ilk yansında, Türkiye'de Sultan Selim III. ve Sultan Mahmud II.'nin; Mısır'da, o zaman İstanbul'daki efendilerinden çok daha büyük bir devlet adamı olduğunu ispatlayan Türk asıllı Mehmet Ali'nin giriştikleri reform çabaları her şeyden önce Osmanlı ordusunun Batılılaşmasına yönelmişti. Bu reformlar sonucunda kurulan yeni model askerî kurumlardan sonra Türk subayları daha ileri atılışlar için önde gelen bir rol oynamışlardır. Türk subayları başka ülkelerin aksine, toplumun her sınıfından daha liberal görüşlü olduklarından değil, fakat gelecek yüzyıl içinde tek örgütlü ve kalabalık grup olduklarından bu tür etkin bir rol oynayabilmişlerdir.

Bu tek örgütün sistemli bir Batı eğitimi görmesi ve bu yüzden Batı kültürünün etkilerine açık olması da Batılı olmayan zihinler için bir "devrim" olarak görülmüştür. Hatta, Sultan Abdülhamit II.'nin (1876-1908) zalim otokratik rejimi sırasında Türkiye'ye Batı'da basılmış kitapların gınnesinin yasaklandığı zamanlarda bile askerî öğrencilerin Batı sistemine göre eğitimlerine dokunulmamıştır. Abdülhamit, sıkışık bir durumda bulunan imparatorluğu pusuda bekleyen komşularınm insafına bırakmadan subaylarının Batı örneği savaş sanatını öğrenmelerinden vazgeçemezdi.

Bunun yanı sıra, genç subaylar da Batı dillerini bilmeden,

Batı'nın taktik ve stratejisini öğrenemezlerdi. Yabancı diller bilgisi de Türk subayları için Batı düşüncesine açılan kapının bir çeşit anahtarı olmuştur.

1908 yılında Abdülhamit'e karşı devrim bayrağını açan bu subaylardan biri, Enver olmuştur. Bir başka subay, Mustafa Kemal de ulusunun basma geçerek Müttefik devletlere karşı çıkmış, Anadolu'daki Yunan istilâsına karşı koymuş ve 1920 yılında "Millî Misak"ı hazırlamıştır. İttihat ve Terakki'nin, 1908 1918 yılları arasındaki çabalarının başımsızlığa uğramasının nedenlerinden biri; kendilerinden önceki Batılılaşma hareketlerini yürütenler gibi askerî yönün ağır basmasıdır. Bu kaçınılmaz bir şeydi. Hareketteki askerî unsur, Batılı eğilimin öngördüğü liberal ve yapıcı reformları gerçekleştirmeye mesleğin tabiatı dolayısıyla uygun değildi. Fakat şunu da kaydetmek gerek; 1908'deki "Genç Türkler" devriminde asker Enver'in oynadığı rolün arkasında, eğitimlerini Batı'nın askerî olmayan alanlarında almış olan iki sivil Selânikli bir telgraf memuru olan Talât Bey ve Yahudî asıllı maliyeci Cavit Bey bulunmaktaydı. Hareketi, perde arkasından bunlar yönetmişlerdir.

1919'da başlayan devrime gelince; bu, yalnız subaylar tarafından yönetilen bir devrim olarak başlamamış, Türk anavatanını yabancı bir istilâcıdan kurtarmak için başlatılan bir ölüm kalım savaşı olmuştur. İstilâciya karşı zafer kazanılmış olmakla beraber 1925 yılında, bu devrimin başarısının askerî yönün ikinci plâna çekilip çekilmemesine bağlı kaldığı hâlâ görülmektedir. Fakat bu kez askerî yönün önemini kaybedeceği ihtimali her zamankinden daha çoktu. 1908 devrimi, hiçbir basan sağlamamış sayılsa bile, Sultan Hamit rejimi sıra

sında genç Türk erkeklerine vekadmlanna kapatılmış yüksek öğrenimin kapıları açılmış ve sürekli bir savaş halinde bulunmasına karşılık aradan geçen yıllar içinde Batı kültürü almış bir kuşak yetişmişti. Böylece Batı eğitimi görmüş olan sivil-lerin sayısı artarken asker sınıfının oynadığı rolde de bir gerileme başlamıştı. Bu gelişme, bundan sonraki bölümlerin konusu olduğundan burada 1774 ile 1918 yılları arasındaki Türk "Batılılaşma" hareketlerini kısaca gözden geçireceğiz.

Batılılaşmaya koyulan Türklerin yollarındaki güçlükler, kendilerinden önce bu yola çıkmış olan Doğulu Hristiyan tebaaların karşılaştıklarından sayıca daha çok ve daha büyük olmuştur. Her şeyden önce, "Türk Batılılaşması" hükümet tarafından başlatılan suni bir hareket olmuş ve bazı özel kişilerin içinden doğmamıştır.

İkincisi, geç başlamıştır. Bu konuda Rum ve *Rus hareketlerinden* yüz yıl geç davranılmıştır. Böyle bir harekete girilmesini de askerî tehlikelerle askerî başarısızlıklar sonucu yok olma tehlikesi zorlamıştır. Üçüncüsü, 1774 tarihli Küçük Kaynarca Türk Rus Barış Antlaşması'ndan 1856 Paris Antlaşması'na kadar süren uzun yıllar içinde ve Osmanlı İmparatorluğu'nun varoluşunun ayaklanmış Hristiyan tebaa ve dış düşmanlarca sürekli tehdit edildiği bir devre içinde sürdürülmüştür.

Dördüncüsü, yukarıda belirttiğimiz nedenler harekete bir askerî görünüş vermiştir ve ne yazık ki problem bu kısıp altında ele alınmıştır. Beşincisi, Türk reformcuları, Batılı ve Batılılaşmış komşularıyla Doğulu Hristiyan tebaalarının yarıttıkları belâlar azmış gibi sultanın bendelerinden ve İslâm toplumundan gelen kuvvetli dirençle de baş etmek zorunda kalmışlardır.

Rum ve Rus Batılılaşma taraftarlarına Doğu Hristiyanlığının gösterdiği direnç, hayret verecek biçimde zayıf olmuştur. Nedeni, bu direncin kaynağını meydana getirmesi gereken Bizans toplumu gelenekleri, önce Haçlıların sonra da Osmanlıların kontrolü altına girmişti. Batılılaşma hareketi başladığında direnç gösterecek bu geleneklerden pek birşey kalmamıştı. Yine bu durumda bile, Calvinist Lukaris, XVIII. yüzyılda İstanbul Patrikhanesini terkedip daha liberal olan Rus Çariçesinin topraklarına sığınmak zorunda kalmıştı. Modern Yunan dilinin babası sayılan Korais ise, özgür düşünceli devrimci Paris'te oturduğu için Rum Ortodoks kilisesine rahat rahat dil uzatabilmiş, fakat daha ileri gidememiştir. Türk "Batılılaşma" hareketinin öncüleri ise, sultanın esir bendelelerinden ve İslâm toplumundan çok daha şiddetli bir direnç görmüşlerdir. Her iki kurum da yıkılmaya yüz tutmuş olmakla beraber, henüz canlılığını kaybetmemişlerdi.

Sultanın devşirmelerinin gösterdiği direnç, hepsinden daha çabuk ve daha şiddetli olmuştur. Çünkü Batıcı askerî reform doğrudan doğruya bunların çıkarlarını tehdit etmekteydi. Bendeler, artık yabancı devletlere karşı savaşmak ve iç ayaklanmaları bastırmak yeteneğini kaybetmişlerdi ama, hâlâ da efendilerini öldürme imkânına sahiptiler. Sultan Selim, 1807 yılında, Napolyon'un İstanbul'daki askerî ateşesi Sebastiani'nin tavsiyesi ile yeniçerileri yeniden örgütlendirmeye girişmiş fakat bunu yeniçerilerin elinde hayatı ile ödemişti. Mahmut II. felâketlerle geçen onsekiz yıl bekledikten sonra 1826'da İstanbul'da yeniçerileri ortadan kaldırıp Sultan Selim'in intikamını almış; Mısır'da da Mehmet Ali, 1811 'de yeniçerilerin bir benzeri olan Memlûkların direnişine son ver

misti. Her iki devlet adamı da yollarına çıkan bu engelleri kaldırmadan ordularını Batı örneğine göre yemden örgütlendirme ve diğer Batılılaşma hareketlerine girişemezlerdi. Daha önce davranmış olan Mehmet Ali, Mısır'ı, 1875 ve 1883 yıllarında her iki ülkenin başına gelen felâketlere kadar Türkiye'den onbeş yıl ileri götürmüştü.

İslâm toplumundaki direnç derhal kendini göstermemekle beraber daha kök salmış olarak ortaya çıkmıştır. Zayıf ve yetersiz bir toplum, birdenbire kendinden daha güçlü ve yeterli bir toplum ile temasa geldiğinde toplumun üyelerinin bu yeni durum karşısında gösterecekleri tepki için iki alternatif, birbirine karşıt iki hareket çizgisi ortaya çıkar. Bunlar, ya kendi geçmişlerinin kalesi içinde güçlenmeye ve böylece dışardan gelen rahatsız edici güç ile ilişkiyi kesip kendilerini tecrit etmeye çalışırlar; ya da yabancı uygarlığın kendilerininkinden daha güçlü olduğu ve kalmak üzere geldiği olgusunu kabul ederek kaçınamayacakları bir duruma uymak için kararlarını verirler ve kendi öz gelenekleriyle bir fırtına gibi toprakları üzerinde esen yeni düzen arasında bir denge meydana getirip yeni bir yaşama biçimine ulaşırlar.

İkincisi, izlenecek rasyonel yoldur ve Osmanlı reformcuları, askerî sistemlerini Batılılaştırmaya karar verdikleri andan itibaren bu yolu seçmişlerdir.

Bu, bütün bir yaşama biçiminin Batılılaşmasına doğru atılmış bir adım olmuştur. Bununla beraber rasyonel tutum, kütle içinde insanlığın ve hatta ilerici toplumların tarihinde kısa süreler dışında pek çok önderin özelliği değildir. Beklenmedik bunalımlarda insanlar heyecanın renklendirdiği içgüdüyle hareket etmek eğilimindedir. Başlarını kuma sokup ve

bir mucize bekleyerek bilinmeyenlerden kaçmaya çalışırlar. Bilinmeyen, daha güçlü bir uygarlık ise atalarının dinine sığınır ve yine atalarının Tanrısından düzenini savunan hizmetkârlarını kurtarmasını isterler. Hazreti İsa'nın zamanında, ilerleyen Hellenizm'in gölgesi altında yaşayan doğu toplumunda rasyonel ve mistik eğilimler, "Herodcular" ve "mutaassıplar" tarafından temsil edilmekteydi. İslâm dünyasında da XVIII. yüzyılın son yıllarından itibaren daima bir "Herodcular" ve "mutaassıplar" görülmüştür.

XVIII. yüzyılın son çeyreği içinde, Osmanlı hükümeti askerlerini Batı örneğine göre giydirmek, silâhlandırmak ve eğitmek için ilk atılımlarına girişirken, Arabistan'ın Necd bölgesindeki vaha sakinleri ve aşiretler de Vahabîliği kabul ediyorlardı. Bu, dinin ilk ilkelerine ve uygulamasına dönüşü isteyen İslâm içinde bir 'protestan hareketi' idi. Vahabîlerin taassubu, Osmanlı İmparatorluğu'nun daha uygar bölgelerindeki Müslüman halkın özellikle Osmanlı hükümetinin davranışlarına ve Frank kâfirlerinin küfür sayılan metotlarının benimsemesine karşı yönelmişti.

Vahabîler, 1803'te Mekke'yi ve 1804'te Medine'yi ele geçirmişler ve bu şehirleri "temizlemişlerdi". Bu hareket, sultandan aldığı emir üzerine, 1810ve 1817 yılları arasında, Batılılaşmadan yana olan Mısırlı Mehmet Ali tarafından uzun ve yorucu seferler sonunda ezilmiştir. Bu mücadelenin ikinci raundu Afrika'da geçmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Sünnîler, Libya'dan Batı Sudan'a kadar uzanan ve dine dayanan bir imparatorluk kurmuşlardı. 1883'te Mehdî taraftarları Doğu Sudan'ı Frank taklidi Mısır hükümetinin elinden almışlardı. Bu kez de 'mutaassıplar' yalnız ilerici ve Batılılaşma ta

www.cizgiliforum.com
engine1

raftan dindaşlarıyla değil, sömürgeciliklerini yaymakla meşgul Batılı devletlerle de karşı karşıya gelmişlerdi.

Doğu Sudan'da Mehdî hareketi 1898 yılında bir İngiliz ordusu tarafından ezilmiş ve ülke ortak bir Mısır İngiliz yönetimi altına alınmıştı. Sünusîlerin askeri gücü de 1910 yılında Vadai'yi ele geçiren Fransız ordusunca kınlanmıştı. Bunların 1916 'da Mısır' a yaptıkları saldırıyı da İngilizler durdurmuştu. Bu mücadelenin üçüncü raundu 1914 1918 Dünya Savaşı'ndan önce, Vahabîlerin, Suud ailesinin önderliği altında Necd'de yeniden güç kazanmalarıyla açılmıştı. Suud ailesi, Vahabîleri etrafında toplamayı başarmış, bunları bir "ihvan" kardeşlik örgütü altında birleştirmişti. Dünya Savaşı'nda Hindistan'daki İngiliz yönetiminden para ve silâh yardımı gören Vahabîler, 1924'te Mekke'yi, Londra'da İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın himayesinde bulunan Haşimî Kral Hüseyin'in elinden ikinci defa almışlar, Irak'a ve Ürdün'e seferler yapmaya başlamışlardı.

Üçüncü raundun yeni gelişmeleri daha sonra olacaktı. Yüz elli yıl öncesinden bu kitabın yazıldığı (1926) yılı kadar ortaya çıkan taassup hareketlerinin tarihsel ortak bir yönünü ortaya koymaktadır. Bu da, bu hareketlerin artık İslâm dünyasının kaderinde önemli bir rol oynayamayacağının görülmesidir. Her üç harekette de bunların ancak ister askerî, ister ekonomik, ister kültürel olsun Batı yaşamının sızmadığı, gerek arazi, gerek iklim bakımından emin olan bölgelerde köprü başları kurabilmişler; Yukarı Nil vadisi ya da Vadai gibi ulaşılması kolay yerlerde uzun süre tutunamadıkları görülmüştür. Bu hareketler, Süveyş Kanalı ve Boğazlar gibi uluslararası denizyollarının geçtiği halkları yerleşmiş ve uygar olan Mı

sır ve Anadolu'da hiç etki yapamamışlardır. İslâm ulusları, Batı'ya karşı koymak istiyorlarsa; bunu ancak Batı'nın savunma, diplomasi, yönetim, maliye ve ekonomi metodlarını uygulamak gibi rasyonel bir politika ile başarabilirler. Böyle durumlarda, mutaassıpların mistisizmi 'vakıa'larm mantığına o kadar karşıttır ki, adı geçen İslâm uluslarının zihinlerinde yer etmesi şansı çok azdır. Üstelik bu uluslar, çöllerin ve vahaların halkalarından sayıca ve nüfusça üstün bulunmaktadır.

Modern İslâm Dünyasında "Herodcular" ile "mutaassıplar" arasındaki bu çatışmada hiç olmazsa bu çatışmanın ilk safhalarında göze çarpan ilgi çekici bir durum da, ulemanın Batılılaşma taraftan devlet adamlarına dostane bir tarafsızlık göstermeleri ve hatta zaman zaman onları etkin bir biçimde desteklemeleridir. Bu kısmen şu şekilde açıklanabilir: Batılılaşma taraftarlarının ilk çabaları sultanın esir bendelerine karşı yönelmiştir. Bu sınıfın üyeleri yerli ve Müslüman olmayan kaynaklardan gelmişler, din kurumlarının üstüne çıkmışlar ve Müslüman halk içinde yetişmiş din adamlarına yüksekten bakmışlardır. Nitekim Fransızlar da 1789-1801 yıllarında Mısır'ı işgal ettiklerinde ulemayı, İslâm'ın ve Mısır halkının gerçek temsilcileri olarak gösterip bunları Osmanlıların esir bendelerinin bir eşi olan Memlûklara karşı kullanmışlardır.

1805'te Kahire'deki El Ezher medresesinin öğretim üyeleri, Türklere karşı girişilen ayaklanmada kendilerini Mısır halk hareketinin önderleri olarak göstermişlerdir. Mehmet Ali bunları akıllıca kullanmış ve sultan tarafından gönderilmiş olan vali paşayı atıp yerine kendim geçirtmişti. Ulema bunu yaparken Osmanlı valisinin toplum sözleşmesini bozduğunu ileri sürmüşler; ulema sınıfının, değil bir valiyi, gerektiği

zaman sultan halifeyi de tahtından indirme hakkına sahip olduğunu söylemişlerdi.

1826'da, Sultan Mahmut II. yeniçerileri ortadan kaldırırken ulemanın desteğini görmüştü. 1876'da, liberal reformcu Mithat Paşa, Sultan Aziz'e karşı bir parlamento ve anayasa fikrini savunurken istanbul medreselerinin öğrencileri bu fikri desteklemek için ayaklanmışlardı. 1906'daki İran ihtilâlinde Şîî ulema da aynı şekilde hareket etmişti. Batılılaşma hareketi, esir bendeler sınıfım ortadan kaldırıp Batı kültürü ile yetişmiş yeni bir yönetici sınıfı yaratıncaya ve bu yeni sınıfın din müesseselerine el atmaya başlamasına kadar olan gelişmesinde ulema sınıfı açıkça Batılılaşma taraftarlarının yanında olmuştur. Bu durum, 1908'de Abdülhamit yönetiminin devrilmesine kadar bir politika sorunu olmamış, 1922'de milliyetçilerin zaferi kazanmalarına kadar da had bir biçim almamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun en başta gelen iki Müslüman ülkesi olan Türkiye ve Mısır'da; Batılılaşma hareketi, çok güç şartlar içinde olağanüstü yetenekleri bulunan iki Türk devlet adamı Sultan Mahmut II. ve Mehmet Ali Paşa tarafından başlatılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi ordunun Batılılaştırılması her ikisinin de hareket noktası olmuştur. 1798 1801 yıllarındaki Fransız işgalinin derin bir iz bırakmış olduğu Mısır'da, Mehmet Ali, 1815'ten soma Albay Seve ve diğerleri gibi eski Napolyon subaylarını öğretmen olarak ordusuna almıştı. Türkiye'de, 1830'larda bir Prusya askerî heyeti, Mehmet Ali'den öğ almak için orduyu hazırlamakla görevlendirilmişti. Batılılaşma yolunda efendilerinden daha önce davranmış olan Mehmet Ali, Suriye'yi onlardan koparmaya heveslenmiş

ti. Bu Prusya askerî heyetinde ünlü von Moltke de bulunuyor ve askerlik mesleğinde çıraklığını yapıyordu.

Dr. John Browning'in yazdığı mektuplardan ve 1839 yılında Mısır'la ilgili Lord Palmerston' a verdiği bir rapordan askerî Batılılaşmanın her iki ülke üzerinde yaptığı etkilerin derecesini anlayabiliriz. Bu mektuplar ve rapordan, bir Batı buluşu olan askere alma sisteminin nasıl bir ekonomik yük meydana getirdiğini ve nasıl insanları acılara sürüklediğini öğreniyoruz. Batıda bu sistem, etkili bir sağlık sistemi, kısa hizmet süresi gibi yardımcı şartlarla birlikte geliştirilmiştir. Buna karşılık iki ülkede uygulanmasına başlanan yeni askerî sistem kamu güvenliğini artırmış, vergi toplamayı hızlandırmış, Batılı etkilerin başka alanlara da sızmasına imkân vermiştir. Sözgeleşi Browning'in bildirdiğine göre; İskenderiye'deki tersanenin yanında buna bağlı bir doğumevi açılmıştır. Birbiri ile hiçbir ilişkisi olmayan bu iki kurumun yanyana gelmesinin nedeni, Mehmet Ali'nin tersaneyi örgütlendirmek için davet ettiği Batılı uzmanların, memurlar ve işçiler için sağlık kurumları açılmasında ısrar etmiş olmalarıdır. Böylece Batılı doktorlar bir hastahane açmışlar ve sivil halkın da buraya hücum etmesi ve doğum hizmetlerinin diğer bütün tıbbî hizmetlerden çok istenir olması üzerine kuruluş, bir doğumevi haline getirilmişti. Daha 1839'da Müslüman kadınların 'kafir' Frenk doktorlarının nezaretinde doğum yapmaya hazır olmaları, Batıyla ilgili önyargıların ne kadar hızla yıkıldığını göstermektedir.

Batılaşma için Müslümanların giriştikleri bu ilk teşebbüste en önemli devre, Osmanlı İmparatorluğu'nu korumak için Fransa ve İngiltere'nin Rusya'ya açtıkları savaştan sonra imzalanan 1856 antlaşmasını izleyen yirmi yıl olmuştur. Osman

lı hükümeti bu süre içinde yabancı baskılarından kurtulmuş ve Batının en ileri iki ülkesi ile yapılan antlaşma Türk devlet adamlarına Batılılaşma hareketini en iyi şartlar altında yürütmek imkânını vermiştir. Bu yıllar içinde Türkiye, Mithat Paşa gibi yüksek yetenekleri olan ve akıllı bir politika izleyen bir yönetici yaratmıştır. Mithat Paşa, ününü önce Aşağı Tuna havzasının güney bölgelerinde ve soma da Mezopotamya'daki valilikleri sırasında yapmıştır. Halkları karışık olan ve Türklerin azınlıkta bulundukları bu bölgelerde, Mithat Paşa, cemaatlerin önderleriyle işbirliği yaparak bunların imparatorluğa sadakatini kazanmaya çalışmış; kamu güvenliğim kurmuş, ekonomik gelişmeyi sağlamış ve her şeyin üstünde, karma ortaokullar kurarak her cemaatten gençlerin yabancı ülkelere gitmek ihtiyacını duymadan ve Osmanlı aleyhtan etkilerle zehirlenmeden 'tatminkâr' bir öğrenim yapmalarına imkân vermiştir.

Mithat Paşa'nın politik kariyerinin en büyük hedefi, imparatorluk içinde yaşayan bütün ulusların nisbî temsiline dayanan bir parlamento rejimi kurmaktır. Mithat Paşa, "insansürüleri"ne gerçek insanlar gibi muamele ederek bu yolda geçmişle bağlarını koparan ilk Türk devlet adamı olmuştur. Ama yazık ki dünyaya geç gelmişti. Osmanlıların "insan sürüleri" kurtuluşları için efendilerinden yüz yıl önce Batıya dönmüşlerdi. Bunlar, Batıda buldukları milliyet görüşünün geçmişteki göçebe kurumlarına uymadığı gibi, Mithat Paşa'nın karma parlamentosuna da uymadığını keşfetmişlerdi. Nitekim 1876'da, çabalarını toplamış olduğu vilâyet ayaklanma halindeydi ve bu, bağımsız mili? Bulgaristan devletinin çekirdeği olacaktı.

Görev aldığı ikinci vilâyet de yarım yüzyıl soma İngil

tere'nin himayesinde Irak adındaki Arap devleti olacaktır. Böylece Mithat Paşa'nın çalışmaları, hem vatandaşları Türio ler için, hem de dünya için boşa gitmiş sayılabilir. Mithat Paşa'nın öngördüğü parlamento ve anayasa Sultan Abdülhamit tarafından bir kenara itilmiş, yerine zalim, gerici ve kanlı bir kişi yönetimi gelmiş ve bu yönetimin ilk kurbanlarından biri de bu üstün Türk devlet adamı olmuştur.

İmparatorluk, yeniden Rusya üe bir savaşa sürüklenmiş ve bunun felaketli sonuçlarından yine eski Batılı müttefikleri tarafından üstelik kendi yararına olmayan bir biçimde kurtarılmıştı. Malî sonucu iflâs olan bu savaşın sonunda Osmanlı devleti, 1882 yılında altı esas gelir kaynağını yabancıların eline bırakıyordu.

Böylece 1774 yılından soma Türkiye'de girişilmiş olan ilk Batılılaşma teşebbüsleri, yüz yıl kadar soma felâketli bir sona ulaşmıştır.

Aynı durum, Mısır'da da görülmektedir. Rumeli ayaklanması, Türk Rus savaşı ve Sudan'daki Mehdi isyanı, önce İngiltere'nin askerî ve soma Fransa ve İngiltere'nin ortak malî müdahalesi her iki ülkedeki sonu hazırlamıştır. İkisi arasındaki paralellik her iki ülkede de aynı olarak görülen nedenlere ışık tutmaktadır.

Her şeyden önce reform hareketi birkaç kişinin kişisel karakterine bağlı olmuştur. Hareket, Sultan Mahmut'un ve Mehmet Ali Paşa'nın uzakgörülükleri ve kişisel yetenekleriyle başlatılmıştır. Fakat hareket bir kere başlatıldıktan soma felâketli bir sonuca gitmeden bnakılamaz ya da kötü yönetilemezdi.

Fakat hareketi başlatanlar XIV, XV ve XVI. yüzyılda atalarının sahip oldukları yetenekli devşirmelerin benzerleri

ne ve haleflere sahip değillerdi. Böylece bu yetenekli otokratik reformcuların başarılan güçsüz haleflerin eline geçmiş ve • bunlar da bu fırsatı iyi kullanamamışlardır. Bir kuşak soma, Türkiye'de Mithat Paşa; Mısır'da Urabî gibi gerçekten güçlü devlet adamları ortaya çıkmış, bunlar on ikiye bir kala felâketi önlemeye kalkışmışlardır. Ama onlar da vatandaşlarından pek az destek ve yardım gördükleri için tek başlarına kalmışlar ve başansızlığa uğramışlardır. Bu şekilde; kişilere bu kadar bağlı olan bir hareketin böyle bir sonuç vermesinden ne yapılırsa kaçınılmazdı.

Felâketin ikinci nedeni, geçmişten miras kalan imparatorluk yüküydü. Doğulu Hristiyanların çoğunlukta oldukları Avrupa vilâyetleri, Arapların çoğunlukta oldukları Asya vilâyetleriyle yük çok ağırdı. Sonra Asya'da bunu Arabistan, Mısır, Sudan ve Suriye'yi ele geçiren Mehmet Ali yüklenmişti.

Yalnız Türk ulusunu, yalnız Mısır ulusunu, Batılılaşmanın gerektirdiği sosyal ve düşünsel değişiklikler içinden geçirmek her iki ülkedeki devlet adamlarının çabalarını semereli yapabiliyordu. Fakat bu devlet adamları, Sultan Mahmut ve Mehmet Ali'den, Mithat Paşa ve İttihat ve Terakki'ye kadar bütün enerjilerini kendi uluslarına yol göstermek için değil, yabancı kitleleri yönetim altında tutmaya çalışmak gibi ümitsiz bir işe harcamışlardır. Batılı milliyetçilik görüşünden yola konulmuş olan ve siyasal bağımsızlıklarının ilk kuşakları sırasında millî topraklarından daha çoğu yerine daha azını elde etmiş olan Sırp ve Yunanlılar gibi Osmanlı imparatorluğu'nun Doğulu Hristiyan ulusları toprak ihtiraslarının farkına geç varmaları sayesinde kendilerini kurtarabilmişlerdir. Bu konuda gözleri ancak Türkiye ile Mısır'ın kaldıramayacak

lan kadar ağır bir yük altında ezilmeleriyle açılmıştır. Türklerle Mısırlılar başka ulusların gelişmesini önlemek için harcadıkları çabalar yüzünden kendi ulusları adına yapıcı bir çalışmaya başlayamamışlardır.

Üçüncü bir neden de ekonomiktir. Batılılaşma, pahalı bir iştir. Batılı olmayan bir ülke, toplumun ekonomik alt yapısını da aynı anda Batılaştırmadan kendini güven içinde Batı yaşamına uyduramaz. Zararlı tekeller sistemi, Batı örneği imalat kurmuş olan Mehmet Ali, ekonomik alanda enerjili olmuştur; ama kendisine yanlış yol gösterilmiştir. Oysa Sultan Mahmut, bu alanda iyi ya da kötü pek az şey yapmıştır. Her iki ülkede de ekonomik başarısızlık, uzun süren ciddi sonuçlar vermiştir. Mısır'da 1789 ile 1821 yılları arasındaki korkunç fiyat artışları, 1914'ten sonra Avrupa uluslarının başından geçen tecrübe ile kıyaslanabilir. XIX. yüzyıl ilerledikçe verimlilik seviyesinin yükseldiği ve dış ticaretin arttığı doğrudur. Fakat bu artış, Türklerin ve Mısırlıların çabaları ile değil, Doğulu Hristiyan tebaanın ve Batılı işadamlarının çabaları ile olmuştur. Müslüman ulusların Batılılaşmaya başlamalarından önce Doğulu Hristiyanların ve Batılıların elinde bulunan doğu ticaretinin tekeli, yine bunların elinde kalmıştır. Ekonomik gelişmenin artmasıyla da bu durum bir tehlike haline gelmiştir. Malî sorumluluk ve malî ilişkiler gittikçe daha çok eller arasında taksim edilmiştir. Batılı özel kapitalistlerin Türkiye ve Mısır'da ele geçirdikleri çıkarlar o kadar genişledi ve Batıda o kadar çok yatırımcıya yayılmıştı ki; bu çıkarlar yetersiz Türk ve Mısırlı devlet adamlarının yine yetersiz yönetimleri yüzünden tehlikeye girdiğinde yalnız diplomatik değil, askerî müdahalelerde de bulunmak için yatırımcılar kendi hükümetle

rine baskı yapmaya başlamışlardır. Sultan Mahmut ve Mehmet Ali'nin halefleri atalarının itibarlarını, Batı para borsalarında çok defa tefeci şartları ile paraya çevirebilmekle sırrını öğrenmişlerdir. Bütünöyle hırsızlık diyebileceğimiz faizlerle aldıkları ödünç paralar, bir iş yaptıklarını gösterecek herhangi bir işe harcanmamış, Avrupa'daki Doğulu Hristiyan tebanın ve Sudan'daki Müslüman fanatiklerin kontrol altında tutulması çabalannca vurulmuştur. Bir buhran patlak verdiği zaman da Batılı alacaklılar hükümetlerim müdahaleye zorlamışlar, bu müdahale sonunda yalnız Mısır'da ve Türkiye'deki yatırımları kurtarmakla kalmamışlar; yeni ve daha güçlü imtiyazlar elde etmişler ve iflâs halindeki borçlu hükümetler üzerinde malî kontrol kurmaya giden yollar açmışlardır.

Daha somaki çeyrek yüzyıl içinde Doğu'nun ekonomik ve malî gelişmesi başlamış ve bu gelişme giderek Batılı ellerde daha çok toplanmıştır. Bu yüzden Türk ve Mısır uluslarının ekonomik ve malî bağımsızlıklarının gerçekleştirilmesi gecikmekle kalmamış, her zamankinden daha da güçleşmiştir.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun üzerine çöken felâket, 1908 ihtilâli ile Sultan Hamit rejimine son vermiş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin örgütlediği "Genç Türkler" (Jön Türkler) hareketinin başarısızlığına da yol açmıştır. Aradan bir kuşak geçmiş olmasına rağmen, bu somaki Türk reformcuları da kendilerinden önceki reformculardan değişik bir politika izlememişlerdir.

1908 ihtilâline yol açan korkulardan biri de, Sultan Hamit rejiminin devam etmesi halinde Türklerin azınlıkta oldukları ve bu yüzden Türkiye'nin sürekli olarak elinde bulundurmaya ümit edemeyeceği Makedonya'mn Osmanlı İmparator

www.cizgiliforum.com
engine1

luğu'ndan kopup ayrılması korkusuydu. Bu arada, Makedonya, devletin malî, idarî, diplomatik gücünü alıp götürmekteydi. Çünkü etrafı Osmanlıların eski Doğulu Hristiyan tebaalanca kurulmuş yeni bağımsız millî devletlerle çevriliydi ve bu devletlerin her biri Makedonya üzerinde hak iddia etmekte ve bu hakkı elde etmek için de sınırların ötesinden silâhlı çeteler gönderip bölgeyi hiç durmayan bir karışıklık içinde tutmaktaydılar.

Genç Türkler, 1908 ihtilâlini Türkiye'ye gittikçe daha az fayda sağlayan bu toprakları elde tutabilmek için de yapmışlardı. Uygulamak istedikleri sistem, Sultan Hamit rejiminden kurtulmayı bir ortak amaç haline getirip Doğulu Hristiyan tebaalarla bir kardeşlik kurup yönetimi de onlarla bir parlamento içinde paylaşmaktı. Kardeşleşmeye karşılık, bu uluslardan istenen, sadık Osmanlı vatandaşları olmalarıydı.

İhtilâlciler, Mithat Paşa'nın 1876 anayasasını geri getirerek samimi olduklarını göstermişlerdi ve gerçekten de bu kardeşleşme başlar gibi olmuştu. Fakat ömrü altı haftayı geçmemiştir. Çünkü İttihat ve Terakki'nin programı Batılı milliyetçilik görüşünü hesaba katmamıştı. Bu görüşe göre; milliyetçilik, her ulusun bağımsız bir devlete sahip olması, ulusal bir tekdüzelik göstermesi ve sınırları içindeki bütün insanlar ve topraklar üzerinde tam bir egemenliğe sahip olması idi. Orta Doğu'da gittikçe güç kazanmakta olan bu görüş, İttihat ve Terakki'nin fikirleri ile bağdaşamazdı. Osmanlıların eski Doğulu Hristiyan "sürüleri" çoktandır kendilerini bu Batı görüşüne kaptırmışlardı. Bir Yunan, bir Sırp, bir Bulgar ve bir Rumen millî devletinin temelleri atılmıştı bile. Bu durumda, bu genç millî devletlerin halkları ve hükümetleri bir tek bayrak altında

millî birliklerini gerçekleştirmek gayelerinden vazgeçecekler miydi? Hâlâ Osmanlı tebaası olarak kalmış bulunan Türk olmayan uluslar, bağımsızlığa kavuşmuş milletdaşları de siyasal bir birlik gerçekleştirmek ümitlerim bırakacaklar mıydı?

Bunun böyle olmayacağı, Genç Türkler'in de kendilerini bu milliyetçilik ruhuna kaptırmış olmalarından belliydi. Özellikle Paris'te sürgün hayatı yaşamış ve Batı Avrupa'nın siyasal havasını solumuş Genç Türkler'de milliyetçilik ruhu çok güçlenmişti. Teorik olarak Genç Türkler'in "Osmanlılık" programı, bütün Osmanlı tebaalarının eşit kültür özgürlüğü, parlamento ve devlet hizmetlerinde eşit temsil anlamına gelirken; pratikte bu anlam, Türk olmayanların Türklere ayak uydurdukları sürece hoşgörü ve kardeş muamelesi göreceklere demektir. Başka bir deyimle bu, daha önce, hiçbir sultanın devşirmeler kurumu yolu ile ilk Osmanlı sisteminin bütün gücüyle süregeldiği devirlerde bile girişemediği bir "Türkleştirme" idi. Yirminci yüzyılda böyle bir politika, elbette başarılı olamazdı, ama mümkündü. Hiç değilse bütün taraflar için yararlı idi; çünkü insanların korkunç çilelerine ve artık bunların hepsinden daha önemli bir durum gösteren ekonomik kayıplara son verecekti.

Genç Türkler'in uğradığı düş kırıklığı hızlı ve derin olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olmayan unsurları, "Osmanlılığı" İttihat ve Terakki'nin düşündüğü şekilde anlayacak yerde, ihtilâlin yarattığı karışıklığı fırsat bilip kendi millî amaçlarına hizmet etmeye koyulmuşlardı. Yabancı komşular da aynı fırsattan faydalanmakta gecikmemişlerdi. Avusturya Macaristan, 1878 yılından beri uluslararası bir manda altında bulunan Bosna ve Hersek'i topraklarına katıyor; Bul

garistan, Osmanlı egemenliğini reddediyordu, italya, Kuzey Afrika'daki Trablus ve Bingazi vilâyetlerini ele geçiriyordu. Geçici bir süre için güçlerini birleştirmiş olan Balkan devletleri, Meriç nehrinin batısında kalan bütün Osmanlı topraklarını işgal etmekteydi. Böylece, 1913 yılında Türklerin yeni reform teşebbüsleri, bu teşebbüslerin kurtarmayı hedeftuttiği Makedonya'nın ve üstelik Batı Trakya, Arnavutluk, Bosna Hersek, Trablus ve Bingazi'nin kaybıyla sonuçlanıyordu.

Daha büyük bir düş kırıklığı, Türkiye'nin 1914 1918 Dünya Savaşı'na katılmasıyla meydana gelmiştir. İttihat ve Terakki'nin bu anı karan almasının nedenleri kanşiktir. Bu katılmanın ilk ve en önemli nedeni; bir şans deneme kaybedilenlerin bulanık sularda yeniden avlanabileceğini deneme arzusudur. Fakat bu katılmada Rusya'ya karşı daha rasyonel bir hesap da bulunmaktadır: italya ve Romanya'nın Avusturya Macaristan İmparatorluğu'na karşı yaptıkları hesaplar gibi. Genç Türkler, Rusya'nın en büyük düşmanları olduğunu düşünüyorlardı. Bir genel savaşta Rusya 'muzaffer' olduğu takdirde, Türkiye aleyhindeki geleneksel ihtiraslarını gerçekleştirmek fırsatını Türkiye'nin eski Batılı müttefiklerinin tarafsızlığın bedeli olarak Osmanlı topraklarının bütünlüğünü garanti etmiş olmalarına rağmen kaçırmayacaktı. Genç Türkler, Türkiye'nin tarafsız kalamayacağına ve ağırlığını terazinin Rusya'nın karşısındaki kefeye koyması gerektiğine de inanmışlardı. Terazinin bu kefesi, ingiltere'ye karşı beslenen hoşnutsuzluk yüzünden daha ağır basmaya başlamıştı. 1907 yılında sona eren yüzyıl içinde Rus saldırısına karşı İslâm dünyasının şampiyonluğunu yapmış olan ingiltere, Avrupa politikasının yeni icapları yüzünden Asya politikasını bırak

miş, Rusya ile bir antlaşma yaparak Müslüman ulusları her zamankinden daha çok Rusların insafına terketmişti.

1908 İhtilâli karşısında İngiliz hükümeti soğuk davranmış; İngiliz kamuoyu Balkan Savaşları sırasında Türk davasına düşmanlık göstermişti.

Bardağı taşıran son damla da, Dünya Savaşı'nın başlangıcında, Türkiye'nin özel İngiliz tersanelerine ısmarladığı iki savaş gemisine İngiliz hülcümetince el konması olmuştur. Gerçi yapılan anlaşmada İngiltere'ye böyle bir hak tanınmıştı ve yabancı devletlerle özel İngiliz tersaneleri arasındaki anlaşmalarda böyle bir madde her zaman bulunmaktaydı, ama bu defa gemilerin paralan halktan toplanmış ve hepsi de ödenmişti. Bunlara el konması, Türk kamu oyunda büyük bir karşı tepkiye yol açtı. Sonunda son darbe de iki Alman savaş gemisinin Göben ve Breslau İstanbul'a gelmeleri ve bunların, İngilizlerin el koyduğu gemilerin yerini almak için derhal Türkiye'ye satılmaları ve bundan soma Karadeniz'e çıkarak Rus limanlarını bombalamaları olmuştur. Türkiye bu durumda artık savaşa katılmıştı.

Genç Türkler, bir kere savaşa katılınca, bunu dev ölçüler içinde yürütmeye hazırlanmışlardır. Sultan Abdülhamit'in kitabından bir yaprak kopararak bütün İslâm dünyasını seferber etmek teşebbüsüne girişmiş ve hatta bu yolda, 'kâfir' Almanya ve Avusturya Macaristan ile ittifak halinde bulunmakla beraber; İngiliz, Fransız ve Rus 'kafir'lerine karşı savaşmanın bir 'cihat' olacağı yolunda şeyhülislâmdan da fetva almışlardır.

Böyle bir yola gitmek boşuna değildi: Çünkü 1914yılında, Müslüman olmayanların boyunduruğundaki Müslümanların sayısı, Müslümanların yönetimindeki Müslümanların sa

yısmdan çok daha fazlaydı ve bunlar da İngiltere, Fransa ve Rusya'nın elindeydi. Bir miktar Müslüman da Bosna'da ve Doğu Afrika'da merkezî devletlerin yönetimindeydi.

1914 1918 savaşını kazanmak bakımından 'cihat ilânı' tam bir başarısızlıkla sonuçlanmışta Çünkü Hintliler; Rusya Müslümanları, Mısırlılar, Afganlılar, İranlılar, Türkiye'nin 30 Ekim 1918'de Mondros mütarekesini imzalamasından somaya kadar 'cihat' çağrışma hiçbir karşılık vermemişlerdir. Bu tarihten soma Müslümanların Müslüman olmayan efendilerine karşı ayaklanmalannın nedeni, müttefiklere teslim olmuş bulunan TürMye'nin 1914'deki 'cihat' çağrısı değil, galip Batılı müttefiklerin ortaya attıkları "küçük ulusların hakları" ve "kendi kaderim kendi tayin etme" prensipleridir. Müttefikler, savaş yılları boyunca, Avrupalı düşmanlarına karşı bir silâh olarak bu prensiplerin durmadan propagandasını yapmışlardır.

Genç Türkler'in başlatmaya giriştikleri diğer bir iddialı hareket de 'Pan Turanizm' olmuştur. Bununla Pan Slâvizm örneği ele alarak, Türkçe konuşan bütün uluslar arasında bir yaklaşma sağlanması amacı güdülmüştür. Bu düşünce bir Fransız şarkiyatçısı olan Leon Cahun'un 'Introduction a l'Histoire d'Asie' adındaki eserinden alınmıştır.

Söylendiğine göre, Selanik'teki bir yabancı konsolos bu kitabın bir kopyasını İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden birine vermiştir. Cahun, kitabında orijinal göçebe kurumlarının bir övgüsünü yapmakta, göçebe fatihlerin, steplerin kanunlarını bırakıp bunların yerine İslâm kanunlarını alınca nasd yozlaştıklarını anlatmaktadır. Genç Türkler'in bu kitaptan çıkardıkları ders şu olmuştur: İslâm öncesi kurumlara dönmekle millî bir gençleşme olacak ve Osmanlı sınırları dışındaki

diğer Türkçe konuşan uluslarla işbirliği için bir temel atılmış bulunacaktır.

Bu propagandanın pratik yönü şu idi: Türkçe konuşan ulusların üçte ikisi Türkiye sınırları içinde değil, Rusya sınırları içindeydi ve böylece Rus İmparatorluğu'nu parçalamakta bir araç olacaktı.

Bu hareket de bir sonuç vermemiştir. Rus imparatorluğu yıkılmış, fakat kontrolündeki Asyalı halklar dağılmamıştır. Bu arada, İngiliz hükümeti de Pan Turanizmi, Türk olmayan Müslümanlar arasında Türkiye'ye karşı bir propaganda aracı olarak kullanmıştır. Bu propagandayı özellikle "Türkleşme" tehlikesine en çok maruz bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nun Arapça konuşan tebaası arasında yürütmüştür. İngiliz propagandasının en büyük darbesi 1916'da Türkiye 'ye karşı kışkırttığı ve Mekke Emiri'nin yönetiminde, Hicaz'da başlayan Arap ayaklanması olmuştur. Peygamberin bir üyesi olduğu dünyanın ilk Müslüman uluslarından birinin, Peygamber sülâlesine mensup ve kutsal şehirlerin bekçisi bir şahsın liderliğinde ayaklanması ve âsilerin üstelik Müttefiklerle güçlerini birleştirmeleri Osmanlı 'cihad'ını etkisiz bırakmıştır.

Türkiye, 1914 1918 Dünya Savaşı'na katılmanın sonucunda Arap vilâyetlerini ve Mısır üzerindeki egemenliğini kaybetmiştir. Tıpkı, 1908 ihtilâlinde soma Avrupa'daki vilâyetlerini ve Trablus Bingazi'yi kaybetmesi gibi, 30 Ekim 1918'de Mondros mütarekesinin imzalanmasından soma Türkiye'nin Toros dağlarının güneyindeki vilâyetleri Müttefiklerin askerî işgaline uğramış; Boğazlar bunların gemilerine açılmış, İttihat ve Terakki gözden düşmüş ve Türk milleti de hem alabildiğine yorgun, hem de ümitsiz kalmıştı. O anda, yalnız

imparatorluğunu kaybetmeye değil, 1882 yılından beri Mısır'ın yaptığı gibi yabancı bir devletin himayesine de girmeye hazır duruma gelmişti. O günlerde Mısır'ın durumu Türklere 'ehveni şer' gibi görünmüş, Batı kültürü almış pek çok aydın Türk, bir İngiliz himayesi ya da bir Amerikan mandasını tavsiye etmişti. Bu Türklere göre, böyle bir yönetim, "henüz kendi kendilerine modern hayatın ağır şartlarına uymak yeteneğine ulaşmamış Türkler için sığınabilecekleri bir cennet" olacaktı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1908 1918 YILLARININ BİLANÇOSU VE MÜTTEFİKLERİN BARIŞ ŞARTLARI

Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1919'da imzalanmasıyla Yunanlıların, Paris'teki Müttefik Devletler Konseyi'nin çağrısı ve Müttefik savaş gemilerinin yardımıyla 16 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkmaları arasında geçen yarım yıl içinde Türklerin morali en düşük seviyeye inmişti. Bununla beraber, ihtilâller ve savaşlarla geçmiş son on yılın bilançosunun ilk görüldüğü gibi tam olarak Türklerin aleyhine olmadığı da ortaya çıkmıştır. Anadolu'daki "anavatanlarının Yunan istilâsına uğramasının yorgun Türkleri yeni savaş çabalanna zorlamasıyla, lehte olan şartlar, birbiri peşi sıra ortaya çıkmaya başlamıştır.

Her şeyden önce, Afrika'daki Trablus ve Bingazi; Avrupa'daki Arnavutluk ve Makedonya ve Asya'daki Arap ülkeleri gibi yabancı vilâyetler artık kaybedilmişti. Mısır ve Bosna Hersek üzerindeki yalnız lâfta kalan egemenlik de gitmişti. Bunların elden çıkması o kadar kesindi ki, en katı emperyalist Türk bile bunların geri alınabileceğini düşünemezdi. Türkler son on yıl içindeki cabalarını bu toprakları elden kaçırmamak

için harcamış olduklarından bu durum ezici bir yenilgi duygusu veriyordu. Gerçekte ise, bu yabancı vilâyetler, ilk Osmanlı kurumlarının çözülmeye başlamasından soma Türkiye için bir bakıma iyi olmuştu. Bunları elde tutmak için yeni kan ve para fedakârlıklarına girişmek Türk insanının kaldn amayacağı büyük olacaktı. Bu bakımdan zararın neresinden dönülse kârı ve gerçekten bu toprakların kaybedilmesi Türkler ve Türk devleti için zarar değil, umulandan büyük bir kâr olmuştur.

Geç kalınmış olmakla beraber, bu durum, Türklerde milliyetçilik ruhunu uyandırmak gibi yapıcı bir kazanç da sağlamıştır. Bu yeni ruh, azim doluydu ve belirli hedeflere sahipti. 1908 1918 felâketleri Türk anavatanına dokunmamıştı. Fakat Yunan kuvvetlerinin İzmir'e çıkması, Türklerin yüreklerine saplanan bir hançer olmuş, yaşamaya devam edebilmeleri için gerekli topraklar tehlikeye girmişti. B  yeni durumun sonucu da Türklerde milliyetçilik bilincinin canlanması olmuştur. Bu bilincin bilinçaltı unsurları, aslında bir süreden beri, Batının siyasal felsefesinin Doğulu Hıristiyanlarca benimsenmesinden beri, Türklerin zihinlerine de sızmaya başlamıştı. Bu şekilde Türkler, güçlerini kendi kurtuluşlarında toplayacaklardı.

Pan Turanizm ve Pan İslâmizmin büyük hayalleri artık yok olmuştu. Türkler, artık yeni bir önderin yönetiminde 'kendi evlerinin efendisi' olmaya çalışacaklardı. Önce Yunanlıları topraklarından atarak askerî yönden, soma da Müttefik devletlere Türklerin çoğunlukta oldukları topraklarda Türk ulusal egemenliğini kabul ettirerek siyasal yönden, bunu gerçekleştireceklerdi. Fakat Türkler bu hedeflerin ötesindeki amaçlara da gözlerini dikmekte gecikmemişlerdir. "Savaşın sonrakı savaş"ı kazansalar da, istedikleri barış şartlarını kabul et

www.cizgiliforum.com
engine1

tirşeler de; asıl ekonomik alanda 'evlerinin efendisi' olmadıkları takdirde barışı yine kaybedeceklerini farketmişlerdi. Aynı zamanda, millî kalkınma için harekete geçirilen güçler, Türk kadınının durumunda yapılan devrimle çok daha güçlenecekti. Bu gelişme Türkiye bakımından o kadar önemlidir ki, bu konudan, başka bir bölümde geniş olarak söz edilecektir.

İç hayatındaki bu değişikliklerin yanı sıra, uluslararası alanda Türkiye'nin lehine bazı önemli değişiklikler de olmuştur.

Bir tarafta, yalnız yenilgiye uğrayan devletler yorgun düşmekle kalmamışlar, galip devletler de savaştan bitkin bir halde çıkmışlardı. Mütarekelerin imzalanmasından birkaç ay sonra, savaşın sonunda herşeye muktedir görünen galipler, yenilmişlerden farklı değillerdi. Herhangi bir ülkenin gerçek yorgunluk derecesi, katılmış olunan olağanüstü dayanıklılık mücadelesi sonunda bir rastlantıyla yenik ya da yenen tarafta kalınmış olmakla değil, ekonomik hayatın gelişmesinin ulaştığı seviye ile ölçülür. Ekonomik bakımdan en gelişmiş devletler olan Fransa, Almanya ve İngiltere, savaş yılları içinde en büyük zaferleri kazanmak için büyük çabalar harcayabilmişlerdir; fakat bunu başarmalanna imkân veren kanşık düzen aynı zamanda onları bu basanların bedeli olarak en büyük buhranlara ve yorgunluğa yöneltmiştir. Buna karşılık, Türkiye ve Rusya gibi ekonomik bakımdan az gelişmiş devletler de askerî bakımdan çökmüşlerdir. Bunun yanı sıra zaten yetersiz oluşları, bu çöküşün acısını kbmşulan kadar hissetmelerini ve sistemlerinin o kadar çok yaralanmasını engellemiştir. Nitekim, mütarekelerin imzalanmasından sonra Almanya gibi İngiltere ve Fransa da, Türkiye ve Rusya gibi yenden askerî çabalara girişebilmek gücünde olamamışlardır.

Batılı devletler, ölüm kalım savaşıdan 'muzaffer' olarak çıktktan ve artık var oluşları için ortada bir tehlike kalmadıktan sonra, ellerinde arta kalmış savaş gücünü yeniden kullanmaktan demokratik kurumları ve halklarının akıllılığı ile engellenmişlerdir. Muzaffer devletlerin hükümetleri, henüz sona ermiş olan savaşın hızı ile millî enerjileri savaş yılları çapında harcamaya devam etme eğilimindeyken, ulusal, içgüdüleriyle yükün ağırlığının farkına varmışlar ve tehlike de ortadan kalktığına göre bir an önce bir gevşemeye gidilmesi gerektiğine inanmışlardır. Böyle bir muhakeme yürütecek zekâyâ ve hükümetlerini kamuoyunun isteklerine uymaya zorlayacak güce sahip olan bu uluslar, yöneticilerine sürekli bir baskı yapmışlardır. Hükümetler, az ya da çok, er ya da geç bu baskılara boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Nitekim mütarekelerin imzalanmasından somaki yıllarda hükümetler dışardaki taahhütlerini, gerekli güvenlik marjını tehlikeye sokmadan asgari hadde indirmişlerdir. Galiplerin ilk ve en çok geri çekildikleri alan, ne Fransızların ne de İngilizlerin fazla çıkartan bulunmayan Orta ve Yakındoğu olmuştur. Fransız ve İngiliz ulusların sağduyusu, devlet adamlarının ve resmî kişilerin kaybedilen itibar için ağılaşmalarına bakmayarak hükümetlerini geri çekilmeye zorlamıştır. Maddî yorgunluktan çok, kamuoyunun bu baskısı, İngiliz ve Fransız hükümetlerini 1919-1922 Türk Yunan savaşıma ciddî bir müdahaleden alakoymuştur. Böyle bir müdahale olmadığı için de daha aşağıda anlatacağımız coğrafi ve teknik nedenler yüzünden askerî denge gittikçe Türkiye'nin lehine dönmüştür.

Uluslararası alanda, şartların Türkiye'nin lehine gelişmesinin başka bir önemli ve beklenmeyen olayı da 1917 Bolşev

vik İhtilâlinden sonra Rusya'nın politikasının tersine dönmesidir. Çarlık Rusyası, İslâm uluslarının baş düşmanı rolünü sonuna kadar oynamıştı. Bu rol de 1907 1917 yılları arasında İngiltere hiçbir şekilde karşısına çıkmadığı için, en had biçimini almıştı. 1917'de, Çarlığın yerini Sovyet Cumhuriyeti almış ve derhal kendini, Çarların Batılı müttefikleri ile karşı karşıya bulmuştur. Bu arada İngiltere'nin Çarlık Rusyası ile on yıl süren ittifakı, İslâm dünyasının İngilizler için besledikleri iyi niyeti yitirmiştir. Çarlık devrilir devrilmez, İngiltere, Türkiye'ye karşı savaşın başlıca sorumlusu ve hâlâ Müslüman ülkeleri sömüren başlıca Batılı devlet olarak ortada kalıvermiştir. İngiltere ve Fransa'nın silâhlandırıp örgütlendirdiği, General Denikin komutasındaki "Beyaz Rus" ordusu karşısında sıkışık durumda bulunan Bolşevikler, bu yeni durumdan yararlanma fırsatının hemen farkına varmışlardır. Üstelik Mondros Mütarekesinden sonra Batılı devletlerin Beyaz Ruslara Boğazları açmaları da Bolşevikler için durumu daha tehlikeli bir hale sokmuştur. Bunun üzerine, Bolşevikler, on yıl önce İngilizler tarafından bırakılmış olan İslâm şampiyonluğu rolünü hemen üzerlerine almışlar ve aynı zamanda, İngiltere'yi Orta ve Yakındoğu'da 'Çarların cellâdı' olarak tanıtmaya koyulmuşlar ve bu yolda da bir miktar başarı kazanmışlardır. Bolşeviklerin bu yöndeki bir pratik adımı Yunan istilâsına karşı koyan ve galip Müttefik devletleri hiçe sayarak örgütlenmeye başlamış olan Türk milliyetçilerini desteklemek olmuştur. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının megalomanca Pan Turanizm ve Pan İslâmizm hareketlerinden vazgeçen sağduyuları, böylece bir Türk Rus işbirliği yolundaki engeli ortadan kaldırmıştır.

Bolşeviklerin Türkleri desteklemelerinin ilk amacı Müttefik devletleri Kafkaslardan ve mümkünse Karadeniz'den atmaktır. Çünkü bu devletler, bu yollardan Sovyet Cumhuriyetinin iç düşmanlarına yardım etmekteydiler. Daha geniş bir amacı da, olumlu bir eylem ile Rusya'nın yeni rejim altında İslâm dünyasının bir dostu olduğunu ispatlamaktır. Türk milliyetçilerine gelince, sonunda, ölüm kalım savaşlarını kazandıktan sonra Rusya'yı belki de eski açık düşman yerine bir dost olarak daha az tehlikeli görebileceklerdi.

Mücadelenin buhranı içinde Türk milliyetçileri kendilerine uzatılan eli tutmuşlardır ve Rusya'nın desteği de davaları için çok büyük bir yardım olmuştur. Rusya'dan aldıkları silah ve para yardımından başka büyük devletlere kafa tutarken yalnız olmadıklarını hissetmeleri de morallerini yükseltmiştir. Rusya, yenilmiş ve büyük bir değişikliğe uğramış bulunmasına rağmen yine de büyük bir devlet olarak kalmıştı ve Bolşeviklerin devlet dini gibi kabul ettikleri yeni ideolojinin bozguncu etkileri Avrupa ve Amerika'daki egemen sınıfları dehşete düşürüyordu.

Böylece, 1919 yılında Türkiye 'de başlatılan yeni hareket, daha önceki felâketle sonuçlanan hareketlerden birçok bakımdan çok değişik şartlar içinde geliyordu. Yeni şartlar, Mustafa Kemal'e, Enver'den, Talât'tan, Cavit'ten, bunlardan daha önceki reformcular olan Mithat Paşa, Mahmut II. ve Selim I H'ten daha iyi kazanma şansı veriyordu. Yine de Mustafa Kemal'in Müttefik devletlere kafa tutması kahramanca bir inanç ve cesaret eylemidir. Ayrıca Türk önderi, 1919 yılında görünüşün herhangi bir Türk vatanseveri için son derece cesaret ve ümit kinci olmasına karşılık, ülkesinde uykuda bulunan

güçleri keşfedebilmiş, olaylar da onun bu görüşünün ne kadar doğru olduğunu ispatlamıştır.

Durumun en hayret verici yanı ise, o sırada Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünüyle parçalanmış olmasıdır. Tam bir dağılma olan bu parçalanmadan bir sürü Arap devleti ortaya çıkmıştır. Mezopotamya ya da Irak, Hicaz kralı Hüseyin'in oğlu Faysal'm hükümdarlığına getirildiği bir meşruti krallık olmuştur. Hüseyin'in krallığı altındaki Hicaz da bağımsızlığını ilân etmiştir. Filistin, İngiliz mandasma verilmişti ve Yahudilerin vatanı olacaktı. Ürdün, özerk bir prenslik olarak, Hüseyin'in diğer oğlu Abdullah'ın yönetiminde Filistin'e bağlanmıştır. Suriye ise Fransız mandasına geçmiştir.

Mısır, Osmanlı egemenliğinden çıkarılmış, İngiltere tarafından Kral Fuad'm yönetiminde bağımsız bir krallık olarak tanınmıştır. Ermenistan ve Kürdistan devletleri yaratmak için adımlar atılmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan, Anadolu'nun orta kısımlarından başka bir şey kalmamıştı. Irk bakımından tekdüzelik gösteren bu bölge de yorgun ve fakirdi. Sultan Süleyman tarafından eski Asur, Pers, Roma ve Kartaca imparatorlukları ile boy ölçüşecek hale getirilmiş olan o olağanüstü Osmanlı İmparatorluğu'ndan ortada büyük savaş ve yenilgiden sonra kala kala Türkiye'ye bir avuç toprak kalmıştı.

Türkiye'nin elinde Anadolu'dan ve Boğazlar'ın batısından Avrupa'dan kalan toprak parçalan ise fakir ve moral bakımından da çöküktü. Boşuna yapılan bir savaşta kaybedilen insanlar ve kaynaklarla ülke, felce uğramıştı. Üstelik yenilginin acısı da beraberinde ümitsizlik getirmişti. On iki yıl süren savaşlar ülkenin iç gelişmesini engellemişti. Türkiye'nin vilâ

yetleri başkalarına gitmiş, müttefikleri ezilmiş, Hint Müslümanları arasındakiler dışında, İslâm dünyasında bile dostu kalmamıştı. İstanbul 'muzaffer' orduların elindeydi. Türkiye, düşmanları tarafından çevrilmişti. Büyük devletler bir kampın etrafında dolaşan kurtlar gibi aç gözlerini Türkiye'ye dikmişlerdi. Çünkü Türkiye, tabiat yönünden hayli zengindi ve emperyalizm de doymak bilmezdi.

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından hemen soma görülen ümit kırıcı durum, böyleydi: Savaş sona ermişti ve müttefiklerin yeni emirlerini tam bir kadercilikle beklemekten başka yapabilecek birşey yoktu. Boğazlar ve Adana bölgeleri Müttefiklerce işgal edilmmişti. Alman bu tedbirler dışında Türkiye ile bir barış antlaşması yapmak için hiçbir teşebbüse girişilmiyordu. Yakm doğu sorunun ele alınması için iki uzun yıl endişe içinde beklemek gerekecekti.

Müttefikler, Avrupa'daki barış şartları, Wilson prensipleri ve emperyalist ihtiraslar ile o kadar meşgullerdi ki; 18 Ocak 1919'da banş konferansı toplandığı zaman yalnız Avrupa'nın kaderini ellerine almışlar, Yakm doğu sorunlarını daha somaya bırakmışlardı. 1920'de San Remo'daki konferans toplanmıca kadar da Türkiye'nin durumu ile hiç ilgilenmemişlerdi. Geçen süre içinde bir sürü pazarlık yapılmış ve pazarlıklar, ihtiraslar, gizli anlaşmalar, ard niyetlerle durumu büsbütün karışık hale getirmiş, 'nihaî hal' çarelerini bir çıkmaza sokmuştur.

Savaş yılları arasında yapılmış bulunan ve başlıca dört tane olan bu gizli anlaşmalardan da kısaca söz etmek gerekir. Bu, hem anlaşmaların nasıl bir tutum içinde yapılmış olduklarını, savaş ve barışın nasıl yürütülmüş bulunduğunu, hem de

Türkiye ile Sevr Antlaşması'na nasıl ulaşılmış olduğunu göstermesi bakımından yararlı olacaktır.

18 Mart 1915'te, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında bir İstanbul Anlaşması yapılmıştı. Bu belge özellikle İstanbul'un ve Boğazların geleceğiyle ilgiliydi. Anlaşma, gerçekten, bölgenin statükosunun korunmasını isteyen İngiltere ve Fransa ile Rusya'nın ihtiraslarını tatmin edecek, her tarafça kabul edilebilecek ilk yakınlaşma hareketi olmuştur. Buna göre, Rusya; İstanbul, Karadeniz Boğazı'nın her iki kıyısı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'nın Avrupa kıyısını alacak; buna karşılık İstanbul limanı müttefik ticaret gemileri için serbest bir liman olarak bırakılacaktı. Anlaşma daha sonra 1907 yılında yapılmış olan İngiliz Rus anlaşmasını da 'teyit' ediyordu. Bu eski anlaşmaya göre de, İran'ın petrol bakımından zengin bölgeleri İngiliz nüfuz bölgesi olarak kabul edilmişti. Ayrıca, Müslümanlar için kutsal sayılan yerlerin de Türkiye'den koparılıp alınması ve bağımsız bir Müslüman devletine verilmesi kararlaştırılmıştı. Bunlara karşılık da Rusya, Müttefikler, Boğazları zorladıkları ve bir istekte bulundukları zaman kuzeyden yardım edecekti.

26 Nisan 1915'de İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya arasında imzalanmış olan gizli Londra Antlaşması da, İtalyanların savaşa girmek için ileri sürdükleri şartları 'ihativa' etmek ve savaşın sonunda Asya Türkiye'sinin bölüşülmesine gidildiği takdirde İtalyanların istedikleri topraklarla ilgili maddeler bulunmaktaydı. Bunlardan biri de İtalyanların Antalya vilâyeti ve etrafındaki Akdeniz kıyılarında istedikleri pay ile ilgiliydi ve İtalyanlar daha önce yapılmış olan İtalyan İngiliz anlaşmasıyla bazı haklar elde etmişlerdi.

16 Mayıs 1916'da, İngiltere, Fransa ve Rusya adına imzalanmış olan Sykes Picot Anlaşması da Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle Arap vilâyetleri ile ilgiliydi. Bu anlaşmada, bağımsız bir Arap devletinin ya da bir devletler konfederasyonu ile Fransa ve İngiltere'nin kontrolünde bazı nüfuz bölgeleri kurulması, Rusya'ya bazı toprakların bırakılması, denizyollarının ve limanların işletilmesi için Araplarla müzakeredilmesi ve bir anlaşmaya varılması öngörülmektedir.

Diğerleri gibi bu özel ve gizli anlaşma da, savaşın başarı ile sona ereceğini hesaplayarak Müttefik temsilcilerin bir imparatorluğu nasıl parçaladıklarını ve sanki milletler bir devlet adamının vakit geçirmesine yarayan dama taşları imişçesine, bu parçalardan nasıl yeni devletler yaratmayı plânladıklarını çok iyi göstermektedir. İşte Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş topraklarının kaderi böyle kişisel kararlara dayanıyordu.

Giderek, Müttefikler safına katılmış olan İtalya da Sykes Picot Anlaşmasında öngörülen çıkarlardan payını istemeye başlamıştı. Bunun sonucu olarak da 1915 anlaşmasının yerini almak üzere bu defa yalnız İngiltere ve Fransa'nın değil İtalya'nın da imzaladığı 17 Nisan 1917 tarihli St. Jean de Maurienne Anlaşması yürürlüğe konmuştur. Bu anlaşma ile İtalya, savaştan sonra İzmir de dahil olmak üzere Batı Anadolu'nun kontrolünü eline geçirmeyi ümit ediyordu.

İtalya'nın bu tutumu, 15 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetlerinin İzmir'e çıkmalanna yol açan etkenlerden birini yaratmıştır. Oysa, St. Jean de Maurienne Anlaşması'nın Rusya'nın da onayından geçmesi gerekiyordu. İmparatorluk Rusyasının çökmesi üzerine bu anlaşma hiçbir zaman resmen onaylanmamış ve hukuken hükümsüz kalmıştır. Bunun üzerine İtalya, Os

manii İmparatorluğu'nun bölüşülmesinde umduklarını elde edememiş ve bu yüzden de bütün Yakın doğu konusunda aldatıldığına inanmıştır.

Savaş sona ermeden önce, Müttefik devletlerin Türkiye için yürürlüğe koydukları değişik teklifler bunlardı. İşte bu dört gizli anlaşmanın iskeleti üzerine 1920 yılındaki Sevr Antlaşması 'inşa' edilmiştir. Mondros Mütarekesinde, Müttefiklerin kendisi için düşündüklerini açıklayan bu plânlar önüne serildiğinde Türkiye nasıl ümitsizliğe düşmesindi.

Müttefikler arasında yapılmış olan bu karşılıklı gizli anlaşmalar yüzünden Paris'teki Barış Konferansı gecikmelere uğrar, kavgalarla geçerken Türkiye'de de başka olaylar gelişmekteydi.

Londra Antlaşması'na uyarak, İtalyanlar 29 Nisan 1919'da Antalya'ya çıkmışlar, İzmir'in de kendileri tarafından işgalini isteyerek St. Jean de Maurienne Anlaşması'nın yürürlüğe konması için baskıya da başlamışlardı. Fakat Rusya'nın anlaşmayı onaylamamış olması, bunu hukuken hükümsüz bırakmıştı. Versailles konferansında ise İtalya'nın Fiume üzerindeki iddiası Müttefikler tarafından o kadar olumsuz karşılanmıştı ki, bunun üzerine İtalya Dışişleri Bakanı Sinyor Orlando konferansı bırakıp gitmişti. Müttefikler, özellikle Yunanlılar, İtalya'nın Fiume darbesini güneybatı Anadolu'da da tekrarlayacağından endişeye düşerek, İzmir'i bir an önce işgal edip ihtiraslarını tatmin etmeye karar vermişlerdi. Eski Helen imparatorluğunu Anadolu'ya kadar genişletmek hayalini yaşatan muhteris Yunan Başbakanı Venizelos, İtalyanların bu tutumunu fırsat bilerek Müttefikleri ve onların dostlarını, isteklerine boyun eğmeye zorlamaya başlamıştı. Venizelos'un

www.cizgiliforum.com
engine1

ağız o kadar iyi lâf yapıyordu ve İngiltere Başbakanı Lloyd George üzerindeki nüfuzu o kadar kuvvetliydi ki, sonunda Müttefikler, Yunanlıların İzmir' i işgal etmelerine izin vermişlerdir. Böyle bir iznin verilmesinin ilk nedeni, Yunanlıları emperyalist ihtirasları bakımından tatmin etmek; ikinci nedeni de İtalya'nın kendi başına bu toprakları işgal ederek yeni uluslararası anlaşmazlıklar yaratmasını önlemektir. Fakat gösterilen asıl sebep başkaydı. Buna göre Türk çeteleri ve sivil halkı 'uslu' durmuyorlar, bölgedeki Rum ve diğer azınlıkları büyük bir tehlike içinde bırakıyorlardı. Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesi de 'sükûn ve nizamın korunması için böyle bir müdahale'ye imkân veriyordu. Bu iddianın gerçek dışı olduğu daha sonra açıkça belirtilmiştir (1).

12 Ekim 1919'da İstanbul'daki Müttefiklerarası Komisyon'un İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali hakkında vermiş olduğu rapor şu sözlerle başlıyordu:

"Yapılan soruşturma göstermiştir ki, Mütarekeden beri Aydın vilâyetindeki Hristiyanların genel durumları memnunk ve vericidir ve güvenlikleri hiçbir zaman tehlikeye düşmemiştir.

İzmir'in işgali, yanlış bügilelere dayanılarak Batış Konferansı tarafından emredilmişse, bunun, ilk sorumluluğunun, yukarıda belirtilmiş olan gerçekler hakkında yanlış bilgiler vermekte ısrar etmiş olan hükümetler ve kişüere ait olması gerekir.

Onun için, bu işgalin hiçbir şekilde haklı olmadığı ve Türkiye ile Müttefikler arasında imzalanmış bulunan Mütarekenin şartlarını ihlâl ettiği muhakkaktır."

(1) Bu konu ile ilgili olarak o günlerde şu kitaplar yayımlanmıştır: Gail lard, "Les. Tures et l'Europe", (1. cilt, Chapelot yayınevi, Paris, 1920); Thomas Murb, "The Turks and Europe", (Londra, 1921); Arnold Toynbee, "The Western Question in Greece and Turkey", (Constable yayınevi, Londra, 1922).

Gösterilen nedenlerin sakat olmasına rağmen bunlar, bazı müttefiklerce bir Yunan işgali için yeterli görülmüşlerdir. O zaman meydana gelen olaylar, bundan soma Türkiye'de birini izleyen uzun devrim hareketlerinin ilk nedeni olmuşlardır. Sözde 'sükûn ve nizamı korumak', aslında ise italyan ihtiraslarına set çekip bütün Ege kıyılarıyla Ege adalarını içine alan, eski Iyonya'nın zengin hinterlandına kadar uzanan bir Helen imparatorluğu kurmak amacını güden Yunan çıkarması, Türkiye'de birini izleyen zincirleme tepkilere yol açmış ve Batı ile Doğu arasında Yunan Hristiyanlığı ile Osmanlı Müslümanlığı arasında yeni bir savaş ihtimali dünyayı dehşete düşürmüştü. Yakındoğu ilişkileri tarihinde, özellikle Türkiye'nin evriminde, dramatik olaylarla dolu yeni bir bölüm açıyordu. Bu bölüm, istilâcı Yunanlıların patlayan tüfekleri, saplanan süngüleriyle başlıyordu ve sonuçlan, bugüne kadar (1926) devam edecekti.

Yüksek Müttefik Konseyi'nin, Anadolu'da Yunan yönetimi altında bir bölge kurulması karan, büyük devletlerin uygulamaya koydukları amaçlarının en ihtiraslısı ve aynı zamanda en felâketlisi olmuştur. Kitabın bundan sonraki bölümleri bu yanlış hesaplanmış hareketin buna katılmış Hristiyan ulusları nasıl küçük düşürücü bir yenilgiye sürüklediğini, Batı uygarlığı ve İfluriirüyle az da olsa aydınlanmış Türk ulusunun güçlü bir milliyetçilikle nasıl yeniden dünyaya geldiğini anlatacaktır.

15 Mayıs 1919'da, sözde Müttefik, aslında bütünüyle Yunan olan bir işgal ordusu, Amiral Calthorpe'un kumandasındaki İngiliz, Fransız ve Amerikan savaş gemilerinin himayesinde İzmir'e çıkmış ve şehir içinde ve çevresindeki stratejik noktaları işgale koymuştu. Daha soma yapılan soruşturma

larla ispatlandığı gibi Yunan işgal ordusu, işgalin yanı sıra kıyım ve şiddet hareketlerine girişmiş, bunların karşısında bütün dünya dehşete düşmüştür.

15 Mayıs çıkarmasında meydana gelen olaylar Türkleri protestoya ve direnmeye sevkeden etkenlerden biri olmuştur. Millî hareket o zaman başlamıştır. İzmir'in Yunanlılarca işgali bu millî hareketi doğurmuş ve basma Mustafa Kemal Paşa'yı geçirmiştir. Daha ilerde göreceğimiz gibi bu Yunan "çı-karması", üç yıl sürecek çetin bir savaşı körüklemiş ve sonunda Yunanlıların Asya'dan olduğu gibi sürülmeleri ve bütün yabancı devletlere kafa tutan yeni bir Türk devletinin doğuşu ile sonuçlanmıştır.

Olaylar Anadolu'da gelişmeye başlarken, Yunanlılar Müttefiklerce tespit edilmiş hatların dışına taşarlarken ve Türkler Anadolu'nun içinde gizlice hazırlanırken; Müttefikler de 1920 yılının ilk yansında Türkiye ile Banş Antlaşmasının parçalanı bir araya getirmek işine koyulmuşlardı. Ocak ve şubat aylarında Londra'da bir sürü toplantı yapılmıştır. Nisanda San Remo'da önemli bir toplantı daha yapılmış, antlaşma son defa rötuşlanmış ve buna İngilizlerle Fransızlar arasındaki petrol hakları ile ilgili özel anlaşmalar eklenmiştir. 10 Ağustos 1920'de, antlaşma tasansı itirazları bertaraf edilip kabul ettirildikten sonra Sevr'de, Babıâli temsilcüsünün önüne konmuş, bunlar da ses çıkarmadan imzalarını basmışlardır. Aralarında filozof Rıza Tevfik Bey'in de bulunduğu üç Türk delegesinin imzaladığı bu antlaşmayı sultan, da kabul etmek zorundaydı.

Sevr Antlaşması ile beraber yapılmış olan ve Anadolu'da nüfuz bölgeleri yaratan İngiliz Fransız İtalyan üçlü antlaşma

sı, Batı emperyalizminin en şaşırtıcı örneklerinden biridir. Haksızlığa son vermek ve küçük ulusların haklarını korumak için girişilmiş bir savaştan, Başkan Wilson'un küçük ulusların kendi kaderlerini kendileri tayin etmek, millî bağımsızlık ve birlik içinde yaşamak haklarından söz eden idealist açıklamalarından sonra bile, dünyanın ileri gelen devlet adamları, konferans masalarında eski emperyalizm ve toprak ihtirası yollarından Müttefikleri nasıl mükâfatlandıracaklarını, uluslarla nasıl oynayıp bir güç dengesi kuracaklarını hesaplamaya başlamışlardı. Böylece Londra'da, San Remo'da ve Sevr'de Müttefik devlet adamları orta bir bölüşme plânı hazırlamışlardı. Bu plâna göre, "Hasta Adam"m yere serilmiş vücudunu yalnız parçalamakla kalmayacaklar; aynı zamanda önemli bölgelerini, limanlarını işgal ederek bu hayatî parçaları da alıp götüreceklerdi. Bu, emperyalizmin bir zaferiydi. Zafer saatinde mükâfatlarını isteyen Müttefiklerin tatmini için Batı Asya'nın en zengin bölgeleri koparılıp bunlara verilecekti.

Türkiye yenilmiş ve yıkılmıştı. Onun için itiraz edecek halde değildi. Boğaziçi kıyılarındaki sarayına Müttefikler tarafından kapatılmış ve yine onlar tarafından desteklenen sultan sesini yükseltecek durumda değildi. Müttefikler için bütün yollar açıktı. Onlara lâzım olan tek şey, sultanin hükümetinin bir kâğıt parçasını imzalamasıydı. Ondan sonra Türkiye'nin yansını aralannda bölüşeceklerdi.

Sevr Antlaşması gereğince, Türkiye, en zengin ve en verimli bölgelerinden yoksun bırakılacak ve küçük bir sultanlık olarak Anadolu'nun ortasında alçaltıcı bir yalnızlık içinde yaşamaya mahkûm edilecekti. Güneydeki Arap vilâyetleri yabancıların manda yönetimlerine verilmişti. Osmanlı Devleti'nin

doğu bölgeleri Ermenistan ve Kürdistan devletleri olacaktı. İzmir ve üzüm bağları, zeytinlikleri, buğday tarlaları ile Anadolu'nun verimli güneybatı kıyı kuşağı, Antalya ve çevresindeki pamuk ambanı İtalya'ya verilecekti. Boğazların ve Marmara Denizi'nin etrafında geniş bir bölge karma bir Müttefiklerarası Komisyonun kontrolü ve yönetimi altında silâhtan arınacak bu bölgenin ortasında, örümcek ağının tam içine düşmüş bir sinek gibi, İstanbul Türk kalacak ve burada sultan şerefsiz ve yetkisiz bir hayat sürecekti. Savaş içinde Müttefiklere yaptıkları hizmetlerden ve belki de Lloyd George'un Venizelos'un konuşması ve davranışlarına duyduğu hayranlıktan dolayı Yunanlılar Batı ve Doğu Trakya'yı alacaklardı. Sevr Antlaşması'nın mimarlarıncı hazırlanan plan, kaba çizimleri ile buydu.

Sevr Antlaşması, Hicaz ve Yugoslavya dışında bütün Müttefikler ve Damat Ferit Paşa'nın önderliğindeki İstanbul hükümetinin delegelerince imzalanmıştır. Bu antlaşmanın savaş haline, Türkiye'deki uzun mutsuz mübareke dönemine son vermesi bekleniyordu. Fakat antlaşma, barış değil savaş getirecekti, imzalandığı gün bütün Türkiye'de millî materi günü ilân edilmişti. İstanbul'daki gazetelerin hepsi siyah çerçevelerle çıkmışlardı. Şehrin İstanbul yakasındaki bütün eğlenceler yasaklanmış, dükkânlar kapatılmış, bütün gün camilerde memleketin kurtuluşu için dualar edilmişti. Bu tepki gösterileri yalnız İstanbul'a özgü değildi. Haberler, ülkenin en uzak köşelerinde, millî çıkarları kalplerinde taşıyanlar için matem canları gibi duyulmuştu. Anadolu'da, ülkenin bütünlüğü için savaşan devrimciler, Türk topraklarının ve halklarının yabancı ellere teslim edilmesi karşısında derhal harekete geçmişler, antlaşmayı reddetmişler ve buna konan imzaların Türk ulusu

nu temsil etmediğini bildirmişlerdi. Devrimciler, Müttefiklerin elinde bir 'tasdik' aracından başka birşey olmayan İstanbul hükümetinin, ulusun temsilcisi olma niteliğini kaybetmiş olduğunu ve bu yüzden artık bir son bulması gerektiğini ilân etmişlerdi.

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki devrimciler derhal daha büyük bir ciddiyetle işe koyulacak; antlaşmanın şartlarını reddetmek, Müttefikleri ülkeden atmak, her ne pahasına olursa olsun Türklerin Anadolu'daki 'meşru' anavatanlarını başkalarına kaptırmamak için harekete geçeceklerdi. Milliyetçi hareket, bu vatanseverlik gösterisi ve bağımsızlık savaşım büyük bir azimle yürütmeye koyulmasıyla, yalnız taraftar değil, itibar da kazanacaktı. Bir yıl önce Yunanlıların İzmir'e çıkmaları ile nasıl ilk vatanseverlik belirtileri başlamışsa, zorla kabul ettirilen bu gerçekten küçük düşürücü antlaşma ile Türk ulusuna yapılan hakaret de tutuşmuş olan alevleri yeniden körüklüyordu.

İstanbul hükümetinin düşmesi ve Ankara hükümetinin reddetmesi ile antlaşma yürümez hale gelecek, her geçen gün azmi biraz daha artan, biraz daha kendini savunma yeteneğine kavuşan bir ulusa bu antlaşmamın şartlarını kabul ettirmeye çalışmak boşuna bir çaba olacaktı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA KEMAL

Daha önce de belirttiğimiz gibi, 1918 Mütarekesi Türkiye'yi lam bir ümitsizlik havası içine sürüklemişti. Osmanlı İmparatorluğu, uzun tarihi içinde hiçbir zaman böylesine derin bir çukura düşmemişti. Avrupa'nın "Hasta Adam"ı ölmek üzereydi. Yalnız Anadolu yaylalarında bazı hayat belirtileri vardı. Ulus, sultanların yönetimindeki yükseliş ve çöküş devirlerinde hiç bu kadar kötü bir kaderle karşı karşıya gelmemişti.

İşte bu noktada, Türklerin şansı dönmeye başlamıştır. Bir Türk askeri, Mustafa Kemal, O anda ülkesini ümitsizlikten ve ezilmekten kurtarmak için ileri atılmıştır. O andan itibaren Türkiye'nin tarihi, bu askerin güçlü kişiliği ile renklenmiştir.

Mustafa Kemal parlak bir asker, azimli ve bağımsız karakterde bir insandı. 1881 yılında Selanik'te dünyaya gelmiş, asker dolu, gözülcü üniformaların her dakika geçit resmi yaptığı bu garnizon şehrinde büyümüşü. İlk öğrenim yıllarından itibaren askerliği kendine meslek seçmişti. Bir subay eğitiminin bütün aşamalarından geçerek yirmi iki yaşında Harbiye'yi bitirmiş ve Şam'daki bir süvari alayına atanmıştı.

Daha ilk eğitim yıllarından başlayarak, Sultan Abdülha

mit'in yönetimine karşı Balkan vilâyetlerinde gelişmeye başlamış milliyetçilik akımları ile ilişki kurmuştu. Bu akımlar özellikle Selanik'te derin kökler salmıştı. Bunun sonucunda , Mustafa Kemal ateşli bir radikal olmuş ve ülkenin her tarafında gelişmekte olan büyük milliyetçi reform hareketinde etkin bir rol almıştı. İstanbul'daki Harp Okulu'nu bitirmeden önce ateşli bir "Genç Türk" olmuş, 1908 devrimine kadar geçen yıllar içinde çeşitli siyasal faaliyetlere girişmiş ve bu yüzden kovuşturmalara uğramıştı. Sultan Hamit'e anayasa ve parlamento rejimini kabul ettirmek için Üçüncü Ordu, İstanbul'a yürürken, Mustafa Kemal de ordunun kumandanı Mahmut Şevket Paşa'nın kurmay başkanı oluyordu.

Bundan somaki yıllar içinde Mustafa Kemal'i değişik etkili görevlerle, Balkan savaşlarında ve Büyük Savaş'ta görüyoruz. Her gittiği yerde yeni tecrübeler kazanıyor, orduya reformlar getiriyor ve gerek kişiliği ve gerek bilgisiyle subayların ve erlerin sevgi ve saygısını kazanıyordu. Çanakkale savaşlarında, Anafarta'da, İngiliz kuvvetlerini durdurduğu zaman hem Türkiye'de hem de Almanya'da bir kahraman olarak tanınmıştı. Alman Yüksek Kumanda Heyeti ve kendi komutanı olan Enver Paşa tarafından fazla sevilmemesine rağmen, Mustafa Kemal artık bir asker olarak ününü sağlamıştı.

Bu askerî liderin Cromwell'e benzer bir tarafı bulunmaktadır (1). Mustafa Kemal de sultanın ordusuna karşı harekete geçmiş, ele geçirdiği askerî üstünlüğü ülkede siyasal değişik

(1) Cromwell, XVII. yüzyılda İngiltere'de Kral Charles I'e baş kaldıran parlamento laiwetlerinin kumandanıydı. Charles I, parlamentonun yetkilerini kısıtlayarak isteyince, Cromwell yönetimindeki bir ordu ile tahtın otoritesine karşı harekete geçmiş, sonunda kral, başı kesilerek idam edilmiş ve ülkede parlamento yönetimi kurulmuştu.

likler için kullanmış ve ülkeyi gittikçe çöküntüye götüren sultanın yetkilerini elinden almış ve giderek onu tahtından uzaklaştırmıştır. Bundan başka Ankara'da millî bir Millet Meclisi'ni kurmuş, Meclis de onu devlet başkam ve millî kuvvetlerin başkumandanı yapmıştır. Bu imkânları kullanarak ülkesinin itibarını ve gücünü artırmış, düşmanlara karşı başarı ile savaşmış ve ulusunu yönetmeye başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, devrimi gerçekleştirmiş, seçilmiş bir Millet Meclisi'nin desteği ile ülkeyi üstün bir güçle yönetmiş, bir eşi daha görül-meyen bir biçimde idarî reformlar yapmış, tarihte kendisi için ender bir yer hazırlamış ve Doğulu bir ulustan yepyeni bir batılı devlet çıkarmıştır.

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile "Genç Türkler" in partisi olan İttihat ve Terakki başkentten kaçmış; gerici liberal İtilâf Partisi, Damat Ferit Paşa'yı sadrazamlığa getirmiş, Meclis feshedilmiş ve İstanbul tam bir karışıklığın içine düşmüştü. Reformcularmrüyalan da bu durumda iskambil kâğıtlarından yapılmış şatolar gibi yıkılmaya başlamıştı. Bu sırada Mustafa Kemal, Filistin'deki askerî görevini bırakarak derhal başkente dönmüş ve anavatan topraklarının her ne pahasına olursa olsun yabancılara karşı korunması, yönetimde reformlar yapılması, ulusun bir millî bağımsızlık ideali etrafında birleşmesi gerektiği yolunda ateşli bir propagandaya girişmişti.

Bu programı yürürlüğe koymak için yeni bir parti kurmak gerekiyordu. İstanbul ise düşman işgali altında olduğundan, böyle bir harekete girişmek imkânsızdı. Bunun üzerine, Damat Ferit'in Harbiye Nâzın, Mustafa Kemal'i Doğu Anadolu'daki bir göreve atamaya ikna edilmişti. İngiliz kumandanı

www.cizgiliforum.com
engine1

General Milne'in jandarmalık yapmak için dağıtılmamasına izin verdiği bir kumandanlığa Mustafa Kemal genel müfettiş olarak atamıyordu.

Anadolu'da Mustafa Kemal'in amacı mahallî direnme örgütlerini millî bir parti haline getirmek, ordunun güvenim ve desteğini kazanarak İstanbul hükümetine Müttefiklerle girişeceği pazarlıklarda baskı yapmaktı. Mustafa Kemal'in peşinden Anadolu'ya tanınmış deniz subayı ve Mondros Mütarekesi'ni imzalayanlardan biri olan Rauf Bey (Orbay) de gitmişti.

Mustafa Kemal, Samsun'da mahallî örgütleri biraraya getirmeye çalışırken bu amaçla Rauf Bey'i de İzmir'e yollamıştı. Yapılan çalışmalar çok geçmeden sonuç vermeye başlamış, gerek doğuda, gerek İzmir'de Mustafa Kemal'in emrinde yeni bir siyasal örgüt kurulmuş ve küçük bir ordu da meydana çıkarılmıştı.

Milliyetçilerin gittikçe daha etkili bir hal alan askerî faaliyetleri gelişirken, ülkede önemli siyasal gelişmeler de yer almaktaydı. Mustafa Kemal'in Samsun'da, Rauf Bey'in İzmir'de yaptıkları ön çalışmalardan sonra atılan ilk adım, 23 Temmuz 1919'da Erzurum'da bütün milliyetçi önderleri bir araya getirecek bir kongrenin toplanması olmuştur. Bu çok önemli toplantıda ilerde izlenecek politikanın tartışması yapılmıştır. Toplantı gizli olmakla beraber bunun sonunda hazırlanan bir rapor İstanbul'daki Müttefik Yüksek Komiserlerine gönderilmiştir. Kongrede girilen ilk hareketlerden biri de bir "Anadolu ve Rumeli Müdafaa i Hukuk Cemiyeti" kurulması olmuştur. Bundan sonra da devrimcilerin fikirlerini açıklayan ve bazı prensiplerle kararları içeren bir program hazırlanmıştır.

İki ay sonra 4 Eylül 1919'da ikinci bir kongre, bu defa Sivas'ta toplanmıştır. Bu öncekinin eşi olmakla beraber, bu toplantı, Erzurum'a katılamamış olan mahallî komitelere delegeler göndermek ve alınmış olan kararları onaylamak, mücadeleye katılmaya hazır olduklarını bildirmek fırsatı veriyordu.

Sivas Kongresi'nde milliyetçilerin genel prensiplerinin açıklanmasının yanı sıra bir "Heyeti Temsiliye" de seçilmiştir. Mustafa Kemal de haklı olarak bu heyetin başkanı yapılmıştır. Bundan sonra Mustafa Kemal'in sağ kolu olacak kişilerin seçimi de oybirliği ile yapılmıştı. Bunlardan biri, bir zamanların bahriye Nazırı, Balkan Savaşları sırasında Hamidiye'nin komutanı olarak Yunan surlarına başanlı akınlar yapmış olan Rauf Bey'di. Tanınmış bir deniz subayı olduğu için pek çok denizci arkadaşım da milliyetçi harekete katılmaya davet edebilecekti.

İkincisi, Anadolu'daki genel müfettişlerden Bekir Sami Bey; üçüncüsü de, daha önce Washington'da büyükelçilik yapmış Ahmet Rüstem Bey'di. Bu ikisi milliyetçi harekete ilk katılan en önemli siyasî kişilerdi. Komitenin diğer üyeleri Hoca Raif Efendi, eski Bitlis Valisi Mazhar Bey ve eski Harput Valisi Hakkı Behiç Beylerdi.

Sivas Kongresi hareketin programını onayladıktan ve gerekli seçimleri yaptıktan sonra dağılmış ve Heyeti Temsiliye Ankara'ya nakledilmişti. Bu, Ankara'nın, Erzurum ve Sivas'tan daha iyi durumda bulunmasından ötürüydü. Ankara'nın İstanbul ile mükemmel bir telgraf bağlantısı vardı ve Anadolu demiryolunun bir kolu üzerinde bulunuyordu.

Ülkenin değişik yerlerinde bulunan jandarma kuvvetleri de toplanarak bir millî ordu haline getirilmiş; Türkiye'nin en

büyük askerlerinin ikisinin komutasına verilmişti. Karargâhı Erzurum'da bulunan Doğu kuvvetlerinin başında Kâzım Karabekir, Milliyetçi Hareket'te çok büyük bir rol oynamıştır. Batıdaki kuvvetler ise, Balkan Savaşları sırasında Yanya'daki Pisani kalesinin müdafii olarak ün yapan ve askerler arasında büyük bir itibara sahip bulunan Ali Fuat Paşa'nın emrine verilmişti.

Sivas Kongresi'nden sonra, 1919 yılının geri kalan kısmı ve bunu izleyen üç yıl içinde, milliyetçi önderlerin dikkatleri 'askerî harekât' üzerinde toplanmıştır. Bununla beraber Ankara'da zaman zaman siyasal anlamda toplantılar da yapılmaktaydı. Bu arada savaşın sıkıntılı günleri içinde bir hükümet örgütü de doğup gelişmiştir.

Ankara, milliyetçi hareketin merkezi olarak iki nedenden ötürü seçilmişti. Önce, Kemalist hareket, hâlâ İstanbul'daki meşru hükümete başkaldırmış ve kanun dışı bir devrimci gruptu. Bu yüzden, çalışmasını güvenlik ve gizlilik içinde yapması gerekiyordu. Bunun içindir ki faaliyetler yabancıların ulaşması zor olan Erzurum, Sivas ve Ankara gibi yerlerde yürütülmüş ve sonunda Ankara'da karar kılınmıştı. Çünkü burası hem güvenlik sağlıyordu, hem de dünyadan bütün bütüne kopuk değildi. Milliyetçilere âsiler gözü ile bakıldığı sürece ve sultanın bunları tasfiye etmek için bir kuvvet göndermesi halinde, Ankara iyi bir savunma mevzii olacaktı.

Ayrıca Ankara, askerî bakımdan da olağanüstü bir mevzi idi. Gerek tabiat, gerek insan eli burayı kolayca savunulur bir hale getirmişti. Şehir bir tepenin yamacına yaslanmıştı ve zirvedeki kale tarafından korunuyordu. Tepenin dik arka yamacından kaleye saldırmak imkânsızdı. Öbür yam ise açık bir ova

ya bakıyordu ve buradan düşmanın yaklaşması da pek güçtü. Anadolu yaylasının boşluğu içinde kaybolmuş Ankara, dış dünyaya bir tek demiryolu ile bağlıydı ve onun için de büyük bir güvenlik sağlıyordu. Gerek Batıdan gelecek bir Batılı istilâsına karşı savunma, gerek Doğuda ortaya çıkacak bir Kürt ayaklanmasına karşı saldırı için mükemmel bir çıkış noktasıydı.

ikinci neden de, Ankara'nın diğer iki şehre göre İstanbul ve İzmir ile daha iyi telgraf ve demiryolu bağlantıları olmasıydı. Bu, Ankara'nın güven verici durumunu tehlikeye düşürmüyordu. Herhangi bir tehlike anında bu bağlantılar kolayca kesilip devrimci hükümetin merkezi, bir düşman yaklaşmasından 'tecrit' edilebilirdi. Bunun dışındaki zamanlarda ise dünyada, özellikle İstanbul'da neler olup bittiği kolaylıkla izlenebilirdi.

Bütün bu nedenlerden ötürü, Ankara, Milliyetçi Hareketin () merkezi, soma da Anadolu'nun başkenti olmuştu. Gerçekte şehrin iyi bir savunma mevzii olmaktan başka bir üstünlüğü yoktu. Yıkık dökük İç Anadolu'nun herhangi bir kasabasından biriydi. Sokaklar dar ve tozluysa. Sağlık tedbirleri yok gibiydi. Sıtma ve dizanteri gibi hastalıklar her an hazırda ve iklim de burasını güç yaşanırdı bir yer yapmıştı. Bunlara rağmen, askerî güvenlik ile dış ilişkiyi daha iyi bir biçimde bir araya getiren başka bir yer bulunamadığından Ankara seçildi ve yeni hükümetin merkezi oldu.

5 Ekim 1919'da Damat Ferit hükümeti düşmüş ve yeni hükümet Ali Rıza Bey tarafından kurulmuştu. Sultan da genel seçimler yapılmasına izin vermişti. Seçimler sonucunda

(*) Yazar, "Milliyetçi Hareket" terimini "Kuvayı Milliye"; "Milliyetçiler" terimini ise "Kuvayı Milliye'ciler" yerine kullanmaktadı.

kazananların çoğunluğunun Kemalist harekete yakınlık duydukları meydana çıkmıştı. Sadrazam bile Milliyetçilere yakınlık duyuyordu.

Milletvekilleri hazırlık toplantılarını Ankara'da yapmışlar, hükümetin ileride izleyeceği politikayı enine boyuna tartışmışlardı. Bu arada, Erzurum programının ışığı altında Mustafa Kemal tarafından hazırlanan önemli bir belge de Ankara'da toplanan Meclis'te onaylanmıştı. "Millî Misak" adı ile anılan bu belge aslında Türk ulusunun "Bağımsızlık Bildirisi"nden başka birşey değildi. Ezilen bir ulusun haklarının ve isteklerinin açıklanması olan bu bildiriyi tam metni ile bilmek faydalı olacaktır. Bu bildiri üzerine Batı modelinde canlı ve güçlü bir yeni Türk devletinin üstyapısı kurulmuş ve başlıca prensipleri daha sonra Lozan Barış Antlaşması'nın temelini de sağlamıştır.

Millî Misak

"Zirde vaziülümza Osmanlı Meclisi Mebusan azalan istiklâli devlet ve istikbali milletin haklı ve devamlı olarak bir sulha nailiyeti için ihtiyar edebileceği fedakârlığın haddi azamisini mutazammın olan esasatı atiyeye tamamii riayetle mümkünüttemin olduğunu ve esasatı mezkûre haricinde payidar bir Osmanlı saltanat ve cemiyetinin devamı vücudu gayrimümkün bulunduğunu kabul ve tasdik eylemişlerdir.

Madde 1 Devleti Osmaniye'nin münhasıran Arap ekseriyetiyle meskûn olup 30 Teşrinievvel (Ekim) 1918 tarihli mütarekenin hini akdinde muhasım orduların işgali altında kalan aksamının mukadderatı, ahalinin serbestçe beyan edecekleri araya tevfikân tayin edilmek lâzım geleceğinden mezkûr hatı mütareke dahilinde dinen, ırkan ve aslen müttehit, yekdiğerrine karşı hürmeti müteakabile ve fedakârlık hissiyatıyla meşhun ve hukuku ırkiye ve içtimaiyeleriyle muhitelerine tamamiyle riayetkar Osmanlı îslâm ekseriyetiyle meskûn bulunan aksanın heyeti mecmuası hakikaten ve hükmen hiçbir sebeple tefrik kabul etmez bir küldür.

Madde 2 Ahalisi ile serbest kaldıkları zamanda arayı ameleriyle anavatana iltihak etmiş olan elviyei selâse için le delicap serbestçe tekrar arayı ammeye müracaat edilmesini kabul ederiz.

Madde 3 Türkiye sulhuna talik edilen Garbî Trakya vaziyeti hukukiyesinin tesbiti de sekenesinin kemali hürriyetle beyan edecekleri araya tebean vâki olmalıdır.

Madde 4 Makamı hilâfeti îslâmiye ve payitahtı saltanatı *setliye ve merkezi hükümeti Osmanîye olan* istanbul şehri ile Marmara Denizinin emniyeti her türlü halelden masun olmalıdır. Bu esas mahfuz kalmak şartı ile Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının ticaret ve münakalâtı âleme küşadı hakkında bizimle sair bilumum alâkadar devletlerin, müttefiklerin ve recekleri karar muteberdir.

Madde 5 Düveli Itilafiye ile muhasımları ve bazı mü şarikleri arasında tekarrür eden esasatı ahdiye dairesinde ekalliyetlerin hukuku, memaliki mütecaviredeki Müslüman ahalinin de aynı hukuktan istifadeleri ürnniyesiyle tarafımızdan teyit ve temin edilecektir.

Madde 6 Millî ve İktisadî inkişafımız daireyi imkâna girmek ve daha asri bir idarei muntazama şeklinde tedviri umura muvaffak olabilmek için her devlet gibi bizim de temini esbabı inkişafatımızda istiklâl ve serbestii tamma mazhar olmamız üssülesası hayat ve bakamızdır. Bu sebeple siyasî, adlî, malî inkişafımıza mani kuyuda muhalifiz. Tahakkuk edecek düyunatımızın şeraiti tesviyesi de bu esasta mugayir olmayacaktır" (1).

(1) Millî Misak'ın bugünkü dile aktanlığı şöyledir:

Yukanda imzalan bulunan Osmanlı Millet Meclisi üyeleri, devletin bağımsızlığı ve ulusun geleceğinin haklı ve sürekli bir barışa kavuşabilmesi için en fazla aşağıdaki fedakârlıklara rıza gösterebileceklerini, adı geçen bu prensiplere bütünüyle uyacaklarını ve bu prensipler dışında istikrarlı bir Osmanlı saltanat ve toplumunun var olmaya devam etmesine imkân bulunmadığını kabul ve beyan ederler.

Nihayet Ankara'da toplanan Heyeti Temsiliye'ye, Müttefiklerin, İstanbul'da toplandığı ve sultan başkanlık ettiği takdirde, yeni meclisi tanımaya hazır oldukları bildirilince Ankara toplantısı son bulmuştu. Yeni meclis üyeleri kanun dışı kimseler olarak görülmediklerine, İstanbul da hâlâ ülkenin kanunî başkenti bulunduğuna göre, Müttefiklerin bu isteğine uyulması uygun görülmüştü. Bunun üzerine, Mustafa Kemal'in sağ kolu ve parlamento lideri olan Rauf Bey başkanlığında milletvekillerinin büyük bir kısmı 11 Ocak 1920'de Ankara'dan İstanbul'a hareket etmişlerdi.

28 Ocak 1920 günü "Misakı Milli" Meclis'e sunulmuş ve "Kanunî başşehirde kanunî bir şekilde toplanmış olan Meclis, Misakı kanunî olarak kabul etmişti." Bu, aslında milliyetçiler için bir zaferdi. Kanunen temsil yetkileri olan Osmanlı başkan-tinde toplanmış ve Müttefiklerce tanınmış bulunan milliyetçiler için basan garanti edilmiş, Misakı Millî'nin prensipleri bütün ülke tarafından Büyük Devletlerin gölgesinde ve onların yüzlerine karşı, halkın temsilcileri aracılığı ile kabul edilmişti.

Fakat bu, İstanbul'da toplanan son parlamento olmuştur.

Madde I Osmanlı devletinin yalnız Arap çoğunluğun oturduğu, 30 Ekim 1918'de imzalanan mütarekeden sonra düşman ordularının işgali altında kalan topraklarının geleceği, halkın serbestçe açıklayacağı karara göre tayin edilmek gerekeceğinden, adı geçen mütareke hattı içinde din ve ırk bakımından tekdüze, birbirleri ile karşılıklı saygı ve fedakârlık hisleriyle dolu ırk ve toplum haklarına tam olarak uyan Osmanlı Müslüman çoğunluğunun oturduğu toprakların tamamı gerçekten ve hukuk açısından hiçbir bölünme kabul etmeyen bir bütündür.

Madde II Halkları ilk serbest kaldıkları zaman halk oylaması ile anavata-na katılmış olan üç sancak için gerekirse yeniden halk oyuna başvurulmasını kabul ederiz.

Madde III Durumu Türkiye ile yapılacak barış antlaşmasına bağlı olan Batı Trakya'nın hukukî geleceği de halkının özgür bir şekilde kullanacakları oyları ile kararlaştırılacaktır.

Aradan iki ay geçmeden Milliyetçi Hareket büyük bir darbe yemiştir. 15 Mart'ta çoğunluğu İngiliz askerlerinden meydana gelmiş ve General Milne'in kumandasındaki Müttefik kuvvetler İstanbul'a yürümüşler, resmî daireleri ele geçirmişler, yer yer yapılan çarpışmalardan soma şehri işgal etmişlerdi. Bu, hem Misakı Millî'yi protesto etmek, hem de milliyetçileri İngilizlerle aynı gözle gören Damat Ferit Paşa'yı desteklemek için yapılmıştı. Ayrıca şehirde Müttefikler sıkı yönetim de ilân etmişlerdi. Gece İstanbul'un dış dünya ile bütün ulaşımını kesen General Milne şehirde bir sürü baskınlar yapmış ve ele geçirebildiği milliyetçileri yakalmıştı. Bunların arasında Rauf Bey de bulunuyordu. Ele geçirilen kırk kadar milliyetçi ertesi sabah Malta'ya bir kampa sevk edilmek üzere yola çıkarılıyorlardı,

O zaman Türkiye'de bulunmayan Fransız kumandam General Franchet d'Esperey'in de onayını almış olan General Milne'in bu sert hareketi, Müttefiklerin davasına en büyük kö

Madde IV İslâm Halifesinin oturma yeri, saltanatın başşehri ve Osmanlı hükûmetinin merkezi olan İstanbul şehri ile Marmara Denizinin güvenliği her türlü tehlikeden korunmuş olmalıdır. .

Bu şarta uyulması kaydı ile Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının dünya ticaret ve ulaşımına açılması hakkında bizimle beraber diğer bütün ilgili devletlerin verecekleri karar geçerli olacaktır.

Madde V Müttefik devletlerle düşmanlar ve bazı ortaklar arasında kararlaştırılmış olan antlaşma esasları içinde, azınlıkların hukuku, komşu ülkelerdeki Müslüman halkların da aynı haklardan faydalanmaları şartı ile tarafımızdan teyit edilecek ve sağlanacaktır.

Madde VI Ulusal ve ekonomik kalkınmamızın imkân içine girmesi ve daha modern ve düzgün bir yönetimle devleti yürütebilmek için her devlet gibi bizim de kalkınmamızın yollarında tam bir bağımsızlık ve özgürlüğe sahip olmamız varoluşumuz ve hayatımızın sürekliliği için şarttır. Bundan ötürü adli, siyasi ve mali gelişmemize engel olacak kayıtlara karşıyız. Tahakkuk edecek borçlarımızın ödenmesi şartları da bu esaslara aykırı olmayacaktır.

www.cizgiliforum.com
engine1

t l    i ledi. İleri gelen Türklerin tutuklanması ve soma hapsedilmesi Türklerin hiçbir zaman unutamayacakları bir küçük d    rmeydi ve Yakındoğu'daki İngiliz itibarını da yaralayacaktı. Malta'daki esaretle, Milliyetçiler bir süre için en iyi adamlarının bazılarından mahrum kalmış olmakla beraber, İngilizlerin bu teşebbüsleri ile bastırmayı hedefledikleri hareket büsbütün alevlenmi ti.

İstanbul'un işgali ve yapılan tutuklamalar Anadolu'daki milliyetçiler arasında daha büyük bir nefret uyandırmaktan başka bir şeye yaramamı tı. O zaman milliyetçiler nazarî olarak hâlâ saltanatı ve Osmanlı gücünün geleneksel merkezi olan İstanbul'u savunuyorlardı.

Ba kentın düşman işgaline uğraması ve sultanın da Müttefiklerin elinde bir kukla durumuna gelmesi, milliyetçileri daha çok kızdırmı tı. Yunanlıların İzmir'e çıkması nasıl milliyetçi hareketi do urmu sa, İngilizlerin sultanı desteklemesi de hareketi g  lendirmi ti. Sultanın Müttefiklerin elinde çok zayıf bir karakter olduğunu göstermesi de onu ulusunun g z nde küçük d   rm  ti.

Milliyetçi hareket yeniden kanun dışı bir ihtil lci grup haline geldi, yemden Anadolu'nun içindeki eski   ss ne çekilerek Müttefiklerin gözleri önünden kayboldu. İstanbul'da tutuklanmaktan kurtulan milletvekilleri de hemen Ankara'nın yolunu tuttular.

Bu arada Meclis'i tekrar toplamak teşebbüsleri de Ankara'da ba lamı tı. Artık Türkiye'de iki parlamento olacaktı. Birisi, tekrar iktidara getirilmiş olan Damat Ferit Paşa'nın yönetiminde ve Müttefiklerin kontrolündeki İstanbul Meclisi, öbürü de bütün Türk ulusu tarafından desteklenen Ankara Mec

ısı idi. Birincisi bir oyundan başka bir şey değildi. İkincisi, gücü gittikçe artan bir hükümet etme aracı oluyordu.

23 Nisan'da, Ankara'da artık Türkiye Büyük Millet Meclisi adı ile anılacak parlamento ilk toplantısını yapmış ve derhal Misakı Millî'ye bağlılığını ilân etmişti. Bundan sonra Meclis ülkede yapılması gereken idarî ve malî reformları ele almıştı. Nihayet, sultanın ve İstanbul hükümetinin vatanseverliğinden bütünıyla ümidi kesen milliyetçiler, Osmanlı sultanının ve Osmanlı hükümetinin o meş'um 15 16 Mart gecesi, kendilerini Türk ulusunun Batılı düşmanlarının âleti durumuna düşürmüş olduklarından, varoluşlarını yitirmiş bulunduklarını ilân etmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa o sıralarda Mille rand'a şunları yazmıştı (1).

"Genel seçimler yapılmış ve 23 Nisan 1920'de ilk oturumunu düzenleyen Türkiye Büyük Millet Meclisi bundan böyle, Sultan Halife ve Ebedî Şehri, yabancıların işgali ve egemenliği altında kaldıkça, ülkenin kaderini elinde tutacağını ilân etmiştir.

Bütün haklarının çiğnendiğini ve egemenliğinin elinden alındığını gören millet, Ankara'da toplanmış olan temsilcilerinin emri ile Millî Meclis üyeleri arasından seçilen bir icra heyetinin eline ülkenin yönetimini vermiştir...

29 Nisan 1920 günü yapılan oturumda ifade ve kabul edilen milletin bu kararını ekselanslarına bildirmekten şeref duyarım.

I. Hilâfet ve Saltanatın merkezi'olan İstanbul ve İstanbul hükümeti artık millet tarafından Müttefiklerin esirleri olarak

(1) Etienne Alexandre Millerand, 1914 1915'te Fransa Harp Bakanı, 1920'de Başbakan ve 23 Eylül 1920'den 1924'e kadar Cumhurbaşkanı.

görülmektedir. Bu bakımdan, işgal altında bulunduğu sürece, İstanbul'dan yayınlanacak emirler ve fetvaların hiçbir hukukî ve dinî kıymeti olamayacak, sözde İstanbul hükümeti tarafından girilecek taahhütler, millet tarafından hiç yapılmamış ve hükümsüz sayılacaktır.

II. Osmanlı halkı, sükûnetini korumakla beraber, özgür ve bağımsız bir devlet olma gibi kutsal ve yüzyıllardan beri süregelen haklarını savunmak zorunda kalacaktır. Şerefli ve makul bir barış yapmak arzusunu ifade ederken, aynı zamanda böyle bir barışı yapmaya ve başka taahhütlere girişmeye yalnız kendi seçtiği temsilcilerinin yetkili olduklarını da ilân eder.

III. Hristiyan Osmanlı unsurları ile beraber Türkiye'de yerleşmiş olan yabancıların güvenlikleri millet tarafından korunmaya devam edecektir. Fakat bunlar, ülkenin genel güvenliğine karşı herhangi bir harekete girişmekten menedilmişlerdir."

Ankara Meclisi ülkenin hemen her tarafından gelmiş temsilcilerle kurulmuştu ve ilk işlerinden biri de Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni görevlendirmek olmuştu. Ankara'da kurulan hükümet şu şekilde meydana gelmişti: Mustafa Kemal Paşa, Başkumandan ve Başkan; Bekir Sami Bey, Dışişleri Bakanı; Cami Bey, içişleri Bakanı; Fevzi Paşa, Millî Savunma; İsmail Fazıl Paşa, Bayındırlık; Yusuf Kemal Bey, İktisat; Hakkı Behiç Bey, Maliye; Dr. Adnan Bey, Eğitim; Albay İsmet Bey daha sonra İsmet Paşa olacaktır Genelkurmay Başkam. Milliyetçilerin en güçlü kişilerinden olan Fethi Bey ve Rauf Bey, Malta'da esarette olduklarından ilk Kemalist yönetime katılamamışlardı.

20 Ocak 1921'de kabul edilen Teşkilâtı Esasiye Kanunu egemenliğin bütünüyle ulusa ait olduğunu, artık bir tek hane

dan mensubu kişinin elinde bulunmadığım ilân ediyordu. Bu kanuna göre; ulusal egemenlik, iki yılda bir erkek vatandaşlar tarafından seçilecek tek meclisli Parlamentomun elinde olacaktı. Hükümet üyeleri, sultanın bir gözdesi olan sadrazam'ın gözdeleri olacak yerde, Büyük Millet Meclisi'nin üyeleri arasından, Meclis tarafından ve Meclisin emirlerini yerine getirmek için seçileceklerdi.

- Yeni kanun gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin savaş ilân etmek ya da barış yapmak; antlaşmalar imzalamak ve yabancı devletlerin temsilcilerini kabul etmek yetkisi olacaktı. Bütün bunlardan başka Meclis'in eski rejimde de olduğu gibi kanun yapmak yetkisi vardı. Gerçekten yeni Meclis her bakımdan egemendi. Normal 'teşriî' yetkilere bakanlar aracılığı ile 'icra' yetkilerine ve tayin ettiği Adalet Bakanlığı ve yargıçlar aracılığı ile 'kaza' yetkilerine sahipti.

O günün şartları içinde, halkın hisleri bir noktada toplanmış olduğu için çok partili bir sisteme gerek yoktu. Bütün gruplar amacı ulusal güvenlik olan tek ulusal amaç etrafında kaynaşmışlardı. Ahengi bozan gruplar sadece Müttefiklerin etkisi altında kalan saltanat taraftarları, dincilik ve ırkçılık yapan azınlıklar bunlar kısa zamanda Saflardan atılmışlardır ve Avrupa ile flört eden, Mustafa Kemal'in artan nüfuzunu kıskanan birtakım eski Genç Türkler'di.

www.cizgiliforum.com
engine1

<http://genclikcephesi.blogspot.com>

Türkiye II (Bir Devletin Yeniden Doğuşu)

Arnold J. Toynbee

Cumhuriyet

Cumhuriyet'in okuruna armağandır.
Parayla satılmaz.

Ünlü İngiliz tarihçi Arnold J. Tonybee, Türk Devriminin oluşumu konusundaki düşüncelerini Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu 2 adlı bilimsel çalışmasında şöyle dile getirmiştir:

"Devrim, yalnız herhangi bir grup ya da ulusun tutucu çoğunluğuna aykırı düşmekle ve tehlikeli tepki güçleri yaratmakla kalmamaktadır.

Hiçbir değişiklik, halkın çoğunluğu tarafından iyi karşılanmadıkça köklü bir değişiklik olamaz. Ve halk da böyle bir değişikliğe yalnız evrimci bir eğitim ve aydınlatma yolu ile hazırlanır.

Türkiye'nin yeniden canlanması, devamlı ilerlemesini sağlayacak bir evrim midir? Askerî dille söylendiği gibi, ilerlemeye, siper kazanılmasına, mevzilere yerleşilmesine ve kazanılan bu mevzilerin savunulmasına zaman bırakacak bir tempoda mı olacaktır? Yoksa Osmanlı kaftanını çıkarıp Cumhuriyet paltosunu sırtma geçiren çok hızlı devrim midir? İşte Türkiye'yi inceleyen bir tarihçinin elinde ise cevaplandırmak zorunda olduğu sorular bunlardır."

Ünlü İngiliz tarihçinin bu değerlendirmesine (1926), bugün çok iyi ve nesnel bir açıdan bakmak zorundayız.

Ünlü İngiliz tarihçi Arnold J. Tonybee, Türk Devriminin oluşumu konusundaki düşüncelerini Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu 2 adlı bilimsel çalışmasında şöyle dile getirmiştir:

"Devrim, yalnız herhangi bir grup ya da ulusun tutucu çoğunluğuna aykırı düşmekle ve tehlikeli tepki güçleri yaratmakla kalmamaktadır. Hiçbir değişiklik, halkın çoğunluğu tarafından iyi karşılanmadıkça köklü bir değişiklik olamaz. Ve halk da böyle bir değişikliğe yalnız evrimci bir eğitim ve aydınlatma yolu ile hazırlanır.

Türkiye'nin yeniden canlanması, devamlı ilerlemesini sağlayacak bir evrim midir? Askerî dille söylendiği gibi, ilerlemeye, siper kazanılmasına, mevzilere yerleşilmesine ve kazanılan bu mevzilerin savunulmasına zaman bırakacak bir tempoda mı olacaktır? Yoksa Osmanlı kaftanını çıkarıp Cumhuriyet paltosunu sırtına geçiren çok hızlı devrim midir? İşte Türkiye'yi inceleyen bir tarihçinin elinde ise cevaplandırmak zorunda olduğu sorular bunlardır."

Ünlü İngiliz tarihçinin bu değerlendirmesine (1926), bugün çok iyi ve nesnel bir açıdan bakmak zorundayız.

Türkiye II (Bir Devletin Yeniden Doğuşu)

Arnold J. Toynbee

Cumhuriyet

Cumhuriyet'in okurlarına armağandır.
Parayla satılmaz.

TÜRKİYE

Bîr Devletin Yeniden Doğuşu

II

Nurer UĞURLU başkanlığında bir kurul tarafından
hazırlanmıştır.

Dizgi □Yayımlayan:

Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Baskı: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti.

Ocak 2000

ARNOLD J. TOYNBEE

TÜRKİYE

Bir Devletin Yeniden Doğuşu

II

Çeviren: **Kasım Yargıcı**

Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

İÇİNDEKİLER

ALTINCI BÖLÜM

Türk Yunan Savaşı,(1919 1922). 7

YEDİNCİ BÖLÜM

Lozan Konferansı ve Barış Antlaşması. 25

SEKİZİNCİ BÖLÜM

1789 Fikirler. 39

DOKUZUNCU BÖLÜM

Kapitülasyonlar ve Kavim

Sisteminin Kaldırılması. 49

ONUNCU BÖLÜM

Saltanatın Kaldırılması ve Cumhuriyetin İlâm 63

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Halifeliğin Kaldırılması. 77

ONİKİNCİ BÖLÜM

Cumhuriyet ve Diktatörlük. 95

ALTINCI BÖLÜM

TÜRK YUNAN SAVAŞI (1919 1922)

Siyasal olaylar devam eder ve istanbul ile Ankara arasındaki mücadele gittikçe belirlenirken, Anadolu'da bir askerî olay da geliyordu. Şimdi bunlara bir göz atalım;

İzmir'in 1919 Mayıs'ında Yunanlılar tarafından işgali, yalnız Türk Milliyetçi Hareketi'ni yaratmakla kalmamış, aynı zamanda 1919 1922 Türk Yunan savaşının da nedeni olmuştur. Yunanlılar, yabancı ve düşman bir ulusun oturduğu geniş toprakları yönetmenin ciddi sorunları karşısında âciz kalmışlardı. Yunanlılar, Türk topraklarına ayak basar basmaz Türk halkına karşı merhametsiz bir savaşa girişmişler ve tabii bu arada Yakındoğu'ya özgü vahşet hareketlerini de ihmal etmemişlerdi. Verimli Menderes vadisini işgal etmişler ve binlerce kişi evsiz kalmış Türkü el koydukları toprakların ötesine sürmüşlerdi. Bunun tabii sonucu olarak Anadolu'daki milliyetçiler nefret hisleri ile dolmuşlar ve haklı bir davanın bütün unsurlarını içeren bir direnişe geçmişlerdi. Misillemeler başlamış, çarpışmalar her geçen gün biraz daha artmış ve böylece 1919'un sonunda Anadolu'daki Yunan kuvvetlerinin sayısını seksen bine çıkarmak zorunlu olmuştu. O zamanlar düzenli Türk kuvvetlerinin sayısı bunun yansı kadardı.

Müttefik Yüksek Konseyi'nin kendilerine verdiği İzmir sancağı ve Ayvalık kazası toprakları ile tatmin olmayan Yunanlılar, çok geçmeden işgal ettikleri toprakları stratejik nedenler ve Rum azınlığı korumak bahanesiyle genişletmeye koyulmuşlardı. Yunan işgaline, kesin bir banş yapıncaya kadar ve sadece askerî nedenlerle izin verilmiş olmasa rağmen, Yunanlılar sanki bu topraklardan hiç gitmeyeceklermiş gibi davranmaya koyulmuşlar, ilk iş olarak *Stergiadis'i İzmir'e yüksek komiser atamışlardı. Zaten* başkentin Müttefik kuvvetleri tarafından işgali Türklerin haysiyetine indirilmiş bir darbe olmuştu. Şimdi buna bir de Yunanlıların yaptıkları eklenmişti. Hiçbir şekilde haklı görülemeyecek olan Yunan davranışlarına, Yunan askerlerinin giriştikleri her kanunsuz harekete büyük devletler göz yumar gibi görünüyor, bu durum da Türkleri büsbütün kıskırtıyordu.

O güne kadar "Türkiye'nin kâğıt üzerinde taksimine aydınların pek belirli olmayan bir itirazı" gibi görünen Milliyetçi Hareket, artık büyük bir güç olmuştu. Mütareke gereğince Müttefiklere verilmesi gereken silâhların teslimi durmuştu. Milliyetçi ordu güçlendirilmişti ve Mustafa Kemal de Asya Türkiyesi'nin insanları arasında itibarını yükseltiyor ve onlardan gittikçe artan bir destek görüyordu. Her gittiği yerde, önderi olduğu devrimci hareket destekleniyordu. Düşman işgalinin hakareti ve güçlü bir kişiliğin sözleri, hakarete uğramış ulusun içindeki ateşi, bir kıvılcım gibi, yeniden tutuşturmaya yetmişti.

İstilâ altında ise, bir ulusun ateşi çok daha parlak ve yıkıcı olur. Bu sayede, Milliyetçi Hareket, Anadolu'da umulmadık bir hızla, Yunan işgali haberinin ulaştığı her yerde yayılmıştı. Halide Edip, "Ateşten Gömlek" acundaki romanında bu millî hissi çok güçlü bir kalemle anlatmaktadır.

www.cizgiliforum.com
engine1

Bu kez Türkiye ile Yunanistan arasında patlak veren savaş, Türk anavatanının kurtarılması için yapılan bir savunma savaşıydı. Bu savaş daha önce de belirttiğimiz gibi askerî kaynaklarını ve gücünü iyi hesaplamadıkları yabancı bir ülkede, Müttefiklerin uygulamak istedikleri emperyalizm politikasının bir sonucuydu. Büyük savaş şuasında yaptıkları gizli anlaşmalardan doğan diplomatik keşmekeşin içinden çıkmak isteyen Müttefik Yüksek Konseyi'nin onayı ile gereksiz bir Yunan istilâsı bu savaşa yol açmıştı. Fakat bu savaşın çok daha geniş anlamını da gözden uzak tutmamalıyız. Çünkü bu savaşta ayrıca, rahatsız edilmeden kendi yolunda gelişmek, kalkınmak isteyen bir Doğulu ulusun mücadelesini, rencide edilen milliyetçiliğin daha güçlü devletlere karşı protestosunu ve Doğu'ya sokulan Batı prensiplerinin Batı'ya geri tepmesini görüyoruz.

Türkiye kendini uzun süren bir Doğulu yönetimin kâbusundan kurtarmak için mücadeleye girişmişti. Batı'ya, Batı'dan öğrendiği dille hitap ediyor ve özgürlük kılıcını Batı milliyetçiliğinden aldığı fikirlerle tavlıyordu. Türkiye artık başka ülkelerin en tabii hakkı olarak tanınmış olan bağımsızlık ve özgürlük içinde kalkınma hakkı için harekete geçiyordu.

Türkiye'nin bu haklarını inkâr edenler, onun en çetin direnmesiyle karşılaşmışlardı. Haksız bir bahane ile Anadolu'ya yürümüş, barış yerine kılıç getirmiş olanlar, sonlarını yine kılıç altında bulacaklardı. Patlak veren savaş, bir ulusa yapılan hakaretin sonucuydu. Bu savaşta, bütün bir ulusun kalbi bir tek arzu ile atmıştır: Ulusal bütünlük ve dayanılmaz bir yabancı boyunduruğu tehdidinden kurtulmak.

Böylece direnme hazırlıklarına hemen girişildi. Yeni önder, Anadolu'da asker bulmakta güçlük çekmemişti. On iki yıl

süren sürekli savaşlardan sonra, Mütareke imzalandığı zaman, hemen Türk ordusunun terhisine başlanmıştı. Terhis olanlar, yorgundu. Buna rağmen davanın kutsallığı yine herkesi silâh altında topladı. Başlangıçta önderin elinde düzenli askerlerden meydana gelmiş iki tümen vardı. Sivas ve Uşak halkına çağrıda bulunduğı zaman eli silâh tutan herkes onun bayrağı altında toplanmaya koşmuştu. Bu arada, Bandırma İzmir bölgesindeki kuvvetlerin kumandam olan Albay Bekir Sami, İstanbul'a başkaldırmış ve on bin askeri ile Mustafa Kemal'e katılmıştı. Mustafa Kemal, artık bütün milliyetçi kuvvetlerin başkomutanıydı.

Mustafa Kemal'in bayrağı altında toplanan askerlerin garip bir görünüşü vardı. Savaştan fakir çıkmış bir ülkenin insanlarıydılar. Üstleri başlan dökülüyordu. Fakat en çetin askerlerin bile dayanması güç olan şartlar içinde, yeni bir savaşın müthiş hayatına severek ve isteyerek koşmuşlardı.

Bu arada Kemalist ordu için çok şey uydurulmuştur. Askerlerin arasında, Ermenilerin ve Rumların üzerlerine saldırtmak için Talât Paşa tarafından hapishanelerden salınmış macceracılar bulunduğu söylenmiştir. Kemalist ordunun, yağma ve kazanç imkânları bulunduğu için güçlenmiş olduğu söylenmiştir. Çetelerin, haydutların orduya bu nedenle katılmış oldukları da söylenmiştir. Oysa Mustafa Kemal Paşa'nın elinde çok daha iyi bir güç kaynağı vardı. Bu, İmparatorluk ordusunun subaylarıydı. Mütarekeden sonra, çoğı İstanbul'da ve başka şehirlerde işsiz güçsüz dolaşıyorlardı. Osmanlı ordusunda 25.000 subay bulunduğu ve çoğunun da Arnavut, Arap, Kürt gibi Türk olmayan unsurlardan olduğu hesaplanmıştır. Muhtemelen bu eski subaylardan beş bini hayatlarını kazanmak için Mustafa Kemal'e katılmışlardı. Bu güçlerle meydana

na gelen milliyetçi ordunun başına geçen Mustafa Kemal de, Türk anavatanını savunmak için istilâcı Yunan kuvvetlerini azimle karşılamaya çıkmıştı.

Türk Yunan savaşını üç esas safhaya ayırabiliriz. 1920'de geçen birinci safha, Yunanlıların lehine olandır. 1921 ve 1922'deki ikinci ve üçüncü safhalarda başarılı Yunan saldırı-
lan olmuş, fakat her biri bir Türk zaferiyle sonuçlanmıştır. 1922'de ise Türk zaferi tamamlanmıştır.

a) İlk saldırı 1920 Haziran'ı sonlannda olmuştur. İngiltere, Fransa ve İtalya'dan izin alan Yunanlılar üç cephede basan ile ilerlemişlerdi. Bir Yunan ordusu, karşılaştığı güçlü direnmeye rağmen Balıkesir'den ilerlemeye başlamış ve Marmara Denizi'ne ulaşmıştı. Bu ilerleme sırasında Bandırma, Bursa, Mudanya, Gemlik ve İzmit ele geçirilmişti. Yunanlılar ayrıca Bandırma Akhisar Manisa demiryolunun kontrolünü da sağlamışlardı. İki İngiliz zırhlısının da dahil olduğu bir Yunan karma deniz kuvveti tarafından desteklenen bir başka Yunan ordusu da Tekirdağ ve diğer Marmara limanlarını işgal etmiş, iki hafta içinde Türk direncini kırarak 25 Temmuz'da Edirne'ye girmişti. Edirne'de Yunan işgali altında yaşamak istemeyen on iki bin Türk'ün Bulgaristan'a geçmiş olduğu söylenmektedir. Hareket üssü İzmir olan üçüncü bir ordu da doğuya doğru ilerlemeye koyulmuş ve 29 Ağustos'ta Uşak'a ulaşarak burayı işgal etmişti.

Bu çabuk başarılar, Yunanlıların başını döndürmüştü. Anadolu'daki emperyalist seferlerin başlıca Yunanlı sorumlusu olan Venizelos, Büyük Savaş sırasında Yunanistan'ın Müttefiklere yaptığı hizmetlerin mükâfatı olarak başka Türk topraklarını da istemek cesaretini bulmuştu.

Yunanlıların bu kısa seferler sırasında elde ettikleri ba

şanların nedeni, maddî imkânlarının bolluğuydu. Modern savaşlarda orduların can damadan olan ulaştırma bakımından Yunanlılar mükemmel bir durumda bulunuyorlardı. Ellerinde bol miktarda kamyon vardı ve İzmir'den çıkan üç demiryolunu kontrollan altına almışlardı. Silâh bakımından da herhangi bir sıkıntıları yoktu. Büyük Savaş'ın son yıllarındaki Makedonya seferinden kalma, İngiliz ve Fransızların verdikleri hiç kullanılmamış silâhlarla donanmışlardı. 1918 Mütareke si'nden sonra da Yunanlılara yeni silâhlar verilmişti. Yunanlıların deniz yolları da tamamen açıktı. Buna karşılık, Türkler, ülkenin coğrafya biçiminden ötürü, Anadolu'nun ortasında sıkışmışlar ve bulabildikleri malzeme ile yetinmek zorunda kalmışlardı.

Aynca, yine Türkler henüz düzenli bir ordu şeklinde örgütlenmemişlerdi. Bursa bölgesindeki Anzavur çetelerinin Milliyetçilere karşı çıkması ve İstanbul hükümetinin düşmanlığı hep ayak bağı olmuştu. Yalnız Orta Anadolu'dan geçen demiryolu ile bunun Ankara kolundan faydalanabiliyorlardı. Elleri modern taşıtları ve iyi yollar yoktu. Mütareke'den sonra ellerinde bol miktarda hafif silâh kalmıştı; fakat yeterli top yoktu. Bu yetersizlikler karşısında, Türklerin, savaşın bu safhasında Yunanlıları durduramamış olmalanna şaşmamalıdır. Buna rağmen gösterdikleri direnç, Yunanlıları şaşırtmaya yetmişti.

b) 1921 yılının başlarında askerî durum, Yunanlıları ve Müttefikleri endişelendiriyordu. Türkiye'nin Asya vilâyetlerini işgal altında tutmak Yunanlılar için umduktan kadar kolay olmamıştı. Ve Türklerin gücü de gittikçe artıyordu. Bu durum karşısında, şubat ayında Londra'da bir konferans toplanması teklif edilmişti. Buna Yunan delegeleri, İstanbul hükûmetinin temsilcileri ve Ankara hükümetinin temsilcileri çağ

nılmışlardı. Müttefik devletler, bu konferansta taraflara bazı tekliflerde bulundular.

Bunlar, aslında Sevr Antlaşması'nın, artık itibar ve güçleri ile kendilerini saydırmaya başlamış olan Türkler için daha yumuşak ve daha kabul edebilecekleri bir şekilde değiştirilmesinden başka birşey değildi. Fakat Kemalist Türkler isteklerinde gerilememişler ve teklif edilen şartları tanımamışlardı. Arabuluculuk çabalarının bir sonuç vermediğini görünce, Müttefik devletler ellerini yıkayıp işin içinden sıyrılacaklarını ve Türk Yunan savaşında tarafsız bir tutum izleyeceklerini ilân etmişlerdi. Nitekim bu kararların Mayıs ayında yaptıkları bir resmî tarafsızlık deklarasyonu ile bir kere daha tekrarlamışlardı.

Müttefiklerin artık kendilerini desteklemeyi reddetmesi karşısında infiale yapılan Yunanlılar, bu sefer dostlarının yardımını elde edemediklerini kendi başlarına kazanmak hevesine kapılmışlar ve daha geniş çapta askerî hazırlıklara girişmişlerdi. Türklerin Milliyetçi orduyu tam bir şekilde örgütlemelerine zaman bırakmadan, aynı mevsim içinde büyük bir saldırıya kalkmaya karar vermişlerdi.

Bu defa Yunanlıların kesin hedefi, Milliyetçi Türk Hükümetinin merkezi olan Ankara idi. Yunan ordusunun önderleri, bu hedefe yapılacak başarılı bir saldırının aynı zamanda büyük bir moral, diplomatik ve politik zafer olacağına da inanmışlardı. Ankara'nın ele geçirilmesi, bütün savaş üzerinde derin bir psikolojik iz bırakacak, hem de Kemalistler üslerinden atılmış olacaktı. Ankara düştüğü takdirde, buraya kadar gelen demiryolu ikmal kolaylıkları sağlayacak, bundan faydalanılarak kaçan Milliyetçiler kovalanacak ve sonunda bütün Anadolu ele geçirilecekti. Ankara dirense bile, buraya kadar uzanan demir

yolu, bu arada Yunan kuvvetleri tarafından tahrip edilecek; bunun sonucunda da Milliyetçilerin merkezi artık işe yaramaz bir üs olacaktı. Yunanlıların kararını sezen Mustafa Kemal Paşa, Ankara'yı savunmak ve Yunanlıları geri çevirmek için her türlü tertibi almıştı. Bir Yunan yazarın dediği gibi "Ankara, küçük bir Verdun olacak şekilde takviye edilmişti".

Ankara'nın savunması için Türkler oldukça avantajlı bir durumda idiler. Şehre, alçak tepelerin çevrelediği kuzey yönünde yaklaşmak güçtü. Güneyde de Tuz Gölü böyle bir yaklaşmayı imkânsız kılıyordu. Artık Türk ordusu da iyice örgütlenmiş ve Yunanlılara her ne pahasına olursa ölsün direnmeğe hazır hale gelmişti.

Yunanlılar, ocak ayında Eskişehir'de bir yoklama yaptıktan sonra mart ayında Afyonkarahisar ve Eskişehir'e saldırıya geçmişlerdi. İlk hedef, Afyon ve Eskişehir demiryolu kavşaklarını ele geçermekti. Bu başarıldığı takdirde, İstanbul'dan İzmir'e uzanan yarım ay biçimindeki demiryolu kontrol altına alınmış; Türkler, İzmir cephesindeki kuvvetlerini beslemek için kullandıkları Ankara Konya demiryolundan yoksun kalmış olacaktı. Yunanlılar, Afyon'u işgal etmişler, fakat çok geçmeden burayı bırakmak zorunda kalmışlardı. Çünkü Eskişehir'e doğru yaptıkları asıl saldırı nisan ayının ilk günlerinde İnönü'de durdurulmuştu.

10 Temmuz 1921 'de Yunanlılar yeni bir saldırıya girişmişlerdi. Bu kez Kütahya'ya doğru harekete geçen Yunan kuvvetleri, başlangıçta bazı kolay basanlar elde etmişler ve hızla ilerlemişlerdi. Kütahya düşmüş, Türk kuvvetleri çekilinceye kadar Eskişehir kuşatılmıştı. İsmet Paşa'nın kuvvetleri, Eskişehir'de yorgun Yunan askerlerine on gün göz açtırmamış, fakat istilâcılar Türklerin bu saldırılarına karşı koyabilmişlerdi.

Bundan sonra Afyonkarahisar işgal edilmiş ve Türkler cepheye paralel uzanan demiryolundan yoksun bırakılmışlardı. Buna rağmen, Türk kuvvetlerinin büyük bir kısmı zarar görmeden Ankara'nın savunma hattı olan Sakarya nehrine kadar çekilebilmişti. Türkler burada durmuşlar ve düşmana karşı koymak için bütün güçlerini toplamışlardı. Yunanlılar birkaç hafta dinlendikten sonra yine ilerlemeye koyulmuşlar ve 24 Ağustos'ta Sakarya nehrinde Türklerle yeniden temas kurmuşlardı.

Bu defa Türk ordusuna Mustafa Kemal Paşa kumanda ediyordu ve yardımcısı da İsmet Paşa idi. Karşılaşma, şiddetli çarpışmalarla aralıksız üç hafta sürmüştür. Türklerin önderi sık sık savaş alanının ortasındaydı. Bir seferinde de ciddi bir şekilde yaralanmıştı. Türkler ve Yunanlılar göğüs göğüse gelmişlerdi. Bu, hemen hemen eşit güçler arasında geçen korkunç bir çatışmaydı.

Bu, gerçekten Doğu ile Batı'nın, Batılılaşmış bir devlet ile yeni Türkiye'nin üstünlük için çarpışmalarıydı. Üç hafta sonunda Türklerin direncini kıramayan Yunanlılar nihayet ilerlemekten vazgeçmek ve karşı saldırıya geçen Türk Milliyetçileri önünde geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

Yunanlıların moralleri çökmüştü. 16 Eylül'de genel 'ret' emri verilmişti. Ve yenik Yunanlılar çekilirken yollar üstündeki köyleri durmaksızın yakıp yıkıyorlardı. Aynı yirmi üçünde Eskişehir Afyon hattındaki eski mevzilerine kadar çekilmişlerdi.

Hedeflerine ulaşmakta başansızlığa uğramışlar ve Türkler de ikinci büyük zaferlerini kazanmışlardı. Gerçi, bu zafer kesin bir sonuç vermemiş, Yunan ordusu yok edilememişti. Fakat Türklerle gerekli moral takviyesini vermişti. Sakarya Sa

vaşı ile, Türk Yunan savaşında durum tersine dönmüştü. Deneyebilir ki. bu savaş, içinde yaşadığımız yüzyıl tarihinin en büyük savaşlarından biridir (1). Bu savaşı izleyen bir yıllık durgunluk, Türklere güçlerini toplamak ve orduyu daha iyi duruma getirmek için bol zaman kazandırmıştır.

Sakarya zaferinden hemen sonra Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya dönmüş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi ona "Gazi" unvanını vermiş ve rütbesini de mareşalliğe yükseltmişti. Mustafa Kemal Paşa bu münasebetle Mecliste yaptığı konuşmada, Yunanlılarla savaş konusunda Milliyetçilerin tutumunu açıkça belirtmiş ve şunları söylemişti:

"Şunu açıkça söyleyeyim ki, biz savaş istemiyoruz. Biz barış istiyoruz. Kanaatim odur ki, böyle bir gaye için engel yoktur. Yunan ordusu, bizim meşru haklarımızdan vazgeçeceğimizi sanıyorsa, yanılıyor. Ulusumuzu ortadan kaldırma teşebbüslerine karşı varoluşumuzu silâhla savunmamız çok tabiidir. Bundan, daha makul ve haklı bir tutum olmaz. Efendiler, şundan emin olunuz ki, ülkemizin topraklarında bir tek düşman askeri kalmaymcaya kadar Yunan ordusuna karşı saldırılarımıza devam edeceğiz."

Fakat askerî saldırılarda aylarca bir duraklama oldu. Ha znlıklar, seferberlik, örgütlenme hızla devam etmiş; buna karşılık bir yıla yakın bir süre içinde esaslı çatışma olmamıştı. Yunanlılar hâlâ Anadolu'daydılar ve mevzilerini mümkün ol

(1) " Sakarya kıyılarındaki Türk zaferi Yakın ve Orta Doğu'nun siyasal yüzünü değiştirmemiştir. İki yüz yıldan beri Batı, ihtiyar Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamaya çalışıyordu. Fakat Sakarya'da Türkün kendisi ile karşılaşmıştır ve ona dokunduğu anda da tarihin yönü değişmiştir. Tarih bir gün, Sakarya kıyılarında cereyan eden ve çok kimsenin bilmediği bu savaşı devrimizin en büyük olaylarından biri olarak kaydedecektir." Clair Price; "The Rebirth of Turkey Türkiye'nin Yeniden Doğuşu"

duğu kadar takviye etmeye, işgal ettikleri toprakların sınırlarında tutunmaya çalışıyorlardı.

Bu arada siyasal değışiklikler hızla devam ediyor ve bunlar durumu Türk Milliyetçiliğinin davası lehinde geliştiriyorlardı.

Sakarya zaferi bir şok etkisi yapmıştı. Anadolu savaşında Türkler artık "üstün taraftı. Artık bütün dünya, Ankara hükümetinin, gittikçe artan askeri gücü ile, hukuken değilse bile fiilen Türkiye'nin hükümeti olduğunu kabul etmek zorunluluğunu duyuyordu. 1922 Mart' mda Müttefikler, Paris 'te yine bir konferans toplanmasını teklif etmişlerdi. Fakat ileri sürülen şartlar kabul edilmediğinden, bu da başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Artık Müttefikler de Doğu'daki savaştan sıkılmaya, Yunanlıları Anadolu'ya yerleştirmek plânlarının suya düşüğünü görmeye başlamışlardı.

Yunanistan'ı desteklemesinin kendinden çok İngiltere'nin politikası olduğunu hisseden ve Kemalizm'de alışveriş edilecek yeni bir güç farkedene Fransa, kendisine faydalı olabilecek bir anlaşma yolunu tutmuştu bile. 1921 Şubat ve Mart aylarında Londra'da toplanan konferansta Ankara ile doğrudan doğruya anlaşmaya teşebbüs etmiş olan Fransa, Sakarya zaferinden sonra, iki ülke arasında ayrı bir anlaşma yapmak için Franklin Bouillon'u Ankara'ya göndermişti. 20 Ekim 1921 'de imzalanan ve kendisine haber verilmediğı, özel İngiliz Fransız anlaşmalarına aykırı olduğu için İngiltere'nin şiddetli tepkisi ile karşılaşan, Franklin Bouillon Paktı, Ankara anlaşması ya da Türk Fransız anlaşması olarak tanınan bu belge Sevr Anlaşması'na göre Türkiye için daha yararlıydı. Bir kere, Türkiye ile Suriye arasındaki sınır tesbit ediliyordu. Sonra Fransızlar Adana bölgesinden kuvvetlerim çekmeyi kabul

www.cizgiliforum.com
engine1

ediyorlardı. Gerçekte Fransızlar, Türklerin askerî baskılan karşısında kuvvetlerinin bir kısmını daha önce çekmiş buluyorlardı. Buna karşılık Fransızlar da Türklerden bazı çıkarlar elde ediyorlardı. Karadeniz bölgesindeki krom, demir ve gümüş madenlerinden 99 yıllık bir imtiyaz koparmışlardı. Bağdat Demiryolunun bir kısmını da işleteceklerdi.

Fransız kuvvetlerinin Adana bölgesinden çekilmesi, Mustafa Kemal'in kuvvetlerinin 80.000 kişi ile takviyesi demekti. Fransa Başbakanı Aristide Briand'ın söylediğine göre, bölgede bir miktar Fransız askeri ve bunların karşısında aynı miktarda Türk kuvveti bulunmaktaydı. Ayrıca Fransızların çekilirken Türklere 40.000 kişiyi donatacak silâh ve malzeme de bırakmış oldukları söylenmektedir. Bu, yalnız Yunanlılara indirilen büyük bir darbe olmakla kalmamış, Fransızların Türklerin davasını desteklemeye başlamaları ile Yunanlıları Anadolu'ya yerleştirmek isteyen Müttefikler arasındaki işbirliği de sona ermişti. Bu, Fransa artık, Ankara hükümetini Türkiye'nin fiili hükümeti olarak tanıyor, demekti. Ayrıca da, hâlâ İstanbul'daki ölü Osmanlı hükümetini desteklemeye devam eden İngiltere'den bir kopmaydı. Türkiye sorununda Müttefikler arasında birlik yokluğu da böylece ortaya çıkıyordu. Fransa, Türkiye ile bir anlaşma yaptıktan sonra, Türk Yunan savaşına fiili hiçbir katılmada bulunmayacaktı.

1921 Haziran'ında, Fransızların Adana bölgesinden çekilmelerinden önce; Türkiye'nin, 1915 Londra Antlaşması ve sonra Sevr Antlaşması'nda öngördüğü gibi Müttefikler arasında bir paylaşmaya razı olmayacağını anlayan İtalyanlar da kendi kuvvetlerini Antalya bölgesinden çekmişlerdi. Bu yılın baharında İtalyanlar da Kemalistlerle bir anlaşmaya varmışlardı. Bundan başka İtalya, 31 Mart 1922'de İstanbul hükümeti ile

de bir barış anlaşması yapmıştı. Böylece, italya da, Fransa gibi Yakındoğu'daki keşmekeşten elini eteğini çekmişti.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Müttefik dışişleri bakanları 1922 Mart'mda Paris'te toplanmışlar ve Sevr Antlaşması'nda Türkiye'nin lehine değişiklikler yapmışlardı. 22 Mart'ta da, Müttefikler Ankara ve Atina'ya bir mütareke teklifi göndermişlerdi. Dört gün sonra da başka bir teklif yapılmıştı. Buna göre, bir mütarekenin imzalanmasından sonra Yunan kuvvetleri dört ay içinde Anadolu'yu boşaltacaklar ve bu yerler tekrar Türklerin egemenliğine verilecekti.

Bu teklifler Atina ve istanbul hükümetleri tarafından kabul edilmiş fakat Ankara Hükümetinin Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey tarafından itirazla karşılanmıştı. Ankara, Yunan tahliyesinin derhal başlamasını, dört ay içinde tamamlanmasını ve mütarekenin ondan soma imzalanmasını istiyordu. Müttefikler, Yunanlıların Anadolu'yu boşaltmaları süresinin kısalabileceği, fakat önce mütarekenin yapılmasının şart olduğunu yolunda bir cevap vermişlerdi. Temmuz'a kadar bir sonuç alınamayınca, Yunanlılar yine uzayıp giden bu sıkıcı duruma kendi başlarına ve silâh zoru ile çare bulmaya heves etmişlerdi.

17 Temmuz'da, İzmir'deki Yunan Yüksek Komiserliği, Atina'daki yeni kralcı hükümetten, bölgeyi muhtar bir "Iyon ya" devleti haline getirmek emrini almıştı. Ankara, yine, mev « cut antlaşmaların bu tek taraflı bozulmasını şiddetle protesto etmiş ve bunu önlemek için bütün direncini göstereceğini bildirmişti. Yunanlılar başka yerlerde de aynı hevesleri besliyorlar, istanbul'u işgal ve ele geçirmek niyetinde olduklarını bildiriyorlardı. Bunun için de'durmadan Trakya'da yağmak yapıyorlardı. Müttefik devletler adına konuşan ingiltere Başba

kanı Lloyd George, Yunanlıların İstanbul'u işgal etmelerine izin verilmeyeceğini bildiriyordu.

c) Türk Yunan savaşının son çarpışmaları 18 Ağustos 1922'de başlamış, bu hafta içinde Bursa bölgesinde ve Menderes vadisinde küçük çatışmalar olmuştu. Derken bir saldırı savunma hareketiyle İsmet Paşa, 26 Ağustos'ta, Afyonkarahisar'daki Yunan cephesinin ortasına yüklenmişti. Şiddetli bir çarpışmadan sonra Yunan cephesi kırılmış ve Yunan ordusu acele ile geri çekilmeye başlamıştı. Yunanlıları takip eden Türkler ayın 29'una kadar kırk kilometre ilerlemişlerdi. Ayın 29. ve 30. günleri Dumlupınar'da ikinci bir çarpışma olmuş ve Yunanlılar savaş alanını bırakıp kaçmışlardı. Bundan sonra Uşak'ta tutunmaya çalışmışlar, fakat başaramamışlardı. 2 Eylül'de Türk süvarileri Uşak'a ve Yunan karargâhına dalmış, General Trikopis ve bütün kurmayım esir etmişti. Bu olaydan sonra Yunan ordusu çökmüştü. Moral ve dayanma gücü tamamen yok olmuştu.

Yunanistan'daki siyasal entrikalar sonucu Venizelos'un düşmesi ve Kral Konstantin'in tekrar tahtına dönmesi üzerine, Anadolu savaşını yürütmekte olan tecrübeli Venizeloscu subaylar da cepheden alınmışlar, bunların yerine yetersiz kralcı subaylar getirilmişti. Bu olaylar, Anadolu'da Müttefiklerin Yunanlıları desteklemekten vazgeçmeleri; Türkler karşısında uğranılan yenilgilerle moralin düşmesi ve söylendiğine göre , Yunan askerleri arasında Bolşevik propagandanın alıp yürümesi bir araya gelince Yunan ordusunda askerî yeterlilik diye birşey kalmamıştı. Askerlerin iyi beslenmemesi, iyi giydirilmemesi, fizik şartlanmanın kötülüğü bu yetersizliği artıran etkenler olmuştur. Bunlara Afyon ve Dumlupınar yenilgileri de binince Uşak'taki tam çöküntü kaçınılmaz olmuştu.

Dramın bundan sonrasını herkes biliyor. Savaş alanlarında yenilmiş, müttefikleri tarafından aldatılmış, yetersiz siyasal komiserler tarafından kötü yönetilmiş, propagandalar ve İzmir'in boşaltılacağı söylentileri ile zehirlenmiş Yunan ordusunun nasıl parça parça olduğunu bilmeyen yok. Uşak bozgunundan soma, Fevzi Paşa'nın kumandasındaki Türk askerlerinin peşlerine düştüğü Yunanlıların nasıl kaçmaya koyulduklarım, sekiz günde 250 kilometre yol aldıklarını duymayan kalmadı. Yunanlıların nasıl bozgun halinde kaçarken, yalnız içinden geçtikleri köyleri ateşe vermek için durduklarını, arkalarında yangın yerleri ve harabelerden başka birşey bırakmadıklarını ve nihayet 9 Eylül günü İzmir rıhtımlarına nasıl sürünerek vardıklarını ve muzaffer Türk ordusunun da aynı anda şehre girip nasıl çarpışmadan kenti işgal ettiğini öğrenmeyen kalmadı.

Savaş bitmişti. Geriye Yunanlıların boşaltılması, İzmir'de Türk makamlarının düzeni kurmaları; şurada burada saklanmış düşman kınntılanın bulunup atılması işi kalmıştı.

Başta, düzen oldukça iyi korunmuştu. Fakat binlerce Türk askerinin şehre dolması ile bu iş sonraları daha güçleşti. Yer yer yağma ve şiddet olayları olmuş, bazı tehlikeli kimselerin saklandığı sanılan Ermeni mahallesine baskınlar yapılmıştı.

Karışıklıkların başlamasından birkaç gün sonra korkunç bir yangın şehrin yarısını alıp götürdü. Yangın bir hafta sürmüş ve İzmir'in en zengin bölümünü yok etmişti. Bu yangın, "Gâvur İzmir" in cehennem ateşi, Türkiye'nin temizlenmesinin sembolüydü. Milliyetçiler kazanmışlardı.

Savaşı kazanmışlardı. İzmir'in işgali gibi güç bir sınavı kazanmışlardı. Şimdi önlerinde en büyük sınav, sınavların en gücü vardı: Ülkeyi yönetmek!

İzmir'de gelişen bu olağanüstü olaylar bütün dünyanın hayret dolu bakışlarını üzerine çeker, kaçan Yunanlılara kuvvetli bir sempati duyulurken ve bunları kurtarmak için özellikle Amerikan yardım örgütleri tarafından her çareye başvurulurken Türkler de boş durmuyorlardı Yunanlıların yalnız Anadolu'dan atılmaları ile yetinmeyen Mustafa Kemal Paşa, Yunanlıların Doğu Trakya'dan da çıkmalarını ve bu bölgenin Millî Misak'ta belirtilmiş olduğu gibi Türkiye'ye geri verilmesini istiyordu. Bu amaçla Türk kuvvetleri, Trakya'ya geçmek ve Anadolu'da yaptıkları gibi oradan da Yunanlıları atmak için, kuzeye, Boğazlar'a doğru harekete geçmişlerdi.

Boğazlar' a varınca, Mustafa Kemal Paşa, yolunun Çanakkale'de İngilizler tarafından kesildiğini görmüştür. Müttefikler, 15 Mayıs 1915'te Türk Yunan Savaşında tarafsızlıklarını ilân ederlerken Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının her iki yanında tarafsız bölgeler de meydana getirmiş ve savaşan tarafların buralara girmelerini yasaklamışlardı.

Temmuz ayında Yunanlıları bu bölgeye sokmamış olan İngiliz kuvvetleri komutanı General Harrington, Türklere karşı da aym tutumu gösteriyordu. Mustafa Kemal Paşa ise, Yunanlıları Trakya'da da kovalamak için kendisine yol verilmesini istiyordu. Red cevabı alınca da kuvvetlerini İzmit bölgesine ve Çanakkale şehrindeki müttefik garnizonunun karşısına yığmıştı.

Durum son derece gergindi ve her an İngiliz Türk kuvvetleri arasında bir çatışma çıkması bekleniyordu. İkinci bir Çanakkale Savaşı'nın başlaması tehlikesi belirmiş, İngiltere ve Dominyonlarında heyecan ve endişe son haddini bulmuştu.

Buhran, Fransa'nın birden politika değiştirmesi ile daha da büyüdü. 12 ve 13 Eylül'de, Fransa'nın, tarafsız bölgenin

korunması konusunda İngiltere'nin yanında olduğu bildirildi.

Bununla beraber, savaş tehlikesinin arttığını gören ve belki de Türklere sempati duydukları için, Fransız Kabinesi, Çanakkale'de bulunan Fransız birliğinin geri çekilmesine karar verdi. 19 Eylül'de Fransız ve İtalyan birlikleri Gelibolu yarımadasına çekildiler.' Fakat Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon İngiliz birliğini Çanakkale'de ısrarla tutuyor ve bunu desteklemek için de savaş gemilerini gönderiyorlardı. Bu arada, Türklere, bir çatışmayı önlemek için tarafsız bölge sınırından geri çekilmelerini istiyorlardı.

Sonunda İstanbul'daki Müttefik Kuvvetleri başkumandanı olan General Harrington bir çatışmayı önleyecek ve diğer Müttefik kumandanlarla beraber Mudanya'ya giderek İsmet Paşa ile bir mütareke pazarlığına girecekti. 3 Ekim'de başlayan mütareke görüşmeleri bir ara çıkmaza girer gibi olmuş, fakat 11 Ekim'de imzalanmıştır.

İmzalanan mütareke, Kemalistlerin isteklerinin baskısı altında, Müttefiklerin teslim olmaları demekti.

Gerçekte, Türk süvarileri tarafsız bölgenin sınırına dayandıkları zaman Müttefik hükümetler Türk isteklerini kabul etmeye başlamışlardı bile. Bunlardan en önemlisi de Doğu Trakya'nın Meriç nehrine kadar Türkiye'ye bırakılmasıydı. Buna karşılık, bir barış antlaşması yapıncaya kadar Türk askerlerinin tarafsız boğazlar bölgesine ve Trakya'ya girmemelerini istemişlerdi.

Mudanya toplantısı, Müttefiklerin bu şekilde bir adım atmalarından soma, Ankara'nın da olumlu cevap vermesi üzerine mümkün olabiliyordu. İmzalanan mütareke, bir çeşit barış antlaşması taslağı olmuş ve Müttefiklerin kabul etmeye hazır oldukları şartlar da buna konmuştu.

Mudanya anlaşmasına göre; Yunanlılar, Doğu Trakya'yı derhal boşaltacaklar, bu bölge Meriç nehrine kadar Türkiye'ye verilecekti. Düzeni, Türk sivil yönetimi ile 8.000 kişilik bir Türk jandarma kuvveti sağlayacaktı. Böylece Türkiye, Avrupa kıtasında yine bir köprü başına sahip oluyordu. Gizli ve açık anlaşmalar, çeşitli teşebbüslerle Türkleri Asya'ya sürmek planlan bir kere daha suya düşmüştü.

Yunanistan da Türkiye'deki emellerine veda ediyordu. Yunanlılar'ın İzmir ve Trakya üzerindeki iddiaları yalnız Kemalistler ve Müttefikler tarafından reddedilmekle kalmamış, artık kendileri de bunlardan vazgeçmişlerdi.

Nitekim Yunanlılar da 14 Ekim'de Mudanya Mütarekesi'ni imzalamışlardır. Muzaffer Türkler Millî Misak'ta ilan etmiş oldukları isteklerinin hemen hemen hepsini elde etmişlerdi. Türk Yunan savaşı sona ermişti. Politikasının iflâsını gören Lloyd George da, 19 Ekim'de istifasını krala verecekti. Yakındoğu politikası tam bir başansızlık olmuş, Türk ulusunu ortadan kaldıracak yerde onu yeniden canlandırmış ve Yunanistan'ı felâkete sürüklemişti. Gerek kendisi, gerek başında bulunduğu koalisyon hükümeti İngiliz halkının gözünden düşmüştü. Seçimler, sükunet ve barış vaad eden yeni bir İngiliz hükümetini işbaşına getirecekti.

YEDİNCİ BÖLÜM

LOZAN KONFERANSI VE BARIŞ ANTLAŞMASI

Mudanya'da hemen derlenip toplanarak yapılmış olan anlaşma, Yakındoğu'da savaşa son vermişti: Bundan sonraki iş kesin bir barış antlaşması imzalayıp Türkiye meselesini kapamak ve Yakındoğu'daki kargaşalığı bitirmektir. 1922 yılı Kasım ayında İsviçre'nin Lozan şehrinde bir barış konferansı toplanması için hazırlıklar yapılmıştı.

27 Ekimde, İstanbul'daki Osmanlı hükümetine de Ankara'daki Türk hükümetine de, adı geçen konferansa delegeler yollamaları için davetiyeler gönderildi. Fakat Ankara hemen bu çifte daveti protesto etti. Ankara'ya göre; İstanbul'daki eğer bir hükümet değildi ve 16 Mart 1920'de hukukîliğini kaybetmişti.

İstanbul'daki eski hükümetin Ankara'daki yeni hükümet tarafından bu şekilde reddedilmesi karşısında Osmanlı hükümeti, 4 Kasım'da istifasını verdi ve 17 Kasım'da da Sultan Vahdettin Türkiye'yi terk etti. İstanbul artık Refet Paşa'nın yönetiminde bir taşra şehri olmuş, aynı zamanda 1920 Martından beri süregelen çifte hükümet durumu da son bulmuştu.

Lozan Konferansı 20 Kasım 1922'de açılmıştır. Gerek Lloyd George'un koalisyon hükümetinde, gerekse daha sonra

Bonar Law'un Muhafazakâr hükümetinde Dışışleri Bakanı olan Lord Curzon, İngiltere'yi temsil ediyordu. Artık Türkiye'nin tek hükümeti olarak kalan Ankara hükümetini ise Dışışleri Bakanlığına getirilen ve daha sonra da iki kere başbakanlık yapacak olan İsmet Paşa temsil ediyordu.

Görüşmeler çetin pazarlıklar halinde üç ay sürmüş ve hiçbir sonuca ulaşılammıştı. Bunun üzerine 4 Şubat 1923'te Lord Curzon'un birden İngiltere'ye dönmesi üzerine kesili vermişti. İsmet Paşa da Ankara'ya gitmiş ve konferansın başarısız sonucunu bildirmişti.

Bunun üzerine, İsmet Paşa'ya tekrar Lozan'a döndüğünde Türk istekleri üzerinde daha inatla durması bildirildi. Bu arada Mudanya Anlaşması'nın kurmuş olduğu statüko koruyor, İngiliz deniz ve kara kuvvetleri İstanbul ve Boğazların işgalini sürdürüyor, Trakya ise Meriç nehrine kadar bir Türk kuvveti tarafından tutuluyordu. Bu Türk kuvvetinin Mudanya Anlaşması'nda öngörölmüş olan jandarma birliğinden daha büyük ve güçlü olduğu göze çarpıyordu.

Lozan Konferansı 23 Nisanda yeniden başladı. Lord Curzon'un yerini İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Sır Horace Rumbold almış, İsmet Paşa da Türk isteklerini kabul ettirmek için daha azimli olarak konferans masasına dönmüşü. Görüşmeler üç ay daha sürüklendi. Türk delegasyonu, Millî Misalet'te belirtilmiş olan toprak konulan, kapitölyasyonlar, borçlar ve diğeri millî çıkarlar konularında bir adım dahi gerilemedi.

Nihayet 24 Temmuz 1923'te Lozan'da Barış Antlaşması imzalanmıştır. İngiltere antlaşmayı 15 Nisan 1924'te onaylamıştır. Genel Barış Antlaşmasının yanı sıra on sekiz konvansiyon, deklarasyon ve protokol da yer almıştır. Bu belgelerin çoğı, konferansa katılmış olan ölkelerden yalnız bir kısmı tarafından imzalanmıştır. Bunların en önemlileri Boğazları,

www.cizgiliforum.com
engine1

Trakya sınırını, yabancıların Türkiye 'de oturma ve ticaret yapma şartlarını; Türk ve Rum halklarının mübadelesini ele alan beş konvansiyondur.

Antlaşmanın en önemli maddeleri de Türkiye'nin yeni sınırlarını tespit eden, Osmanlı borçlarının ödeme şeklini ön-gören, kapitülasyon ve kavim sistemlerini kaldıran, azınlıkların korunması ve mübadelesini düzenleyen maddelerdir. Bu değişik sorunların çözümü ile ilgili maddeleri daha sonra göz-den geçirmek üzere şimdi burada Türkiye'ye Anadolu topraklarını geri veren ve Türklere Avrupa'da bir köprübaşı sağ-layan, kısaca Millî Misak'ta belirtilmiş olan bütün toprak isteklerini tatmin eden maddeleri ele alalım.

Avrupa'da tespit edilen yeni sınırlar Türkiye'ye, Edirne de dahil olmak üzere bütün Doğu Trakya'yı iki Trakya arasında tabii bir sınır olan Meriç nehrine kadar vermiştir. Ayrıca Türkiye, Yunanistan'dan istediği tazminata karşılık Meriç nehrinin batısında da, demiryolunun geçtiği bir küçük bölgeyi almıştır. Böylece Türkiye, son on yıl içinde kaybetmek tehlikesiyle karşılaştığı Avrupa topraklarını yeniden ele geçirmiştir. Yine böylece Palmerston, Gladstone ve onlardan sonra gelen Avrupalı devlet adamlarının Türklere "pullarını, pırtılarını toplatıp" Avrupa'dan sürmek hayalleri bir kere daha suya düşmüştür.

Onaylanması mümkün olmamış bulunan Sevr Antlaşma-sına göre: Boğazların ve bunların iki tarafındaki bölgelerin yönetimleri, milletlerarası bir kontrol komisyonuna verilme-si düşünülen İstanbul, yeni antlaşma ile devletin bölünmez bir parçası olarak Türkiye'ye ve Türklerin tam egemenlik ve yö-netimine verilmiştir. Türkler, ayrıca şehirde bir garnizon da bu-lundurabileceklerdi.

Savaş ve barış zamanında Boğazların ne şekilde kullanı-lacağı ise esas antlaşmaya ek bir konvansiyonda belirtilmiş

tir. Boğazlar meselesi başka bir bölümde daha ayrıntılı olarak incelenecektir. Türk hükümetine geri verildiğinden beri, İstanbul yeni cumhuriyetin başlıca meşguliyetlerinden biri olmuştur. Artık başkent hüviyetinden çıkmış olmasına rağmen hâlâ Türkiye'nin ekonomisinde ve politikasında çok önemli bir rol oynamakta ve Ankara ile rekabeti Türk millî politikasının huzursuzluk unsuru olmaktadır.

Lozan Antlaşması ile tespit edilen Türkiye'nin güney sınırları, Sevr Antlaşması'nda belirtilmiş olandan pek az fark etmiştir ve hemen hemen Türk Fransız antlaşmasında karar taşınmış gibi olmuştur. Adı geçen antlaşmada, Fransa, Adana bölgesinden askerlerini çekmiş, fakat buna karşılık bazı ekonomik ve ticarî imtiyazlar elde etmişti. Bağdat Demiryolu / İ2 Türkiye'ye bırakılmıştı. Bütün hat ve Musul yönünde Nalidın ve Nusaybin'den uzanan kısım da Türk yönetimine verilmişti. Buna karşılık Fransızlar, manda yönetimleri altında kalan Halep çevresindeki kısmı kendilerine alakoymuşlardı: Fransızlar böylece yine de Bağdat Demiryolundan ellerini çekmemiş oluyorlardı.

Güneydoğuda ise, İngiliz mandası altına verilen Irak ile Türkiye arasındaki sınır, Lozan Konferansı'nda Türk ve İngiliz delegelerinin Musul vilâyeti için yaptıkları çekişmelerde bir sonuç alamamaları üzerine kesin olarak belirtilmemiştir. Bu sınır probleminin çözümü daha sonraki görüşmelere ve aynı bir anlaşmanın konusu olarak bırakılmıştı. Böylece ortaya bir "Musul Meselesi" çıkmış oluyordu ve bu daha yıllarca süruncemede kalacaktı.

Nihayet, Millî Misak'taki hak iddialarına uyarak Kürtlerle meskün topraklar da Türk egemenliğine bırakılmıştır. Sevr Antlaşması'nda bu toprakların Türkiye'den ayrılması öngörülmüş ve Kürtlere özerk bir devlet kurmalarına imkân verilece

ği vaadinde bulunulmuştu. Lozan Antlaşma»:
İtrin Türkiye'ye bırakılması l\^Ls, A .sut _cicsr. y&z
nüyle tekdüze olan Anadolu'da ırk bakımından Kürt, din bakımından dapek Müslüman olmayan, genel nüfus içinde kolaylıkla eritilemeyen bir azınlık, yabancı bir unsur olarak kalmıştır. Daha sonraki yıllarda meydana gelen Kürt ayaklanmaları bu yabancı unsurun etkisini göstermiştir.

Bu yeni sınırların antlaşma içinde belirlenmesi için birçok tedbir de eklenmiş, bunlarla beraber bir sürü askerî şartlar ve kısıtlamalar da konmuştur.

Kapitülasyonlar adı altında yabancılara tanınmış olan haklar ve imtiyazların tamamen kaldırılması, Müttefik egemenliğine son verilmesi ve Türkiye'nin içişlerine yabancı müdahalenin önlenmesi, milliyetçi ideallerinin Lozan'da kazandıkları başarıya tanıklık etmektedir. Bütün bunlar, yüzyıllar boyunca Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerin en başta gelen unsurlarıydı.

Hemen hemen her konuda Türk milliyetçi istekleri, Lozan'da Müttefikler tarafından kabul edilmiştir. Ve dünya, tarihte bir eşi daha olmayan bir olayla karşılaşmıştır: Yenilmiş, parçalanmış bir ulusun, bu harabe içinden ayağa kalkması ve dünyanın en büyük ulusları ile, tam eşit şartlar içinde karşı karşıya gelmesi ve Büyük Savaş'm bu galiplerini dize getirerek her isteğini bunlara kabul ettirmesi şaşılacak bir şeydi.

Türk diplomasisinin Lozan'daki başarısı, bir tek konu hariç, eski düşmanlarla bir barış antlaşması yapılması ile sonuçlanmıştır. Halledilmeyen tek konu da Musul Meselesidir ve bu da, diğer konulan bir çıkmazda bırakmamak için daha sonraya bırakılmıştır.

1919'da, Paris'te toplanan ilkbanş konferansında Türkiye sorunu da halledilmiş olsaydı, ne olurdu? Bu, gözden geçirme

ye değer eğlenceli bir konudur. O zaman, Müttefikler kazandıkları zaferle şımarmışlar, kendilerini aşın büyük görür olmuşlardı. Başkan Wilson'un idealizmi bu büyüklük iddialarım yumuşatamamıştı. Türkiye ise yenilmiş ve ümitsizlik içinde, galiplerin ayaklan altında yatıyordu. Sevr Antlaşması bir yıl önce yapılmış ve zorla kabul ettirilmiş olsaydı muhtemeldir Türkiye bir daha toparlanmamak üzere galipler arasında bölünüp gitmiş olacaktı. Fakat gecikme, bu fırsatın kaçmasına sebep olmuştur. Bu süre içinde Türkiye'ye nefes almak imkânı verilmiş, o arada Türkler de silkinip içine düştükleri uyuşukluktan kurtulmayı bilmişlerdir. Bunun yanı sıra birbirlerini kıskanan büyük devletler de kendi aralarında çekişmeye koyulmuşlardır. Lozan Barış Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti'ne kudret ve saygı, bağımsızlık ve güvenlik kazandırmış, büyük devletleri uzun süreden beri kurmaya çalıştıkları ve sonunda tamamlamaya niyet ettikleri egemenlikten yoksun bırakmıştır.

Bu sonucun nedenlerini daha önce de belirtmiştik. Büyük Devletler İttifakı, bir Genel Savaş'ın kesin zaferinin sarhoşluğunu kaldırmayacak kadar 'nazik'ti. Bir kere, ortak Almanya korkusu ortadan kalktıktan sonra çıkar çatışmaları, birbirine zıt politikalar, birbirine aykırı hedefler Müttefiklerin diplomatik cephesini zayıflatmıştır. Türkler tarafından ileri sürülmüş olan istekler hiçbir zaman ortak bir itiraz cephesi ile karşılaşmamıştır. Bu yüzden Lozan Konferansı'nda Batı devlet adamları Ankara'dan gelen delegasyonun devamlı ve azimli saldırılarına karşısında boyun eğmek zorunda kalmışlardı. Bu bölünmüş ittifak karşısında her şeyin tamamını azimle isteyen, Millî Misak'ta belirtilmiş olan tam bağımsızlığın hiçbir unsurundan en ufak bir fedakârlıkta bile bulunmayan bir ulus karşılarına dikilmiş bulmuşlardır. Bu düelloda kazanılan başarının en büyük şeref payı, kulağı ağır işiten fakat her şeyi

son derece iyi hesaplayan, inatçı devlet adamı ve asker İsmet Paşa'ya ait bulunmaktadır. Kulağının ağır işitmesinin bile. karşı tarafın, işine gelmeyen tekhflerini duymazlığa gelmesiyle işe yaradığı söylenmektedir. Ayrıca, Türkbaşdelegesinin gerilemek bilmez karakteri, arkasında bulunan bir Cumhurbaşkanının, bir parlamentonun ve Anadolu halkının azmi ile de desteklenmiştir. Lozan Konferansı'nda İsmet Paşa değil, Türkiye konuşuyordu. Türkiye ise, Yunanlılara karşı kazandığı zaferden, tekrar Avrupa topraklarına ayak basmasından ve Müttefiklere yeni baştan kafa tutmaya hazır olmasından dolayı saygı gösterilmesi ve anlaşmaya gidilmesi gereken bir devlettir. Sevr, ölüm halinde hasta olan bir ulusun 'defin ruhsatı' gibi yazılmış olabilirdi. Fakat Lozan yalnız bu ruhsatı iptal eden değil, aynı zamanda 'hasta' olmadığım eylemleriyle gösteren bir ulusun sağlık belgesi olmuştur.

Lozan'a kadar aradan bir ya da iki yıl geçmişti. Bu süre içinde Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde tatsız bir olay çıkmamıştır. Anadolu savaşından gerek Türkiye, gerek düşmanları yorgun çıkmışlardı. Bu savaşın Büyük Savaşı hemen izlemiş olması bu yorgunluğu daha ciddi hale getirmişti. Yunanistan, Venizelos'un Asya İmparatorluğu rüyasından ezilmiş olarak uyanmış ve iç meselelerinin derdine düşmüştü. İçerde, her şeyden önce siyasal ve ekonomik dengenin sağlanması gerekiyordu. Doğu Trakya ve Anadolu'dan gelen bir milyona yakın göçmen, zaten dört milyonluk nüfusun hayatını güç halle sürdürdüğü Batı Trakya'ya yerleşmeye çalışıyordu. Küçük düşmüş Yunan ulusunun karşısına dikilen problem, bütün teşebbüs gücünü ve enerjisini bunun için seferber etmesini gerektirecek kadar büyüktü. Ve artık yeni bir askerî maceraya atılmak hevesi ve ruhu kalmamıştı. Siyasî ihtilâller de halkın dikkatini çekmiş, ortaya halli zor bir sorun çıkarmıştı. 1920

Aralık ayında tahtına yeniden oturan Kral Konstantin, 1922 faciasından sonra tahtını yeniden kaybetmişti. Kansız bir ihtilâl, kralı, tacını büyük oğlu Yorgi II.'nin lehine bırakmaya zorlamıştı. Çok geçmeden patlak veren yeni bir ihtilâl krallık rejmini devirmiş bunun yerine cumhuriyet rejimini getirmişti. Bu da, Batı siyasal ideolojilerinin Yakındoğu'ya sızmasının yeni bir örneğiydi. O tarihten sonra Yunanistan, Atina'da birbirini kovalayan hükümet darbeleri ve siyasal önderlerin durmadan değişmesi ile tutarsız bir denge içinde yaşamıştır.

Türkiye de topraklarında barışı kurmak, işlerim bir düzene sokmak ve Türk devletini yeniden 'inşa' etmek için büyük bir çalışma içindeydi. Yabancı müdahalelerden kendini kurtarmış ve daha rahat nefes almaya başlamıştı. Bu sükûnet devresinden yararlanıp ülkeyi kargaşalık düzeyinden istikrar düzeyine getirmek, sağlam bir siyasal yapı kurmak, mümkün olan hızla barışın nimetlerini geliştirip iç kalkınmayı sağlamak zorundaydı. Mudanya Mütarekesi, Türk milliyetçilerine, normal şartlar altında yapacakları çalışmayı planlamak fırsatım vermiş: Lozan Antlaşması da millî enerjinin uluslararası çatışmadan uzak olarak iç faaliyetlere yönelmesi imkânını sağlamıştır.

Türk milliyetçilerinin 1919 ile 1922 yılları arasındaki hayret verici başarılarının tarihini, bu kitapta buraya kadar izlemiş olanlar, tabii, kendi kendilerine şu sorulan sormuşlardır: Nasıl olmuştur da Mustafa Kemal Paşa Müttefiklere kafa tatmıştır? Nasıl olmuştur da Müttefikler, çatışmanın her safhasında, bu kafa tutmaya karşı çıkmamışlardır? Nasıl olmuştur da, çıkarlar artık Yunan millî çıkarları olmak hüviyetini kaybedip Müttefiklerin kendi çıkarları haline geldiği zaman bile Müttefikler çaresiz kalmışlardır?

İlk soruya aşağı yukarı şu cevabı verebiliriz: Türk milliyetçileri, hemen hemen ilk baştan itibaren, Müttefiklerin baş

ka bir kurbanı olan Sovyet Rusya'nın desteğini hesaba karabileceklerinin farkında olmuşlardır. Öbür soruların cevapları ise Almanya'nın yenilmesinden sonra Müttefik ulusların kendi hükümetleri karşısındaki psikolojisi anlatılırken kısmen verilmiştir. Ulusların bu tutumu, Müttefiklerin aczlerinin nedenlerinden biri olmuştur. Bir başka neden de Türkiye ile Yunanistan arasında savaş sürüp giderken Müttefiklerin perde arkasında oynamış oldukları rollerdir.

Doğuda, Fransa ile İngiltere arasındaki rekabetin kökü, daha eskiye değilsen bile Napolyon'un Mısır'ı istila ettiği 1798 yılına kadar dayanmaktadır. Bu rekabet önce 1882 yılında Mısır'ın İngiltere tarafından işgali, daha sonra 1898 yılında meydana gelen Fedoşa olayı ve nihayet Türkiye'nin Asya'daki eski Arap vilayetlerinin, Mütarekenin imzalanmasından sonra Müttefikler arasında bölünmesi sırasında aslan payının İngiltere'ye gitmesi ile bütünü körüklenmiştir. Fransa, daima İngiltere'nin aralarında yapılmış 1916 tarihli gizli anlaşmada belirtilmiş olandan daha çoğunu aldığına inanmıştır.

Fransız resmî çevreleri, Fransız Sömürge Partisi ve Fransız basını Avrupa'nın aksine, Doğuda en büyük düşmanının yenik ve güçsüz Almanya değil, fakat muzafer ve kendine güvenen İngiltere olduğu hissi ile Büyük Savaştan çıkmışlardı. Fransız halkı ise Ortadoğu sorunları ile hiç ilgilenmiyordu. Bu his, mütarekeden sonra İngiltere'nin, denizlerdeki üstünlüğüne dayanarak Boğazların işgalinde başrolü oynamasıyla bütünü kuvvetlenmişti. Bundan başka Batılı ulusların savaştan yorgun çıkmaları, Batılı hükümetlerin Almanya ile hesaplaşmaya oturmaları ve bu arada Türkiye meselesini ihmal etmeleri yüzünden meydana gelen boşluktan faydalanarak Lloyd George'un Yunanlıları Anadolu'nun fethine davet etmesi, Fransızların İngilizlere karşı besledikleri hisleri bütünü kö

riiklemişti. Yunanlılar açıkça, ingiltere ya da hiç değilse o günün ingiliz başbakanına bir bakıma patronları gözü ile bakmışlardır. Bu durumda Fransızlar, Yunanlıların, Sevr Antlaşmasında planlandığı gibi ingiltere'nin diplomatik ve denizden askerî yardımı ile büyümeleri halinde İngilizlere vicdan borcunu ödemek için Yakındoğuda onlara, diğer Batılı devletlere bakarak, üstünlük sağlayacaklarından korkmaya başlamışlardı. Bu yüzden Sevr Antlaşması imzalanır imzalanmaz Fransızlar buna nefretle bakar oldular. Fransızların bu nefreti, 1920'nin sonlarına doğru Venizelos'un devriliş Kral Konstantin'in yeniden tahta çıkması üzerine daha belirli bir hale gelmiştir. Çünkü Kral Konstantin, Büyük Savaş yılları sırasında ingiliz ve Fransız isteklerine karşı koymuştu. Fransızlar da bu karşı koyma sonucu, ingilizlerden daha çok can kaybı vermiş olduklarından, Yunanlıları affetmeye ingilizlerden daha az hazırıldılar. Bu arada Türk milliyetçileri de Adana bölgesinde Fransızları iyice sıkıştırmaya başlamışlardı. Yeni bir savaşa girmekten de çekinen Fransızlar, Kral Konstantin Yunanistan'ına karşı daha açık bir cephe almışlar ve 1921 Martında, Londra'daki başansızlıkla sonuçlanan konferans sırasında Türk delegelerine kur yapmaya girişmişlerdi. Aynı yılın içinde, birbirini izleyen Yunan saldırıları da başansızlığa uğrayınca; Fransızlar, işin sonunda, kendilerini kaybedenlerin tarafında bulmak istememişlerdir. Daha önce de Sakarya Savaşından sonra Franklin Bouillon'un nasıl özel bir görevle Ankara'ya gittiğini, 1921 Eldminde Ankara hükümeti ile bir anlaşma yaptığını ve bunun Yunanlılara karşı son saldırılarına girişen Türklerle nasıl büyük bir askerî yardım olduğunu anlatmıştık.

Yunanlıların denize dökülmesinden soma Türklerin bu kez de yine silâhları ile ingilizleri tehdit etmeye başlamaları sırasında, Çanakkale'deki Fransız birliğinin geri çekilmesi, kıs

kançhk ve şüphe üzerinde gelişmiş bir politikanın mantıksal bir sonucu olmuştur. Almanya'nın yenilmesinden somaki İtalyan politikasının temelini de böyle bir kıskançlık teşkil etmiştir.

İngiltere ve Fransa iki eski ve eşit güçte rakiptiler. İtalya da genç bir devlet olarak içinde bulunduğu durumun daha yu-karılarına gözlerini dikmişti ve kendinden büyük ortaklarının seviyesine çıkmak için onların zararına olan hiçbir fırsatı ka-çınmıyordu. Türklerle dostluğa önce İtalyanlar girişmişler, Fransız politikasının da aynı yola girdiğini görünce, sürekli olarak onların önüne geçmek için Türklere kolaylık üstüne ko-laylık göstermeye başlamışlardı. Yunanlıların İzmir'e çıkma-larından on beş gün önce İtalyanlar tarafından işgal edilmiş olan Antalya artık Türkiye'ye yapılan silâh sevkiyatının baş-lıca girişi limanı haline gelmişti. Ancak Franklin Bouillon An-laşmasının imzalanması ile ki, İtalyanların Türklere yap-tıkları hizmetler ikinci plâna düşmüştür.

Böylece Anadolu Savaşı sürüp gider ve Yunanistan'ın İngiltere'den gördüğü faal yardım gittikçe azalırken; Türk mil-liyetçilerinin İngiltere'nin Avrupalı Müttefiklerinden gördük-leri olumlu yardımlar da gittikçe artmıştır. Diğer taraftan, Lo-zan Konferansı'nda, İngiltere'nin siyasal programı iflâs ettik-ten soma en önemli konulardan biri olan kapitalüsyonlar ve Türkiye'nin borçlan konularına sıra gelmişti. Bu konular da en çok Fransa'yı ilgilendiriyordu. Görüşülmesi sırasında ger-çi İngiltere, Fransa'yı desteklemiştir; ama bu yardım yine de gerektiği gibi olmamıştır. Herhalde Fransızlar Çanakkale'den çekilmemiş olsalar ve Franklin Bouillon Anlaşması imzalan-mamış bulunsaydı, bu yardım çok daha başka türlü olacaktı.

Gerçekten, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da milliyet-çi hareketin bayrağını açmasından, Lozan Antlaşmaları bel-gelerinin teatisine kadar geçen süre içinde, Türkler karşılann

www.cizgiliforum.com
engine1

da hiçbir zaman üç Müttefik arasında kurulmuş birleşik bir cephe bulamamışlardır. Müttefikler; Türkiye'nin karşısında da Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan karşısındaki gibi dayatsalardı ya da İngiltere tek başına harekete geçerek Fransa'nın Ruhr bölgesinde yaptığı gibi hareket etmiş olsaydı; Mustafa Kemal Paşa'nın zaferi hemen hemen imkansızlaşacaktı. Bununla beraber şurasını da kabul etmek gerekir; bu birlik'yalnız kurulamamakla kalmamıştır, aynı zamanda kurulamazdı da. Çünkü Üç Avrupalı Müttefik'in Yakınoğu'da anavatanları ya da çok önemli millî çıkarları tehlikede değildi, eski ve yeni rekabetlerle birbirlerine yabancılaşmışlardı ve ortak bir korku onları birbirlerine çekmiyordu.

Müttefikler arasındaki bu kopukluk Türk milliyetçileri lehine çok büyük bir avantaj olurken, aynı avantajı Türkiye ile Rusya arasındaki çıkar birliği de sağlıyordu. Bunun nedenini daha önce görmüştük. Batılı devletler, Karadeniz'i deniz kuvvetleri ile egemenlikleri altmda tuttukları ve bu sayede Sovyet hükümetinin askerî kuvvetle düşürölmesi için Beyaz Rus ordularını destekledikleri sürece; Ruslar, Boğazların kontrolünü Müttefiklerin elinden almak için her türlü çareye başvurmak zorundaydılar. Çünkü Karadeniz'in egemenliği Boğazların kontrolüne bağlı bulunuyordu. Türk milliyetçileri silâha sarılarak Millî Misak'ı ilân edip Doğu Trakya'nın ve İstanbul'un güvenliğini istedikleri ve bunlar için çarpışacaklarını bildirdikleri zaman, Bolşevik devlet adanılan, Türklerin desteklenmesinin, kendilerinin de en etkili bir şekilde savunulması demek olacağını anlamışlardı. O andan itibaren de Moskova ile Ankara arasındaki duvarlar yıkılmaya başlamış, 1919 Ağustos'unda, Batum dışındaki Kafkaslardan İngiliz kuvvetleri çekilmişlerdi. Bunun sonucunda Kafkas dağlanmn kuzeyinde duruma hâkim olan General Denikin kumandasındaki Beyaz kuvvetler ürkmüşlerdir.

1920 Nisan'ında, Moskova hükümeti, Azerbaycan'daki bir mahallî Bolşevik ihtilâli ile Baku'nun ve bütün bölgenin kontrolünü eline geçirmiş ve ardından da daha zayıf olan ve Moskova ile Ankara arasında tek engel olarak kalan Ermeni Cumhuriyetine baskıya girişmişti. 1920 Eylülünün sonlarına doğru Ermenistan başkenti Erivan, Kâzım Karabekir Paşa'nın kuvvetleri tarafından işgal edilmiş; 21 Ekimde de Kars kalesi ele geçirilmiştir. Bir darbeler, Ermeni hükümetini barış istemeye zorlamıştır. 31 Ekimde Kızılordu, Güney Rusya'da direnen son Beyaz Rus kuvveti General Wrangel ordusunu yarmış; 14 Kasım'da da General ve hayatta kalan askerleri Kırım'ı boşaltmışlardır. Aralık ayının başında, daha önce Bakû'de olduğu gibi, Erivan'da da bir hükümet darbesi ile yeni Sovyet yönetimi kurulmuş ve bu yeni hükümet Moskova'nın gözetimi altında hemen Ankara ile barış antlaşması imzalamıştır.

İngiliz kuvvetlerinin 1920 Temmuzunda Batum'dan çekilmeleri ile Gürcü Cumhuriyeti'nin de durumu zayıflamış ve 1921 Şubat ve Mart aylarında bu bölge de Kızılordu tarafından istilâ edilerek Ankara Moskova karayolu tamamen temizlenmiştir.

O zaman kanun dışı sayılan bu iki hükümet arasında bu şekilde direkt ilişkinin kurulması bazı toprak sorunlarını ortaya çıkarmıştır. 1878 yılında Rus İmparatorluğu tarafından Türkiye'nin elinden alınan Kars, Ardahan ve Batum; Brest Litovsk Antlaşması ile Sovyet hükümeti tarafından geri verilmiştir. Fakat sonra Türkler Mondros Mütarekesi gereğince buraları boşaltıp İngiliz kuvvetlerinin işgaline bırakmak zorunda kalmışlardır. İngilizler de bu bölgelerin bir kısmını Ermenistan'a, bir kısmını da Gürcistan'a bağlamışlardır.

1920 Aralık ayında yapılan barış antlaşması ile de Ermenistan kendisine verilen toprakları Türkiye'ye geri vermek

zorunda kalmıştır. 1921 Mart'mda milliyetçi Türk kuvvetleri ile Kızıldordu aynı anda Batum'a yürümüşler ve ayın on yedisinde aralarında bir çatışmanın patlak vermesine ramak kalmıştır. Bununla beraber 16 Mart günü iki hükümet arasında Moskova da imzalanmış olan antlaşma, böyle bir çatışmayı önlemiş ve toprak soruman halledilmiştir. Bunun sonucunda Batum dışında kalan yerler Türkiye'ye verilmiş, iki genç devlet arasında Batılı devletlere karşı ortak bir cephe kurulmuştur.

Ankara hükümetinin Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal bey'in Moskova'ya giderek yürüttüğü görüşmeler sırasında imzalanmış olan bu antlaşmada her iki taraf, birbirlerine karşı zorla kabul ettirilmiş hiçbir banş antlaşmasını ve diğer uluslararası anlaşmaları tanımamayı kabul etmişlerdir. Aynı zamanda Moskova, Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'ni ve Millî Misak'ta belirtilmiş olan topraklar üzerinde bu hükümetin egemenliğini de tanımıştır.

Bu antlaşmadan önce bazı resmî anlaşmalar da yapılmıştı. Karayolu açılır açılmaz anlaşıldığına göre Bolşevikler derhal Türk milliyetçilerine silâh ve altın yardımıyla bulunmaya başlamışlardı. Bu yoldan verilmiş olan silâhlann ve paranın miktan iki hükümet tarafından hiçbir zaman açıklanmamıştır ve dolayısıyla dışardan birisi için bu konuda herhangi bir tahmin yürütme imkânı yoktur.

Diğer taraftan Moskova'nın dostluğu ve desteği, Ankara için büyük bir moral ve diplomatik anlam taşımıştır. Mustafa Kemal ve arkadaşları, Yunanistan ve onun destekleyicisi İngiltere'ye karşı çıkarken düşmanların ardında yalnız italyan ve Fransız sempaticianların değil, kendi arkalarında da Boğazlar İngiliz donanmasının elinde bulunduğu sürece sadık bir dostun bulunacağını fark etmişlerdir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

1789 FİKİRLERİ

1919 1922 Türk Devrimi'nin iki yüzü vardır; Türk anavatanının savunulması ve Türk devletinin yeniden kurulması. Yukarıda gelişmelerini anlatmış olduğumuz ulusal varoluş savaşı Mustafa Kemal ve arkadaşlarının ilk hedefiydi. Fakat iç devrim, Yunanlılara karşı kazanılan zaferin Lozan'da onaylanmasından çok daha önce gelişme yoluna girmişti. Bununla beraber bu devrimin en önemli adamları Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından soma atılmıştır.

Hepsi devrimci ve çoğu da geleceğin semerelerini almak yerine daha çok geçmişiyi yıkmak amacım güden 1922 ile 1924 yılları arasındaki hızlı değişimleri daha iyi anlayabilmek için yalnız antlaşmalar, konvansiyonlar, devlet adamlarının niyetlerini aksettiren kanunlar ve diğer siyasal belgeleri incelemek yeterli değildir. Hatta olup bitenleri yakından izlemek bile tam doğru bilgi vermekten uzaktır. Çünkü olaylar, her zaman belgelerde belirtilen niyetlere uymamıştır. Onun için bu değişimleri oluşturmuş olan kişilerin hayal yolu ile de olsa zihinlerine girmek gerekmektedir. Türknülli yetkililerin intaş dıkları zihniyet 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'den küçük Anadolu kasabasına yerleşmesi ve 1923

yazında Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması üzerine, Türldye'nin dünyanın geri kalan kısmı ile yeniden normal ilişkilere başlaması tarihleri arasında kendim çok iyi bir biçimde belli etmiştir.

Bu iki tarih arasında, Ankara yerlileri, birkaç yıl önce geçirdiği bir yangında büsbütün küçülmüş ve fakirleşmiş kasabalarına dünyanın ta öbür uçlarından kendilerine benzemeyen ve enerji dolu birtakım insanların akın ettiklerini hayretle seyretmişlerdi. Bunlar, cephelerde olmadıkları zaman Berlin ya da Paris'te askerî ataşe olarak görev yapmış, askerler; günlerini İstanbul resmî dairelerinde geçirmiş yöneticiler, Osmanlı başkentinde iş saatlerini Batılı diplomatlarla temaslara dolurmuş memurlar ve matbaasının makinalarını Müttefiklerin gözleri önünde Boğazın karşı yakasına geçirip, parçalar halinde develere yükleyip Anadolu'nun içine kaçırmış olan bir de gazeteciydi. Ankaralılara pek çekici görünen bu vatandaşların meydana getirdiği topluluk, daha sonra daha uzak yerlerden gelen yabancılarla da takviye edilmişti: Afganistan, Azerbaycan ve Sovyet Cumhuriyetleri Birliği'nden gelen diplomatlar, başgımsız bir Müslüman devletinin bayrağı altında yaşamak için İngiliz işgalindeki Hindistan'dan kalkıp, çölleri ve dağları aşarak Pencap'tan Ankara'ya gelmiş Hint Müslümanları; Mısırlı devrimciler ve hatta Libya çölünün ortasından kalkıp bir hacı gibi Ankara'ya koşmuş Sünusî önderi.

Ve bu yabancılar o güne kadar Ankaralıların hiç görmedikleri bir enerji ile doluydular. Türkiye Büyük Millet Meclisi, kendine, aynı büyüklükteki bir İngiliz kasabasında mahallî idare tarafından yaptırılmış bir okul denebilecek, bir parlamento binası inşa ettirmiştir. Teşebbüs kabiliyeti olduğu görülen bir eski profesör, Meclisin yanındaki bir arsaya bir lo

kanta açmıştı, istanbul'dan makinelerini parça parça deve sırtında getirmiş olan gazeteci, bunları bir ahırda yeniden kurmuş ve Hâkimiyeti Milliye gazetesini çıkarmaya başlamıştı.

Genelkurmaylık, mahallî kışlaya yerleşmişti. Devlet daireleri bürolarım özel evlerde açmışlardı. Bazı özel evlere de yabancı misyonlar misafir edilmişti. Başbakanlık, istasyon binasının üst katandaydı. Hareket önderi olarak kabul edilmiş bulunan Mustafa Kemal de şehrin dışında bütün bir köşkü işgal etmiş ve işlerini çabuk görebilmesi için de emrine bir otomobil verilmişti.

Bu şartlar altında, kişisel rahatlarına bakmadan ve büyük bir enerji içinde çalışan Ankara'nın yeni sakinleri, eski Türkiye'nin temellerini yıkıp yerine yeni Türkiye'nin temellerini kurmaya koyulmuşlardı. Karşılaştıkları en büyük sıkıntı dünyadan 'tecrit' edilmiş olmalarıydı. Çünkü hemen hepsi Batı kültürü içinde yetişmiş ve bu kültürün açtığı fikirler dünyasında manevî ve zihnî enerjilerini geliştirmişlerdi. Tecrit edilmiş olmak, milliyetçilerin yeni zihin gıdaları almalarını ön-lüyor, bunun sonucunda da kendi içlerine dönmelerine, daha önce Batıdan edinmiş oldukları fikirlere daha çok saplanmalarına yol açıyordu. Politik alanda bu fikirlerin çoğu Fransız Devriminden kalmaydı.

Türkler de diğer komşu Hristiyan doğulular gibi zihinlerini Batı uygarlığına açarlarken, gözlerini Fransa'ya çevirmişler ve Batı ırmağının suyunu Fransız kanallarından içmişlerdi.

Yakındoğunun modern tarihinde çok önemli etkenlerden biri olan bu Fransız etkisi değişik nedenlerden ileri gelmektedir. Bu etkinin başlangıcını, Kanunî Sultan Süleyman ile Fransa Kralı François I arasında Habsburglara karşı 1535 yılında yapılmış olan karşılıklı kapitülasyon anlaşmasında bul

mak mümkündür. Bundan soma Fransız etkisi, Doğuda Fransız ticaretinin, diğer Batılı ülkelerin kinemazaran artması sonucunda daha çok hissedilir bir durum almıştı. XVIII. yüzyılda Fransa ile Türkiye arasında yapılmış olan siyasal antlaşma da etkinin artmasına yardımcı olmuştur. Fakat en büyük rolü Napolyon'un 1789-1801'de Mısır'ı istilâsı oynamıştır, denebilir. Bu ilişki, doğulu zihinlerde derin izler bırakmıştır. Avrupa'da ki Napolyon savaşlarının son safhasında Fransa'nın yenilmesi bu izlerin kaybolmasına yetmemiştir. Çünkü 1814'te Fransa, Almanya'nın 1918'deki durumu gibi bütün Avrupa'yı askeri egemenliği altında bir süre tuttuktan soma sayıların ağırlığı kâğıtSBida devTİlriştir.

1 1814 yılları, arasında sanayi devrimini tamamlamış olan İngiltere, Doğu ticaretinin aslan payını Fransa'nın elinden koparıp almıştır. Fakat Süveyş'in ve Fırat'ın batısındaki doğulular için Fransız dili ve edebiyatı ile Fransız siyasal düşüncesi, Batı kültürünün ana çeşmesi olmaya devam etmiştir.

Böylece 1920 ve 1923 yılları arasında Ankara'da sıkışık kalmış yeni Türk hareketinin önderleri, Batı uygarlığına Fransa'nın gözleriyle bakmışlar ve Batılılaşmış Türkiye'yi Fransa'nın bir benzeri olarak düşünmüşlerdir. Fakat onların kendilerine örnek aldıkları Fransa, 1914-1918 Büyük Savaşından, 'muzaffer' fakat yorgun olarak çıkan 'muhafazakâr' Fransa değildi.

Dünyada egemen durumda bulunan herhangi bir toplumun etkisi, bu toplumun yarattığı maddî, manevî değerlerin şekillenmesi kadar hızla etrafa yayılır. Fakat etki dalgalanmın şiddeti, bunların ulaştıkları ortamın tabiatına göre değişir. Askerî buluşlar, hepsinden de daha hızlı olarak yayılır. 1914-1918 yıllarında Fransız askerlik sanatının bütün buluşları

1920 1923 yıllarında Ankara'daki Türk stratejileri tarafından bilinmekteydi.

Soyut fikirlerin yayılması ise çok daha ağırdır. 1923 yılında Fransa'dan Ankara'ya ulaşan fikir dalgasının kaynağı 1789 yılında Paris'te meydana gelmişti. 1923 Ankara'sında, Fransız Devrimi ruhunun, suyun yüzünü hâlâ dalgalandırmakta olduğu görülmekteydi. O yıl Ankara'yı ziyaret etmiş olan Batılı bir gözlemcinin söylediği gibi orada Fransız Devrimi havasmm zihinlerde canlandığı ne kadar doğru ise; Paris'te 1789 1795 yılları arasında hüküm sürmüş havayı bilmeden, 1920'den beri gelişen Türkiye tarihini anlamamanın imkânsız olduğu da o kadar doğrudur.

O yüzden Paris'teki devrim ile Ankara'daki devrimden soma birbirlerini izleyen aşamaları kısaca gözden geçirmek gerekecektir. Siyasal değişimin sürmekte olduğu ülkelerde, şartlar bir tarihçinin bunları resmedemeyeceği kadar oynaktırlar. Bu durumda tarihçinin yapabileceği en iyi şey, tamamen aydınlanmış ve objektif bir gözlemci olarak ve mümkün olduğu kadar kendim her türlü bağlardan sıyrarak, tarihin benzer geçmiş olaylarının verdiği bilgi ve tecrübelerin projeksiyonu günün gelişen olayları üzerine tutmaktır. 1908 1909 Genç Türkler Devrimini izleyen tepkiler beklenmedik bir biçimde düşünceli olduklarından, o devrin heyecanlı tarihçileri konuyu, uzun yıllar, besledikleri ümitlerin rafına kaldırmışlardır. Bugünün hızla değişen sahnesini inceleyenler de bugün gördükleri üzerinde gelecek için büyük ümitler inşa etmenin tehlikelerinin farkında olmalıdırlar.

Ankara'da yerleşmiş ve soma yeni Türkiye'nin her tarafına yayılmış devrimci ruhun Erzurum ve Sivas kongrelerinde oluşmaya başladığı söylenebilir. Bu ruhun gelişmesinin ör

neklerini Millî Misak'm yazılışını, İstanbul'da toplanan Meclisin, Müttefiklerin şehri işgal etmeleri ve bir kısmı üyelerini Malta'ya sürmeleri sonucu, Ankara'ya taşınmasını anlatırken vermiştik. Meclisin Ankara'da çalışmaya başlamasından sonra ülkenin yönetiminde gittikçe etkili bir idarî mekanizma haline gelmesi, Mudanya Mütarekesindeki başarı ve bundan daha hayret verici olan Lozan Konferansı ve Barış Antlaşmasındaki başarı; Ankara Parlamentosunun itibarını ve kendine güvenini artıran etkenler olmuşlardır. Bunun sonucu, bir taşra hareketi olarak başlayan Milliyetçi Hareket, dünyanın gözünde önem kazanmış ve önderleri de bir ulusun mimarları olarak görülmeye başlanmışlardı. Bu önderler arasında iki ya da üçü, ülkenin içinde bulunduğu zıtlasmalar devrinde birer güç kulesi gibi yükselmişlerdir.

Bunların en başta geleni, bir asker ve askerî kahraman olarak yenik ulusunu zafere ulaştırmış bulunan Mustafa Kemal Paşa'dır. Bir devlet adamı olarak da bu ilerici ve Batılılaşmış Türk, gerek kişiliği, gerek başarıları ile hayranlık ve saygı uyandırmaktadır. Orta yaşın kıyısına gelmiş olan bu önder, bir mantık ve sarsılmaz azim, kendinden çok ülkesi için beslenen tutkular, güçlü bir kişilik ve disiplin adamıdır. Genç bir subay olarak katıldığı örgütlerde konuşma sanatını öğrenmiş, Fransız Devrimi'nin bütün yönlerini incelemiş ve bu, onun için büyük bir hayranlık ve ilham kaynağı olmuştur. İnkâr edilmez bir güçte olan ve Meclis'te hiç aksamayan çekiciliğini, çelik rengi gözlerini, anlamlı yüzünü, geniş omuzlarını, erkek görünüşünü, hâkim ve etkili konuşması tamamlamaktadır. Onun çok yüksek ve hâkim bir iktidara çıkışından daha soma söz edeceğiz. Şimdi şu kadarını belirtelim; Mustafa Kemal, Türk Devriminin babası ve Yeni Türkiye'nin kurucusudur.

www.cizgiliforum.com
engine1

Kemalist rejimin başındaki en önemli önderlerden biri de Rauf Bey olmuştur. Onun, Milliyetçi Hareketin ilk bölümündeki çabalarından söz etmiştik. Rauf Bey eski bir deniz subayı idi. Son çeyrek yüzyılın bütün savaşlarında kendini göstermiş, Büyük Savaş'ın sonlarına doğru İzzet Paşa kabinesinde Bahriye Nazırlığı yaparken Amiral Calthorpe ile Mondros Mütarekesi'ni imzalamaya gönderilmiş ve böylece 30 Ekim 1918'de Türkiye ile Müttefikler arasındaki savaş hali onun eliyle sona ermişti. Bundan somaki aylarda Milliyetçi Hareketi başlatmak için Mustafa Kemal'in en yakın ve etkin destekleyicisi olmuştur. Nitekim, Mustafa Kemal Samsun'da ve Doğu'da ne yapmışsa; Rauf Bey de, İzmir'de ve Batı'da onu başarmıştır. Her ikisinin başarıları, milliyetçilik meşalesini tutuşturmakta önemli bir rol oynamıştır.

Daha soma, Rauf Bey, 1920 güzünde yapılan seçimden soma toplanan Osmanlı Meclisi'ne katılmak için İstanbul'a geçmiş ve General Milne'in baskınında yakalanıp Malta'ya sürülmüştü. Malta'dan döndükten soma Ankara Meclisi'nin ikinci başkanlığına seçilmiş ve 1922 Temmuzunda da Başbakan olmuştur. Lozan Konferansı'nda, İsmet Paşa'nın bulunmadığı zamanlarda Başbakanlıkla beraber Dışişleri Bakanlığı görevini de yapmıştır. Rauf Bey, Türklerin çoğunun aksine, Yakınoğuda geçer dil olan Fransızca'yı konuşamamaktadır. Fakat çok iyi İngilizce bilmektedir ve İngiltere ile onu Doğu'da hâkim kılmış niteliklerine duyduğu hayranlığı gizlemektedir. Ankara hükümetinin şövenliği çok ileri gittiği zamanda Rauf Bey partisinden ayrılmış ve daha liberal olan Terakkiperver Parti'ye katılmış ve güçlü bir muhalefet kurmuştur. Bu şekilde hareket etmekle, Cumhuriyet Halk Partisi'nde ki eski arkadaşlarının şüphesini ve düşmanlığını çekmiştir.

1924 yılında, muhalefet partisinin gelişmekte olduğu bir sırada, Fethi Bey, Başbakanlığa getmlmiştir. Bu devlet adamı da eski bir askerdir, iki yıl Paris'te askerî ateşelik, soma itti-hat ve Terakki'nin sekreterliğini yapmıştı. Öte yandan, Sof-ya'da bulunduğu sırada Mustafa Kemal de orada askerî ateşe idi. Aralarında büyük bir dostluk kurulmuş ve pek çok olayı birlikte yaşamışlardır. Fethi Bey daha soma, 1918 'de izzet Pa-şa kabinesinde içişleri Bakanlığı yapmıştır. 1921'de istan-bul'da İngilizlerce tutuklanan tanınmış kişiler arasmda Fethi Bey de vardır. Malta'da kaldığı süre içinde İngilizce öğrenmiş-tir. Ve şimdi bu dili iyi konuşmaktadır.

Fethi Bey, Malta'dan döndükten sonra Mustafa Kemal' e ka-tılmış ve 'etkin' milliyetçilerden biri olmuştur. 1922 yılında, İçişleri Bakanı olarak, barış şartlarını görüşmek için Londra'ya gitmiş; fakat hiçbir İngiliz bakanı tarafından kabul edilmediğin-den birkaç hafta bekledikten soma Ankara'ya dönmüş.ve hü-kümetine keşin saldırıya geçmesini tavsiye etmişti. Bu saldın sonunda Türk ordusu İzmir'e girip Yunanlıları denize dökmüş-tür. Fethi Bey 1924'te Başbakan seçilmiş, fakat 1925'teki Kürt ayaklanması sırasında izlediği politika yumuşak görüldüğün-den bu görevden alınmış ve Paris'e elçi olarak gönderilmiştir.

Bugün Türkiye'de, Mustafa Kemal'den soma en kuvvet-li adam 1921'de Rauf Bey'in 1925'te de Fethi Bey'in yerini Başbakan olarak almış bulunan İsmet Paşa'dır. O ismet Paşa da şefi gibi yetenekli ve tanınmış bir askerdir ve başanlı ara-sında Sakarya Savaşı da bulunmaktadır. Mudanya Mütareke-si, ismet Paşa'yı zeki bir diplomat ve İngiliz temsilcisi Gene-ral Harrington'un müthiş bir hasmı olarak ortaya çıkarmıştır. Lozan Konferansı'nda Lord Curzon'a karşı direnmesiyle ünü bir kat daha artmıştır.

ismet Paşa, kısa boylu, ince yüzlü, gözleri, bir anda her şeyi görmek ve kulaklarının ağır işitmesinin yarattığı boşluğu gidermek istercesine durmadan yuvalarında dönen bir kişidir. Küçük bir asker bıyığı, kartal burnu, ince elleri soyunda Çerkezlik olduğunu göstermektedir. Diplomaside yalnız zekâ değil, mantık gösterisi de yapmaktadır. Alman askerî terbiyesi alması, Fransız askerî metodlarını incelemesi, ona hareketlerinde askerî bir hava vermektedir. Disiplinlidir ve soğukkanlı olarak tamnmıştır. Fakat bazan sabırsızlandığı ve parladığı da olur. Çok defa yumuşak bir politikacı havasındadır. Karşısındakilere, kişiliğinde hareketsiz gibi görünen gücü kullanarak etki yapmaktadır.

Mustafa Kemal ve özellikle ismet Paşa, Devrimci ve Cumhuriyetçi Ankara'nın en önemli iki kişisidir. Millet Meclisi, bu ikisinin elinde bir kil hamuru gibidir. Bu hamura, bazan yumuşak baskılarla bazan güçlerini bir araya getirip etmek suretiyle biçim vermektedirler. Ortak iktidarları ile (çünkü biri sürekli olarak Cumhurbaşkanı, öbürü de Başbakandır) Türkiye'nin yeniden kurulması başlamıştır ve idarî olduğu gibi, sosyal ve ekonomik reformların ülkeye getirilmesi hızla ve aksamadan devam etmektedir.

23 Nisan 1920'de Ankara'da hazırlanmış olan Teşkilâtı Esasiye Kanunu, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilâmna kadar Anayasa olarak işe yaramış, fakat ondan soma yetersiz hale geldiğinden 30 Nisan 1924'te yeni bir Cumhuriyet Anayasası kabul edilmiştir. Böylece büyük Millet Meclisi, hükümet ve devlet kuruluşlarının başlan Anadolu'nun ortasındaki küçük Ankara kasabasında toplanarak, hayret verici bir işbirliği heyecam içinde ülkeyi kurtarma, kalkındırma ve devrime yalan şiddetli bir evrimle yenileştirme işine koyulmuşlardır.

Bundan sonra, artık, Türkiye Cumhuriyetinin büyümesinin aşamalarını inceleyebiliriz. İlk aşamalar, bir sürü kurumun şaşırtıcı bir şekilde ortadan kaldırılması ile geçmiştir. Kapitülasyonlar, kavim sistemi, saltanat, hilafet, medreseler, evlenme ve kadınla ilgili gelenekler ve giyim bunlar arasındadır.

Devrimci önderlerin gözünde, bu yapılanlar, harekete geçmek için yolların temizlenmesiydi. Yeni Cumhuriyet; temizlenmiş, geçmişin engellerinden arınmış bir yolda ileri atılacaktı.

Modern devlet, ilerlemesini geciktirecek her türlü modası geçmiş âdetlerden kurtanılmalıydı. Diğer taraftan da, dünyanın gözünde bu aşın derecede bir eski düşmanlığıydı. Türkiye dışında, pek çok tarafsız gözlemci, bu sosyal değişiklikteki hızın, devrimci hareketin karşısına çıkacak tehlikeli tepkilere yol açıp açmıyacağım sormaya başlamışlardır. Bu sorunun cevabım, belki, Türkiye de yer alan olayların izlediği yolu daha yakından inceleyerek bulabiliriz.

DOKUZUNCU BÖLÜM

KAPİTÜLASYONLAR VE SİSTEMİNİN KALDIRILINLVSİ

Yeni Türkiye, yeniden doğuşunun devrimsel aşanası dan zaferle çıktıktan ve savaşm getirdiği kargaşalıktan kendini kurtardıktan soma daha büyük ve daha karışık bir iş olan, 'dağınık evini düzene sokmak' ve bunu güvenlik ve konfor içinde yaşanabilir bir duruma getirmek işi ile karşı karşıya kalmıştı. Savaşm bulutlan dağılmış ve artık Anadolu Savaşı'mn kahramanlan Ankara'da toplanmışlardı. Haftalar ve aylar süren görüşmeler, kanunlar, yapıcı çalışmalar sonunda, aşılmak istenen yol üstünde, ilerlemekte olan Türk devletinin geleceğini ve özgürlüğünü tehlikeye sokacak taşlar bulunduğu görülmüştü. Bu taşların kaldırılması gerekti. Bunun üzerine Ankara Meclisi, savaş içinde göstermiş olduğu azim ve heyecanla yolu temizleme işine koyulmuştur.

İçerdeki ilerlemeye en büyük zarar kapitülasyonlardan, Türk olmayan azınlıklara tanınan imtiyazlardan, kavim sisteminden, aşınmış dinsel üstyapıdan ve İstanbul'da sultanm etrafında toplanmış olan saltanat taraftarlarından geliyordu. Bu unsurların her biri, son yıllarda itibarlarını yitirmişlerdi ve heyecan dolu Milliyetçiler bunlara şüphayle bakıyor, onlan ulu

sa karşı bir huzursuzluk ve zarar kaynağı olarak görüyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun sinesinde gelişip büyümüş olan bu kurumlara karşı Büyük Millet Meclisi saldırıya geçmiş ve bunları; dalları, budakları ve kökleriyle koparıp temizlemiştir.

Türkler için, ulusal bağımsızlıklarına en zararlı olan, eski kapitülasyonlar sistemi idi. Bunlar, eskiden Osmanlı hükümetlerince Türkiye'de oturan yabancılara, Türk geleneklerine uygun olarak tanınmış kolaylıklardı. Modern anlamda ise, bu kolaylıklar Türkiye'deki yabancı kişilere, kurumlara ve azınlıklara verilmiş imtiyazlar olmuştu. Bu imtiyazları kısaca inceleyenler, hukukî, ekonomik ve ticarî olarak gruplayabiliriz.

Kapitülasyonların sağladığı hukukî imtiyazlar; Türkiye'deki yabancılara, kendi ülkelerinin kanunlarına, kendi mahkemelerine ve kendi yargılarına bağlı kalmak hakkını veriyordu. 1535 yılından itibaren Osmanlı topraklarında bulunan yabancı konsolosluklar, Türkiye'deki vatandaşları arasındaki hukukî sorulardan çözümlenmek yetkisine sahiptiler. Bu durumda, Osmanlı mahkemelerine gitmeye hiç lüzum kalmıyordu. Değişik uluslardan kişiler arasındaki davalar ise, sanık durumunda olan taraf ülkesinin konsoloslukunda görülüyordu. Yabancılar ile Osmanlı tebaası arasındaki dava da, Osmanlı mahkemelerine götürülebiliyor, fakat böyle davalara bakan Osmanlı mahkemeleri de karma oluyordu. Üç Osmanlı kadısının yanında iki yabancı temsilci de yer alıyor ve bunlar da çok defa bağlı oldukları konsolosluklar tarafından yalnız bırakılmıyorlardı.

Davalarda bulunan konsolosluk memurları bu şekilde kurulmuş olan mahkemenin kararını kabul ya da reddetmek yetkisine de sahip bulunuyorlardı. Böylece, Türkiye'de yaşayan yabancılar hukukî konularda, kendi ülkelerinin kanunlarına az

çok uygun bir şekilde yargılanmak imkânını kazanıyorlardı. Bu sistem, Osmanlı İmparatorluğu için bütünüyle yarsız da değildi. Bu şekilde, daha ileri bir hukuk anlayışı, Fransız karakterinde olmak üzere, şer'î uygulamaya sızıyordu (1).

Kapitülasyonların sağladığı ticarî imtiyazlar Türk makamları için daha sinirlendiriciydi. Ticarî şirketler, Türkkontrolünden uzak ve bağımsızdılar; istedikleri zaman en keyfî biçimde hareket edebiliyorlardı.

"Türkiyede, yabancı bir bankayı ya da ticarî şirketi, faaliyetlerinde ya da ülkenin herhangi bir yerinde bir şube açmak istedikleri zaman, kanunî formalitelere uymak zorunda bırakacak hiçbir kanun yoktur. Bu durumda herhangi bir banka ya da özel firma Türkiye'nin istediği yerinde bir şube açabilir ve işlerini tam bir özgürlük içinde yürütebilir. Bu durumun en canlı örneği İstanbul ve Türkiye'nin başka yerlerindeki, Credit Lyonnais, Atina Bankası, Banco di Roma vb. gibi yabancı bankaların varoluşudur. Bunlar, şubelerini açmak ve işlerini yürütmek için Türk hükümetinden izin almak gereğini duymamışlardır. Başka bir örnek olarak, merkezi New York'ta bulunan Standard Oil Company (Bugünkü Mobil şirketi) yıllarca önce Türkiye'ye aynı şekilde yerleşmiştir. Yabancı şirketler milliyetlerini muhafaza edebilmekte ve işlerini kendi iç kuruluşlarına, hisse sahiplerinin hak ve yükümlülüklerine ve bağlı oldukları ülkenin kanunlarına göre yürütmektedirler (2).

(1) "Tarafsız olarak, Kapitülasyonlar tarafı ile karşı çıkanları teraziye vurduğumuz zaman; kabul etmeliyiz ki, Türkiye kendisine kabul ettirilen malf kısıtlamalar karşısında başkaldırmakta haklıdır ve bu durum derhal giderilmelidir. Fakat aynı zamanda, Türkiye'ye uygarlığın gimesi bakımından da mutlu sonuçlar vermişlerdir. Nasıl Roma kanunları, temas ettiği kilise kanunlarını etkilemişse, İslâm kanunları da Kapitülasyonlar aracılığıyla Avrupa kanunları, özellikle Fransız hukuku ile temas etmiş ve kısmen laikleşmiştir." (Ravindall)

(2) Birleşik Amerika Ticaret Bakanlığı'nın raporu; 22 Mayıs 1920.

Bunlardan başka yabancı devletler, Osmanlı topraklarının birçok yerinde postahaneler açmışlardı. Sözde haberleşmenin güvenliğini sağlamak için açılmış olan bu postahanelerin aslında kaçakçılık ve propaganda için kullanıldığına Türkler inanmışlardı.

Böylece görülebileceği gibi, Türkiye'de faaliyette olan yabancı iş ve ticaret çıkarları Türk ticarî faaliyetlerinden ve kanunlarından o kadar bağımsızdılar ki; bunlar rahatça, her ne biçimde olursa olsun, bir Türk müdahalesine karşı kendilerini koruyabiliyorlardı. Fakat şurasını da hatırlatmak gerekir; bu imtiyazlar ilk başta Osmanlı hükümeti tarafından zor üzerine verilmiş değillerdi. Değişik sultanlar zamânında gerek başka ülkelerden sağlanan diplomatik kolaylıkla, gerek yabancı yardımı ile Türkiye'nin ticarî gelişmesi karşılığında isteyerek verilmişlerdir.

Tabii bu sistem soma yabancılarca aşın biçimde sömürülmüş, Türk ulusu için her geçen gün biraz daha dayanılmaz hale gelmiştir. Bu imtiyazlar, Türk hükümetinin üzerlerinde hiçbir kanuni kontrolü bulunmayan ajanlar aracılığı ile yürütülen kontrolsüz bir yabancı sömürme aracı olmuşlardır. Yabancı konsoloslar, Türk resmî makamlarının yetkilerim aşın derecede kullanır durumdaydılar. Türkiye'de oturan yabancılar, kendilerine tanınmış olan hakları 'istismar' etmeye, ülkenin kanun ve nizamla hiçe saymaya alışmışlar ve birçok durumlarda bu hakları başka kanşık işler için kullanmaya koymuşlardı.

Kapitülasyonların yabancılarca tanıldığı diğer ekonomik imtiyazlar arasında en çok eleştiriye uğrayanı da, yabancıların vergi ve resimlerden muaf olmalarıydı. Bazı ithalat ve ihracat resimleri dışında, yabancılar, Osmanlı devletinin kendi

kiye'nin daha savaşı katılmadan kapitülasyonları kaldırmasıydı. Bu da uzun süreden beri uygulanmakta olan haklar antlaşmalarının tek tarafı olarak ihlali sayılabilirdi. Nitekim, Müttefikler, kapitülasyonların kaldırılmasını hiçbir zaman Türk hükümetinin 'meşru bir tasarrufu' olarak kabul etmemişlerdir.

Daha sonra, savaşın bitiminde Müttefikler eski haklarını geri almışlardır. Milliyetçiler, bu harekette Türkiye'nin bağımsızlığını ve kalkınmasını kısıtlayacak açık bir teşebbüs sezmışler ve 1920'de hazırladıkları Milli Misak'a bu konu ile ilgili bir madde koymuşlardır. (Bk. Millî Misak, Madde 6)

Bu madde, Milliyetçilerin 20 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan ve Müttefiklerin kapitülasyon imtiyazlarını Türklere yeniden zorla kabul ettirmeyi öngören Sevr Antlaşması'na direnişlerini artıran etkenlerden biri olmuştur. Bu noktada, Mustafa Kemal Paşa ve kendisini destekleyenler bir adım bile geriyeceklerdi. Nitekim, özgür bir ulusun hakları ve bağımsızlığı ile taban tabana zıt olan sistemin bütünüyle ve bir daha geri gelmemek üzere kaldırılmasına kadar azimle dayanmışlardır.

1922'de, Lozan'da ilk barış konferansı toplandığı zaman, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin emirleri ve temennilerine göre hareket eden Türk delegasyonu, barış görüşmelerinin en hayati konularından biri olarak kapitülasyonlara dayandırılması sorununu öne sürmüştür. Bir ulusun temel haklarından olan ekonomik bağımsızlık konusunda teslim olmaksızın savaş halini sürdürmek ve hatta gerekirse savaşmak azminde olan İsmet Paşa ve danışmanları boyun eğmeyi reddetmişlerdir. Onların bu ısrarcı tutumu bir ara konferansın devamını imkânsız hale sokmuştur.

İngiltere adına konferansta bulunan Lord Curzon ve diğer Müttefik devletlerin temsilcileri ise, kapitülasyonların geçici

www.cizgiliforum.com
engine1

olarak Sevr Antlaşması'ndaki şekli ile kalmasında dayatmışlardır. 1923 başlarında, bu konu yüzünden tam bir çıkmaza girilmiş ve görüşmelerin boşuna uzayıp gittiğini düşünen Lord Curzon, birden konferansı terkedip Londra'ya dönmüştü. İsmet Paşa da kapitülasyonların kaldırılmasını kabul ettiremediği için düş kırıklığına uğramış olarak Ankara'ya dönmüştü. Fakat gösterdiği azim, Mustafa Kemal'in ve Meclisteki diğer arkadaşlarının kendisini desteklemeleri üzerine daha da güçlenmiş ve ikinci Lozan Konferansı'na kendinden emin olarak gelmiştir. Millî Misak bakımından pek önemi olmayan bazı konularda tavizler veren İsmet Paşa, kapitülasyonlar konusunda dayatmaya devam etmiştir.

Bunun sonucunda, Lord Curzon'un yerine Lozan'da İngiltere'yi temsil etmeye başlamış olan Horace Rumbold'a, İngiltere hükümeti, Türklerin görüşünü kabul etmesi yolunda emir vermiş ve böylece kapitülasyon sisteminin kaldırılması mümkün olmuştur. Anlaşma yolunda başlıca engel olan bu konu Türklerin istediği biçimde bir çözüme bağlandıktan sonra, barış görüşmeleri daha kolaylıkla sonuca doğru ilerlemiştir.

Böylece en zor konu Türkiye'yi tatmin edecek şekilde halledilmiştir. Tabii, böyle bir sonuç Müttefikler için tam tersine olmuştur. Ünlü kapitülasyonlar sistemi artık ölmüştü. (Daha önce Japonya'da ölmüştü!) Türklerin, bu sistemin kaldırılmasında ısrar etmeleri yalnız tabii değil, haklarıydı da. O güne kadar bu sistem yabancıları ülkenin ekonomik hayatında söz sahibi yapmıştı. Tabii nasıl Türk Devrimi, savaşın sonunda birdenbire ortaya çıkmışsa, buna uygun olarak yapılan ani ekonomik değişiklik de, kapitülasyonların himayesi altında bol kazanç sağlayan yabancı çıkarları sarsmış ve bunlara bağlı olan kişilere acı günler yaşatmıştır. Bazı işe yarar yaban

olarak Sevr Antlaşması'ndaki şekli ile kalmasında dayatmış lardm 1923 başlannda, bu konu yüzünden tam bir çıkmaza girilmiş ve görüşmelerin boşuna uzayıp gittiğini düşünen Lord Curzon, birden konferansı terkedip Londra'ya dönmüştü. İsmet Paşa da kapitülasyonların kaldırılmasını kabul ettiremediği için düş kırıklığına uğramış olarak Ankara'ya dönmüştü. Fakat gösterdiği azim, Mustafa Kemal'in ve Meclisteki diğer arkadaşlarının kendisini desteklemeleri üzerine daha da güçlenmiş ve ikinci Lozan Konferansı'na kendinden emin olarak gelmiştir. Millî Misak bakımından pek önemi olmayan bazı konularda tavizler veren İsmet Paşa, kapitülasyonlar konusunda dayatmaya devam etmiştir.

Bunun sonucunda, Lord Curzon'un yerine Lozan'da İngiltere'yi temsil etmeye başlamış olan Horace Rumbold'a, İngiltere hükümeti, Türklerin görüşünü kabul etmesi yolunda emir vermiş ve böylece kapitülasyon sisteminin kaldırılması mümkün olmuştur. Anlaşma yolunda başlıca engel olan bu konu Türklerin istediği biçimde bir çözüme bağlandıktan sonra, barış görüşmeleri daha kolaylıkla sonuca doğru ilerlemiştir.

Böylece en zor konu Türkiye'yi tatmin edecek şekilde halledilmiştir. Tabii, böyle bir sonuç Müttefikler için tam tersine olmuştur. Ünlü kapitülasyonlar sistemi artık ölmüştü. (Daha önce Japonya'da ölmüştü!) Türklerin, bu sistemin kaldırılmasında ısrar etmeleri yalnız tabii değil, haklarıydı da. O güne kadar bu sistem yabancıları ülkenin ekonomik hayatında söz sahibi yapmıştı. Tabii nasıl Türk Devrimi, savaşın sonunda birdenbire ortaya çıkmışsa, buna uygun olarak yapılan ani ekonomik değişiklik de, kapitülasyonların himayesi altında bol kazanç sağlayan yabancı çıkartan sarsmış ve bunlara bağlı olan kişilere acı günler yaşatmıştır. Bazı işe yarar yaban

cı unsurların işlerinden ellerini çekmeleri de bir süre için ülkenin ekonomisini geriletmiştir.

Daha önceki Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan geniş gayri müslim topluluklardan biraz söz etmiştik. Bunlardan, Batı Anadolu'da yaşayan İyonya Rumları, Türklerin sahneye çıkmalarından iki bin yıl önce de bu topraklarda bulunuyorlardı. Bazdan Bizans'ın kalıntısı Hristiyanlar dı ve ülkeye giren Türkler arasında tam olarak erimemişlerdi. Bazıları da Türk hayatma karışmışlar, iş sahibi olmuşlar ve Osmanlı tebaalığını kabul etmişler ve ikinci bölümde belirttiğimiz gibi bir kavim sistemi içinde örgütlenmişlerdi. Büyük Millet Meclisi daha soma dikkatini bu imtiyazlı topluluklara çevirmiştir.

Yerli gayri müslim toplulukların Osmanlı İmparatorluğu içindeki statülerinin geçmişini 1453 yılma, Türklerin İstanbul'u ele geçirdikleri güne kadar izlemek mümkündür. İstanbul fatihi Sultan Mehmet II., o zaman gayri müslim toplulukları kendi egemenliği altında dinlerine göre ayrı ayrı özerk topluluklar halinde örgütlemişti. Her topluluk, bir din adamının önderliği ve otoritesi altına konmuştu. Babıâli'ye bağlı olan bu "kavim başı" dinsel konularda olduğu kadar hukukî konularda da yetkiliydi. Dinsel görevlerinin yanı sıra birtakım yönetim yetkileri de bulunuyordu. Bu şekilde gruplanmış olan gayri müslimlere sultan tarafından bazı haklar ve imtiyazlar tanınmıştı. Her grup, hükümetle işlerini 'kavim başının' aracılığı ile yürütüyordu. Tıpkı, yabancı ülkelerin, elçileri aracılığı ile temas etmeleri gibi.

Her topluluk ya da kavim, Türk tebaası olmakla beraber birçok Türk kanununun kapsamı dışındaydı. Dinsel görevlerini istediği gibi yerine getirebilirdi. Çocukların istediği gibi

okutabilirdi. Toplum işlerinin yürütülmesinde özerkti. Bu sistem, aslında, Babîlî'nin işini kolaylaştırmak, Osmanlı topraklarında yaşayan Türk olmayan yabancı unsurların yönetimlerinin ağırlığından kurtulmak için düşünülmüştü. Ayrıca hem din, hem de devlet işlerini düzene koyan Kuran'ın bu topluluklara tam bir şekilde uygulanmasının imkânsızlığından bu tür bir sistemin kurulması gerekli olmuştur.

Türkler açısından, böyle bir sistemin zararları çok büyük olmuştur. Yalnız, Türkleştirmenin ideallerine ve gayelerine aykırı düşmekle kalmıyor, aynı zamanda ayrı bir toplum hayatının devamını sağlıyor ve bu topluluklarda milliyetçilik hisleri uyandırarak bağımsızlık hevesleri yaratıyordu.

Bu durum sonunda azınlıklar, Türk hükümeti aleyhinde dış siyasal ilişkiler kurmuşlardı. Bu gizli faaliyetleri yüzünden Osmanlı hükümeti için yalnız bir huzursuzluk ve endişe nedeni olmakla kalmamışlar, kendi aralarında da çatışmaya başlamışlardı. Bu çatışmalara, yalnız Osmanlı hülâimetinden ortak bir yarar koparmak istedikleri zaman ara vermişler ve güçlerini birleştirmişlerdi. Bu kural olarak, bu rakip kavimler arasında sürekli bir kıskançlık ve düşmanlık süregelmış ve bu durum da Türkiye için dinmeyen bir huzursuzluk kaynağı olmuştur.

Çeşitli Hıristiyan mezhepleri arasında din ve kan davaları da eksik değildi. Sözelî Makedonya'da Rumlarla Bulgarlar gırtlak gırtlığa giriyorlar; Kudüs'te kutsal yerler yüzünden Hıristiyanlar birbirleriyle boğuşuyorlardı. Bu kavgalar, yalnız Batı dünyasında şaşkınlık yaratmıyor, Hıristiyan milletleri, Türkiye'nin ve bütün İslam dünyasının gözünde de küçük düşürüyordu.

Bu milletlerin önderleri, bu kanlıklar ve kavgalardan so

rumşuz değillerdi. Çünkü partiler, piskoposlar ve diğer din ile-ri gelenleri, yalnız topluluklarının meşru haklarını ve çıkarla-rını korumakla yetinmiyorlar; diğer Hristiyan topluluklar ve Osmanlı hükümeti aleyhinde siyasal komplolara girişiyor ve böylece kendilerine verilmiş olan imtiyazları ve iktidarı istis-mar da ediyorlardı.

Bu nedenlerden ötürü kavim sistemi de, kapitülasyonlar gibi Türklerin gözünde istenmeyen bir durum olmuştu. Özel-likle Anadolu'da iki şey; birlik ve barış isteyen Milliyetçi re-formcular için bu durum ortadan kalkmalıydı. Modern devlet ilkeleri ile uyuşmayan bu anormal sistemin kaldırılması iste-ği, Genç Türkler hareketinden daha önce dile getirilmişti.

Kavim sistemine karşı duyulan bu genel düşmanlık his-si, Milliyetçi Kemalist harekete miras kalmıştır. Anadolu'nun birliği, azınlıklara verilmiş olan özel imtiyazların kaldırılma-sını ya da daha aşın bir görüşe göre, bu azınlıkların Türkiye topraklarından çıkarılmasını gerektiriyordu. Anadolu'da iste-nen banş da, sürekli kargaşalık çıkarmış; din kavgalarına yol açmış, bozguncu faaliyetlerde bulunmuş unsurların ortadan kaldırılmasını gerektiriyordu. Millî Misak'ın altıncı maddesi, ekonomik ve hukukî imtiyazlarla olduğu kadar dinsel imtiyaz-larla da ilgiliydi ve ülkede özel muamele gören topluluklara son verilmesi isteğini açıklıyordu.

Bu isteğin sonucu olarak Milliyetçiler, Lozan Konferan-sında millet sisteminin kaldırılmasını da ısrarla istemişlerdir. Ermeni topluluğu gerçekte daralmış olan Türkiye toprakları dışında kalmıştı. İstanbul'da bir miktar Ermeni bulunuyordu ve bunlar Lozan Konferansı'nda sözkonusu edilmemişlerdir.

EskiArap vilâyetlerinde bulunan azınlıklar da bir Türk sorunu olmaktan çıkmışlardı. Türkiye'de önemli azınlık un

suru olarak Rumlar kalmıştı ve görüşmeler de en çok bunlar üzerinde toplanmıştı. Batı Anadolu'daki Rumlar, Yunan felâketi üzerine ya Anadolu'dan çıkarılmışlar ya da Yunanistan'a kaçmışlardı. Yalnız Doğu Trakya ve İstanbul'da önemli sayıda Rum kalmıştı ve bu da Türk Milliyetçilerinin karşısına dikilmiş bir problemdi.

İlk Lozan Konferansı'nda, bu konu ile ilgili olarak 30 Ocak 1923'te bir Türk Yunan anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmada Müslüman ve Ortodoks halkların mübadelesi kararlaştırılmıştır. Yalnız Batı Trakya'daki Müslüman Türkler ile İstanbul'daki Ortodoks Rumlar bu anlaşmanın kapsamı dışında bırakılmışlardır.

Türkiye, Rum Ortodoks Palrikhanesi'nin bazı şartlar altında İstanbul'da kalmasına da razı olmuştur. Bu şartlara göre; siyasal faaliyetleri yüzünden istenmeyen adam durumuna gelen Patrik Melletios IV azledilecek ve yerine, Türk hükümeti tarafından kabul edilebilecek başka bir din adamı getirilecekti. Patrikhane yalnız dinsel konularla meşgul olacak, hiçbir siyasal faaliyette bulunamayacaktı.

Azınlıkların mübadelesi yeni bir çığır açan bir karar olmuştur. Avrupa ve Amerika'daki kamuoyu bu karar değişik hislerle karşılamış olmakla beraber, Konferansın diğer tarafları buna rıza göstermişlerdir. Çünkü böyle bir kararla, Türk toplumu içinde eritilemeyen Hıristiyan azınlıklar sorunu son bulacak ve gayri müslim unsurlar artık, Türk meselesinde bir huzursuzluk etkeni olmayacaklardı. Birbirleriyle iyice kenetlenmiş ve kaşmış olan din ve milliyet, Osmanlı devletinde daima bir sürtüşme ve tahrik unsuru olmuşlardı; artık bu sürtüşme de ortadan kalkacaktı. Baskılar, kıyım ve misilleme son yarım yüzyıl tarihinin sayfalarını kana bulamıştı. Artık, hide

ğilse, Türkiye sınırları içinde böyle olaylar olmayacak; iç barış kurulacaktı. Türklerin ve Hristiyanların bugünkü hava içinde kinlerini gömemeyeceklerini ve bir arada yaşayamayacaklarını anlayan Türkiye ve Yunanistan, o güne kadar Yakın Doğu sorunda hiç el atılmamış en radikal hal çaresinin uygulanmasını istemişlerdir. Bu, şiddet ve öldürme yolu ile Türkiye'deki Hristiyanların, Yunanistan'daki Müslümanların ortadan kaldırılması değil, karşılıklı anlaşma ile içlerinde bulunan dikenlerin temizlenmesi idi. Bu karşılıklı anlaşma ile Türkiye'deki Rumlar Yunanistan'a, Yunanistan'daki Türkler de Türkiye'ye göç edeceklerdi. Böylece her iki ülkenin nak ve din tekdüzeliği de sağlanmış olacaktı.

Yüzbinlerce insanı evlerinden sökmek ve bunları yabancı bir çevreye yerleştirmek protesto çılgınlıkları ile karşılaşmaktan mümkün olmamıştır. Özellikle Türkiye, Hristiyan tebaayı sınır dışı ederek insanlık dışı bir davranışta bulunmakla suçlanmıştır. Fakat aslında, azınlıkları mübadele etmek, Venizelos'un bir buluşudur ve 1913 yılından beri bu buluşunu birkaç defa ortaya koymuştur. Zaten savaş yüzünden yerlerinden olmuş Hristiyan azınlıklar, bu anlaşma ile daha iyi bir duruma geçmişlerdir. Çünkü, anlaşma gereğince bunlara geride bıraktıkları mallar için her iki tarafça tazminat verilmiştir.

Gerçekte, millet sisteminin kaldırılmasından önce bu iş, gerek zorla, gerek isteyerek yapılan göçler ve karşılıklı mübadelelerle hal yoluna girmişti. Bu mübadelenin ekonomik etkileri, özellikle Yunanistan'dan Türkiye'ye geçen 'muhacir'lerin durumları daha ilerde anlatılacaktır.

Rumların, Doğu Trakya ve Anadolu'dan göç etmelerinin siyasal etkileri ise elle tutulabilir. Türkiye, bir devlet olarak uzun varoluşunda ilk defa, bir tek dili, bir tek milliyeti ve bir

tek millî ideali olan yoğun bir bütünlük görünümü göstermiştir. Macaristan gibi parçalanmış, küçük bir toprak parçası içine sıkıştınlmış olmakla beraber, Türkler tek bir ırk olarak; tek bir dil konuşan, bir tek dine inanan bir ulus olduklarını görmüşler ve ölüm kalım savaşının ateşi içinde ulusal birlik kalıbına dökülmüşlerdir.

ONUNCU BÖLÜM

SALTANATIN KALDIRILMASI (1 Kasım 1922) VE CUMHURİYETİN İLÂNİ (29 Ekim 1923)

Mustafa Kemal Paşa Hükümeti 'nin eski Osmanlı kurumlarını yıkma işine koyulduğu devre içinde beklenmedik ve hayret uyandıran hareketi, sultanı tahtından indirmesi ve İslâm tarihinin en ünlü saltanatını kaldırmasıdır. Bu hareket çok anî olmakla ve yabancı ülkelerde hiç beklenmemekle beraber, tarihsel olayların gelişiminde tabii bir adım olarak görülmektedir. Bu yüzden, hareket, bir oldu bitti olarak hayret verecek biçimde pek az protesto ve tepkiye yol açmıştır.

Anadolu'da Milliyetçilerin Yunanlılara karşı kazandıkları zaferden ve Çanakkale'de Müttefiklere kafa tutmalardan soma, Ankara'daki milliyetçi hükümetin kendine güveni sınır tammaz bir duruma gelmişti. Elinde bulunan iktidarın farkında olarak ve çok ağır şartlara rağmen kazandığı zaferi, başındaki kahramanın verdiği heyecan taşıyarak yeni hükümet kendini her şeye 'muktedir' hissediyordu ve bunu bir çok vesileyle göstermişti. Fakat hiçbiri, İstanbul'daki kukla sultana karşı girişilmiş hareket kadar üstünlük ve gurur ruhu yansıtmamıştır.

Babîâli, aylar önce Türkiye'deki son bağımsız otorite ni

www.cizgiliforum.com
engine1

teliğinin izlerini de yitirmişti. Hâlâ Tanrı'nın verdiği bir hakla hüküm sürdüğüne inandan sultana karşı beslenen saygıyı ve bundan doğan itibarı kötüye kullanmıştı. Bütün zayıflığını ortaya koymuş, Müttefik makamların elinde bir araçtan başka birşey olmayan sultan tarafından yönetilmeye kendini bırakmıştı. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Türk devleti için yapıcı ve ulusal hiçbir faaliyette bulunmamıştı. İngiliz askerlerinin İstanbul'daki meşru parlamentoya yaptıkları baskına da seyirci kalmış, en küçük bir protestoda bulunmamıştı. Onun için yalnız İngiliz üyesinin değil, bütün Müttefik Yüksek Konseyi'nin "parasını yanlış ata oynamış olduğu"na hiç şaşmamalıdır. Lord Salisbury'nin ünlü itirafında belirttiği gibi; Müttefikler körü körüne Ankara Hükümeti'ni tanımayı reddetmemeli ve İstanbul'da artık hiçbir otoritesi kalmamış ve ne Müttefiklerin ne de kendi ulusunun çıkarlarına hizmet edemez duruma düşmüş bulunan sultana bağlanmamalıydılar.

Sürekli bir barışın şartlarını görüşmek için Lozan'da bir konferans çağrısı yapıldığı zaman Müttefikler İstanbul'daki 'gölge hükümet'ten de temsilci göndermesini istemişlerdi. Artık ölü bir duruma gelmiş ve kimsenin desteklemediği sultana, inatla sarılmak ve onunla alış verişe girişmek; ne boş bir formalite gereği ve ne de bir manevra idi. Sadece Türk Milliyetçilerine bir hakaretti. Böyle bir tattım da, Ankara Meclisi'nin yeni bir saldırıya geçmesi için işaret olmuşta. 1 Kasım 1922'de Meclis aşağıdaki karan oybirliği ile kabul etmişti:

"Türk ulusu, ulusun gerçek temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne halen tevdi etmiş olduğu ve bu Meclis tarafından kullanılmakta olan egemenlik haklarının bölünmez, vazgeçilmez ve başkalanna devredilemez olduğuna karar vermiştir.

Bundan başka Türk ulusu, ulusun iradesine dayanmayan hiçbir iktidarı da kabul etmemeye karar vermiştir.

Türk ulusu, Millî Misak sınırları içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nden başka hiçbir hükümet tanımamaktadır.

Buna göre, Türk ulusu İstanbul'daki tek şahsın egemenliğine dayanan hükümetin varoluşunu 16 Mart 1920 den itibaren tamamen ve bir daha geri gelmemek üzere yitirmiş olduğuna inanmaktadır.

Halifelik, Osmanlı hanedanına ait bulunmaktadır. Bilgi ve karakter bakımından en uygun hanedan üyesi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından halife seçilmiştir. Türk Devleti halifeliğin makamıdır."

Mustafa Kemal Paşa da, Fransa Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı bir mektupta şöyle demişti:

"Varoluşu hiçbir ulusal güç tarafından desteklenmeyen İstanbul hükümeti, var olmaya ve hayatî bir organizma olmaya artık devam etmemektedir. Ulusun gerçek çoğunluğu, gerçek halk çoğunluğunun ve köylülerin haklarını savunacak ve onların refahını sağlayacak bir halk yönetimi hükümeti kurmuştur."

Kararın iki deklarasyonda belirtilmiş olan anlamı, çok derindi. Bu anlam, yalnız İstanbul hükümetini değil, halife sultan Mehmet VI.'nın şahsını da ilgilendiriyordu. Sultan, o sıralarda, Müttefikler tarafından meşru hükümdar olarak tanınmış olmakla beraber, Ankara hükümeti ve Milliyetçiler tarafından Müttefikler'in bir aracı ve dolayısıyla Türkiye için *bk hain olarak görülüyordu.*

Birkaç günlük bir aradan sonra, sultan ve hükümetinin üyeleri hakkında bir vatana ihanet suçlaması yapılmış ve yar

gılanmalar istenmişti. Bu karan öğrenen sultan ne yargılanmaya, ne de tahtını bırakmaya razı oldu, bunun yerine, hayatının tehlikede olduğuna inandığından, İngiliz makamların himayesini istedi. İstanbul'daki İngiliz kuvvetlerinin kumandanı General Sir Charles Harrington hemen Londra ile teması geçmiş ve sultanın bir İngiliz savaş gemisiyle Türkiye'den uzaklaştırılması için gerekli hazırlıklar yapılmıştı. 17 Kasım sabahı da Sultan Mehmet Vahdettin, yanında oğlu Şehzade Ertuğrul Efendi ve saraydan altı kişi olduğu halde, sarayın yan kapısından sessizce çıktı; bir otomobile binerek İngiliz deniz kuvvetleri karargâhına gitti ve oradan da Amiral Brock'un özel motoru ile "Malaya" zırhlısına geçti.

"Malaya" zırhlısında İngiliz topraklarına ayak basan eski hükümdar, İngiltere Kralı George V adma karşılanmış ve o da Büyük Britanya'nın himayesi altında kendini güven içinde hissettiğini söylemişti. Mehmet Vahdettin, soma tahtını bırakmadığım, fakat kendisim tehdit eden tehlikeden uzaklaştığını eklemişti. Çok geçmeden de "Malaya" zırhlısı Malta'ya doğru demir almıştı.

Mehmet Vahdettin'in Türk topraklarından ayrılması ve bir dost gibi Hristiyan topraklarına ayak basması üzerine, Milliyetçiler onun hepten sultan olma niteliğini yitirmiş olduğunu ve bu hareketine tahtı bırakma gözü ile bakılacağını ileri sürmüşlerdir. Bu nedenlere dayanarak, Milliyetçiler artık başında bir sultanın bulunmadığı devleti, halk egemenliğine dayanan yeni bir örgüt biçimine koyacaklardı.

Halife Sultan Mehmet Vahdettin'in kaçmasından soma, kuzeni ve Sultan Abdülaziz'in ikinci oğlu Mecit Efendi, 18 Kasım 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından halife (sultan değil) seçilmiştir. Bu seçim, 1 Kasım tarihinde ka

bul edilen önerenin ikinci maddesine uygun olarak yapılmıştı. Yeni halifenin göreve başlamasında yapılan dualar, Türk tarihinde ilk defa Arapça yerine Türkçe ile olmuştur. Bununla devletin artık, islâm dinini değil, fakat Türk milliyetçiliğine dayandığı anlatılmak istenmiştir. Yeni halife, göreve, siyasal güçten yoksun olarak başlamışta. Böylece, ömrü çok kısa da olsa, bu kurumun tarihinde yeni bir devir açılıyordu.

Mustafa Kemal'in başmda bulunduğu Milliyetçi Hareket'in ilk günlerinde, İstanbul'daki devlet düzenini yıkmak niyetinde olunmadığı açıkça belirtilmişti. Vatanseverlerin amacı daha çok sultamn yapamadığını yapmak, ülkeyi yabancı işgalinden kurtarmak ve İstanbul hükümetini içine düştüğü askerî ve diplomatik keşmekeşten çekip çıkarmaktı. Milliyetçilerin, İstanbul'da sultamn ve hükümetinin, müttefiklerin elinde birer kukla olmalarını onaylamayan ve hatta zaman zaman kızgınlık belli eden sesler çıkarmış oldukları doğrudur. Fakat başlarda, bu zavallı hükümetin her ne pahasına olursa olsun yabancıların elinden kurtanlması gerektiği yolunda güçlü bir his vardı Ankara'da. Düşmanın işgal orduları Türk topraklarından atılmalı, Osmanlı hanedanı kurtarılıp saygıdeğer ve ulusa hizmet eder bir duruma getirilmeliydi. 9 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'nde özellikle, hareketin amacının "Saltanatı, hilâfeti ve ülkenin bütünlüğünü yabancı baskılarına karşı korumak" olduğu belirtilmişti. Bundan başka, 28 Ocak 1920'de İstanbul'da Osmanlı Meclisi'nde kabul edilen Millî Misak'ta da, Türrikiye'nin devlet şeMinin değiştirilmesi için Milliyetçi Hareketin bir niyeti bulunduğuna dair hiçbir açıklama yokta. .

Bunlara rağmen, iki yıl soma sultan tahtından indirilmiş ve ulus yeni bir rejim altına sokulmuştur. İlk başta yeni hükû

met, Ankara'daki bir devrimci grubun askerî diktatörlüğü biçiminde ortaya çıkmış, onyedinci yüzyılda İngiltere'de Cornwall'in Commonwealth'inin ilk safhasına benzeyen bir parlamento protektorası gibi görünmüştür. On bir ay sonra ise, Ankara Parlamentosu, Cumhuriyeti kesin olarak üan etmiş, devleti geleneksel yönetim biçiminden sıyrıp almıştır. Temel politik ilkelerin bu şekilde değiştirilmesi nasıl izah edilebilir?

Bu, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının birdenbire ve umut edilmedik bir biçimde fikir değiştirmelerinden değil, İstanbul hükümetinin Müttefiklere sürekli boyun eğmesinden ve işbirliğini son haddine kadar ileri götürerek âdetâ düşmanın davasını benimsemiş durumuna düşmesinden ileri gelmiştir. Sultanın yabancı süngülere güvenmesi, onun ülkeye ihanet ettiği şüphesinin uyanmasına yol açmıştır. Hilâfetin de İslâm enternasyonalizmine bağlılığı, bütünüyle ulusal olan bir programın bağımsızlığı ile bağdaşmıyordu. Hilâfetin gericiler tarafından desteklenmesi de, hainlerin bir gün bu kurumun itibarından yararlanarak bir karşı devrim hareketine girişmeleri endişesini yaratmıştı. Nihayet, ulusal bağımsızlık davası; Türkiye'yi İstanbul'dan, Bizanstinizmden, yabancıların desteğine dayanan saltanattan, İslâmın enternasyonalizminden, bunun yarattığı sorunlardan ve tutuculuktan sıyrmanın gereği ile bağdaşmıyordu. Batılı siyasal fikirlerin etkisi altında uyanmış bir ulusun, hasretini çektiği ulusal hürriyet ve bağımsızlığa, Türkiye ancak bu şekilde ulaşabilecekti. Geleneksel ve tutucu Osmanlı hanedanı yönetiminde, arzu edilen sosyal ve siyasal reformlar, tam bilinçli bir milliyetçiliğin gelişmesi ve Batılı demokratik hükümet ilkelerinin uygulanması sınırlanıyor ve baskı altında tutuluyordu. Bunun mantıksal sonucu, kansız bir devrim yapıp saltanatı kaldırmak ve cumhuriyeti ilân etmektir.

Bu kitabın daha önceki sayfalarında belirtildiği gibi, Osmanlı hanedanı mutlak otokratik hanedan tipi idi ve hükümdarlar ile tebaaları arasındaki ilişkilerin, efendilerle esirleri, çobanlarla sürüleri arasındaki ilişkilerin benzeri olduğu görüşüne dayanıyordu. Aslında, Osmanlı İmparatorluğu içinde Türkler de Türk olmayanlar kadar acı çekmişlerdir. Türkler de, diğer tebaa milletler olan Sırlar, Yunanlılar, Bulgarlar, Romanlar ve Arnavutlar kadar bu imparatorluktan kurtulmaktan memnundular. Bir önceki yüzyıl içinde bu ayrı milletler kendilerini Osmanlı boyunduruğundan kurtarmışlardı. Sıra şimdi Türklerin kendilerindeydi. Ortaçağ tipi bir hanedan yönetiminden Batı örneği tam bir ulusal bağımsızlığın, eski bir rejime karşı ayaklanıp, halk egemenliğine dayanan yeni bir hükümet kurmanın özlemini çekiyorlardı.

Saltanata karşı yapılan anî ve şaşırtıcı devrim birçok gerici dalgalanmalar ve istikrarsız akımlara yol açmıştır. Fakat bir bütün olarak, değişiklik, yeniden dünyaya gelen Türk ulusunun yararına olmuştur. Bu, üç yönden yararlıydı: Birincisi, yeni düzenin sembolü olarak saltanatın kaldırılması, Türk Devleti'nin ülkeyi özel çiftliği gibi gören bir hanedanın değil artık demokrasi hisleriyle dolmuş bulunan Türk ulusunun yararına varıldığını göstermesi, bakımından önemliydi. İkincisi, hanedan müessesesinin kaldırılması cari masraflarda büyük bir ekonomi demektir. Çünkü sultanın masraf listesi Avrupa'da en kabarık olanıydı. Buna karşılık Türkiye'nin millî geliri, aynı nüfusu olan bir Avrupa ülkesininkinden çok düşüktü. Saray yaşamının sona ermesi; Yıldız ve Dolmabahçe saraylarının kapanması, Babıâli'nin askerî ve diplomatik törenlerinin geleneğini devam ettirmekten vazgeçilmesi ile yapılan ekonomiye, ayrıca idare mekanizmasında yapılan harcama kısıntıları da ek

lenmiştir. Ankara hükümeti, İstanbul'daki, imparatorluğu yöneten, gereğinden çok kalabalık ve lüks döşeli devlet dairelerini kapatmış ve bunların yerine Ankara'da, gerek eldeki maddî imkânların darlığı, gerek yeni hükümetin Ispartalı zihniyeti gerekse genç bir. ulusal devlete daha yakışır olması dolayısıyla mütevazî devlet daireleri açmıştır.

Üçüncü yarar ise, siyasal durumun sadeleştirilmesinde görülmektedir. Kendilerini Batı uygarlığına uydurmaya çalışan Batılı olmayan ülkelerde geleneksel bir yerli hanedanın bulunması bir zayıflık kaynağı olmuştur. Bu sistemlerde denge, ittifak ve rekabet oyunlarını halk değil hükümdarlar oynar. Krallar, piyonlar tarafından işgal edilmiş bir satranç tahtasında en büyük parçalardır ve Doğulu krallar hep Batı devletlerinin hâkim etkilerine mat olmak âdetini edinmişlerdir, İran'da, Fas'ta ve başka yerlerde; yerli otokratlar, tebaaları üzerindeki geleneksel otoritelerini sürdürebilmek için yabancı hükümetlerin desteğini sağlamak amacıyla kendilerini bu yabancı hükümetlerin emirleri altına sokmuşlardır. Türkiye'de de gerek ittihat ve Terakki, gerekse bugünkü Milliyetçiler son yıllarda buna benzer tatsız tecrübeler geçirmişlerdir. Sultan Abdülhamit, 1908 yılında, kılıç tehdidi altında Anayasa'yı kabul ettikten sonra 1909 yılında otoritesini geri almakta neredeyse başarıya ulaşacaktı. O tarihten itibaren, Türkiye'nin fiilî yöneticileri tahtı iktidarsız bir durumda tutmak için büyük dikkat göstermişlerdir ve bu yüzden de, haklı ya da haksız, Sultan Mehmet Vahdettin'i, İstanbul'un 1918'den 1923'e kadar Müttefikler tarafından işgali sırasında isteyerek ya da baskı altında Müttefikler adına Türk Milliyetçileri aleyhinde çalışmış olmakla suçlamışlardır. Saltanatın kaldırılması Türklerin

kafasına, ulusal savunma dayanışmasında artık böyle gedikler açılmayacağı düşüncesini yerleştirmiştir.

Saltanatın kaldırılmasından bir yıl kadar sonra hava oldukça açılmış ve Türk devlet geimsinin rotası daha belirli olmuştur. Türk Yunan Savaşı basan ile sona erdirilmiş, Türktopraklarındaki Rumların hemen hemen hepsi gitmişlerdir. Uluslararası Halkların Mübadelesi Komisyonunun gözetiminde yapılan bu boşaltmadan soma yalnız bir avuç Rum kalmıştı ve bunlar da mümkün olan hızla ülkeden çıkarılıyorlardı. İstanbul dışındaki Ermeniler de artık Türkiye topraklarından çıkarılmışlardı. Fransız işgal ordusu Adana bölgesinden daha 1922 yılında çekilmiş, bunlarla beraber Ermenilerin, Rumların, Arapların çoğu, Fransız himayesi altında oturdukları Anadolu'nun bu köşesinden ayrılmışlardı. 2 Ekim 1923'te de İstanbul'daki yabancı işgali son bulmuş, Müttefik kuvvetler, Türkler bayram ederken, şehri boşaltmaya başlamıştı.

29 Ekim 1923'te Türk Devleti'nin şekli Cumhuriyet olarak ilân edilmiştir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Türkiye Büyük Millet Meclisi, çok daha önceden kendini Türkiye'nin tek egemeni ilân etmiş ve saltanat ile, eski Osmanlı rejimini bir daha geri gelmemek üzere ortadan kaldırmıştı. Artık sıra, Milliyetçi Hareketin faaliyetlerinin çözüm noktasına gelmişti. "Cumhuriyet" büyük bir bayram havası içinde karşılandı. Gazi Mustafa Kemal Paşa, birkaç muhalifi dışımda Meclis'in oybirliği ve "Yaşasın Cumhuriyet!" sesleri arasmda Cumhurbaşkanı seçildi. Bu ses, yüzyıllar boyunca Doğu despotizminin egemen olduğu bir ülkede kulağa yabancı geliyordu ve "Gazi" ile "Cumhurbaşkanı" unvanları birbirine hiç uymuyordu. Fakat bu yeni kelimeler halk arasında hızla yayılmıştır. Meclis'ten

taşan sesler, dışarda sokaklarda toplanmış olan halk tarafından bir bayram havası içinde alkışlarla karşılanmış, yüzbir pare top atışı yapılmıştı.

Eski bir otokrasinin uzun tarihindeki bu düğüm gerçekten şaşırtıcıydı. Bu değişikliğin gerçekliğini araştırmak, tabii bir hareket olacaktır. Batı dünyası, 1908 1909'daki "Genç Türkler Devrimi"ni heyecanla karşılamıştı. Çünkü sultanın despotik yetkilerini kısıtlamak ve etkili bir Anayasa rejimi getirmek vaadinde bulunmuştu. Fakat "Genç Türkler" bu fırsatı kaçırmışlar ve şereflerini, Sultan Abdülhamit'inkine taş çıkartan bir zulüm ile lekelemişlerdi. 1923 yılında yeni bir düzen, aynı hava içinde ilân edildiğinde uluslararası sorunlarla ilgilenen pek çok kimse ve tarihçi tarafından büyük bir şüphe ile karşılanmıştı. Bir ulus, yalnız eski şeylere yeni adlar takmakla, düşünme biçimini değiştiremez ve kendini yüzyıllardan beri süren geleneklerden kurtaramazdı. Bir söz vardır: "Pars beneklerini, Habeş derisini değiştiremez." derler. Eski bir krallık yönetimi de bir gün içinde cumhuriyete dönüştürülemez. Bir tek otokratik ve despotik hükümdann yönetimine alışmış olan bir ulus da, yine bir tek kısa teşebbüsle düzenli bir demokratik hükümeti ya da cumhuriyeti gerçekleştiremez.

1789'dan 1871'e kadarki Fransa tarihi, devrim yolunun, aşılması uzun süren bir yol olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin de önünde böyle uzun, inişli çıkışlı bir sürü gerilemelerle dolu bir yol uzanmaktadır. Fakat şunu da hesaba katmalıdn; eski Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi, yeniden doğan Türkiye'de de, temel gerçeğin bir tek kişinin kişiliğine bağlı olduğudur. Demiştir ki; "Mustafa Kemal Paşa sağlam bir vakıadır, fakat Türkiye Cumhuriyeti sadece göstermelik bir dekor olarak ortaya çıkabilir."

www.cizgiliforum.com
engine1

Yeni Türkiye Cumhuriyetinin iç sorunlarını ele almadan önce, işin başından itibaren bu şekil bir cumhuriyetçi hükümetle Amerika Birleşik Devletlerinde ya da Fransa Cumhuriyetinde gördüğümüz cumhuriyetçilik arasındaki tarihsel farkı kabul etmemiz gerekir. Bu iki cumhuriyet şekli, aydınlanmış demokratik halkların, hükümet etme sanatında iyi yetişmiş, politika biliminde tecrübe kazanmış, liberal politik fikirlerden ilham almış ulusların isteyerek ve akılcıca kabul ettikleri temsili hükümet şekilleridir. Yönetim metodlarının evriminde, aristokratik ya da otokratik sistemin zararlı sonuçlarının bütünüyle farkına varmış, Atlantik'in her iki kıyısındaki filozofların, yazarların, devrimcilerin, anarşistlerin ve reformcuların yarattığı hava içinde hükümet sorununu tam olarak kavramış ulusların, siyasal özgürlük ve bağımsızlık yolunda yeni bir dönemeci dönmeleri çok tabiidir.

Lincoln'un halk için, halk tarafından, halk hükümetini ilân eden sözlerinin, bu yeni cumhuriyetçi ulusların zihinlerinde kolayca yer etmesi de yine çok tabî idi. Demokrasi olgunlaşmamışsa bile, ilerlemişti ve cumhuriyet; demokrat fikirli bir ulusun kesin ifade yoluydu. Cumhuriyet fikrinin tümü, bir tek ulusun, halkının büyük çoğunluğu tarafından onaylanan ve paylaşılan fikriydi.

Türkiye Cumhuriyeti denen devletin Doğu'da aynı hükümet biçimleri gibi değişik bir yapıda olması normaldir. Çünkü bu, bir halk hareketi ve demokratik gelişmenin tabii bir ürünü değildir. Bunun nedeni de halkın politik alanda eğitilmemiş olmasıdır. Cumhuriyetçilik, Doğu'da, Batı'dan getirilmiş ve dilrilmiş bir egzotik bitkidir ve kökleri toprağın derinliklerine inip tutması beklenmeden çiçek açması istenmektedir. Bu siyasal büyümeyi incelerken genel bir halk hareketi ya da

düşünce eğitimi göremiyoruz. Devrimci görüşleri ve reform heyecanı taşıyan kısıtlı bir sayıdaki aydınlar dışında, bütün ulus-
sa yayılan bir yenilenme, özgürlük fikirlerinde bir 'rönesans'
bulamıyoruz.

Türkiye'deki Milliyetçi Hareketi mcelediğimizde bunun
"Genç Türkler" diye adlandırılan bir radikaller grubunun,
hatta daha dar bir çevre olan İttihat ve Terakkinin bir ürünü
olduğunu fark ediyoruz. Bundan soma Türkiye'de cumhuri-
yet karşımıza, bir küçük askerî devrimciler grubunun ürünü
olarak çıkıyor. Bu grup, mevcut rejimi basan ile ortadan kal-
dırmış, ülkenin yabancı düşmanlarını yenmiş ve başanyı ka-
zanacaktan iddiası ile cumhuriyetçi bir hükümet şekli kurmuş-
tur. Kadere razı olmuş ve sesini çıkarmayan bir ülkeye geti-
rilmiş olan bu cumhuriyetçi hükümeti, yapma davranışı için-
de, yaratıcılan ve önderleri birbirleriyle dayamışmaya devam
edip devlet gemisini yalpalatmadıkları sürece, başarılı olarak
görüyoruz.

Bu yüzden, bu cumhuriyetin büyümesini ve gelişmesini,
Fransız ve Amerikan demokrasilerini incelerken yaptığımız
gibi kütlelerin psikolojisi açısından değil, önderlerinin poli-
tikası açısından izlemeliyiz. Bu cumhuriyeti incelerken aklı-
mızdan şunu da çıkarmamalıyız: Yeni rejim hiç olmazsa ha-
yatının bu ilk yıllarında, hâlâ garip ve egzotik birşeydir; hal-
kın kalplerine kök salmamıştır ve zaman zaman heyecana ka-
pılan bir köylü kütlesinin ortasına dildlmiştir.

Profesör Hearnshavv yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin geliş-
mesini izlerken unutulmaması gereken şu sözleri yazmıştır:

"Tarih tarafından sayısız örnekler ve ihtarlarla kuvvetlen-
dirilmiş olan en büyük politika ilkelerinden biri de ulusal ha-
yatın devamlılığında hiçbir gedik bulunmamasıdır. Zamanımız

da, bir ulusun kendine göre bir hayatı olduğu, şartların çok hızlı ve radikal biçimde değişmesini hoş görmeyeceği, kendini yeni çevreye uydurmak ve yeni fikirleri hazmetmek için zamanı ihtiyacı olduğu gerçeğini, kendilerini soyut fikirlere kaptırmış, her türlü tarihî devamlılık anlayışından yoksun, tarihin birikmiş derslerine kulak asmayan fanatiklerin kurbanı olmuş büyük Rusya halkları, çok acı bir şekilde öğrenmektedirler..."

İngiliz siyasal düşüncesindeki "evrimin devrimden daha başarılı olduğu" ilkesinde büyük bir gerçek payı vardır. Evrim yada ağır tedricî gelişme özellikle devlet biçiminin değişmesinde eski düzeni birden devirip bunun yerine yeni bir rejim getirmekten, çok daha güvenilir ve dengeli bir reform yoludur.

Devrim, yalnız herhangi bir grup ya da ulusun tutucu çoğunluğuna aykırı düşmekle ve tehlikeli tepki güçleri yaratmakla kalmamaktadır. Hiçbir değişiklik, halkın çoğunluğu tarafından iyi karşılanmadıkça köklü bir değişiklik olamaz. Ve halk da böyle bir değişikliğe yalnız evrimci bir eğitim ve aydınlatma yolu ile hazırlanır. Yoksa, devrimci önderler tarafından birden getirilirse yanlış anlaşılabilir, şaşırılmış ve bilgisiz kitleler tarafından şüphelerle karşılanabilir.

Bütün tarih bu gerçeği gözler önüne sermektedir. Özellikle, Türk aydınlarını adeta hipnotize etmiş olan Fransız devrim tarihi bunu çok iyi göstermektedir. Bir gediğin geçmiş arasına girmesi öyle tepki güçlerini harekete getirmiştir ki; yüzyıldan daha az bir süre içinde Fransa tekrar krallık rejimine dönmüş, kitlelerin pahalıya elde ettikleri kazançlar bürokratik üstyapının altında kalmıştır. Öbür taraftan İngiltere'nin ağır ve düşünülerek atılmış adımlarla yapılan reformlarla geliştirilmiş olan bugünkü siyasal bünyesi; aynı sarsıntılarla gerilemeleri geçirmemiştir.

Bu temel politik gerçek, herhangi bir ulusun özellikle Türkiye'nin hıızla gelişmesi incelenirken akıldan uzak tutulmamalıdır.

Türkiye'nin yeniden canlanması, devamlı ilerlemeyi sağlayacak bir evrim midir? Askerî dilde yylendiği gibi, ilerlemeye siper kazılmasına, mevzilere yerleşilmesine ve kazanılan bu mevzilerin savunulmasına zaman bırakacak bir tempo da mı olacaktır? Yoksa, Osmanlı kaftanım çıkarıp Cumhuriyet paltosunu sırtma geçiren çok hızlı devrim midir? İşte Türkiye'yi inceleyen bir tarihçinin elinde ise cevaplandırma zorunda olduğu sorular bunlardır.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

HALİFELİĞİN KALDIRILMASI (3 MART 1924) (1)

Türk devletinin hızla ve radikal bir biçimde yeniden kuruluşu ile ilgili bundan önceki bölümlerde, 1789'daki Fransız Devrimi'nden Ankara insanlarının nasıl ilham almış olduklarını, Türkiye'de oturan yabancılara kapitülasyonlarla tanınmış olan imtiyazların nası kaldırıldığını; gayri müslim topluluklara verilmiş özel hakların, bu topluluklar ülkeden atılma makla beraber millet sistemi özerkliğinden yoksun bırakılarak, nasıl geri alınmış olduğunu ve giderek, iç konulara daha çok yaklaşp eski Osmanlı împaratorluğu'nun kökünü teşkil eden bir kurum olan saltanatın nasıl kaldırıldığını anlatmıştık. 1922 Ekim ayının son üç günü ve kasım ayının birinci gününü alman hızlı bir kararla saltanatın kaldırılışını anlatırken; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bu konu ile ilgili kararında halifelîğe de değinmiş olduğunu belirtmiştik. Bu kurum, modern çağlarda bütün İslâm hanedanlarının yaptıkları gibi, Osmanlı İmparatorluğu da büyük devletler sırasına katıldığında, Osmanlı sultanlarının gözlerini diktikleri bir yer olmuştur.

(1) Halifelikle ilgili bu bölümdeki tarihî bilgiler, bu konuda başanlı bir eser vermiş olan Sir. T.W. Arnold'un "Hilâfet", (Oxford, 1924, Clarendon Press yayınlan), eserinden yararlanılarak ele alınmıştır. A.J.T.

1 Kasım 1922 karan, saltanatın kaldırılmasından sonra halifelğin yalnız din işleriyle uğraşması ve halifelerin Osmanlı hanedanı üyeleri arasından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce seçilmesi şartıyla kalmasını kabul etmişti. Bu karar gereğince, bütünüyle dinsel nitelikte olan yeni halifelik görevi, tahtını bırakıp giden ve soma da Ankara'nın azlettiği Sultan Mehmet Vahdettin'in veliahtı durumunda bulunan ve Ankara milliyetçilerine ve onların programma sempatisini açıkça belirttiği için sultan amcasının pek gözüne girememiş olan Abdülmecit Efendi'ye teklif edilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin karan ile böylece yaratılmış olan "dinîhalifelik", îslâm geleneklerinin o güne kadar bilmediği bir makam olmuş ve yeni durum, makamın uzun tarihi boyundaki tabiatı ile uyuşmamıştır. Ankara bu konudaki politikasını devam ettirebilseydi; makam, yeni şekli ile akademik bir inceleme dışında ilgi çekici olamazdı. Fakat on altı aylık bir denemeden soma Türkiye Cumhuriyeti kendi icadı olan bu makamı da yıkmaya karar vermiştir. 3 Mart 1924'te kabul edilen bir kararla "dinî" hilâfet de, "dünyevî" saltanat gibi kesin bir hareketle ortadan kaldırılmıştır. Talihsiz Abdülmecit Efendi de sürgün yolunda amcasının peşinden gitmek zorunda kalmıştır. Hiç kimse Abdülmecit Efendiyi Cumhuriyete sadakatsizlik göstermek ya da "dinî" hilâfeti kararlaştırdığından daha "dünyevî" hale getirmeye teşebbüs etmekle ciddî bir şekilde suçlamamıştır. Abdülmecit Efendi şartların kurbanı olmuştur ve kendisine yönelmiş gibi bir izlenim uyandıran hareket aslında onun kişiliğine değil, getirildiği makama ve taşıdığı unvana karşı olmuştur.

Ankara insanları, kukla halifelerine istedikleri sıfatları yaşıtılabirirler, fakat halifelğin bir tarihi olduğunu ve bunun

sonucunda da İslâm toplumunun zihunlerinde bazı kesin tammalamaların yerleşmiş olduğunu inkâr edemezler. Türkiye Büyük Millet Meclisinin kanunu bu fikirleri zihinlerden çıkarmamış ve halk saplandığı bu fikirlerden dolayı meydana gelecek siyasal sonuçları önleyememiştir. Hiç şüpheyle, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, halifelik ya İslâm içindeki tarihsel kimliği ile kabul etmek ya da buna bütünüyle son vermek şıklarından birini seçmek zorunda olduklarını tecrübelerle öğrenmişlerdi. Bu makamı tarihsel kimliği ile kabul etmeye niyetleri olmadığından ikinci yolu seçmişlerdir.

Aslına bakılacak olursa, halifelik atfedilen "dinî" ve "dünyevî" yetkiler, Batı siyasal felsefesinden ithal edilmiş terimlerdir. İslâm dünyasının ufuklarında Batı belirmemiş olsaydı; İslâm yazarları, kendi tarihlerinin verdiği tecrübenin ışığında bu terimleri hiç kullanmayacaklardı. İsa, "Tannın hakkını Tann'ya, Sezar'ın hakkını Sezar'a vermeli" demişti. Çünkü İsa da, Sezar da Roma İmparatorluğu'nun siyasal egemenliği altında yaşamaktaydılar. İsa'nın aksine, Muhammed dinî misyonunu, siyasal bir boşluğun bulunduğu bir zamanda ve mekânda yürütmekteydi. Bunun sonucunda da, "dinî" propagandasını yaparken bu dine girenler için şartlar tarafından itilerek bir siyasal sistem de kurmak zorunda kalmıştı. Böylece aynı zamanda hem bir dinin, hem de bir devletin kurucusu olmuştu. Bu faaliyetlerden doğan İslâm toplumunda bu iki kurum, hiçbir zaman birbirlerinden farklı olarak kesin bir çizgiyle ayrılamamıştır.

Bu aynı ancak şu şekilde yapılabiliriz: Muhammed peygamberlerin sonuncusu olduğunu bildirmiş ve kendisi sonuncu peygamber olarak kabul edilmiştir. Bunun sonucu olarak, kendisinden sonra, Batı anlamında bir "dinî" halef bırakmamıştır.

Tayin ettiği halife, İslâm toplumunun siyasal ve sosyal yönetiminde onun yerini alacaktı. Bilimsel olmamak ve yanlış yöne götürmekle beraber, Batı'nın iktidarlar ayrımını İslâm halifeliğine uyguladığımız zaman, buna "dinî"den çok "dünyevî" bir gözle bakmak, daha az yanıltıcı olacaktır. Nitekim ilk halifelerin taşıdıkları resmî "Eîrîrül Müminin" sıfatı, İsa zamanında Roma yöneticilerinin taşıdıktan "imparator" sıfatının karşılığı olmaktadır. Halifelik konusunu inceleyenler bu benzetmeyi göz önünde bulundurlarsa yollannı daha fazla kaybetmeyeceklerini sanıyorum.

Muhammed'in ölümünden sonra birkaç yıl içinde halefleri ya da halifeleri geniş bir siyasal alanı fethetmişlerdir. Bunu izleyen iki yüz yıl içinde, Arap halifeleri Ortadoğuda, Roma imparatorlarının Akdeniz kıyılarında oynadığı rolü üzerlerine almışlardır. Roma İmparatorluğu'nun ilk başlarında olduğu gibi, ilk Arap hilâfeti de o kadar geniş bir alan üzerinde o kadar iyi örgütlenmiş bir devlettir ki, bütün bir toplumun siyasal iskeletini teşkil eder olmuştur. Bu ilk halifelerin siyasal itibarları da o kadar yüksekti ki, daha sonraki halifeler fiilî iktidarlarını kaybettiklerinde de siyasal otoritenin göstermelik başı olarak kalmaya devam etmişlerdir. Başkaldıran valiler, ülkeyi istilâ eden barbarlar, zor kullanarak ele geçirdikleri fiilî iktidarları onaylatmak için halifelere başvurmuşlardır. Tıpkı, Roma vilâyetlerindeki Ostrogot ve Frank fatihlerin İstanbul'da ki Roma imparatorundan unvan istemeleri gibi. Son Arap halifeleri zamanında, bunlar kendi başkentleri Bağdat'ta devletin başı olarak görünür ve hüküm sürerlerken, gerçek iktidar Türk kumandanların ya da ülkeyi istilâya gelen barbar sürülerinin şeflerinin elindeydi. Bunlar, halife adına ülkenin siyasal yönetimini sürdürmüşlerdir. Bu durumla, beşinci yüzyıl

Roma imparatorlanmn durumu arasında da bir benzerlik vardır. Batı Roma imparatorları, o zaman Alman kumandanları ve Merovenj krallarının kuklalarından başka bir şey değillerdi.

Bu yüzden, Mustafa Kemal Paşa, 20 Kasım 1922'de, Ankara'da Türkiye büyük Millet Meclisi'nde söylediği nutukta onbirinci yüzyılda, Bağdat'ın fiilî Türk yöneticileri ile ülkeyi adına yönettikleri kukla halife arasındaki ilişkilerin "dünyevî" iktidar ile "dinî" iktidar arasındaki ilişkiler olduğunu belirtmiştir. Soma bu tezden hareket ederek, Türk ulusunun egemenliğini devam ettirerek halifenin "dinî" iktidarının da korunmasının mümkün olabileceği sonucunu çıkarmıştır. Çünkü "dünyevî" iktidar, artık Türkiye Büyük Millet Meclisinin elindeydi. Mustafa Kemal Paşa'nın aklındaki benzetmenin, Ortaçağın Batı Avrupası'nda, Charlemagne'in Roma'da taç giymesinden soma, Papa ile Kutsal Roma imparatorluğu arasında kurulmuş olan ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Fakat gerçekte, halifeler, tarihleri boyunca hiçbir zaman dinde değişiklikler yapmak yeni dogmalar ortaya atmak ve din adamlarını disiplin altına almak iktidarına sahip olmamışlardır. Böyle bir iktidar papaların ve Kilise Konseylerinin elinde bulunuyor ve bu da Papa'nın "dinî" iktidarını meydana getiriyordu. Halifeler, Jüstinyen benzeri bazı Roma imparatorları gibi din konularında son söze de sahip değillerdi. Onların görevi daha çok dinin savunuculuğu idi: Modern çağda bazı Protestan ülkelerin kralları gibi. Din konulanndakarar yüksek kademedeki din adamlarıyla düşünürlere aitti. Bunlar, toplum sözleşmesini bozduğu takdirde halifenin elinden "dünyevî" otoriteyi alıp tahtından indirmek yetkisine de sahiptiler. 1805 yılında Kahire'deki El Ezher teoloji üniversitesi üyelerinin 1801 yılında Osmanlı hükümetinin atamış olduğu valiyi azle

www.cizgiliforum.com
engine1

dip yerine Mehmet Ali Paşayı vali ilân etmeleri ve bundan ötürü, gerekirse sultan halifeyi de azledebileceklerini bildirmeleri çok anlamlıdır.

Böylece, halifelik kurumu ne iktidarın zirvesinde iken, ne de yıkılmaya yüz tuttuğu şuada bir "dînî" kişilik taşıyordu. Sadece yeterli bir "dünyevî" otoriteden yetersiz bir otoriteye dönüşmüştü. Bağdat'ın 1258 yılında Moğol fatihi Hülâgû tarafından ele geçirilip yağma edilmesi ve orada hüküm süren son halifenin öldürülmesinden soma, Mısır'daki efendilerini devirip 1250'den beri onların yerini Sultan Selâhattin'in Memlûk hanedanı, Abbasilerden hayatta kalmış birini Kahir'e de halife ilân edip onun adma iktidarı yürütmeye çalışmıştı. 1517'de de Osmanlı Sultanı Selim I., Mısır'ı ele geçirip Memlûk saltanatına son verdikten soma kukla halifeyi alıp İstanbul'a götürmüştü. Bu halifenin unvanını resmen Sultan Selim'e ve onun vârislerine devretmiş olduğu yolundaki iddianın bir deliline rastlanmamıştır.

Nitekim bu unvan, 1517'den soma Sultan Selim'in yayınladığı ya da onunla ilgili olarak yayınlanan fermanlarda ve devlet belgelerinde görülmemektedir. Oysa, Memlûklar hâlâ Mısır'da Abbasî halifesinin adma hüküm sürerlerken, Selim'in Osmanlı ataları zamanındaki belgelerde bu unvandan söz edilmektedir. Bunun nedeni şu olmak gerekir; Bağdat halifeleri 1258 yılında ortadan kalkıncaya kadar bütün İslâm dünyasında, ülkelere fiilen egemen olanlar tarafından siyasal otoritenin kaynağı olarak kabul edilmişlerdir. Böyle bir tanıma ise, Memlûkların elinde kukla durumunda bulunan halifelere lâ-yık görülmemiştir. Nitekim, 1258 sarsıntısından soma her kendim büyük bir devletin başı olarak gören hükümdar tarafından, bu unvan kolayca ve fazla ciddiye alınmadan kabulle

nılmıştır. Ortaçağ Batı Avrupasında da, ingiliz adalarının, ispanya yarımadasının, Almanya'nın hükümdarları da aynı şekilde adlarının basma "imparator" unvanını eklemeye meraklıydılar. Yeni çağlarda ise Rusya, Fransa, hatta Meksika ve Brezilya hükümdarları bu unvanı istedikleri gibi kullanmışlardır, istanbul ile Delhi arasında teati edilen bazı belgelerde "Osmanlı Kayser'ı Rum'u ve Moğol Kayser'i Hind"inden söz edilmektedir. Bunlardan Osmanlı sultanları ile Hint Moğol hükümdarlarının karşılıklı "halifelik" iddiasında bulunduktan anlaşılmaktadır.

Halifeliğin bir "dinî" makam olarak gösterilmesine ilk olarak Osmanlı imparatorluğu ile Batılılaşmış bir devlet olan Rusya arasında imzalanan 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşmasında rastlanmaktadır. Bu antlaşma ile, sultan, Kırım Müslümanları üzerindeki "dünyevî" yetkilerinden vazgeçmiş, fakat "dinî" yetkilerini korumuştur. Bu "dinî" yetkiler de müftülerin ve kadıların atanması hakkında başka birşey olmamıştır. 1912'de, aşağı yukarı birbuçuk yüzyıl sonra, buna benzer bir hüküm Türkiye ile italya arasında imzalanan Ouchy antlaşmasına konmuştur. Bu antlaşma gereğince sultan Libya üzerindeki siyasal otoritesini bırakmış, fakat din adamlarının tayin hakkını muhafaza etmiştir. Türkiye ile yabancı devletler arasında yapılmış olan bu iki antlaşmada, sultan halifenin siyasal otoritesini bir yabancı hükümdara devretmesi ve yalnız dinî otoritesini devam ettirmesi gibi bir durumun, 1 Kasım 1922 kanunu ile milliyetçi Türk hükümetinin yarattığı durum kadar kısa olması anlamlıdır.

Sultan halifenin Kırım üzerindeki otoritesi bu toprakların 1781 yılında Rusya'ya ilhakı ile son bulmuş, Trablus Bin gazi'deki dinî otoritesi ise, 1923 yılında Lozan Antlaşması'nın

22. maddesi ile ortadan kaldırmıştır. Osmanlı vilâyetlerini fethetmiş olan yabancılar ve daha sonra Ankara önderleri, hâlifenin otoritesini bir Batı terimi olan "dinî" sözcüğü ile sınırlandırmanın faydasız olduğunu anlamışlardır. Çünkü Müslümanların bu sözden neyin kastedildiğini anlamalarına imkân yoktu. Bir İslâm toprağında bir halifenin bulunması, yerli halk tarafından yalnız tarihi "dünyevî" anlamı açısından değerlendirilecekti.

Eski Osmanlı vilâyetlerinin Müslüman olmayan fatihleri tarafından bu gerçek ya keşfedilmemiş ya da bir politika hatası olarak çok geç farkedilmiştir. Ya da bu yabancılar, daha soma düzeltmek düşüncesi ile bu hatayı görmüş; fakat diğer Müslüman olmayan devletlerle bu toprakları ele geçirmek için yaptıkları rekabette, Müslüman kamuoyunun desteğini sağlamak için halifenin "dinî" otoritesini sürdürmeye izin veremeyi tasarlamış olabilirler. Kısaca, onsekizinci yüzyılın son çeyreğinde, Batı icadı bir fikir olan bu "dinî" halife sıfatı, halifelik unvanını hanedanın sandık odasından çıkıp herkese karşı havalandıran bir hükümdar için büyük bir politik fırsat olmuştur. Bu fırsatı Osmanlı Sultanı Abdülhamit iyi sezmış ve hemen yakalamıştır. Sultan Hamit, halife unvanını istismar ederken, gözlerini kaybedilmiş topraklar üzerinde yeniden siyasal otoritesini kazanmak ya da elinde kalan topraklardaki Müslümanlara özellikle hâkim olmaya çevirmekten, çok daha geniş ufuklara dikmiş ve o güne kadar hiç bir Osmanlı hükümdarının emrinde yaşamamış olan çok uzak topraklardaki başka Müslümanlarla ilişkiler kurmayı hesaplamıştır. Onun halifelikle ilgili politikasını anlayabilmek için saltanatına başladığı zamanki şartları hatırlamak gerekir.

Sultan Hamit tahta çıktığında, Osmanlı İmparatorluğu

içindeki Türk unsurlar kadar Türk olmayan unsurlarca da desteklenen Mithat Paşa, Müslümanları ve gayri müslimleri eşit duruma getirecek bir anayasa ve parlamento düzeni hazırlamaktaydı. Sultan Abdülhamit'in, Müslümanlarla gayri müslimlerin eşit duruma gelmelerinden fazla bir endişesi yoktu. Fakat parlamento düzeni Sultan'ın kanatlarını kırpacak ve onu Batı örneği bir meşrutî hükümdar durumuna getirecekti.

Sultan Hamit, Anayasa ve Mithat Paşayı ortadan kaldırmıştır. Fakat Mithat Paşa'nın 'hayali' onu bütün saltanatı süresince rahatsız etmiştir. Çünkü Mithat Paşa'nın Anayasa düzenini geliştiren Batı'nın politik fikirler mayası ortadan kaldırılmadığı gibi daha derinlere de işlemiştir. Batı'da her yerde günün modası ulusların kendi kendilerini yönetir duruma geçmeleri; otokratik hanedanların ortadan kaldırılması ya da hiç değilse bunların siyasal nüfuzlarının kınlanmasıydı. Batıdan Türkiye'ye ithal edilmiş olan maya etkisini göstermeye devam ettiği takdirde Osmanlı hanedanı da, Stuart'lar ve Bourbon'ların uğradıkları akıbetten değişik olmayan bir duruma düşmekten haklı olarak korkuyordu. Abdülhamit'in Müslüman tebasının zihinlerinde ters yolda işleyen yeni bir siyasal düşünce harekete getirilmediği takdirde öldürücü maya yayılmaya devam edecekti.

Halife unvanının yeniden dillere dolanması ile istenen sonuç, alınmaz mıydı acaba? Osmanlı saltanatı kumdan temeller üzerine oturtulmuş, bu temeli tutan esir bendeler harcı çoktan dökülmüştü ve demokrasi denizinin kabaran dalgaları da kumları yavaştan yavaş kemirmeye başlamıştı. Oysa, hilâfet, Batılılaşmanın kolay kolay uzanamayacağı bir fikirler düzeyinde bulunuyordu, islâm toplumunun tarihsel kurumlarından biriydi ve ilk halifeler tarafından Kuran ve hadislerle dayanı

larak dikkatle tespit edilmiş olan yetkiler; bu unvana sahip olanlara, halkın yararına çalıştıkları sürece mutlak bir otokratik iktidar sağlıyordu. Abdülhamit, sultan olarak Orta Asya'dan gelmiş bir göçebenin oğlu Osman Gazi'nin mirasçısı rolünden çok, halife olarak Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'nin mirasçısı rolüyle Türkiye'deki mutlak iktidarını sürdürme şansına daha çok sahipti. Nitekim 1876'da Mithat Paşanın Anayasasını ortadan kaldırmasıyla 1908 yılına kadar geçen otuz üç yıl içinde otokratik iktidarını aralıksız sürdürebilmiştir.

Sultan Hamit'in tahta çıktığı sırada varolan ikinci önemli durum da, Osmanlı İmparatorluğu dışında ve yeryüzünde hiçbir bağımsız Müslüman devletin kalmamış olmasıydı. Onaltıncı ve onyedinci yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun rakibi olan Hint Moğol imparatorluğu, son yıllarını şerefsiz bir şekilde İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası'nın bir kuklası olarak geçirdikten sonra bütünüyle İngiliz egemenliğine girmiş ve İngiltere'nin "gâvur" kraliçesi de "Hindistan İmparatoriçesi" unvanını almıştı. Orta Asya'da, Çin'deki Mançu iktidarı Yunnan, Kansu ve Tarım Havzası Müslümanların ezmiş, Pamir yaylası ile Hazar Denizi arasındaki bölgede bulunan eski bağımsız Müslüman devletleri de "gâvur" Rus Çarları'nın ya istilâsına uğramışlar; ya da onu "efendi"leri olarak kabul etmişlerdi.

Büyük ya da küçük, bağımsız Müslüman devletlerinin sayısında hızlı bir azalma oluyordu ve bu durum devam edecek gibi görünüyordu. Hâlâ İstanbul'da saltanat süren Abdülhamit ise, taşıdığı "halife" unvanı sayesinde diğer Müslüman hükümdarlarının düşükleri durumdan kurtulabileceğini umut ediyordu.

Teori ve gelenekte, hilâfet bölünmez bir bütündü; fakat

pratikte, Muhammed'in öldüğü günden itibaren bunun "dünyevî" iktidarının kavgası yapılmıştır. Hele 1258 yılından beri, kendim güçlü hisseden her Müslüman hükümdar bu unvan üzerinde hak iddia etmiştir. Elbette sonuncu "Büyük Moğol"ca son nefesini verirken halifenin Osmanlı sultanı değil, kendisi olduğunu iddia etmiştir. Artık "Büyük Moğol" ortadan kalktığı ve yerini de "gâvur" bir İngiliz kadını aldığına göre; artık yerli bir sultan halifeye sahip olmayan Hint Müslümanları, Osmanlıların halifelik iddialarına daha olumlu bir gözle bakabilirlerdi. Ortada, Müslüman çobam bulunmayan bir Müslüman sürü vardı ve bu durum bu süreler için çok tehlikeliydi. Çünkü kendilerinden sayıca üstünler arasında dağılmışlardı ve bu yenileri her an kurtlaşabilirlerdi.

Gerçekten; Hindistan, Rusya ve Çin Müslümanları, Müslüman olmayan hükümetlerin yönetimi altına düşmüşlerdi. Hindular: Ruslar ve Çinliler arasında azınlık durumunda yaşıyorlar, bunların sayı çokluğu içinde eriyip kaybolma tehlikesinde bulunuyorlardı. Üstelik, diğer Batılı olmayan ülkelerdeki gibi Batı'nın milliyetçilik fikirleri bu yabancı çoğunlukları zehirleyebilir ve bu ülkelerde yaşayan ve milliyetçilik akımlarının hiç farkında olmayan Müslümanlara karşı tutumlarında daha düşmanca davranmaya başlayabilirlerdi.

Böylece, Hindistan, Rusya ve Çin Müslümanlarının gözlerini Osmanlı Halifesine çevirip onun manevî desteğini ve kendilerini örgütlemelerini istemeleri için üç neden vardı: Kendi Müslüman hükümdarlarını kaybetmiş olmaları, bunların yerine "gâvur" hükümdarların gelmiş bulunması ve Müslüman olmayan çoğunlukların arasında ilerde meydana gelecek saldırgan milliyetçilik akımları tehlikesi.

"Kuvvet birlikten doğar ve bu birliği de halife sağlar" slo

gam, bu Müslümanların zihinlerinde iz bırakacaktı ve Sultan Hamit de bu konuda iki bakımdan şanslı çıkmıştı.

İlk önce, Müslüman kütlelerin psikolojisinin böyle bir slogana kulak vermeye hazır oldukları bir sırada Sultan Hâmit, Batı'nın yeni bulduğu haberleşme ve ulaşım araçlarını kullanmayı bilmiştir: Buharlı gemiler, demiryolları, telgraf, telefon ve günlük basın gibi. Rusların kendi siyasal amaçları için Hazer ve Kafkas demiryollarını inşa etmelerinden soma, Afganistan ve Kuzey İran gibi uzak yerlerden hacca giden Müslümanlar, trenle Batum'a gelmek ve oradan da gemilere binerek İstanbul ve Boğazlar yolu ile Hicaz'a doğru yollanma devamı bir alışkanlık, bir gelenek haline getirmişlerdi. Boğaziçi'nden geçerken halifenin oturduğu sarayı görüyor, bundan mutluluk duyuyorlardı. İngiliz gemicilik kumpanyaları da, adam başına pek az para alarak fakat çok sayıda adam taşıyarak büyük kârlar elde etmek amacıyla Hint Okyanusu'nda yoğun bir yolcu trafiği meydana getirmişlerdi. Bu gemilerle taşınan binlerce Hint Müslümanı, Osmanlı halifesinin egemenliği altında bulunan Kutsal Şehirleri ziyaret ediyorlardı.

Saltanatının son yıllarına doğru Sultan Hamit, bu ülkelerin halifesi olduğunu daha iyi ispatlayacak bir teşebbüse girişmiş ve Şam'dan Medine'ye uzanan ve bir mühendislik zaferi olan Hicaz demiryolunu yaptırmıştı. Bu iş ona pek pahalıya da mal olmamıştır. Çünkü hilâfet propagandası ile dünya Müslümanlarından bir hayli para toplamayı başarmış, hacı trafiğini daha da kolaylaştırmıştır. Sultan Hamit, yüz yıl daha önce yaşamış olsaydı, hilâfet propagandası gerçekleşemez bir rüya olarak kalacaktı; çünkü geniş bir alana yayılmış olan Müslümanlar arasındaki bu yakınlaşmayı sağlayacak telmik

imkânlar elinde bulunmayacaktı. Batı'nın bilimi, Sultan Hamit'in eline bu imkânları vermişti.

Sultan Hamit'in şansım açan ikinci unsur, Doğu'daki Rus İngiliz rekabeti olmuştur. Hint Yarımadası'nın fethinin tamamlanması ve Hint ayaklanmasının bastırılmasıyla İngiltere Kraliçesinin "Hindistan İmparatoriçesi" olarak ilânından soma İngiliz hükümetinin ilk endişesi, Hindistan İmparatorluğu'nun kuzey batı sınırına doğru bir Rus ilerlemesini durdurmak olmuştur. Uzun bir tecrübeden soma, Hindistan ile Rusya arasında bulunan Türkiye, İran ve Afganistan gibi üç Müslüman ülke ile ittifaklar yapmanın psikolojik yararlarını öğrenmiş olan İngilizler, yalnız bu ittifaklarla da yetinmemişler; ayrıca kendilerini İslâm'ın şampiyonları ve Rusya'yı da baş düşmanı göstererek Müslüman kamuoyunu kazanmaya çalışmışlardır. 1917 yılından soma bu şampiyonluk rolünün Bolşeviklere nasıl bırakıldığını önceki bölümlerde anlatmıştık. 1907 yılından önce, Müslüman kamuoyunu kazanmak politikasını sürdüren İngiltere, kendini Sultan Hamit'in iddialarına tam taraftar değilse bile göz yumar olarak göstermiştir. İngiliz devlet adamlarının da halifenin bir "dinî" otorite olduğu şeklinde yanlış görüşe saplanmış olmaları ve hilâfet makamı tarafından ileri sürülen iddiaların gelecekteki politik sonuçlarını fark edememeleri de mümkündür.

Her ne ise, Sultan Hamit zekice plânladığı oyununa başladığı zaman İngiltere'nin bu tutumu onun elinde bir koz olmuştur. Bu hareket Hint Müslümanları arasında başka yerlerde olduğundan çok daha ciddiye alınmıştır. İngiltere politikasını ters yöne çevirdiğinde en sadık tebaaları olan Hint Müslümanları Ue başı derde girmiş; buna karşılık Türk milliyetçileri de coşarak bütün bağlarını koparıp Osmanlı halifesini sat

ranç tahtasından attıkları zaman Hindistan'daki Müslümanlar büyük bir düş kırıklığına uğramışlardır.

Gördüğümüz gibi halifelüğün kaldırılması kararı, 1924 yılına, Sultan Hamit'in 1908'de İttihat ve Terakki tarafından devrilmesinin üzerinden on altı yıl geçmesine kadar alınamamıştır. Bu gecikmenin nedeni şu olabilir: 1876 yılından 1908 yılına kadar Sultan Hamit, halifelik makamını o kadar etkili ve ağırlığını hissettiren bir duruma getirmişti ki, devrimciler mimarını devirdikleri halde makamı ortadan kaldırmaya bir türlü karar verememişlerdir. Bu durumda "Genç Türkler", Türk hükümeti üzerinde hiçbir yetkisi olmayacak, fakat Sultan Hamit'in kazandırdığı itibarla halifeliği kullanarak bu hükümetin İslâm dünyasının geri kalan kısmını etkilemesini sağlayacak bir kukla sultan halife denemesi yapmışlardır.

Bu politika, 1914 yılında "Mukaddes Cihad" ilân edilmesiyle yıkılmıştır. O ândan itibaren de Türk vatanseverleri halifeliği uluslararası bir ayak bağı olarak görmeye başlamışlardır. Beş buçuk yıl soma, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları İttihat ve Terakki'nin bir felâketle sonuçlandığı Türk ulusal davasına sahip çıktıktan soma Sultan Hamit'in güçlendirmiş olduğu aracın, ilerde ülkenin iç politikasında bir otokrasi silâhı olarak kullanılabileceğini fark etmişlerdir. 11 Nisan 1920'de, o zaman sultan halife olan Vahdettin (Milliyetçiler onu düşmanla işbirliği yapmakla suçlamakta, Hint Müslümanları da İngilizlerin elinde esir olarak görmekteydiler) halife sıfatı ile Milliyetçi Hareketi dine .aykırı bir hareket olarak ilân etmiş, bu yolda şeyhülislâmdan bir fetva almış ve bir Çerkez çetesini milliyetçi kuvvetlerin üzerine salmıştır.

Anlaşıldığına göre; Vahdettin, bunun otokratik iktidarı ele geçirmek için halifeliği en etkili bir silâh olarak kullanma anı

www.cizgiliforum.com
engine1

olduğunu hesaplamıştır. Bildiğimiz gibi sonunda Milliyetçi , ler kazanmışlar ve Vahdettin yalnız sultanlığı ve halifeliğini değil her şeyini kaybetmiştir. Sultan Hamit'in halifelğe kazandırdığı itibar o kadar büyüktü ki, bu dersten soma bile 1922 de zaferi kazanan ve saltanatı kaldırarak 1908 yılında "Genç Türkler" in yapmış olduklarından daha ileri gitmiş bulunan Milliyetçiler, kendilerine yararlı olur düşüncesiyle halifeliği "dini" bir makam olarak alakoymaya teşebbüs etmişlerdir. On beş aylık bir deneme devresinden soma bir adım daha atarak artık bir "hayalet" haline gelmiş olan bu tarihsel kuru mu ortadan kaldırmışlardır.

Bu karar, belki kendi ulusal görüş açıları bakımından akıllıca bir karar olmakla beraber Türk Milliyetçileri ile Hint Müslümanlarının arasını açmıştır. Bu şekilde Türk Milliyetçileri, içinden henüz çıktıkları ölüm kalım savaşlarında kendileri için hiç de ihmal edilmeyecek ve İngiliz politikasını etkileyen Müslüman kamuoyunun desteğini kaybetmişlerdir.

1 Mart 1924'te yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı, Büyük Millet Meclisi'nin beşinci yıl açılış oturumunda yaptığı konuşmada, halifenin bütün yetkilerinin elinden alınmış olduğunu ve yurtdışına çıkarılması gerektiğini söylemiştir. Bu sözler Meclis tarafından onaylanmış ve hilafet makamının artık son bulduğu ilân edilmiştir. Son halife Abdülmecit Efendi de 4 Mart 1924'te bütün aile mensupları ile beraber Türkiye'den ayrılmıştır. İki gün soma da Osmanlı hanedanının şehzadeleri ve sultanlarıyla ailenin geri kalan üyeleri; kendilerinden önce tahtlarını, taçlarını, saraylarını kaybetmiş, sürülmüş olan krallar, imparatorlar, prensler ve prenseslerin ara şma katılmak üzere Simplon Ekspresi ile Avrupa'nın yolunu tutmuşlardır.

Son halifenin Türkiye'den ayrılması ve bu makamın ortadan kalkması, ortaya bir sürü soru ve sorun çıkarmıştır.

Mustafa Kemal'in Türk sahnesine koyduğu dramın geri , sinde herhangi bir kişisel neden var mıydı? Çok kişi, bütün siyasal yetkileri elinden alınmış olmakla beraber, bütün ülkede bir Osmanlı hanedanı mensubunun bulunmasının Cumhurbaşkanını rahatsız eden bir "diken" olduğunu söylemiştir. Abdülmecit'in yeni Türk devletine ihanet ettiği ve Gazi'nin tehlikeli bir muhalifi olduğu söylenmiştir. Bir hanedan mensubunun ülkede bulunmasının, boş duran tahtı doldurmak için bir kralcı darbe teşebbüsü ihtimalini tehlikeli bir şekilde yarattığı ve böylece sürekli bir huzursuzlukla muhalefet kaynağı olacağı doğrudur. Ama Abdülmecit, yeni rejimin tehlikeli bir düşmanı olmamıştır. Hiçbir zaman Türkiye Büyük Millet Meclisine sadakatsizlik göstermemiş ve hatta politikasını desteklemiştir. Nitekim İstanbul'un düşman işgali altında bulunduğu yıllarda kendinden önceki halife olan amcası Sultan Vahdettin ile arasında Milliyetçilere sempati gösterdiği için sert tartışmalar olmuştur. Kişisel nedenlerle ilgili iddia, gerçek olmaktan çok şüpheye dayanmaktadır. Yabancı ordular tarafından desteklenen bir sultanı tahtından ve ülkeden attıktan sonra Mustafa Kemal'in bütün gücünü yitirmiş ve sadece bir 'isim'den ibaret kalmış ve kendi yarattığı bir halifeden korkacak hiçbir şeyi yoktu. Bu yüzden kesin nedenin halifelik makamı ile geleneksel siyasal bağlarını, İslâm dünyasının gözünde, birbirlerinden ayırma imkânsızlığı olması muhtemeldir.

Son halife, Türkiye Büyük Millet Meclisinin elinde bir kukla olduğuna ve bu "dini" makama, İslâm dünyasının geri kalan kısmının oyu alınmadan atandığına göre, onu atayan

Meclisin bu sıfatı geri alması da belki meşru hakları arasında bulunuyordu.

Bütünyle tarihsel açıdan, bu Türk prensinin ve bütün ailesinin sahneden çekilmesi, son sultanın tahtı kaybetmesinden çok daha önemli bir olaydır. Çünkü bu noktadan itibaren artık bu ailenin uzun tarihi son bulmaktadır. Bu olay, yeni Türkiye Devletinin, Osmanlı imparatorluğunun külleri arasından çıkmasının dramatik ifadesidir. Çünkü son halife ve ailesi, Ertuğrul oğlu Osman'ın o güne kadar devam eden ailesinden başka bir şey değildir. Bu öyle bir aileydi ki, yalnız dünyanın en güçlü devletlerinden birini kurmakla kalmamış, aynı zamanda ona ve bu devletin topraklarında yaşayan insanlara kendi adı olan Osmanlı'yı vermişti.

Halifeliğin ortadan kaldırılmasının iki anlamı vardır: Öncelikle Türkiye, İslâm dünyasının merkezi olmaktan çıkmıştır. Türkiye, İslâmın "manevi" önderliğini bırakıp köşe başını dönerek "dünyevi" bir hükümet kurup halifeyi sınır dışı edince, Batılılaşmanın nimetlerine karşılık, İslâm birliği ve İslâm desteğinden vazgeçer olmuştur. Sonra bu değişiklik yalnız Türkiye'de değil, bütün İslâm dünyasında da olmuştur. O güne kadar nazarî olarak İslâm dünyasında bir tek halife vardı: 1801 yılına kadar Batı Hristiyanlığı dünyasında bir tek imparatorun bulunmuş olması gibi. Teori, pek ender olarak olaylar tarafından desteklenmiştir. Ne olursa olsun, halifelik, İslâm toplumunun en birleştirici ve İslâmın geçmişi ile en güçlü bağı sayılmıştı. Bu durumun kaldırılması, belki de, yüzyıl önce Napolyon savaşları sonunda Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sona ermesiyle Batı Avrupa'da meydana gelen bir şok etkisi yapacaktır.

ONİKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET VE DİKTATÖRLÜK

"Bir süre büyük bir ihtişam görmüştüm. Bir yanardağda olduğu gibi, yeni bir ulusun, kabuğunu parçalayıp dışarı fırladığını, Osmanlı împaratorluğu'nun külleri ve harabesi içinden çıkarak, yamaçlarına asılmış olan düşmanlarım lavları ile etrafa fırlattıktan sonra, heyecanın beyaz ateşi ile kaderini aramaya koyulduğunu seyretmiştim. Bu heyecan ateşi her şeyi yok mu edecekti, yoksa iyi bir şeyi mi meydana getirecekti, işte bunu göremiyordum."

HAROLD ARMSTRONG

"Türkiye iş başında "

Az ya da çok uyanmış bir ulusun varlığına işaret olan anayasal hükümetin evrimi, ağır ve güçtür. Türkiye'de, halk iradesi ve yönetirnine dayanan pratik bir anayasal düzen benzerini uygulayabilmek için birkaç deneme yapılmıştır. Daha önce de anlattığımız gibi Abdülhamid'in 1876 yılında razı olduğu anayasa düzeni herhangi bir ilerleme gösterememiştir; çünkü bir ilerlemeye zaman bırakmayacak kadar kısa ömürlü olmuştur. 1908 yılında aynı sultana zorla kabul ettirilen anayasa da mevsimsizdi. Çünkü, ulus kendi kendini yönetecek kadar olgunlaşmış bulunsaydı yeni özgürlük bu kadar kolaylıkla is

tismar edilemezdi. "Genç Türkler"in tarihsel bir "Hürriyet Şartı" yapmayı umdukları anayasa, bu durumda, demokratik bir yönetim vaat etmiş olan partinin oligarşik baskısı altında ezilmiştir. Profesör J. Holland Rose'un dediği gibi; "En lehte şartlar içinde bile parlamenter hükümet, halkların ırk ve din bakımından çok değişik oldukları, bu halklar arasında yüzyılların baskılan ve dökülen kanların hatıralarının yaşadığı, hattâ bunlardan daha önemlisi, bu halkların okur yazar olmadıkları ve kendi kendilerini yönetimde herhangi bir eğitim görmemiş bulundukları, yüzyıllar boyunca hiçbir Kanun Düzeni tanımadıktan ve kaba kuvvetten başka hiçbir şeye inanmadıkları bir ortamda, iş göremez... Türk imparatorluğu içinde, bütününü ile kendi kendini yönetme, ezilmiş halklarla bunları ezmiş olan efendiler arasında başıboş bir işbirliği, fanteziden başka bir şey olamaz. Kendi kendini yönetim, imparatorluğun, yeknesaklık gösteren, Ermenistan, Anadolu, Suriye ve Arabistan gibi bölgelerinde bile buralarda yaşayan halkların uzun bir eğitimle kanuna itaate alışmaları ve yüzyıllarca sürmüş olan despotizmin kendilerine aşıldığı yaşama biçimini unutmaları ile mümkün olabilir."

Bu şartlar içinde, Türkiye'deki bu üçüncü anayasal hükümet denemesinin de, gerçek bir demokratik yönetim biçimine ulaşmaya kadar, uzun bir yol alması gerektiği anlaşılmaktadır. Türkiye ileriye doğru bir adım atmışta, hem de büyük bir adım! Fakat geçmişin gölgesi genç Cumhuriyeti hâlâ takip etmektedir. Ne kişiler ne de uluslar geçmişlerinden bütün bütüne kurtulamazlar. Türkiye de, yeni elbisesi içinde bile, bir günde ya da bir kuşak içinde karakterini tam olarak değiştiremez.

Onun için yeni Türkiye'yi incelerken, yeni hükümet bi

çimini ele aldığımızda anayasal bir kisveye bürünmüş bir oligarşik despotizmi ortaya çıkarmamıza şaşmamalıdır. Fakat bu despotizm, henüz siyasal eğitimden geçmemiş bir ulusu usta gibi ve aynı zamanda ustalıklı yönetmektedir. Türkiye, 1919-1922 Devriminden ve 1923'de Cumhuriyetin ilânından beri, anayasal hükümet perdesinin arkasından otokratik bir ikili irade tarafından yönetilmektedir.

Bütün milliyetçi orduyu, büyük bir kumandan otoritesi, "gâvur"lamı fatihi ve millî bir kahraman sıfatı ile Anadolu'nun köylü kütlesini etkisi altında tutan Mustafa Kemal en güçlü iktidar sahibidir. Ulusunun gözündeki itibarını kullanarak yabancı istilâcılar ülkesinden atmış, eski sultanlık ve halifelik İmrurnlarını ortadan kaldırmış; başka ülkelerin hükümetlerini hiçe saymış, ülkesinin feci yenilgisinden beş yıl sonra askerî ve diplomatik zaferler kazanarak dünyayı hayretler içinde bırakmıştır. Bundan sonra Cumhuriyeti ilân etmiş ve onun başkanı olmuştur. Bunu da başardıktan sonra Cromwell ya da Napolyon gibi yeni devletin kaderini ellerine almıştır.

Ondan hemen sonra, kurmay başkam, askerî danışman, tecrübeli bir asker, yetenekli bir yönetici ve usta bir diplomat olan İsmet Paşa gelmektedir. Pratik amaçları açısından, hükümet, güçlü bir ordu ve polis tarafından desteklenen bu iki kişinin ortak otokrasisi halinde gelmiştir. Cumhurbaşkanı, kişiliği ve itibarı ile bir diktatörün güçlerini kazanmıştır, sakin ve asker tavırlı başbakanın kabiliyeti de icrayı güçlü bir ortaklık yapmıştır. Başlangıçta hükümet hiçbir muhalefet ile karşılaşmamıştır. Çünkü yöneticiler çok güçlü ve halk tarafından tutulan kişilerdi. Davalan, Cumhuriyet davasıydı. Bu davaya karşı ise muhalefet hemen hiç yok gibiydi. Mustafa Kemal, Trabzon'da söylediği gibi bir nutukta "Bütün dünya bilmeli

dir ki, benim için tarafsızlık yoktur. Ben Cumhuriyet tarafm dayım ve Halk Partisi'nin temeli olan bu husus hakkında bir tek Türk'ün başka türlü düşünebileceğini hayal edemem" demişti. Birkaç gün sonra Samsun'da yaptığı bir konuşmada da Halk Partisi'nin, taşıdığı ideal bakımından bütün ulusun isteklerini dile getirdiğini eklemişti. Partinin temel ilkesi, ulusun mutluluğu ve refahı için çalışmaktı. Mustafa Kemal'e göre; bu amaca ulaşmanın tek yolu Cumhuriyeti güçlendirmek ve ulusa, giriştiği kültürel ve sosyal evrimde, kılavuzluk etmekti. "Birlik esastır ve rakip teoriler ve partilere yer yoktur."

İktidarı bu şekilde bir elde toplanmasının sonucu, tabii, eleştiri ve muhalefet doğmuştur. Muhalefet basını sert eleştirilere girişmiş ve yaşayan Türk gazetecileri içinde en ünlüsü Hüseyin Cahit Bey, ülkenin bir diktatörlük tehlikesi ile karşı karşıya bulunduğunu yazmıştı. Hoşnutsuzluk, toplumun bütün sınıflar arasında, hatta memurlar ve subaylar arasında da hızla yayılmıştır. Bunun üzerine Ankara hükümeti derhal harekete geçmiş ve sert baskılar çıkararak Vanayla Meclis üyelerinin kişisel dokunulmazlıklarını kaldırmıştır. Bu tedbirler, bazı çevrelerde hükümetten duyulan hoşnutsuzluğu büsbütün artırmıştır.

Cumhurbaşkanının iktidana karşı düşmanlık 1923'teki Teşkilâtı Esasiye Kanunu tartışmaları sırasında tekrar tekrar gösterilmiştir. Cumhurbaşkanının istediği Meclisi feshetme yetkisi sert tartışmalara yol açmış ve sonunda kendisine bu yetki tanınmamıştır. Cumhurbaşkanının istediği başka bir önemli yetki de veto hakkı idi. Bu hak kendisine kısıtlanmış bir biçimde verilmiştir.

Bir nutkunda da söylemiş olduğu gibi Mustafa Kemal, hem cumhurbaşkanlığına, hem parti şefliğine aynı zamanda

sahip olmayı bir gurur meselesi yapmıştı. Çünkü hem Cumhuriyeti yalnız kendisinin güçlendireceğine, hem de partisinin yani Cumhuriyet Halk Partisi'nin, hükümet ve ulus demek olduğuna inanmıştı: "L'etat c'est moi!" (1) Cumhurbaşkanı yalnız partinin önderi olmakla kalmayacak, olağanüstü hallerde Meclis'e ve kabineye de başkanlık edecekti. Yılda yalnız dört ay toplanması öngörülen Meclis tatilde iken icra kuvveti tamamen Cumhurbaşkanının ve bakanlarının elinde bulunacak, icraya Meclis komisyonlarının başkanları destek olacaktı. Bu şekilde icranın kuvveti çok aşırıydı ve Cumhurbaşkanı'nın elinde bu kadar çok yetkinin toplanmış olması, onu, o güne kadar hiçbir demokraside rastlanmamış bir duruma getiriyordu.

1923 Aralık ayında rejime ihanet suçlarına bakacak özel mahkemeler sistemi kurulmuştur.

İstanbul'daki İstiklâl Mahkemesinin ilk işi, şehrin üç ile-ri gelen gazetesinin sahiplerini tevkif etmek ve bu gazeteleri kapatmak olmuştur. Bu hareketin nedeni, halifenin yetkilerinin kısılması ihtimaline karşı, İslâm dünyasının bütün Sünnî halkları adma Başbakan İsmet Paşa'ya gönderilmiş olan bir mektubun zamansız yaymlanmasıydı. Bu, yumuşak ve nazik bir dille yazılmış bir mektuptu ve hükümetten, halifelîğe karşı girişilecek herhangi bir harekette ihtiyatlı davranılması, iyi düşünülmesi ve Hint Müslümanların hislerinin de hesaba katılması isteniyordu. Mektubu yazan Ağa Han'la Emir Ali, Türk vatandaşı değillerdi ve Türk hükümetinin eli bunlara uzanmıyordu. O zaman bu elin altında bulunan gazete sahipleri tevkif edilmiş yeni kurulan mahkemenin karşısına çıka

(1) XIV. Louis'in ünlü sözü "Devlet Benim!"

rılmış ve hükümeti eleştiren bu mektubu yayınladıkları için bir ihanet hareketinde bulunmak ve böylece mevcut rejimi devirmek arzusunu taşımakla suçlandırılmışlar fakat bu gazete sahiplerine ağır olmayan cezalar verilmiştir (1).

Aradan çok geçmeden ikinci bir dava 1924 Ocak ayında İstanbul Barosu Başkam Lütfi Fikri Bey aleyhine açılmıştır. Suçu, İstanbul'un en büyük gazetelerinden biri olan "Tanin'de halifeye bir açık mektup yazmaktı. Lütfi Fikrî Bey, bu mektubunda halifeye, kendisinin halifelikten alınacağına dair yapılan propagandalara kulak asmamasını salık veriyordu. Bu yüzden Baro başkanı beş yıla mahkûm olmuş fakat bu ceza tecil edilmiştir. Lütfi Fikrî Bey mektubunda aynı zamanda yeni rejime sadık olduğunu belirtmişse de; aleyhinde bir karar-dan kurtulamamıştır.

Basın özgürlüğüne karşı girişilmiş olan başka hareketler 1924 Aralık ayında yer almıştır. İstanbul'da yayınlanan iki gazete, İngilizce "Orient News" ve Türkçe "Toksöz" kapatılmış, sahipleri cezalandırılmıştır. Birincisinin sahibi sınırdışı edilmiş, ikincisinin ki de altı aya hüküm giymiştir. 1925 yılında başka gazeteler de hükümet tarafından kapatılmış ve bunların sahipleri Ankara'da mahkemeye çıkarılmıştır.

Basın özgürlüğünün kısıtlanmasının başka bir örneği de, 1925 baharında, Kürt isyanı sırasında İstanbul'da ve taşrada bir düzine kadar gazetenin kapatılmış olmasıdır. İstanbul'un ünlü bağımsız gazetesi "Tanin", başyazarı hükümeti eleştirdiği için değil, fakat uzun süredir makalelerinde siyasal konulara dokunmayarak hükümeti dolaylı bir şekilde eleştirdiği suçu ile kapatılmıştır. "Tanin"e el konmuş, sahibi ve başya

(1) Bu olayın Türkiye ile Hint Müslümanlar arasındaki etkisi daha ilerde anlatılacaktır.

www.cizgiliforum.com
engine1

zan Hüseyin Cahit Bey, Ankara'daki istiklâl Mahkemesine çı kanılmış, bozguncu faaliyetlerde bulunmakla suçlandırılmış ve hayat boyu Çorum'da sürgün yaşamaya mahkûm edilmiştir.

1925 Ocak ayında Rum Ortodoks Patriği'nin beklenmedik ve protokol dışı bir şekilde sınır dışı edilmesi de şaşırtıcı bir tutum olmuştur. O zaman Patrik olan Konstantin, Lozan Antlaşması şartlarına göre "mübadele edilebilir" bir kişiydi. Bu yüzden Fener'deldpatriklik makamım işgal edemeyeceğine karar verilmişti. Türk makamları bu karara varır varmaz, durumu Patriğe bildirmişler ve yirmi dört saat içinde ülkeyi terketmesini istemişlerdi. Bu hareket yalnız Yunanistan'da değil Batı'da da protestolara yol açmıştır.

Mustafa Kemal'in eline aldığı yetkiler, Cumhuriyetin ilk yıllarında ne tip bir hükümetin iş başında bulunduğunu çok iyi göstermektedir.

Mustafa Kemal'in iktidardaki ilk iki yılı en popüler olduğu devredir. Mustafa Kemal Paşa, onsekizinci yüzyıl Avrupa'sında olduğu gibi, modern Doğu'da ön plâna çıkmış aydınlardan biri: Halk iradesi tarafından onaylanan, aşınlığa kadar giden bir ilerici ve güçlü reform ateşi ile yanan bir kişiydi. Ulusunu esaretten kurtarmış bir kahraman fatih, halkın içinden çıkmış ve onu zulüm boyunduruğundan azat etmiş bir kumandandı. Bu yüzden, rejiminin ilk yıllarında kendisine karşı çıkmamış olması çok tabii idi.

1922 yılında Gazi Cumhurbaşkanı, büyük zaferinden sonra girdiği zengin bir Türk tüccarın evinde kalıyordu. Orada ondokuz yaşındaki, enerjik, iyi öğretim görmüş, çok seyahat etmiş, Batı Avrupa âdetlerini tanıyan Lâtife Hanımla tanışmış ve hemen onunla evlenmişti. Lâtife Hanım, Mustafa Kemal'in eşi olarak üzerine düşen bütün sorumlulukları yüklenmiş ve

ülkenin sosyal durumunu değiştirmekte ona yardımcı olmuştur. Bir süre, Lâtife Hanımın etkisi, özellikle Türkiye'deki kadın hakları hareketinde çok büyük olmuştur. Fakat, Gazi, birden ondan boşanmıştır.

1925'te Türkiye'yi ziyaret etmiş olan Dudley Heathcote da Cumhurbaşkanı ve eseri hakkında şunları yazıyordu:

"Mustafa Kemal, reform saatim çok hızlıya kurmuştur. Bu yüzden, iktidarını sarsacak gerileme gününün yaklaşmış olduğunu düşünüyorum. Acaba halen ülkenin içinde bulunduğu toprakların değişme, halkın zihinlerinde de radikal bir değişimin işareti midir? Pek çok Türk tabii bunlardan en aydın ve vatansever olanları kastediyorum reform isteklerinde Mustafa Kemal kadar ateşlidirler. Türkiye Cumhuriyetini modernleştirmek için önderin girişmiş olduğu büyük atılımları onaylayanlar olduğu gibi, ilerlemenin bedelinin halkın dört elle sarıldığı ve saygı duyduğu geleneklerin pahası ile ödendiğine inanmayanlar da bulunmaktadır. Vatanseverlerden bazıları endişelerini belirtirken söyledikleri gibi, Mustafa Kemal'in bu reformları yansıta, kendisine muhalif olan ve halen yeraltına sinmiş olan gerici kuvvetleri sonunda birleştirmesi tehlikesi vardır" (1).

Askerî yetenekleri, düşmanları karşısında gösterdiği cesaret, reformlardaki azmi, güçlü yönetiminden dolayı bu devlet adamına hayranlık duyanlar çoğunluktadır. Mustafa Kemal, partinin yaratıcısı ve önderi olarak giriştiği her harekette parlamento üyelerinin büyük bir çoğunluğunu peşinden sürüklemiştir. Her modern devlette olduğu gibi resmî bir muhalefet partisinin gereğini tanımış ve bunun sonucunda kendisine kar-

tı) "Sunday Times", 20 Eylül 1925.

şı muhalefete geçen Terakkiperver Fırkası ortaya çıkmıştır. Gittikçe gelişen bu grupta aşağıdaki elemanlar bulunuyordu: Eski "Genç Türk" politikacıları, aydınlar, eski rejime sadık olan tutucu saltanatçılar. Özellikle bunlar, yapılan reformlardan hoşlanmıyorlardı. Bu grubun en kalabalık taraftarları İstanbul'daydı. Bunlar, gerek geleneklerden ötürü, gerek kişisel çıkarları bakımından Sultan'ı destekleyen kişilerdi. Eskiden "Genç Türk'lerin muhalifi olan İtilâf Fırkası da şimdi İttihat ve Terakki'nin eski önderleri safına katılmıştı. Babîâlî devrinde devlet memurluğu yapmış kişilerle açıkta kalmış askerler de tabii olarak, yeni düzenden hoşlanmamakta ve bir kenara sinip saltanatın yeniden kurulacağı günleri beklemekteydiler.

Bunlardan başka muhalefet saflarında yeni rejimin çıkarlarını tehdit ettiği sayılan binlere varan tarikat mensupları bulunmaktadır. Tekkelere ait mallara hükümetin el koyması bunları çileden çıkarmıştır. Bunlar daha da ileri giderek, Cumhuriyetin bütünlüğünü ve güvenliğini tehlikeye düşüren bozguncu faaliyetlere girişmişlerdir. Bu gibi kişiler, 1925 Kürt isyanı gibi gerici hareketleri kışkırtmakla haklı olarak suçlandırılmışlardır. Bunun sonucu olarak, hükümet, 1925 Eylülünde tarikatlara ağır bir darbe indirmiştir.

Kanunen rejimi korumak ve örgütlenmiş gericiliği ortadan kaldırmak için girişilmiş olan bu hareket, bu kişilerin muhalefeti artırmıştır. Örgütleri dağıtılmış olan dinciler hâlâ ülkede özellikle İç Anadolu'da eğitilmemiş halkın şeyhlerin ve dervişlerin etkisi altında bulunmaları dolayısıyla, güçlü durumlarını korumaktadırlar. Hükümetin girdiği dinî reform önce bu kişileri halifelerinden, soma mallarından daha sonra da örgütlerinden yoksun bırakmış ve bu yüzden aralarında tehlikeli bir muhalefet akımı başlamıştır.

Bunlardan başka bir de İstanbul'un durumu vardır. Yüzyıllar boyunca Yakınoğu'nun siyasal ve ekonomik başkenti durumunda olan İstanbul, artık bir taşra şehri seviyesine inmiştir. İstanbul'un, yeni rejime düşmanlığı o kadar belirlidir ki; Cumhurbaşkanı, cesaret ve vatanseverliğine rağmen, 1923'te Cumhuriyetin ilânından beri şehri ziyaret etmemiştir.

Bu muhalefet güçleri, "Terakkiperver Fırka" olarak şekillenmişlerdir. Parti, bir zamanlar Mustafa Kemal'in sağ kolu ve başbakanı olan Rauf Bey, yine eski başbakanlardan Refet Paşa, Ankara ile İstanbul'daki yabancı elçilikler arasında irtibat görevi yapmış olan Dr. Adnan Bey; Türkiye'nin en ünlü ordu kumandanlarından Kâzım Karabekir Paşa ile İttihat ve Terakki'nin en ileri simalarından Canbulat Bey etrafında toplanmıştır. Bu partinin kurulması, Meclis'te hemen bir bölünmeye yol açmış ve o kadar çok sayıda milletvekili Terakkiperver Fırka'ya geçmiştir ki, bunun sonunda Cumhuriyet Halk Partisi azınlığa düşmek tehlikesi ile karşılaşmıştır. Bu siyasal bunalımın sonucu olarak Terakkiperver Fırka'ya sempati besleyen önderlerden biri olan Fethi Bey, 1924'te Başbakan olarak iktidara gelmiştir. 1925 Şubatında Kürt isyanı çıkmış, Terakkiperverliler yukarıda söz konusu edilmiş gerici unsurlarla bağlantı halinde olmakla suçlandırılmışlardır. Muhalefet gözden düşürülmeye çalışılmış ve Fethi Bey, isyanı bastırmak için gerektiği kadar azimli davranmamış olmakla 'tenkit' edilmiştir. Bu durumda Fethi Beyin kabinesi düşmüş ve onun yerine olağanüstü askerî ve hukukî yetkiler alan ismet Paşa yeni kabineyi kurmuştur. Bu arada Fethi Bey de Paris'e büyükelçi olarak gönderilmiştir. Muhalefet basınıyla Terakkiperver Fırka da sesini çıkaramaz duruma getirilmiştir. Partinin pek çok üyesi bu bunalım anında anlaşmazlıkları bir ke

nara bırakıp iktidar partisinin etrafında birleşmişlerdir. Bunu izleyen yıl içinde yüzeyde bir siyasal birlik manzarası görülmüştür.

Mustafa Kemal, bu fırtınaların arasından da büyük cesaretle geçmesini bilmiştir. Osmanlı Saltanatı 1 Kasım 1922'de kaldırılmış bir yıl sonra da Cumhuriyet ilân edilmişti. Fakat yeni devletin Anayasası 20 Nisan 1924'e kadar hazırlanmamıştı. Bunun da kabulü ile, devrim temelinin son çivisi de çakılmıştır. Siyasal bakımdan Anayasa, 1919'dan beri oluşmakta bulunan büyük değişiklikleri kesinleştiren bir mühür teşkil etmiş, fırtınalı bir karışıklık ve geçiş dönemini kapamıştır.

1 Mart 1924'te Mustafa Kemal, Meclis'in beşinci yıl oturumunu, bütün ülkenin merakla beklediği önemli bir nutukla açmıştır. Bu nutuk, Cumhuriyetin ve Cumhurbaşkanı'nın izleyeceği politikanın ilk resmî açıklaması olmuştur. Mustafa Kemal nutkunda, ulusun büyük bir heyecanla kabul ettiği ve ülkeye yerleştirdiği cumhuriyetin her türlü saldırıya karşı azimle korunması gerektiğini söylemiştir. (Bundan, hükümetin alacağı tedbirlerin, ne kadar sıkı olursa olsun, haklı görüleceği anlamı çıkarılmıştır.) Nutukta öğretim ve eğitim birliğinin sağlanacağı bildirilmiştir. (Bundan da her türlü eğitimin Millî Eğitim Bakamın kontrolü altına verileceği, din eğitiminin son bulacağı anlamı çıkarılmıştır.) Ayrıca, hukuk sisteminin bütün dinî etkilerden kurtarılacağı, bütün mahkemelerin Adalet Bakanlığına bağlanacağı; ordunun politikadan uzak tutulacağı (bu, subaylar Meclise giremeyecekler demektir); Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşanın kabine dışında kalacağı açıklanmıştır.

Nihayet nutkun haber verdiği en önemli konu da din işlerinin devlet işlerinden ayrılacağı idi. Gazi'nin bu kararı ile Diyanet İşleri Vekili o zaman Mustafa Fevzi Efendi kabine dı

şmda kalacaktı. Eski şeyhülislâmın yerini almış olan vekilin kabine dışında bırakılması, halifelğin de politikadan uzak tutulması demekti ki bu şekilde bu makam anlamını kaybediyor ve dolayısıyla kaldırılması gerekiyordu. Mustafa Kemal tarafından ileri sürülen ve çoğu bütünüyle yeni olan bu teklifler, bir ay sonra kabul edilecek Anayasanın temelini teşkil ediyorlardı.

Anayasanın ilk maddesi, Türk Devleti'nin bir Cumhuriyet olduğunu ilân etmektedir. Bir devrim sonucunda ya da üstü kapalı bir otokrasi ya da kişi diktatörlüğünün gelişmesi sonucunda kralcı bir rejime dönülmesi tehlikesini önlemek için de, Anayasanın son maddeleri arasına bir madde konarak "Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğunu belirten birinci maddenin değiştirilmesi için hiçbir teklifte bulunulamaz" denmiştir. Bu şekilde, Cumhuriyeti kurmuş olan milliyetçiler, kendilerini devirme teşebbüslerine ve ilkelerine karşı çıkarılacak aksi yöndeki siyasal doktrinlere bir set çekmişlerdir. Aynı zamanda hükümet içindeki değişikliklerin, kurulan örgütün temellerinin sarsılmasına imkân vermesini önleyecek bir siyasal süreklilik ve dengeyi de sağlamışlardır. Amerika Birleşik Devletlerinde bağımsızlık beyannamesinin ilânından soma anayasanın kabul edilmesiyle nasıl her türlü geriye dönüş yolları kapatılmışsa, Türkiye'de de devlet, böyle kesin bir kalıp içine dökülüyordu.

Anayasa genellikle, dış politikada yumuşak, karışık bir örgütü olmayan, yaşamında yan ilkel ve küçük bir ulusun ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte sade bir belgedir. Başında bir kuklanın bulunduğu bir parlamentonun yardımı olan veya olmayan bir sultanın ve vezirlerinin mutlak yönetimine alılmış bir ulus için böyle bir anayasa gerekiyordu. Teşriî yetki, tek meclisli parlamento tarafından doğrudan doğruya kullanılmak

tadır. 23 Nisan 1920 tarihli "Teşkilâtı Esasiye Kanunu"nda kabul edilmiş olan bu esas aynen bırakılmıştır. Cromwell protektorasının ilk parlamentosunda olduğu gibi, Meclis'in bir askerî grup haline gelmesini önlemek için subayların üye olmalarına izin verilmemiştir. Çünkü Mustafa Kemal'in etrafındaki politikacılar kolayca böyle bir grup kuracak durumdaydılar. Bunun sonucunda, Milliyetçi Devrime katılmış pek çok subay, rütbelerini bırakmak, üniformalarını çıkarmak ve ordudan istifa etmek suretiyle Meclis'teki yerlerini koruyabilmişlerdir. Genelkurmay Başkanı artık bir kabine üyesi değildir. Böylece, her türlü askerî etkiden uzak, bütünüyle sivil bir yönetimin devamı sağlanmıştır. Avrupa tarihinde devletlerin bir askerî darbe ile yemden şekillendikten sonra ulusal orduyu kontrol eden askerî oligarşilerin eline düşmesi olaylarından ders alınmış ve böyle bir durumu önlemek için çok akılcıca hareket edilerek Anayasaya bu maddeler konmuştur.

Meclis, seçtiği cumhurbaşkanının atadığı bir başbakan ve onun bakanları aracılığı ile icra yetkisini yürütmektedir. Yine Meclis sürekli olarak hükümeti kontrol etmek ve uygun gördüğü zaman icra yetkilerini geri almak yetkisine sahiptir. Kabine üyeleri, gerek toplu halde gerek teker teker, hükümetin genel politikasından Meclis'e karşı sorumludurlar. Meclis'in seçtiği cumhurbaşkanı aynı zamanda Meclis oturumlarına başkanlık etmek yetkisine de sahiptir. Cumhurbaşkanı, Meclis'in görev süresi kadar bir süre için yani dört yıl için seçilmektedir. İkinci kere seçilme hakkı da vardır. Devlet başkanı olarak tören günleri de Meclis'e başkanlık etmekte, her yıl 1 Kasım günü Meclis'in açılışında bir açılış nutku söyleyerek, hükümetin geçmiş yıl içindeki çalışmaları hakkında bilgi vermekte ve gelecek yıl yapılması beklenen işler için tavsiyeler

de bulunmaktadır. Gerektiği zaman Bakanlar Kuruluna da başkanlık ederek bir bakıma başbakanlık görevini de zaman zaman üzerine almaktadır. Yalnız cumhurbaşkanı, Meclis tartışmalarına kanşamamakta ve oy kullanamamaktadır.

Milliyetçi Türkiye ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği arasındaki sıkı ilişkilere rağmen, her iki ülkedeki yeni düzenlerin birbirlerinden çok değişik olduklarını belirtmek gerekir. Sözgeşi, Türkiye Cumhuriyeti, İslâmın dış yapışma karşı giriştiği hücumlara karşılık, Anayasanın ikinci maddesine göre, İslâm dini üzerine kurulmuştur. Halbuki Bolşevik devleti, Kari Manc'ın dogmatik sistemine dayanmaktadır. Türkiye'de yerleşmiş bir Fransız olan Kont Ostrorog, Türkiye Cumhuriyeti üzerine yazdığı bir makalede, devlet yönetiminin lâik niteliğine rağmen Anayasanın nasıl İslâm ilkelerine dayandığını anlatmaktadır:

"Türkiye Cumhuriyeti politikacılarının yabancı etkenlerin baskısı altında devlet dinsizliği, Marksizm ve Komünizm sempati duydukları düşünölmüş ve söylenmiştir. Ankara'da yayımlanan belgeler bu görüşün yanlış olduğunu göstermektedirler. Kanun taşanlarından, Hukuk Komisyonu tartışmalardan öğrendiğimize göre Türkiye Cumhuriyeti politikacılarına, günümüzün dıntartışmaların izlemiş olanlar muhakkak ki 'modernistler' diyebilirler. Fakat her şeyden önce Müslüman kalmışlardır ve bunu açıkça ifade etmişlerdir."

Nitekim, komisyon tartışmalarından birinde, Müslüman olmayan bir üye, İslâm kanunlarına hiçbir şekilde atıf yapılmamasını, yalnız Batı Avrupa'da cari olan hukuk sistemine başvurulmasını ısrarla istemiş; fakat bu teklif, halkın çoğunluğunun Müslüman olduğu ve İslâm hukukuna değinmekle ye

ni kanunların daha kolaylıkla kabul edileceği öne sürülerek reddedilmiştir.

Bundan başka yine Kont Ostrorog'un belirttiği gibi, yeni Anayasa ruh bakımından İslâm ilkelerini oldukça geniş çapta benimsemiştir:

"İslâm görüşüne göre; kişi özgürlüğü ve mülkiyet hakkı yalnız insan psikolojisinin ve ekonomik sağduyunun gereğini temsil etmemektedir. İslâm dininde, bu haklar insanlara, yer yüzündeki görevlerini yerine getirebilmeleri için Tanrı tarafından verilmişlerdir. Bunun sonucu olarak, bir Müslüman ülkede bu haklar İslâm dini ihlâl edilmeden ya da ortadan yok edilmeden insanların elinden alınamazlar."

Nitekim, Anayasa, 71 ve 72. maddelerinde bu İslâm mantığına çok uymaktadır. Bu maddelerde, din özgürlüğünün kişinin düşünce, konuşma, yayın, gezi, çalışma, toplanma, mal sahibi olma, malmı kullanma haklarının Türk vatandaşının ulusal haklarından olduğu; can, mal, mesken dokunulmazlığı bulunduğu, değeri verilmeden hiç kimsenin malının kamulaştırılmayacağı belirtilmektedir.

Böylece görüldüğü gibi, Anayasa, İslâm hukukuna ve geleneklerine uygundur ve özel mülkiyet haklarını tammayan her türlü Marksizm ve Komünizmi reddetmektedir. Gerçekten, Anayasa, Bolşevik fikirler karşısında ulusun genel tutumunu yansıtmaktadı. Anayasa için ilham alınmış yabancı siyasal fikirler Bolşevik değil, Batılıdır. Sözgelisi, İngiltere'de tarihsel bir oluş olan parlamento egemenliği; Türkiye'de bir anayasal teori haline getirilmiştir. Bununla beraber şurasını da kaydetmek gerekir; şimdiye kadar, Ankara Parlamentosu anayasal hakları balonundan Westminster Parlamentosundan daha az pratik yetkiye sahip olmuştur.

Yeni Cumhuriyetin üzerine kurulduğu temelleri ve Cumhuriyetin işleyişini sade ve açık bir dille belirtmiş olan Anayasaya ek olarak bir sürü yeni kanun da kabul edilmiş ve hazırlanmıştır. Bunların yanı sıra idarî reformlar da tasarlanmıştır. Şer'î mahkemelerin kaldırılması ile büyük bir adım atılmıştır. Yarım yüz yıl önce Fransa'dan alınmış olmasına rağmen artık günün ihtiyaçlarına cevap vermeyen Mecelle de kaldırılmaktadır.

Bütün bunlar, Türk zihinlerinin Batılılaşmaya doğru ne kadar büyük bir yol almış olduklarını göstermektedir. 1926 yılı başlarında Adalet Bakanı Mahmut Esat Bey, İtalyan Ceza Kanunu'ndan alınan 700 maddelik yeni bir ceza kanununu Parlamento'ya getirmiştir. 1800 maddelik yeni Medenî Kanun İsviçre'den; 700 maddelik yeni Ticaret Kanunu da Almanya'dan alınmıştır. Cumhurbaşkanı, Ankara'da yeni bir Hukuk Fakültesi açmıştır. Kendisinin de belirttiği gibi, bu okul yalnız yüksek dereceli devlet memurlarını ve hukuk danışmanlarını eğitmekle kalmayacak aynı zamanda daha önemli olarak yeni Türkiye'nin ihtiyaçları ile devrim fikirleri arasında bir ahenk kuracaktır. Yeni devrim kanunlarının ışığı altında yargıçların ve avukatların yetiştirilmesi çok akılcıca alınmış bir tedbirdir. Bu tedbirler, Mustafa Kemal Paşa'nın, devrimci reformlarının bunları yayacak ve öğretecek bir eğitim sistemi kurmadan uzun ömürlü olmayacaklarını çok iyi anlamış bulunduğunu göstermektedirler. Eğitim ve reform elele yürümelidir. Okullar, teknoloji, tarım, hukuk, giyim, din gibi bütün alanlarda, yeni devrim ilkelerini öğretecek biçimde örgütlendirilmelidirler.

Türkiye'deki bugünün hukuk düzeninde 600 mahkeme bulunmaktadır. Bunların 160'ı köylerde, öbürleri şehir ve kasabalardadır. Bu mahkemeler hukuk, ticaret ve ceza davalan

na bakmaktadırlar. Bunların üstünde otuz iki üyeli Yargıtay bulunmaktadır. Yargıtay da, davaların çeşitlerine göre şubelere bölünmüştür. Bunlar, mahkemelerin verdikleri kararları onaylar, reddeder ya da düzeltirler. Önceleri Eskişehir'de bulunan Yargıtay, somadan Ankara'daki yeni binasına taşınmıştır.

Eski istinaf mahkemeleri, işleri hızlı ve daha yeterli bir şekilde yürütmek amacı ile kaldırılmışlardır. Ülke altı genel müfettişliğe bölünmüştür. Beşer yardımcılar olan bu genel müfettişler halk ile Adalet Bakanlığı, halk ile hukuk reformları arasında bağlantıyı sağlamaktadırlar. Bu hukukî reformların kısa zamanda harikalar yaratabileceği en iyimser hayranlar tarafından bile beklenmemektedir. Çünkü geçmişin yolsuzlukları çok büyüktür. Fakat, yeni kanunlar getirilmiştir ve bunları uygulayacak hukukçuların yetiştirilmesine başlanmıştır. Böylece yeni bir sistemin çekirdeği atılmıştır ve bunun filizlenmeyeceği yolunda bir endişeye kapılmak için de sebep yoktur.

Edited by Foxit Reader
Copyright(C) by Foxit Software Company,2005-2007
For Evaluation Only.

<http://genclikcephesi.blogspot.com>

<http://genclikcephesi.blogspot.com>

Ünlü İngiliz tarihçi Arnold J. Toynbec, Türk Devrimi'nin geleceği konusundaki düşüncelerini Türkiye III Bir Devletin Yeniden Doğuşu adlı bilimsel çalışmasında şöyle dile getirmiştir:

"Büyük olaylar, büyük adamlar ortaya çıkarır. Fakat barış içinde geçen sosyal hayatın ağır akışı içinde bir ulusun iç çekişmelere ve rekabetlere düştüğü ve bu yüzden ilerlemenin durduğu çok görülmüştür. İleride Türkiye'yi bekleyen en büyük tehlike de budur. Bugünkü önderler; eserlerini kendileri kadar heyecanla ve etkiyle yeni önderler yetiştirmedikleri takdirde, reformlar, hareketsizlik yüzünden reformcularla beraber ölmek tehlikesinde bulunmaktadır. Modern Türkiye'de harekette olan tarihsel güçler bu soruya bir 'istisna' tanımayacaklardır. Bu sorunun cevabını da yalnız zaman verecektir. Aynı zamanda Türkiye'de bilinçli ve hesaplı bir gerici tehlikesi kalmamıştır. Ulus azimle Batı'nın ilerleme yoluna koyulmuştur. Bu yoldan geri dönmesi için pek az ihtimal vardır."

Ünlü İngiliz tarihçi, bu değerlendirmesini 1926 yılında yapmıştır. Bugün için Türkiye'de tarihçinin bu sözlerine katılmak ve onu haklı bulmak biraz olanaksızdır.

Türkiye III (Bir Devletin Yeniden Doğuşu)

Arnold J. Toynbee

Cumhuriyet

Cumhuriyet'in okurlarına armağandır.
Parayla satılmaz.

Türkiye III

(Bir Devletin Yeniden Doğuşu)

Arnold J. Toynbee

Cumhuriyet

Cumhuriyet'in okurlarına armağandır.
Parayla satılmaz.

Ünlü İngiliz tarihçi Arnold J. Tonybee, Türk Devrimi'nin geleceği konusundaki düşüncelerini Türkiye III Bir Devletin Yeniden Doğuşu adlı bilimsel çalışmasında şöyle dile getirmiştir:

"Büyük olaylar, büyük adamlar ortaya çıkarır. Fakat barış içinde geçen sosyal hayatın ağır akışı içinde bir ulusun iç çekişmelere ve rekabetlere düştüğü ve bu yüzden ilerlemenin durduğu çok görülmüştür. İleride Türkiye'yi bekleyen en büyük tehlike de budur. Bugünkü önderler; eserlerim kendileri kadar heyecanla ve etkiyle yeni önderler yetiştirmedikleri takdirde, reformlar, hareketsizlik yüzünden reformcularla beraber ölmek tehlikesinde bulunmaktadır. Modern Türkiye'de harekette olan tarihsel güçler bu soruya bir 'istisna' tanımayacaklardır. Bu sorunun cevabını da yalnız zaman verecektir. Aynı zamanda Türkiye'de bilinçli ve hesaplı bir gericilik tehlikesi kalmamıştır. Ulus azimle Batı'nın ilerleme yoluna koyulmuştur. Bu yoldan geri dönmesi için pek az ihtimal vardır."

Ünlü İngiliz tarihçi, bu değerlendirmesini 1926 yılında yapmıştır. Bugün için Türkiye'de tarihinin bu sözlerine katılmak ve onu haklı bulmak biraz olanaksızdır.

T Ü R K İ Y E

Bir Devletin Yeniden Doğuşu

III

Nurer UĞURLU başkanlığında bir kurul tarafından
hazırlanmıştır.

Dizgi Yayımlayan:
Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Ocak 2000

A R N O L D J . T O Y N B E E

T Ü R K İ Y E

Bir Devletin Yeniden Doğuşu

I I I

Çeviren: Kasım Yargıcı

Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜFUS, TARIM, DEMİRYOLLARI

Büyük savaştan beri yaptığımız Türkiye incelemesi bizi yenilgi, yeniden canlanma, devrim ve siyasal örgütlenmeden ibaret olan geçiş döneminde dolaştırdı. Bu arada bu şiddetli değişim dönemi içindeki başlıca olayları da görmüş olduk. Artık bütünüyle cumhuriyetçi bir devlet ile karşı karşıya bulunuyoruz.

Bir Anayasa ile örgütlenmiş, halkın desteğini kazanmış ve yeterli bir önderin yönetiminde bir devlet görüyoruz. Yeni Türkiye, daha önce şüphecilerin ileri sürdükleri gibi bir "dekor" değil, gerçek bir oluşturdur. Ülkenin barış içinde kalkınma dönemine girdiği bu sıralarda artık dikkatlerimizi askerî ve siyasal bunalımlardan alıp Türkiye'nin ekonomik gelişmesine çevirmeliyiz.

Politika, amaca ulaşmak için kullanılan bir araçtır. Amaç da ulusun, hükümet tarafından sağlanmış bir güvenlik içinde barış ve refaha ulaşmasıdır.

Profesör E.F. Nickoley'ın Türkiye için söylediği gibi "Yalnız hükümet şeklinin değişmesi ülkenin ekonomisinde bir devrim yaratmaya yeterli değildir. Fakat kişilerin teşebbüsle

rine yol açacak şartları yaratabilir ve yaratmalıdır. Her şeyden önce güvenlik ve huzur şartlarının getirilmesi gerekir. Bunun ilk gereği de istikrarlı bir hükümdür. Böyle bir hükümetin yönetiminde toprak sahipleri, çiftçiler, sermaye sahipleri baskı ve adaletsizliğe karşı korunmalıdır. Böyle bir hükümet halka güven aşlamak, güvensizlik ve kötümserlik yerine inanç uyandıracak bir yola götürmelidir."

Bir yönetimin geçireceği son sınav ülkenin bu yönetimin-den doğan ekonomik durumudur. Bunu gözönünde tutarak yeni rejimin, yeni Cumhuriyetin ekonomik alanda Türkiye'ye ne getirdiğini görelim:

Önce şunu belirtelim; ülkenin bugünkü ekonomik durumu karşısında büyük ve çok yaygın bir kötümserlik bulunmaktadır. Gerek Tüîk, gerek yabancı iş aadamian ümitsizlik için dedirler. Bu durum karşısında Türkler ya aldırmamakta ya da büyük bir endişeye düşmektedirler. Fakat şunu da işaret etmeliyiz; günün şartlarına bakarak ya da daha iyi durumda bulunan ülkelerdeki şartlarla bir kıyaslama yaparak durum hakkında tam ve dürüst bir görüşe ulaşmak mümkün değildir. Böyle bir görüşe ancak bugünkü ekonomik durum ile dünün şartlarını kıyaslayarak varabiliriz. Ayrıca bugünün güçlüklerini ve yakın geçmişte karşılaşmış olan engelleri de gözönünde tutmak gerekir. Türkiye, büyük felâketler ye *fırtınalar geçirmiştir* ve ancak normal duruma dönmeye ve evine bir çeki düzen vermeye başlamıştır ve bu işler de ulusal yaşamın anormal şartlan içinde yapılmaktadır (1).

Türk ulusunun Ulusal Devrimi yapması ve Cumhuriyeti

(1) Kitabın yayınlanma tarihinin 1926 olduğu yeniden hatırlanmalıdır

kurmasının Osmanlı tarihinin hiçbir devrinde görülmemiş olan bir ekonomik çöküntü içinde gerçekleşmesi bir talihsizliktir. Gerçi Cumhuriyet iş başına gelir gelmez, Dolmabahçe ve Yıldız sarayları gibi saltanatın zenginlik ve lüks sembolü olan sarayların masraflarından kurtulmuştur; fakat maliye kendini daha büyük baskılar altında bulmuştur.

Maliye yalnız devlet borçlarının yükü altında değildi, aynı zamanda devlet gelirleri Düyunu Umumiye idaresinin de yönetimi altındaydı. Ülke on yıl aralıksız süren savaşlardan bitap ve yıkıntı halinde çıkmıştı. Ülkenin emek gücü gerek nitelik, gerek nicelik bakımından eksilmişti. On yıl süren savaşlar bedenî yeterliği olan erkeklerin sayışım azaltmış, savaşlardan sağ dönenler de enerjilerini ve sağlıklarını yitirmişlerdi. Savaşlar tarlaları fakirleştirmiş, yük hayvanlarının özellikle iç Anadolu'nun cins atları askerî gayeler için kullanılmış olduklarından pek azını geride bırakmıştı.

Tanım, hâlâ ilkel bir durumdaydı. Ne yeterli insan, ne yeterli hayvan, ne yeterli araç bulunduğundan ülke tarımı acınacak bir seviyeye düşmüştü. Ordudan terhis edilenlerin parası, giyeceği, yiyeceği yoktu. Bir kısmı dağlarda başıboş dolaşmış, bir kısmı çobanlık, bir kısmı eşkıyalık, bir kısmı da çetecilik yapmaya koyulmuştu. Türkiye'nin başka kaynakları da gelişmemişti. Ticaret, Türk olmayanların elindeydi. Bunların çoğu da ülkeden çıkarılmış; Türkiye'nin kalkınması için çok ihtiyaç duyulan bilgi, sermaye ve tecrübe de bunlarla beraber gitmişti.

Yeni hükümet ilk yıllarda hata üstüne hatayla ülkeyi ekonomik uçurumun içine her zamankinden daha çok düşürmüştü. Gelirler sistemi o kadar kötü uygulanıyordu ki; ticaret ve

nakliyecilik adeta cezalandırılıyor ve cesaretleri kınılıyordu. İstanbul, tam bir ekonomik çöküntü içine düşmeye bırakılmıştı. Yabancı yardımı, yabancı bilgisi, yabancı uzmanlar, hattâ yabancı ülkelerde yetişmiş Türklerle işbirliği yapmama; yabancı malların, yabancı sermayesini, yabancı kredilerini reddetme politikası; Cumhuriyetçi önderlerin ülkenin kontrolünü ele aldıkları zaman göstermiş oldukları kısa görüşlülükten başka birşey değildi. Fakat şurasını da unutmamak gerekir; bu önderlerin çoğu hükümet sorumluluklarına alışmamış, devlet yönetme mesleğinde eğitim görmemiş askerlerdi. Ekonomik ve siyasal bilimlerdeki eğitimleri, denemeler ve hatalar işlemek yolu ile olmuştur. Ayrıca giriştikleri işlerde karşılarına büyük engeller de çıkmıştır. Savaş alanlarında ün kazanmış bu generaller ve kurmay subaylardan sivil devlet adamları ve ülkenin ekonomik refahını sağlamaları bekleniyordu. Bu, onlar için ancak Herkül'e yaraşır büyük bir işti. Bu askerlerin fırtınalardan çıktıktan sonra devlet gemisini esas rotasına sokmayı başanp başaramadıklarını, devlet yönetiminde de, savaş alanlarında olduğu gibi, başanya ulaşp ulaşamadıklarını anlayabilmek için karşılarına çıkan başlıca ekonomik problemleri çözüp çözemediklerine bakmak gerekir. Önce, en önemli sorun olan nüfus durumuna bir göz atalım.

Hatırlanacağı üzere, Lozan'daki barış görüşmeleri sırasında Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'te iki ülkedeki ulusal ve dinî azınlıkların mübadelesi için bir konvansiyon imzalanmıştı. Böyle bir anlaşmanın amacı, her iki ülkeye daha yeknesak bir ulusal topluluk kazandırmak ve aynı zamanda içlerinde kalan dikenleri temizlemektir. Dr. Nansen tarafından bu mübadele en iyi çözüm yolu olarak tavsiye edildikten sonra,

konferansa katılan ülkeler de bu fikri uygun bulmuşlar ve böyle bir anlaşmanın imzalanmasını onaylamışlardır.

İşin dışında olanlar bunu gereksiz ve çok sert bir tedbir olarak görmüşlerdir. Fakat çok daha önceleri Venizelos tarafından ortaya atılmış olan bu tedbiri (Venizelos böyle bir mübadele fikrini 1914 yılında öne sürmüştü). Türkler kabul etmekle birdenbire olağanüstü bir sorun ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu sorun; hoşnutsuzluklar ve sürtüşmelerle doluydu: İnsanların bir ülkeden öbürüne aktarılması, malların karşılıklı tazmini için bir Karma Komisyon kurulmuştur. Türkiye'deki Rum azınlığının büyük bir kısmı zaten 30 Ocak 1923'ten önce ya ülkeyi terketmiş ya da zorla çıkarılmıştı. Buna karşılık, Yunanistan'daki Türklerin Türkiye'ye göçü henüz başlıyordu.

Türkiye bu işe derhal dört elle sarılmıştır. Zaman zaman kötümserlerin endişelerinin yersiz olmadığı görülmüştür. Yerinden olan herkes ıstırap çekmiş, işlerin kötü yönetildiği olmuştur. Türkiye ve Yunanistan'da bulunan Batılı gözlemciler anlaşmayı izleyen iki yıl içinde insanların evlerinden koparılıp yabancı bir çevreye hattâ dillerini bilmedikleri bir ülkeye zorla götürülmelerinden doğan trajediyi büyük bir üzüntü içinde izlemişlerdir (1).

Göçmenlerin çoğu aç ve çıplaktı. Yanlarında taşıyabildikleri kadar eşya getirmişlerdir. Bazıları göçün güçlüklerine dayanamayıp ölmüştür. Bir kısma kamplara, bir kısmı bo

(1) İç Anadolu'da yaşayan ve kendilerini Rum zanneden pek çok Ortodoks Hristiyan, Türkçeden başka dil bilmemektedir. Bunun gibi Girit ve Makedonya'dan Türkiye'ye göç eden Müslümanların çoğu da Rumcadan başka bir dil ko nuşmamaktaydı.

salan evlere yerleştirilmişlerdir/Hükümetin dikkatsizce giriştiği bir nüfus dağıtımı yüzünden dağ köylüleri ovalara, ova köylüleri dağlara yerleştirilmiştir. Türkiye'den kaçan ya da çıkarılan Rumların geride bıraktıkları evler, Yunanistan'dan gelen göçmenlerin hakkı olduğu halde hakkı olmayan ellere, yerli Türklere geçmiş, bunlar da bu evleri göçmenlere kiralamışlar ya da kendileri geçerek eski evlerini göçmenlere bırakmışlardır. Bu büyük mübadele sırasında bir sürü kaçınılmaz yolsuzluk olmuştur.

Fakat bir bütün olarak bu mübadele işi, Amerikan Yakın-doğu Yardım Misyonu, Karma Komisyon ve diğer ilgili kuruluşların çalışmaları sayesinde basan ile sona erdirilebilmiştir, denilebilir. Göçmenler için geçici oturma kamplan kurulmuş, aş ocakları ve yetimhaneler açılmıştır. Rumlar mümkün olan hızla Türkiye'den çıkarılmış, Yunanistan'dan gelen göçmenler de mümkün olan hızla yerleştirilmişler, kendilerini kurtarır duruma getirilmişlerdir. Bu işlere ayrılan para yeterli değildi. Bir kısmı ile memurların maaşları karşılanmıştır. Geri kalanı 400.000 göçmenin yerleştirilmesine yetmemiştir. Yunanistan da aynı sorun ile karşı karşıya kalmıştır. Fakat bütün bu güçlükler ve hatalara rağmen iş, oldukça başarılı bir şekilde bitirilmiştir. Üstelik Türkiye, Milletler Cemiyeti'nin üyesi olmadığından Yunanistan gibi bu örgütün malî ve idarî yardımına da başvuramamıştır.

Bu mübadelenin sonuçları ilgi çekicidir. Her şeyden önce Türkiye, siyasal bir yükten; artık ülke içinde dinî ve siyasal imtiyazlar ve millet sisteminin sağladığı diğer çıkartan isteyen rahatsız edici bir Türk olmayan azınlıklar sorunundan kurtulmuştur. Türkiye artık ırk bakımından bir bütün ve an

cak başka Avrupa ve Asya ülkelerinde görüldüğü oranda yabancı azınlıkları bulunan bir ulusal devlet haline gelmiştir. Türkiye için artık içerden engellenmeyecek bir ulusal kalkınma yolu açılmıştır.

Ekonomik bakımdan, Türkiye'nin en kıymetli ticaret unsurlarını kaybetmekle büyük zararlara uğrayacağı kehanetinde bulunulmuştur. Batılıların elinde bulunmayan bütün işler Rum ve Ermenilerin tekelindeydi. Bunların Türkiye'den gitmeleriyle ülkenin büyük bir ekonomik darbe yiyeceği söylenmiştir. Bu inanış hâlâ yabancı gözlemciler ve iş adamları arasında yaygındır. Ticaret konularında pek az tecrübeleri olan Türklerin Rum ve Ermenilerden boşalan yerleri doldurup dolduramayacakları konusunda bir tahmin yapmak için zaman daha çok erkendir.

Buna karşılık, Yunanistan'dan gelen göçmenler bir bakıma ticaret ve iş konularında oldukça tecrübe sahibidirler ve teşebbüs enerjileri vardır. Elbette, bunlar yeni ülkelere yerleştikten sonra kısa zamanda bu yeterliliklerini hissettirecekler, Rumlar ve Ermenilerden boş kalan yerleri dolduracaklardır. Çoğu Türkçe bilmemekle beraber, ulus olarak aynı duyguları ve aynı dinî inançları taşımaktadırlar ve bu yüzden ülkenin kalkınması ve zenginleşmesinde kıymetli bir işbirliği sağlayacaklardır.

1912 1913, 1914 1918 ve 1919 1922 savaşlarından ve birçok eski Osmanlı vilayetinin Türkiye'den kopmasından sonra ülkenin nüfus sorununu incelerken Cumhuriyetin karşılaştığı birçok sorundan biri daha gözümüze çarpmaktadır. Bugün İngiliz dominyonlarının ya da yarım yüzyıl önce Amerika Birleşik Devletleri'nin karşılaştıkları bir durum ile yüz

yüze geliyoruz. Türkiye; uygun iklimi, kullanılmamış su gücü, verimli ovalar ve vadileri, işlenmemiş orman ve madenleriyle, zengin bir ülkedir ve bu zenginliklerinin büyüklüğüne oranı göz önüne alınırsa Kanada'mnkinden çok daha geniş ekonomik imkânlar vaat ettiği görülmektedir. Fakat Anadolu'nun problemi, Kanada'nın, Avustralya'nın ve Yeni Zelanda'nın olduğu gibi bir nüfus problemidir.

Musul vilayetini içine almayan bugünkü Türkiye'de 9.000.000 insan bannmaktadır. Bu nüfus 210.000 mil karelik bir alanda yaşamaktadır. Bu durumda mil kare başına 43 kişi ya da daha az düşmektedir. Bu sayı İngiltere'de 701, İskoçya'da 160'tır. Bundan da Türkiye'nin ne kadar büyük bir sorun karşısında bulunduğu anlaşılmaktadır. Nüfus yetersizliği kalkınma için bir handikap olmaktadır. Oysa, Türkiye'nin benzemek istediği Avrupa ülkelerinde mil kare başına düşen insan sayısı şöyledir:

Almanya 348, Çekoslovakya 244, Fransa 187 ve hatta Yunanistan 167(1).

Fakat şunu da unutmamak gerekir; Türkiye kalabalık şehir nüfuslarını kaldırabilecek bir sanayi ülkesi değildir, özellikle bir tarım ülkesidir. Bu bakımdan Türkiye'ye Birleşik Amerika'dan daha kalabalık bir ülke diyebiliriz. Amerika'da

(1) Türkiye'nin nüfusu ile ilgili kesin istatistikler bulunmadığından verilen sayılar tahminidir. İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın 1924'te yaptığı tahmine göre; Türkiye'nin nüfusu 9.000.000'dur. Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın tahmini bu sayıyı 7.000.000 olarak vermektedir. Yarbay J. H. Cornwall'un tahminine göre de, 8.000.000'dur. Türklerin verdikleri sayılar, 1923'te 12.000.000, 1925'te de 13.000.000'dur. Bunlar güvenilir sayılar değildir; çünkü Türkiye sınırları dışında kalmış Musul gibi bazı bölgelerin nüfusu da buna katılmıştır ve Türkiye'den ayrılmış olan azınlıklar düşülmemiştir. Ayrıca doğum oranının gittikçe düştüğü, yokluk ve sağlık koşullarının kötülüğü yüzünden ölüm oranının da arttığı söylenmektedir.

mil kareye düşen nüfus sayısı 31 'dir. Mısır, Rusya, Kanada, Avustralya, Brezilya ve başka tarım ülkelerine göre de, Türkiye, kalabalıktır. Bununla beraber, Türkiye'nin zengin tarım ülkelerinden daha iyi bir durumda bulunduğu sonucunu çıkarmak için bir sebep yoktur. Fakat kısa zamanda fakirlikten ve eğitimsizlikten kurtulmak için geleceğe güvenle bakabilir.

Nüfusun sıkışık olmadığı, üretimin gelişmediği, kişi teşebbüsünün kısır kaldığı, halkın Batı yasanıma ve bilimsel ilerlemesine yabancı bulunduğu bir ülkede tarım; ilkel yaşamı olan toprağa bağlı kütlelerin tabii kaynağı olmaktadır. Üstelik uygun bir iklim, verimli ovalar ve vadiler, zengin bir toprak, tarımı Türkülüsünün başlıca endüstrisi yapmaktadır. Anadolu'nun birkaç bin yıllık tarihinde tarım şartlarında pek az değişiklik olmuştur. Çünkü köylü halk, Avrupa ve Amerika'dan esen Batılılaşma rüzgârlarını en son hisseden insanlardır. Ne Haçlılar fırtınası, ne bunları izleyen Batı ticareti, ne İtalyan Rönesansmdan esen imbat; ne de son yüzyıl içindeki misyoner faaliyetleri toprağın bu sade ve bilgisiz çocuklarını etkileyebilmiştir. Onlar gerçek muhafazakârdırlar. Dinlerine ve atalarının geleneklerine hayatlarının her alanında bağlıdır. Tarım faaliyetlerini de atalarının bin yıl önce yaptığı gibi sürdürmektedirler. Savaş ve savaş söylentileri onları yalnız askere alındıkları, uzak yerlerdeki seferlerde öldükleri ya da pazarları daraldığı zaman etkilemiştir. Ülkelerinin üzerinden devrimler gelip geçmiş, sultanlar, halifeler geleneksel kurumlar tarihin akımı önünde devrilmiş, bir zamanlar tebaası oldukları imparatorluk parçalanmış ve tasfiye edilmiş; milliyeti yabancı komşuları ortadan kaybolmuş, Batılılaşma, denizin kaban dalgaları gibi ülkeyi kaplamıştır. Fakat onlar hâlâ ağır hayatlarını her zamanki gibi sürdürmektedirler.

Kullandıkları tarım metodları tarihin şafağındakilerden değişik değildir. Bir mandanın ya da öküzün çektiği karasaban hâlâ en gözde tarım aracıdır. Derin sürme, gübreleme ve değişik ekim, bilmedikleri şeylerdir. Modern ekme ve biçme makineleri görülmeye değer garip şeylerdir. Bunların yaptığı işleri eller görmektedir. Her köy meydanında başaklar, altlarına çakmak taşları çakılmış ve öküzler tarafından çekilen dövenlerle harman edilmektedir. Sap, samandan harmanı rüzgâra karşı savurmak suretiyle ayrılmaktadır. Değirmen olmayan yerlerde taneler, taşlar arasında ezilerek un yapılmaktadır. Batı Anadolu'da değirmenler savaşta yanmış, harabeye dönmüştür. Yolculuk eden bir kişi bu harabelerin değirmen olduğunu şuraya buraya yuvarlanmış eski değirmen taşlarından anlamaktadır. 1911 yılından beri savaş, ülkeyi durmadan ziyaret ettiği için şimdi köylünün iş gördürebileceği en güçlü hayvan ancak üç yaşındaki bir öküzdür. Bu genç hayvanlar derin süren sabanları çekemezler. Onlarla toprağı alt üst etmek imkânsızdır. Boyunduruğı alışıktı olmadıkları için kullanmak da zahmetlidir. Anadolu'da toprak sürmede atları kullanmak alışkanlığı olmadığı, gerçekte mevcut atların büyük bir kısmı da savaşlarda telef edileceğinden çok defa genç ve zayıf öküzlerle köyün kadınları yardım etmektedirler.

Türkiye'deki tarım problemi, son zamanlarda Hindistan'da uzmanların dikkatini çeken duruma benzemektedir ve aynı düzeltme metodlarını gerektirmektedir. Bunu en çok Türk önderleri öngörmektedirler. Onun için Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti giriştiği reformlarda tarımın gereklerine öncelik vermiştir.

Bu atılımda Batı'nın etkisi açıkça görülmektedir. Batı'da

www.cizgiliforum.com
engine1

bu alanda elde edilmiş ilerlemeler ülkede uygulanmaktadır. Hükümet büyük bir uzak görürlülükle ülkenin sekiz yerinde tarım okulları açmıştır. Bu okullarda hem çiftçilere Batı'nın bilimsel metodları öğretilecek, hem de ülkenin tarım sorunları incelenip bunların çözümlenmesi için araştırmalar yapılacaktır.

Cumhurbaşkanı, vatandaşlarına örnek teşkil etmek için kendisi de bir centilmen çiftçi olmuştur. Ankara yakınındaki çiftliği yalnız Türkiye'nin çiftçileri için değil, kurulacak başka çiftlikler için de bir örnek olacaktır. İyi bir arazi üzerinde, bir su kaynağının ve demiryolunun yanında kurulmuş olan çiftlikte güzel binalar, on sekiz traktör, altı İngiliz yapısı harman makinesi, iki otomobil, dört kamyonet ve daha başka makineler bulunmaktadır. Burada karma tarım yapılmaktadır. Küçük bir fabrika yemiş ağaçlarının ürürürünü, sebze yi konserve haline getirmektedir. Tahıl ekilmekte, süt ürünleri elde edilmekte, damızlık ve kasaplık hayvan yetiştirilmektedir. Çiftlikte yetmiş inek, birkaç İsviçre boğası, beş bin koyun, tiftik keçileri, tavuk ve an vardır. Bunun kadar geniş çapta olmamakla beraber ülkenin başka yerlerinde de okul çiftlikler açılmıştır. Yabancı ülkelerde yetişmiş uzmanların yönettiği bu çiftliklerde hem yeni uzmanlar eğitilmekte, hem de bölgenin çiftçilerine bilgi verilmektedir.

Hükümetin gösterdiği bu ilgiden dolayı Türkiye'nin birçok yerinde şartlar düzelmektedir. Özellikle, ülkenin Batı etkilerine en açık olan bölgesi batı Anadolu'da iki, üç yıl içinde tanım şartları hızla düzelmiş, bunlar gittikçe yaygın bir şekilde kullanılır olmuş, yeni değirmenler ve un fabrikaları yapılmıştır. Tabiat da savaştan yıkık çıkmış bu ülkenin yüzüne gülmüş; hava şartları üretimin artmasına, refahın geri gelmesine yardım edecek şekilde uygun geçmiştir.

Tanımda en büyük dönem değışikliğı modern tarım makinelerinin kullanılması ve modern tarım metotlarının uygulanmasıdır. Büyük Savaş'tan az önce modern tarım araçları ilk defa Adana ve İzmir vilayetlerinde görölmüştür. Adana bölgesinde daha çok Alman yapısı buharlı otomobiller, harman makineleri, demir pulluklar görölmüştü. İzmir bölgesine ise daha çok Amerikan araçları ithal edilmişti.

Savaştan beri, buharlı Alman traktörlerinin yerini motorlu hafif İtalyan, Fransız ve Amerikan traktörleri almaktadır. Türkiye toprağı, pek çok yerde ağır olduğundan güçlü traktörlerin kullanılması gerekmektedir. Mevcut traktörler hem pulluk çekme, hem de biçer döverleri ve harman makinelerini çalıştırmakta kullanılmaktadır. Bunun için çoğı kasnak tertibatlıdır.

1924 yazında yüzden fazla Fordson traktörü yalnız pamuk ambarı Adana'da satılmıştır. Bir yıl önce bu bölgede satılan traktörlerin sayısı sadece yirmi beş, 1922'de ise üçtü. Savaştan önce hiç satılmazken, 1924 yılında otuz kadar büyük Alman motorlu pulluğı alıcı bulmuştur. Bu araçların çoğunda farlar bulunduğu için tarlalarda geceli gündüzlü çalışıldığı görölmektedir. Şimdiye kadar Türk köylüsünün bilmediğı diskarov da ülkeye girmeye başlamıştır. Yakın zamanlara kadar bu, önemli bir araç sayılmazdı. Çok defa bu iş, bir öküzün çektiğı ve üzerine ağırlık olsun diye kadınların ya da çocukların oturdukları bir kütüğü sürüklemekle yapılırdı. Şimdi ise birçok yerde atların çektiğı tırmıklar ya da traktörlerin çektiğı diskarovlar kullanılmaktadır.

Tarım bakımından Adana ve İzmir'den sonra Türkiye'nin en zengin bölgesi olan Bursa'da makineli tarım gittikçe yay

gmlaşmaktadır. Tahta sabanların yerini çelik pulluklar almakta, motorlu traktörlere birçok yerde rastlanmaktadır.

Savaşın sonunda koşum hayvanlarının ve insan gücünün azlığı yüzünden gerçekten makineli tarıma büyük bir ihtiyaç vardı. Bu boşluk oldukça giderilmiştir ve tam olarak giderilmesine devam edilmektedir. 1925 yılında Türkiye'de altı yüz Fordson traktörü vardı. Öteki markalardan da her halde yüz ya da yüz elli tane bulunuyordu. Traktör sayısının artması, başka makineli tarım araçlarını da gerektirmiştir. Traktörle, sabanla elde ettiğinden kat kat üstün ürün alan çiftçi, bu ürünü kaldırmak için biçer döverlere, harman makinelerine, hattâ ürününü en yakın liman ya da istasyona taşımak için daha büyük, daha güçlü, daha modern taşıt araçlarına ihtiyaç duymuştur.

Kıyı bölgelerinde makineli tarım hızla gelişmekle beraber, ülkenin iç kısımlarında hâlâ ilkel metotlarla yapılmaktadır. Ülkede bine yakın traktör bulunmasına rağmen, İstanbul'dan Adana'ya giderken yol boyunca bir tek traktör bile görmek mümkün değildir. Henüz yapılacakların yanında çok az şey yapılmıştır.

Türkiye'de tarımın bazı kolları çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu kollarda büyük ilerlemeler elde edilmiştir. İzmir incirleri dünyanın en iyi incirleri olarak tanınmaktadır. 1925 yılında İngiliz basınında kopanlan bir kıyamet, İzmir'deki incir paketleme atölyelerinde özellikle sağlık şartlarını düzeltmek için tedbirler alınmasına yol açmıştır. 1925 yılında Samsun'da tütün ekimi büyük ilerlemeler göstermiş ve altı yabancı tütün alıcısı firma orada şubeler açmışlardır.

Türkiye'nin bütün tarım bölgelerinde ekim faaliyetleri hızla artmıştır. 1924'te tütün ürünü bir önceki yıla kıyasla bir

misli olmuştur. Pamuk ekimi de Adana bölgesinde hayret verecek şekilde artmıştır. 1923 yılında ekime uygun alan 80.000 dönüm iken 1924'te 1.500.000 dönüm sürülmüş tarlaya çıkarılmış ve bunun 900.000 dönümüne ekim yapılmıştır. 1925'te bu ürün Lancashire tekstilcilerinin dikkatini çekmeye başlamış ve yapılan incelemeler bunun kalitesinin Mısır pamuğu nunkine yakın olduğunu göstermiştir. 1925 yılında pamuk ekimine gittikçe artan bir dikkat gösterilmiş, yerinde toplanan bir konferansta bu pamuğun yetiştirilmesi ve üretilmesi ile ilgili sorunlar tartışılmış; incelenmiş, hükümet de konuya büyük bir ilgi göstererek pamuk üreticilerine yardım vaadinde bulunmuş ve bankalar makine alımı için krediler vermişlerdir. Bir Manchester firması da Adana'da bir çnçn fabrikası açmıştır. Mersin'deki demiryolu ve liman tesisleri ıslah edilmiş, böylece Adana'nın pamuk ürününe daha rahat bir ihracat kapısı sağlanmıştır. Bursa gibi başka bölgelerde de pirinç, buğday, arpa ürünleri her geçen yıl artmış, son iki yıl içinde zeytin ürünü göze batar bir artış göstermiştir.

Bu özel tarım alanları dışında, Türk tarımı genel olarak henüz pek yüksek bir seviyede değildir. Bilgisizliğin ve ilkel metodların yarattığı handicap, tutuculuk ve reforma karşı direniş, savaşların etkisi ile "genel olarak" taranın durumu pek parlak değildir. Türk çiftçisi uzun süre enerjisini tam olarak kullanamamıştır ya da kullanmak istememiştir. Buna da her an karşılaşması mümkün tehlikelerin yarattığı güvensizlik sebep olmuştur. Her an haydutların, çetelerin, istilâcılarının köynü basması; ürününü alıp götürmesini beklemiş, bunun korkusu içinde yaşamıştır. Vergiler, özellikle aşar altında ezilmiştir. Vergiyi toplayan ağalar herkese aynı adaleti göstermemiş

ler, bunu bir baskı, şantaj ve kişisel kinleri tatmin aracı olarak kullanmışlardır. Ulaştırma, tanışma imkânsızlıkları da köylüyü kendi ihtiyacı olandan fazlasını üretme külfetine katlanmaya zorlamıştır. Köylü, ürününü ancak komşu pazarda satabilmiş, daha fazlasını yetiştirmeye gerek duymamıştır.

Cumhuriyet bu sorunu da oldukça halletmiştir. Yeniden örgütlenmiş olan jandarma ile haydutları ve çeteleri sindirmiştir. Maliyenin zararına olmakla beraber aşar kaldırılmıştır. Bu tedbir, hem köylüyü rahatlatmak ve hem de siyasal bir yatırım olarak alınmıştır. Hükümet ulaştırmayı geliştirmek için yollara, demiryollarına, limanlara mümkün olduğu kadar çok para ayırmaktadır. Bunun sonucu olarak köylünün daha fazla üretmekte gösterdiği cesaretsizlik gittikçe ortadan kalkmakta, tarımla ilgili ekonomik güçlükler azalmaktadır.

En ciddi sorun, bu işlere para bulmaktır. Ekim alanlarını genişletmek ve bunların ürünlerini pazarlara ulaştırmak için para gerekmektedir. Köylüler fakir düşmüşlerdir ve bir kenarda sermayeleri yoktur. Kasabalardaki tüccarlar imkânları elverdiği oranda köylülere kredi açmaktadırlar. Fakat para darlığı vardır; krediler sınırlıdır ve ticarî güven yabancı ülkelerden sermaye çekecek kadar yerleşmemiştir.

Burada, demiryolları kumpanyalarının bu boşluğu doldurmaktaki başarılarından söz etmeden geçemeyeceğiz. Bir yandan köylülere yardım etmişler, bir yandan da kendi iş hacimlerini artırmışlardır. Bazı kumpanyalar demiryolu boyundaki tarlaları geliştirmek, ekmek, işlemek isteyen köylülere kredi ile tohumluk teklif etmişlerdir. Tohumlukların bedelinin, ilk ürün satıldıktan sonra ödenmesi istenmiştir. Köylülerin satın aldıkları tarım araçları trenlerde yan ücrete taşınmıştır.

Köylülere, hiçbir ücret karşılığı olmadan tarım uzmanları gönderilmiştir. Tarım araçlarında kullanılan akaryakıt ucuz tarife ile nakledilmiştir. Fakat köylere en büyük yardımı, aşar gibi bir gelirden yoksun kalmama, daha yapacağı pek çok masraflı iş bulunmasına rağmen hükümet sağlamıştır. Yalnız köylünün yararına kanunlar çıkarmakla kalmamış, bedava tohumluk dağıtmış, tarım makineleri için kredi açmış; kooperatifler kurulmasını teşvik etmiş ve bankaları, bugünün tarımcı Avrupa ülkelerindeki örneklere göre, yeniden düzene koymuştur. Tarımın geliştirilmesi gibi büyük bir işte Cumhuriyet rejimi büyük bir cesaret ve iyi niyet göstermektedir. Son yıllarda elde edilmiş başarılar da rejimin çabalarının bir sonucudur. Ayrıca bunlara, sağlanan siyasal denge, verimli bir toprak ve uygun bir iklimin sağladığı faydalan da eklemek gerekir. Bu konu ile ilgili olarak hükümetin demiryollarını geliştirme politikasını da incelemeliyiz.

Türkiye gibi geniş bir alana yayılmış, bölgeler arasındaki coğrafi yapının çok değişik olduğu ve düşük sayıdaki nüfusunun çoğunluğunu ilkel kalmış köylülerin teşkil ettiği bir ülkenin zengin tabii kaynaklarından, tanımından, sanayimden ve ticaretinden faydalanabilmesi için önce her şeyin üstünde ulaştırma kolaylıklarına önem vermesi gerekmektedir. Bir ülkenin ekonomisi ancak bu damarlarla beslenebilir. Dünyanın üretici bölgeleri ile uluslararası ticaret arasındaki en önemli bağ, iç ulaştırmadır. Bir ülkenin yatan zenginliklerini en kârlı bir şekilde işletebilmek bu bağın yeterli olmasına dayanmaktadır.

Kemalist hükümetin demiryolu yapımına hızla girişmiş olması, Türk önderlerinin bu gerçeği çok iyi anlamış olduk

larını göstermektedir. Yerli sermaye, bilgi ve tecrübe yokluğundan, Cumhuriyete kadar demiryolu yapımı yabancıların eline düşmüştü. O güne kadar Türkiye sınırları içinde yapılmış olan bütün demiryolları, çok defa Osmanlı hazinesinin zarfına spekülâtif teşebbüslere izin verilmesini şart koşmuş olan yabancı kumpanyaların imtiyazındaydı. Yabancı demiryolları daha çok Batı Anadolu'nun tarımsal üretici zengini ve vadileri ile Güneydoğu Anadolu'nun ovalarını merkezlere ve limanlara bağlamak için yapılmışlardı. Bunların başlıcaları İstanbul ile Adana arasındaki Fransız hattı ve İzmir Aydın Afyon İngiliz hattıdır. 1919-1922 Türk Yunan savaşının yaptığı tahribata rağmen bu demiryollarının çoğu büyük maddî zararlara uğramamışlardır (1).

Demiryollarının ulaşmış olduğu bu bölgeler büyük faydalar sağlamışlar ve birkaç yıl içinde ürünlerini hissedilir derecede artırmışlardır. Ülkede savaşın sona ermesinden beri demiryolu yapımı durmadan ilerlemekte, yeni bölgeler merkezlere bağlanmaktadır. Cumhuriyetten beri demiryolu yapımının büyük bir kısmı Türk mühendisleri ve işçileri tarafından yürütülmektedir.

Milliyetçi hükümetin yabancılardan para yardımı almaktan kaçınması ve eskisi gibi imtiyazlar vermek istememesi do-

(1) Türkiye'nin en eski demiryolu olan İzmir Aydın Afyon "Osmanlı İmparatorluk Demiryolu" 31 Aralık 1924'te sona eren altı aylık devre için yayınlanan raporda, 1923 yılının aynı altı aylık devresine kıyasla gayri safi gelirlerin yüzde oniki buçuk arttığını, buna karşılık masrafların yüzde beş azaldığı açıklanmıştır. Bu gelişme, taşınan yük tonajının artışından ileri gelmektedir. Raporda, aynı devre içinde tonaj artışının yüzde onaltı olduğu belirtilmektedir ki, bu da, savaşın zarar görmüş bölgelerin hızla toparlandığına, demiryolunun, geleneksel deve kervanlarına tercih edildiğine bir işarettir.

layısıyla demiryolu yapımının finansmanını Türk maliyesi yüklenmektedir. Kemalist hükümetin, ülkenin ulaştırmasına bu kadar önem vermesi, karayolları ile demiryolları gibi modern ulaştırmanın gereklerine büyük bir heyecanla el atmış olması takdirle karşılanmalıdır. Anadolu'nun bazı bölgelerinde, Kanada benzeri nüfusu az yoğun ülkelerde olduğu gibi aşılması güç, ekonomik yaran bulunmayan boş yerlerden geçmek zorunluğu olmakla beraber, Türkiye demiryolu yapımını aksatmadan ve hızla sürdürmektedir. Bir Batılı yolcu için mevcut demiryollarının pek çok kusuru vardır: Ağır yolculuk, ak-sayan tarifeler, çok dolaşan yollar ve konforsuz trenler gibi. Fakat ülkenin refahı ve tecrübesi arttıkça bütün bunlar ortadan kaybolacaktır.

Hükümetin böyle bir programa girişmiş olmasının politik nedenleri de vardır. Buna rağmen demiryolu yapımı yine de ekonomiye yararlı olmaktadır. Bir ülkenin askerî gücü, kuvvetlerinin hareket kabiliyetine ve askerî ağırlık merkezlerinden sınırlara kolaylıkla ulaşabilmeye bağlıdır. Nasıl, bir zincirin dayanıklılığı en zayıf halkasının dayanıklılığı kadar ise, bir ülkenin savunma gücü de ulaştırma kolaylıklarının yeterliliği ile ölçülmektedir. Demiryollarının önemi, Basra Körfezi'ne ulaşmak isteyen Almanya tarafından çok iyi anlaşılmıştır. "Drag nach Osten"ın tarihi muhakkak Yakın ve Ortadoğu'daki demiryolları yapımının ışığı altında yazılmalıdır. Anadolu ve Bağdat demiryolları yapımında askerî amaçlar ön plânda, ekonomik amaçlar ikinci plânda tutulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması sırasında bu Alman sistemi de parçalanmıştır. Fakat Türkiye, Anadolu demiryollarının tamamını ve Bağdat demiryolunun da, Halep do

laylardaki ve Fransız mandası altındaki topraklarda kalan parçası dışında tamamlanmış kısımlarını elinde tutmuştur. Anadolu demiryolu, savaş sırasında ve savaştan beri Türkiye'nin başlıca ulaştırma damarı olmuştur. Batı Anadolu'daki bölge demiryolları daha çok ticarî ve ekonomik amaçlar için faydalı olmuşlardır. Fakat Haydarpaşa'dan Konya'ya uzanan Anadolu demiryolu ile Tbro's tünellerinden geçerek Konya'dan Suriye'ye devam eden Bağdat demiryolu başlıca askerî yol olmuşturlardır. Mütarekeye kadar Alman yönetiminde olan bu Anadolu demiryolunun önemli bir kolu Eskişehir'den Ankara'ya uzanmaktadır. Afyon'da Fransızların Afyon Manisa İzmir demiryolu ile birleşmektedir. Bunların dışında Doğu Anadolu'da ve Karadeniz kıyılarında demiryolu yoktur.

Bu yokluğun stratejik handikapı Türkiye tarafından hem Büyük Savaş'ta Kafkas cephesinde Rusya'ya karşı savaşılırken, hem de 1919 1922 Türk Yunan Savaşı sırasında hissedilmiştir. 1920'de ilk Yunan saldırılan sırasında Türk Milliyetçi Kuwetlerinin Ankara'da sıkışıp kalmaları ve bu merkeze giden tek demiryolunun düşmanlar tarafından tehdit edilmesi, askerî bakımdan demiryolu şebekesinin genişletilmesinin ne kadar gerekli olduğunu göstermiştir. Daha önce de anlattığımız gibi, Yunanlılar ikinci ve üçüncü saldırılarında hep bu Ankara'ya giden demiryolunu ele geçirmeye çalışmışlardı. Milliyetçilerin Erzurum ya da Sivas yerine Ankara'yı kendilerine merkez seçmelerinin nedeni de bu stratejik demiryolu bağlantısının var olmasıydı. Türkiye'nin, askerî amaçlar için demiryoluna olan ihtiyacının başka ve en yeni örneği de, 1925'te doğu vilâyetlerinde patlak veren Kürt isyanıdır. Kara ve demiryollarının bulunmadığı, geçitlerin karlarla örtüldüğü

www.cizgiliforum.com
engine1

bölgelerde askerî yığınak yapmanın ne kadar güç olduğu bu örneklerle çok iyi anlaşılmıştır. Ulusal sınırlar içinde çıkan bu tehlikeli ayaklanmayı bastırmak için üç ay gerekmiştir.

Bu mutlak ihtiyaçtan ötürü yeni rejim, kurulduğu günden beri demiryolu şebekesini genişletmeye koyulmuş ve şimdiye kadar ülkenin ulaşılmaz olan bölgelerine gidilmiştir.

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TİCARET, SANAYİ VE MALİYE

Türkler arasında yaygın olan bir inanışa göre, Türkiye, Avrupa ülkeleri arasına katılabilecek bir zenginliğe ulaşmak istiyorsa, yalnız tarımla hatta çok gelişmiş bir tarımla yetinemez. Tarımda üretim artırılabilir ve bunun sonucunda ülke çok daha fazla bir nüfusu besleyebilir; insanlarına, şimdiye kadar görmediği maddî refah, maddî uygarlık ve kültür sağlayabilir. Tarım ürünlerinin dünyanın dört bir köşesine ihraç edilmesiyle millî gelir artırılabilir. Toprak yine, eskiden olduğu gibi, sade yaşayışlı bir köylü ırkım doyurmaya devam edebilir. Fakat az çok önemli olan hiçbir modern devlet yoktur ki, zenginliğini ve gücünü yalnız tarımdan alabilsin! Sanayi devrimi bu imkânı ortadan kaldırmıştır. Bugünün büyük devletleri sanayici ve tüccar ülkelerdir ve bunlarda sanayi, başlıca ekonomik faaliyet olarak tarımın yerini almıştır. Hâlâ birer tarım ülkesi sayılan Amerika Birleşik Devletlerimde ve Kanada'da, millî refah ancak sanayideki ilerlemeye ayak uydurarak yükselmektedir. Türkler de aynı yola adımlarını atmak için sabırsızlanmaktadır. Akılcı bir hareket olup olmadığı bir yana, bu çok insanca bir davranıştır. Türklerin de gördükleri gibi sanayi üre

timi, tarım üretiminden daha çabuk zenginlik sağlamaktadır. Köylerdeki insan gücü eksikliği problemi uzun bir süre devam etmediği, malî imkânları bugünkü gibi zayıf kaldığı takdirde bütün çabaların tarımda toplanmasının ülkeyi bilim ve uygarlık yolunda geciktireceğine Türkler inanmaktadırlar.

Türk hükümeti bu inanç içinde, dikkatlerini ekonomik ilerlemenin başka alanlarına da yöneltmiştir. Tarım için gösterilen çabalann benzerleri, yine aynı ruh içinde, ticarete de gösterilmeye başlanmıştır. Bu alanda, Ankara, Rumların, Ermenilerin ve diğer yabancı iş adamlarının ülkeden ayrılması ile meydana gelen büyük bir problemle karşılaşmıştır. Bu unsurlar, eski Osmanlı tezgâhının çözgüsü içinde ticaretin atkılarını teşkil.edip ekonomik dokuyu gerçekleştiriyorlardı. Ülkenin başlıca iş unsurları gitmişlerdi. Zengin tüccarlar sermayelerini ya götürmüşler, ya kaybetmişlerdi. Fabrikalar harabeye dönmüş, kalifiye işçilik yok olmuştu. Bu alanda Türkiye 'de büyük bir kömmserlik hüküm sürmekteydi. Sanayinin yeniden ayağa kaldırılması ve nekahat devresinde zararlı etkilere karşı korunması gerekiyordu. Kaynaklan olmayan hükümet tarafından beslenmesi ve iş adamı değil fakat asker olan yöneticiler tarafından çalıştırılması gerekiyordu. Bu yöneticiler, yabancı sermayeye sırt çevirerek kendilerini daha güç bir duruma da sokmuşlardı. Kapitülasyonların zararlanm bildikleri için bu sistemi ortadan kaldırmışlar, Batılı imtiyaz ve hisse sahiplerine uzun süre baş eğmiş olduklarını hatırlayarak, ileri sürdükleri sert şartlarla Türkiye'ye yatırım yapmak niyetinde olan yabancı sermaye sahiplerini ürktümüşler ve bunların cesaretini kırmışlardı. Ankara hükümeti, millî fakirliğe, yeni kazandığı ekonomik ve malî bağımsızlığı kurban vermeyi tercih etmektedir.

Bu politika Türkiye'nin ekonomik gelişmesini geciktirmiş olmakla beraber, cumhuriyetin ilk yıllarında hiç de akılsızca bir hareket olmamıştır. Bu politika yalnız ulusu yabancılara bağlı olmaktan dışarıya karşı sorumluluklardan ve borçlardan, yabancı hisse sataplerinin müdahalesinden kurtarmakla kalmamış; aynı zamanda ulusal bir kendine güvenme, kendi kendine yeterli olma, kendi kendine yardım etme hissi de uyandırmıştır. Başarılı olduğu takdirde, başka ulusların saygısmın kazanılacağı hesaplanmıştır. Bir sürü handicap karşısında Türkiye kendini, içinde bulunduğu malî güçlüklerden kendi çabaları ile kurtulabilirse bu onun gücünü ispatlayacaktır.

İngiltere'nin malî kontrolü altodaki Mısır, Amerika'nın malî kontrolü altodaki İran; Milletler Cemiyeti'nin malî kontrolü altındaki bazı Avrupa ülkeleri ve geçmişte Düyunu Umumiye İdaresi'nin kontrolü altodaki Türkiye örnekleri gözler önündedir. Bu kontroller maddî sonuçlar vermişlerdir fakat aynı zamanda ulusal gururu zedelemiş ve muhtemelen ulusal morali yitirmişlerdir.

Yeni Türkiye Hükümeti birçok sanayi kuruluşunu tekel sisteminde devletleştirmiştir. Tuz, çoktandır bir devlet tekelidir. Fakat bu tekelin gelirleri 1881 yılında Düyunu Umumiye İdaresine bırakılmıştı. Daha önce Osmanlı Tütün Rejisi olan ve Düyunu Umumiye tarafından kontrol edilen tütün sanayii geçenlerde bir devlet tekeli haline getirilmiştir. Kibrit ve sigara kâğıdı üretimi de bu tekele verilmiştir. 'Hükümet, Uşak' ta da bir şeker fabrikasının kurulmasına mali yardımda bulunmuştur. Bundan da gelecekte şeker sanayini tekeli altına almak niyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Hükümet, 1925 yılında alkol ile alkollü içkilerin yapım ve satışını da kontrol altına almıştır.

Bu tedbirler sayesinde, yabancı kontrolünden kurtulunmuş olarak, devlet hazinesine ek gelirler sağlanmaktadır. Bunlardan başka, sanayiye ferahlatacak başka tedbirler de alınmıştır. Sanayi yatırım mallarından alman vergileri azaltan kanun yeniden gözden geçirilmiştir. Sanayiye teşvik için fabrikalardan temettü ve gayri menkul vergileri kaldırılmıştır. Ticaret Bakanlığı emrine verilmiş olan kredilerin bir kısmı, daha önce belirttiğimiz Uşak Şeker Fabrikasına; beş konserve, bir porselen, Ayvalık'ta bir yağ; Adana'da bir tekstil ve Kastamonu'da bir süt fabrikasına ayrılmıştır. Ziraat Bankasının yanı sıra ticaret ve sanayiye kredi sağlayacak yeni bir banka kurulmuş ve bunun Türkiye'nin birçok yerinde şubeleri açılmıştır. Sanayiye 1925 yılında bütçenin yüzde 1.5'i ve 1926'da 1.7'si gibi çok az bir para ayrılmasına rağmen gelişme oldukça hızlıdır. Yöneticiler iyi niyetlere sahiptirler fakat devlet gelmerinin yansı millî savunmaya ve borçların ödenmesine gittiği için yapıcı ve üretici faaliyetler de bu oranda kısıtlı olmaktadır.

1921 başlarında Türkiye'de vergilendirme sisteminde esaslı değişiklikler yapılmıştır. Bunun sonucunda da hükümetin daha çok gelir sağlaması ve gerekli reformlar için gerekli yatırımları daha rahat yapması ümit edilmektedir. 1925 Kürt isyanının bastırılması için yapılan masraflarla 20 milyon Türk lirasını bulmuştur (1) şapkanın kabulü üzerine fes yapımcılarına tazminat verilmesi, demiryolu yapımı, fabrikaların finansmanı, vergi reformunun bir an önce yapılmasını gerektirmiştir. Üstelik, Cumhuriyet eski Osmanlı borçlarını da ödeyecektir. Bütün bu bütçe yüklerini kaldırmak için yeni vergi

(1) O tarihte bir dolar 150 Türk lirasından fazla değildi.

sistemi şart olmuştur. Yeni sistem Batı'daki örneklere göre hazırlanmıştır ve devlete yılda 60 milyon Türk lirası kadar fazla bir gelir sağlayacaktır. Meslek vergisi yerine, modern biçimde kademeli bir gelir vergisi bu reformlar arasında bulunmaktadır. Ayrıca mükelleflerden beyanname vermeleri bilançolarını göstermeleri istenecektir. Böylece biri maliye müfettişleri, biri de gizli özel hesaplar için olmak üzere iki defter tutma yolu da kapatılmış olacaktır.

Düşünülen diğer vergiler arasında eğlence rüsumları, istihlâk vergisi, hayvan vergisi, yakıt vergisi gibi tedbirler de bulunmaktadır. Halk daha fakir düşmezse ve özel teşebbüs kuruluşları vergiler altında fazla ezilmezlerse, yukarıda belirtilen tedbirler devlet gelirlerini bir hayli artıracaktır.

Başkentin Ankara'ya taşınması ile ticaret ve sanayi malî değil, psikolojik zararlara da uğramıştır. Londra İngiliz ticareti için neyse, İstanbul da Türk ticareti için oydu. Fakat İstanbul, coğrafi durumu dolayısıyla Londra'dan çok daha önemlidir. İki denizin ve iki kıtanın bulunduğu mükemmel bir liman üzerinde gerek çok eski geçmişte, gerek modern çağlarda büyük bir ticaret merkezi olmuştur. Gerçi Romalıların yaptığı yollar şebekesi kaybolmuştur, fakat bunların yerini son zamanlarda derniryollar almıştır. Hatta Asya ile Avrupa'yı bir köprü ya da bir tünelle bağlamak da düşünülmektedir. İstanbul, ticarette olduğu kadar din, kültür, sanat gibi başka alanlarda da büyük bir şehir kimliğindedir.

İstanbul'un Türkiye için olan önemi inkâr edilemez. Dünyanın başka hiçbir yerinde böyle bir şehir bulmak mümkün değildir. Onun için de birçok ulusun iştahım kabartmıştır. Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra şehri kaybetmiş, fakat son

ra tekrar eline geçirmiştir. Anadolu Savaşı'mn ve Lozan'ın en büyük zaferlerinden biri de budur. İçinde gerici ve padişahcı eğilimleri sakladığı için Cumhuriyetçiler İstanbul'a şüpheyile bakmışlardır ve bakmaktadırlar. Fakat tarihî kıymeti ve ticarî öneminden dolayı onu geri istemekten de vazgeçmemişlerdir.

Daha önceki bölümlerde anlattığımız siyasal nedenlerden ötürü Milliyetçi hükümet, Haliç kıyılan yerine Ankara'nın sessizliğini tercih etmiştir. Önce bir stratejik tedbir olan bu Ankara'ya çekilme daha soma ülkenin geleceği için büyük bir siyasal anlam kazanmıştır. Ankara'nın milliyetçiler ve Anadolu halkı üzerindeki etkisinden daha önce söz etmiştik. Ekonomik durumu gözden geçirirken tekrar Ankara'ya dönmek faydalı olacaktır.

Başkentin iç Anadolu'nun böyle sessiz bir şehrine taşınması siyasal bakımdan haklı olsa bile, ekonomik bakımdan şüphe ile karşılanmak gerekir. Bir devletin siyasal başkentinin ülkenin ekonomik hayatından bu kadar kopmuş olması tarihte pek az görülmüştür. Cumhuriyetin ilâmından iki yıldan fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen cumhurbaşkanı daha ülkenin beyni değilse bile, kalbi olan İstanbul'u ziyaret etmemiştir. Bu ilgisizliğin sonucu çok iyi görülmektedir.

Cumhurbaşkanı tarafından yüz çevrilen, hükümet tarafından ihmal edilen ve ardarda değiştirilen yöneticilerin iyi iş görmemeleri sonucu, İstanbul göze batır bir gerileme göstermektedir. Önce saray ve buna bağlı olanlar ortadan kaybolmuştur. Arkadan halife ve etrafındaki din kurumları yok olmuştur. Fener Patrikhanesi kabuğuna çekilmiştir. Elçilikler bürolarından bir kısmını Ankara'ya taşımışlardır. İstanbul'un eski parlaklığı yerine garip bir donukluk çökmüştür. Daha kötüsü İs

tanbul, Meric'in batısındaki Avrupa toprakları, kaybedildiği, kısmen de Rusya ile alış veriş durduğu için ticaretinden olma-ya başlamıştır.

"Anadolu'nun ortasında çıplak ve ıssız bir şehir olan Ankara'ya dört elle sarılmış bulunan hükümet, Boğaziçi kıyılarındaki zenginliğin fakirliğe dönüşmesini endişesiz gözlerle izlemektedir. İstanbul'un belediye hizmetleri oldukça iyi. Tramvaylar temiz ve tarife göre çalışıyorlar. Boğazın iki kıyısındaki köyler arasında işleyen vapurlar da öyle. Dilenciler sokaklarda bannındınlmıyorlar. Bu bakımdan, askerî işgalin şehre zarardan çok fayda sağladığı söylenebilir. Bir yabancı ziyaretçi şehirdeki düzenli hayat karşısında gerçekten şaşır maktadır.

Fakat daha derinlemesine bir inceleme insanı daha değişik bir sonuca ulaştırmaktadır. İnsanların kötü giyimleri, ifadesiz yüzleri bunların gerçekten ne durumda olduklarını göstermektedir. İflâsa sürüklenmek istemeyen hükümet bu insanların kazançlarına el atmıştır. Toplumun her katı, varoluşunu sürdürebilmek için çetin bir mücadele içindedir. Bunun bedelini de namuslu vatandaşlar ödemektedir. Vergiler dayanılmaz kadar ağırdır ve her vatandaş da nasıl vergi kaçınılacağını bilmemektedir. Çöküntünün başka belirtileri de vardır. Kimse yeni ev yaptırmamaktadır. Limanı büyük gemiler doldurmakta, bankerler yeni müşterilere kredi açmaktan korkmaktadırlar" (1).

İstanbul'un çöküşünü anlatan böyle haberler hem yerlilerden, hem de şehri ziyaret eden yabancılardan son iki yıldır sü

(1) Yabancı P.G. Elgood'un 'The Egyptian Gazette' 'te çıkan bir yazısından.

rekli olarak alınmaktadır. Pek çok gözlemci için eski başkentte durum böyledir ve bu durum, büyük savaştan sonra Viyana'nın çöküşüne benzetilmektedir. Son iki yıl içinde İstanbul'un pek mutsuz bir durumda bulunduğunun söylenmesine rağmen az da olsa toparlanma belirtileri görülmeye başlanmıştır.

Öte yandan ise Ankara'nın artan zenginliği ve canlılığı, her yandan görülmektedir. İki yıl gibi kısa bir süre içindeki gelişme insanı iyimserliğe yöneltmektedir. Bu süre içinde bina yapımı hızla artmıştır. Ekmek fabrikaları, bir un değirmeni, bir elektrik santrali, kanalizasyon ve su şebekesi yapılmıştır. Sıtma savaşından olumlu sonuçlar alınmıştır. Yeni eğlence yerleri açılmaktadır. Birçok elçilik Ankara'ya taşınmıştır. Ankara hâlâ emekleme çağında bir şehir manzarası göstermektedir. Fakat büyüme yaşında olduğu da gerçektir. Uğradığı değişimde saçmalıklar da göze çarpmaktadır. Eski ile yeni birbirlerine garip bir biçimde karışmaktadır. Doğunun eski etkileri ile modern Avrupa ürünlerinin bir arada oldukları hemen her yerde görülmektedir. Fakat bütün bunları bir geçiş kabul etmek gerekmektedir. Her ne ise, değişme çok hızlıdır ve yeni başkent her geçen gün modern şekline biraz daha bürünmektedir.

Ulusal hayatın ağırlık merkezinin İstanbul'dan Ankara'ya kaymasının anlamı önemlidir ve belki de modern Türkiye'nin yakın tarihinin pek çok olayını açıklamaktadır. Anadolu yaylasına çekilen önderler, İstanbul'un ekonomik hayatından uzak kalmışlar ve uzaklık içinde çok defa bilmeden uyguladıkları politika yüzünden ülkenin ekonomik gelişmesini aksatmışlardır. Anadolu'nun içinde Avrupa'nın kulaktan kulağa fısıldanan dedikodularından çok uzak kalmışlardır. İstanbul'daki elçilik

www.cizgiliforum.com
engine1

lerle temas etmek imkânsızlığı, dışarıya gönderilen temsilcilerle yetersiz haberleşme, bazı görüşmelerde Milliyetçileri güç durumlarda bırakmıştır. Buna karşılık ise bu uzaklık, Ankara önderlerine devrim programı için çok gerekli olan bağımsızlık ve özgürlük ideallerini korumak imkânını vermiştir. Çok defa ekonomik ve ticarî gereklerden habersizdirler, fakat ülkeyi ekonomik bir keşmekeşin ve yabancılara minnettarlığın içine atmamışlardır. İstanbul'u kendi kaderi ile başbaşa bırakmışlar onu bir taşra şehri durumuna düşürmüşlerdir. Fakat İzmir, Mersin ve başka liman şehirleri bu durumdan faydalanmış, bu limanlardaki faaliyet sayesinde ülkenin ihracatı daha önce görülmemiş bir oranda artmıştır. Nihayet Ankara ulusal karakterlerin idealinin ayakta tutulabildiği bir yer olarak görülmüştür. Azim, sadelik ve enerji Ankara'da yaşama gücü bulmuşlardır. İktidar, İstanbul'daki eğlence düşkünü egemen sınıfın elinden alınmış, Ankara'daki devrimciler grubuna verilmiştir. Bu grup bir taşra şehrinin ölüm sessizliği içinde, zihinlerini giriştikleri çetin işten çekecek hiçbir şeyle karşılaşmamıştır.

İstanbul'un önemini kaybetmesi, Düyunu Umumiye İdaresinin zayıfladığı döneme de rastlamıştır. 1881'den 1911-1923 fırtınasına kadar Osmanlı gelirini kontrol ederek ve yöneterek, yalnız hissedarlara değil Osmanlı hazinesine de para kazandırmış olan bu ünlü uluslararası kuruluşa Ankara önderlerinin düşman gözle bakmaları çok tabii idi. Düyunu Umumiye, malî alanda Türk ulusal bağımsızlığına vurulmuş bir zinciri temsil ediyor ve eski Osmanlı rejimi ile bu rejimi sömüren Batılı maceracıların kokmuşluğunu hatırlatıyordu. Türk milliyetçilerinin bu hissî düşmanlıkta karşılanması da gerekiyordu. Geçmiş dönemlerdeki yolsuzlukları unutturmak

için Düyunu Umumiye, şerefli bir tutum takınmak gerektiğini duymuş ve malî reformlar için başarılı çabalar harcamıştır. Batılı tefeciler tarafından 1854 1881 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğuna verilmiş olan zarfın bir kısmı 1881 1914 yılları arasında Düyunu Umumiyenin çalışması ile oldukça giderilmişti. Yalnız ödenmesi gereken bonoların miktan düşürülmekle kalmamış, aynı zamanda bazı borçlar da konsolide edilmişti, gerçekte bonolann çoğu da borsada bir hayli el değiştirmiş olduğundan, 1926 yılında bunları ellerinde bulunduranlar, her halde ilk tefecilerin namussuzluklarından sorumlu tutulamazlardı.

Davanın manevî yüzünden başka, selefi Osmanlı hükümetinin isteyerek aldığı borçları reddetmek, ödemeden kaçınmak Cumhuriyet hükümeti için iyi bir maliye politikası olmayacaktı. Bunun için Ankara, Lozan Antlaşması'nın bu borçlarla ilgili hükümlerine mührünü basmıştır. Savaş ve devrim döneminden çıkıldıkça ve ulusal hislerin gerginliği azaldıkça Ankara'daki devlet adamları bu vecibelerin baskısını daha çok hissedeceklerdir. Bu arada Düyunu Umumiye İdaresi de Türkiye'deki bütün yabancı kurumlar gibi güçlük ve endişe dolu bir dönemden geçmektedir.

Osmanlı hükümetinin, Büyük Savaş'tan önce yabancılar tarafından hangi şartlar altında borç almış olduğunu bir başka bölümde anlatmıştık. Sultan Abdülmecit (1839 1861) ve Sultan Aziz (1861 1876) dönemlerinde Osmanlı hükümeti, Batılı bankerlerden hesapsız kitapsız borçlar almış ve bunları adeta har vurup harman savurmuştur. Batılı bankerler ise Osmanlı hükümetinin yetersizliğine, beceriksizliğine rağmen Türkiye'nin zenginlikleri, coğrafi durumu dolayısıyla bol keseden ve çe

kinmeden borç vermişlerdi. Bu kötü huylar Kırım Savaşı ile 1875 1878 olayları arasındaki dönem içinde edinilmiştir. Türk Rus Savaşından sonra Osmanlı devleti iflâsın eşğine geldiği zaman borç miktarı, ödenmemiş faizlerle beraber 250 milyon sterline ulaşmıştı. Bu borçların nasıl temizleneceği konusunda 1881 yılında Osmanlı hükümeti ile yabancı alacaklılar arasında bir anlaşmaya varılmıştı. Bu anlaşmaya göre; İngiltere, Hollanda, Fransa, Almanya, Avusturya Macaristan ve İtalya'dan meydana gelen bir Yabancı Alacaklılar Konseyine bazı devlet gelirlerinin tam kontrolü verilmişti. Bu şekilde kurulan Düyunu Umumiye İdaresi ratün, tuz, alkollü içkiler damga pulları, bazı illerdeki balıkçılık ve ipekçilikten alınan aşar gelirlerini toplayacaktı. Anlaşmayı izleyen otuz yıl içinde, Düyunu Umumiye yalnız alacaklılara taksitlerini ödemekle kalmamış, her yıl artan paradan Osmanlı hükümetini de faydalanırmıştı. Ayrıca ülkenin tütün ve ipek sanayisi de gelişmiştir.

1911 1923 dönemi içinde Düyunu Umumiye İdaresinin faaliyetleri birçok bakımdan aksamıştır. En başta, Türkiye'nin elinde bulunan geniş toprakların başka devletlere geçmesi gelmektedir. 1911 Osmanlı İmparatorluğu ile Lozan Konferansında sınırları tespit edilen Türkiye Cumhuriyeti kıyaslandığı zaman aradaki olağanüstü fark ortaya çıkar. Uluslararası hukukun bir prensibine göre, eski Osmanlı topraklarını alan devletlerin Osmanlı borçlarını da bir oran içinde yüklenmeleri gerekmektedir. Durum, Lozan'da kesinleşinceye kadar bu konuda hiçbir şey yapılamamıştır. Lozan'dan sonra da bir sürü sorun askıda kalmıştır. Özellikle Osmanlı devletinin birikmiş faiz borçları, durumu daha kanşık hale getirmiştir. Hangi devlete ne oranda borç yükleneceği sorunu halledilememiştir. Dü

yunu Umumiye İdaresi, 1881 Anlaşması ile Türkiye'de yaptığı gibi eski Osmanlı topraklarını almış devletlerde gelirleri el koymak yetkisine ve gücüne de sahip değildir. Aslında, modern Batı bağımsızlık anlayışına göre hiçbir devlet de böyle bir uygulamaya izin veremez. Özellikle, vaktiyle Osmanlı devletinin aldığı borçlar için böyle bir duruma düşmeyi kimse istemez. Lozan Konferansında bu sorun, Düyunu Umumiye İdaresi ile ilgili hükümetler arasında ayrı ayrı halledilmek üzere somaya bırakılmıştır. Bunun bir amacı da Türk bağımsızlığının şampiyonluğunu yapan Ankara hükümeti ile daha rahat bir şekilde karşı karşıya gelebilmektir. Ankara, Türk bağımsızlığını, başka ülkelerin kabul edilmiş bağımsızlıklarından farklı kılacak hiçbir anlaşma ve uygulamaya yanaşmamıştır. Bu yüzden, Türk Milliyetçiliği Düyunu Umumiyenin karşısına çıkan en büyük güçlük olmuştur. Düyunu Umumiyenin durumu Büyük Savaş sırasında üyeleri arasındaki dayanışmanın bozulmasıyla daha da zayıflamıştır. Savaş yıllarında Düyunu Umumiye, İstanbul'da yalnız Avusturya Macaristan ve Alman alacaklıları tarafından temsil edilmiştir. Bunlar da siyasal nedenlerden ötürü Osmanlı hükümetinin dümen suyunu girmişlerdi. 30 Ekim 1918 Mütarekesinden sonra, bu kez Müttefik ülkelerdeki alacaklıların temsilcileri Düyunu Umumiyede yerlerini almışlardı. Bu durumda Müttefik alacaklıların borçları kabullenilmiş, Alman ve Avusturyalı alacaklıların borçları reddedilmiştir. Bu son durum, Lozan Antlaşmasının 56. maddesi ile de teyit edilmiştir.

Bugünkü durum ise şöyledir: Lozan Antlaşmasının hükümleri gereğince Osmanlı devletinin Büyük Savaşta önce aldığı borçların yüzde kırkı Türkiye Cumhuriyetinin omuzla

rına yüklenmiştir. Buna karşılık Düyunu Umumiye İdaresi, 1881 Anlaşması ile tanınmış olan gelirleri kontrol etme yetkisini kaybetmiştir. Ankara hükümetinin elinde bulunan topraklarda bu kontrol yetkisi hukuken mevcut olmakla beraber, fiilen ve tam olarak kaybolmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, eski Osmanlı borçlarının bir kısmını yüklenmeyi kabul ederken, 1881 Anlaşmasına bağlı olmadığını da açıkça ileri sürmemiştir. Ankara hükümeti Düyunu Umumiye ile bir çatışmaya girmekten kaçınmıştır. Fakat 1881 Anlaşması'nı da pratikte işlemez hale getirmiştir.

Eski bir yükü yeniden sırtlanmanın, Türkler açısından, hissî ve pratik hoşnutsuzluğu elbette vardır. Hiç şüphe yok; Düyunu Umumiye, Türk ulusal egemenliği için bugünkünden daha az küçük düşürücü bir gelir toplama şekli teklifinde bulunup hissî itirazların üstesinden gelebilirdi. Pratik yük ise devam etmektedir. Büyük ekonomik ihtirasları olan her genç devlet gibi Türkiye Cumhuriyeti de bu ihtirasları bir an önce gerçekleştirmeyi istemektedir. Bugünkü kuşağın manevî bir sorumluluk duymadığı eski borçları ödeyerek ilerlemenin aksamaması, tabii, Türk yöneticilerinin hoşuna gitmemektedir. Fakat, er geç Türk kamuoyu eski Osmanlı borçları ile ilgili hukukî vecibelerini yerine getirmenin, kendi çıkarları bakımından ne kadar akıllıca bir hareket olduğunu anlayacaktır. Yeni Türkiye'nin demiryolları, karayolları ve diğer bayındırlık işleri için paraya ihtiyacı vardır ve bu parayı da Londra ve New York'tan başka bir yerde bulması imkânsızdır. Ödemek sorumluluğunda olduğu borçları ihmal etmek de yabancı ülkelerde yeni krediler bulmak şansını öldürecektir. Yukarıda sözünü ettiğimiz yeni vergi sistemi, ülkenin sürekli ekonomik gelişimi

bütçeye fazla bir yük olmadan, Osmanlı devletinden miras kalan borçların ödenmesini mümkün kılacaktır. Gerçekten Osmanlı borçları Cumhuriyet için ağır bir yüküdür. Fakat bu yükü de, itibarı yitirmeden silkeleyip atmak mümkün değildir.

Bu bölümü sona erdirmeden önce biraz da Osmanlı Tütün Rejisinden söz edelim. Osmanlı hükümeti, 1884 yılında Düyunu Umumiye ile verdiği bir anlama gereğince, Türkiye'deki bütün tütün sanayiini bir tekel halinde bu Rejiye vermişti. Rejinin, özel tütün yetiştiricileri üzerindeki baskısı hoşnutsuzluk uyandırmıştı, fakat sistemin gerek Rejiye gerek Düyunu Umumiyeye ve gerekse Osmanlı hazinesine faydası o kadar büyük olmuştu ki, imtiyaz 1913'ten 1925'e kadar uzatılmıştı. Bu arada tütün yetiştirici köylünün Cumhuriyet hükümeti üzerindeki etkisi, Osmanlı hükümeti üzerindeki etkisinden daha güçlüdür. Köylülerin Rejiden nefreti, Milliyetçi politikacıların yabancı müdahalesine duydukları nefretle birleşince 1 Mart 1925'te sona eren imtiyaz yenilenmemiş ve tekelin işletilmesi bir hükümet örgütüne bırakılmıştır. Bu imtiyazın geri alınmasının tek sebebi, Rejinin nefret edilen eski rejimin bir kurumu olmasından, içinde özel yabancı parmağı bulunmasından, köylüleri ezmesinden ve kaldırılan kapitülasyonlar tarafından artık korunmamasından ibaret değildir. Cumhuriyet hükümeti, tütün tekelinin gelirlerinin millî hazineye aktarılacağını ve uzun bir süredir güçlük içinde bulunan maliyenin belini doğrultmasına yardım edeceğini de hesaplamıştır.

Batı ülkelerinde, zenginlik, sanayi ve ticaretten doğmaktadır. Bu, uygun bir iklim, iyi bir toprak ve yeterli gıda isteyen bir bitki gibidir. Türkiye'nin zenginliği de bir barış ve gü

venlik Mimine, yabancı müdahalelerden uzak kalmaya, uygun bir coğrafi duruma ve tabii kaynakların bolluğuna bağlı bulunmaktadır. Bu sonuncular, Türkiye'de bol bol vardır. Yeter ki bunlara sermaye, teşebbüs ve emek de eklenebilsin.

1922'deki Mudanya ve 1923 'teki Lozan Antlaşmalarından beri Türkiye, her türlü müdahaleden uzak bir barış ve özgürlük dönemi içinde yaşamaktadır. Daha ilerde anlatacağımız gibi iki dış sorun son zamanlarda ülkenin genel rahatımı tedirgin etmiştir; 1925'teki Kürt isyanı ve Musul sorunu. Asya ile Avrupa arasında bir köprü olan Türldye'nin coğrafi durumu büyük bir ticarî gelecek vaad etmektedir ve işlenmemiş tabii kaynaklar sonsuzdur. Fakat şu anda diğer üç unsurdan yoksun bulunmaktadır: Emek, sermaye ve bilgi. Birincisinden söz etmiştik. Nüfus yoğunluğu Amerika Birleşik Devletlerinininkinden fazladır. Sağlık şartları bozuktur, fakat Batılılaşma yolunda ilerledikçe bunlar da düzelecektir. Savaşlar sona erdiğine ve erkekler de evlerine döndüğüne göre, gelecekte doğum oranının artması beklenmektedir. Çok kadımla evlenmenin yasaklanması doğum oranını azaltmayacak, aksine artıracaktır.

Sermaye, üç nedenden ömrü azdır. Önce, sürekli savaşlar Türkiye'nin malî kaynaklarının kurutmuştur. Nitekim Türkiye devamlı açık vererek yaşayan bir ülkedir. İkincisi, siyasal dengelessizlik ile mal ve can güvenliğinin olmayışı, kapitalüsyonların kaldırılması, Türkiye'ye yatırılması düşünülen yabancı sermayelerini kaçırmıştır. Üçüncüsü, yabancı sermaye sahiplerinin iç işlerine kanşacakları korkusu ile Kemalist hükümet, Türkiye'ye yatırım yapmak isteyen yabancılara çok ağır şartlar göstermektedir. Bununla beraber baş, iç ekonominin ve maliyenin kalkınması için fırsat verecektir. Ülkenin siyasal dengesi

oldukça iyi bir şekilde sağlandığı takdirde yabancı yatırımlarına cesaret verecektir. Nitekim son üç yıl içinde bu yönde bir hareket başlamıştır. Yabancı sermayeye uygulanan kısıtlamalar yavaş yavaş kaldırılmakta, Ankara hükümeti kendine güvenir bir duruma geldikçe yatırım yapmak isteyenlere daha çok kolaylık göstermekte ve garanti vermektedir.

Yakın zamanlara kadar Rumların ve Ermenilerin tekeline olan iş bilgisini Türklerin edinmeleri için daha uzun bir süreye ihtiyaç vardır. Fakat Türklerin, gerekli teknik eğitim ve ekonomik fırsat sağlandığı takdirde, gerek fizyolojik, gerekse psikolojik bakımdan, meydana gelen boşluğu doldurmama için hiçbir sebep yoktur. Ülkenin her tarafında açılmakta olan tarım ve sanat okulları her geçen gün Türk gençlerine bu alanlara atılmaları için daha çok fırsat yaratmaktadır. Yabancı unsurların ülkeden ayrılmaları ile Türklere ticaret, teknik ve tarım alanlarında yeni fırsatlar çıkmıştır ve bu fırsatlardan faydalanmaya da hemen koyulmuşlardır. Aynı teşebbüs kabiliyetini ve enerjiyi gösterip gösteremeyeceklerini henüz bilemiyoruz. Şimdilik yeni Milliyetçiliğin ateşi ile hareket etmektedirler. Bundan sonrası, devamlı savaşların ve devrimlerin yarattığı anormal gerilimin yerine geçici bir uyuşukluğun gelip gelmemesine bağlıdır.

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

SOSYAL VE KÜLTÜREL SORUNLAR

Türkiye'de 1919 1922 devrimi yalnız siyasal bir değişme ve ekonomik ilerlemeye yol açmakla kalmamış, hızlı bir sosyal evrimi de harekete geçirmiştir. Bu sosyal evrim o kadar hızla ilerlemektedir ki, bunun sonuçlarının ne olacağını şimdiden kestirmek mümkün değildir. Sosyal değişme, hiç şüphesiz 1908 1909 "Genç Türkler" devriminden beri başlamış olan bir kaynaşma döneminin uzun gelişmelerinin bir sonucudur. Bu dönem içinde Batı âdetleri ve fikirleri Türkiye'ye karmakarışık bir biçimde girmiştir. O sıralarda ülke derin bir uykudan henüz uyanmaktaydı. Yeni fikirlerin Türkiye'ye girmeleri o kadar hızlı olmuştur ki bunları sindirmeye yeteri kadar zaman bulunamamıştır. Fakat bu fikirlerle, entelektüel mayalanma da başlamıştır. Bu mayalanma uzun sürmekle beraber Batıya karşı bir savaşın ateşim tutuşturmaya da yetmiştir. Savaştan sonra sosyal değişmeler yüzeye vurmuş ve bunların gelişmesi çok hızlanmıştır.

Sosyal değişmenin, devrim gerçeğinin gerçek belirtisi olduğu söylenebilir. Hükümdarlar devrilebilir, hükümetler gelip gidebilir; politika bir fırtına gibi esebilir, fakat halk gün

iük yaşamında etkilenmemiş oîur. Ekonomik güçler, ülkeyi çö-küntüye götürebilir veya zenginleştirebilir; yabancıların kont-rolüne terk edebilir, üretim azalabilir ya da artabilir, fakat 'so-kaktaki adam' fazla bir farLhissetmez. Devrim ya da evrim; sosyal değışmeler, daha iyi bir eğitim, yeni fırsatlar, daha yu-muşak hayat şartlan, daha âdil kanunlar ve sosyal tedbirler ge-tirirse devrimin derin bir iz bıraktığı ve yerleşeceği söylene-bilir. Fransız devriminin gerçek anlamı siyasal olmamıştır. Hükümdar devrilmiş fakat yerini başkası almıştır. Siyasal ku-rumlar ruhlanndan çok biçimlerini değıştirmişlerdir. Gerçek devrim ise sosyal değışme olmuştur. Yeni eğitim fikirlerinin, yeni özgürlük görüşlerinin, yeni kardeşlik hislerinin, yeni bir milliyetçilik anlayışının gelmesi; fertlere yeni imkânlan sağ-lanması, gerçek devrimi teşkil etmiştir. Türkiye'de de buna benzer sosyal değışmeler görölmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın aydm gücü altındaki hızlı re-formlar bir Rönesansın özelliklerinden çoğunu taşımaktadır. Pek az yerde sosyal değışmeler, Türkiye'de olduğu gibi ulu-sun dış yüzünde görölmüştür. Cumhurbaşkanı, ülkenin dizgin-lerini ele almca gerçek bir devrim ateşine tutulmuş ve bunu bir rüzgâr gibi bütün ülkede estirmeye koyulmuştur. Sultan git-miş, saltanat ortadan kalkmıştır. Türkiye Büyük Millet Mec-lisinin karan ile halife ve halifelik de ülkenin sınırlan dışma sürölmüştür. Medreseleri kapatmış, devlet mallarına el koy-muş, bunlan hazineye katmıştır. Biradan soma gericiliğe kar-şı açılan kampanyada tekkeler ve tarikatlar ortadan kaldını-lmıştır. Dinî eğitim yapan okullar kapatılmış ve bunlar lâik eği-tim yapan okulların mallan olmuşlardır. Kapitüasyonlar ön-ce 1914'te, soma Lozan Konferansında kaldırılmış, yabancı

www.cizgiliforum.com
engine1

lara tanınmış olan imtiyazlar hiç derecesine indirilmiştir. Kadınlar yüzlerinden peçelerini atmışlar; tramvaylarda, tiyatrolarda, sinemalarda kendileriyle erkekleri ayıran perdeler kaldırılmıştır. Kadınların peçesi gibi erkekler için de ulusal bir serpuş olan fes atılmış, Doğuya özgü selamlaşma âdetleri bırakılmıştır. Türk dili Farsça ve Arapça kelimelerden temizlenmeye başlanmış, Osmanlı adı kullanılmaz olmuştur.

Devrim ateşi o kadar kızgındı ki, bunun alevleri arasında harem, çok kadınlı evlenme, harem ağaları sistemi gibi gerçekten İslâm âdetleri olan eski kurumlar yok olmuştu. Kutsal emanetler müzelere kaldırılmış, saraylar ulusun malı yapılmıştır. Müslümanların tatil günü olan cuma yerine Hristiyanların tatili pazar kabul edilmiş, Batılı takvim kullanılır olmuştur. Ankara hükümetinin bu eskiyi yıkıcı politikası Mustafa Kemal Paşanın devrim ateşinin etkisi altında devam etmektedir. Eski rejimi hatırlatan her şey yok olmalıdır. Yeni Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğunun geleneklerine bağlayan en ince iplik dahi kopanmalıdır. Bolşeviklerin Rusya'da Çarlığı hatırlatan her görünüşü süpürüp atmaları gibi, Türkiye'de de eskiden ne kalmışsa temizlenmelidir.

Fakat bir ulus yalnız yıkıcı bir politika ile yaşayamaz. Mustafa Kemal bunun farkındadır. Onun için de çabalarının bir kısmını da yeni tedbirler, yeni âdetler getirmek faaliyetleri üzerinde toplamıştır. Önce kadının özgürlüğü sağlanmıştır. Hem de başdöndürücü bir hızla. Alkollü içkiler yasak edilmiş, fakat bu deneme bir yıldan fazla sürdürülememiş ve yasak kaldırılmıştır. Devlet tekelleri ve devlet saniiyesi özel teşebbüsün yerini almaktadır. Yabancı yardımı ve sermayesi reddedilmekte, böylece yerli teşebbüs ve çabalar henüz yeterli olmamak

la beraber teşvik edilmektedir. Hepsinden önemlisi eğitim, yeni ve modern bir biçime sokulmaktadır.

Bir ulusun aydınlanma derecesini ve entellektüel ilerlemesinin durumunu, eğitimin gelişmesi ile ölçmeye alışmış olanlar için Türkiye ilginç bir gözlem yeri olmuştur. Türkiye'de, kuşaklar boyunca garip bir Doğu ve Batı, eski ve yeni karışımı hüküm sürmüştür. Eski mahalle 'mektep'leri Türk çocuklarına, Kuran'ın anlamı değilse bile, dili olan Arapçayı öğretmekteydi. Camilere bağlı okullar Türklerin genel olarak faydalanmak zorunda bulundukları eğitim kurumlarıydı. Millet sistemi içinde bulunan özel ilkokullar da Rum, Ermeni ve Yahudi çocuklarına kendi dillerini öğretmekteydiler. Türkler için daha yüksek bir öğrenim daha çok medreselerdeydi. Bunların yanı sıra yabancıların açtıkları liseler de bulunuyordu. Türk hükümeti de Müslüman çocuklar için Batı örneği bazı okullar açmıştı. Bu yabancı okullara ve Türk liselerine azınlıklardan gençler de devam edebiliyorlardı. Osmanlı hükümetinin açtığı en ünlü liselerden biri Galatasaray'dır. Yüksek öğrenim kurumları olarak açılan İstanbul Hukuk ve Tıp okullarında gerçekten yüksek bir seviye vardı. Fakat bu tip öğrenim kurumlarının sayısı yetersizdi. Bu yetersizliği ancak yabancı liseler ve kolejler tamamlayabiliyordu. Bu okullarda yabancı diller, bilimsel ve Batı ideolojileri öğretiliyordu. Türk hükümetinin bu okullara şüphe ile bakmasına rağmen, yararlan çok büyük olmuştur ve üst sınıftan Türklerin heyecanla edinmek istedikleri Batı kültürünü sağlamışlardır. Bu yabancı okullar sistemi yüzyıldan beri Türkiye'de yürürlüktedir ve ülkede, gerek yaşayış ve gerekse fikir bakımından derin izler bırakmışlardır.

Genel lâikleşme akımına uyarak o zaman Eğitim Bakanını olan Vasıf Bey 3 Mart 1924'te din eğitimi yapan okulları kapamış ve bunları daha yararlı amaçlar için kullanmaya başlamıştır. Bu din kurumlarının kapatılmasının büyük bir protesto fırtınasına yol açması beklenmiştir. Fakat ulus sesini çıkarmamış, ulema sesini çıkarmamış ve görünüşte dini okullar matemleri tutulmadan yok olmuşlardır. Bunların yerine Cumhuriyet hükümeti yeni ilkokullar açmış ve bütün Türk çocuklarının ilkokullara devamı zorunlu kılınmıştır. 8 Ekim 1913'te çıkarılmış olan ve yedi ile onaltı yaşları arasındaki bütün çocukları resmi ya da özel ilkokullara devamını emreden kanun, ancak kısmen uygulanabilmekle beraber Türk eğitim politikasının temelini teşkil etmektedir. Mahalle 'mektep'lerinin yerini almış olan lâik ilkokullarda dilbilgisi, tarih, coğrafya, aritmetik gibi daha faydalı konular öğretilmektedir. Bu eğitim politikası ile Türkler arasında okur yazarlık oranının hızla yükselmesi ümit edilmektedir.

Türkiye'deki bütün okullar devletin kontrolü altındadır. İlk ve orta okullar, liseler, meslek okulları, kolejler Millî Eğitim Bakanlığı tarafından kontrol edilmektedir, devlet okullarında öğrenim parasızdır ve bir kısım öğrenciye de devlet hesabına yatılı olma imkânı sağlanmaktadır. Devlet, üniversite öğrencilerinin bir kısmını da burslarla desteklemektedir. Bu yardıma karşılık, öğrenciden, üniversiteyi bitirdikten sonra belirli bir süre devlet için çalışması istenmektedir.

İlkokulların üstündeki öğrenim kurumları Batı'daki benzerleri gibi örgütlenmişlerdir. Bunlarda genel bilgiler verilmekte, laboratuvar çalışmaları yapılmaktadır. Ülkenin birçok yerinde tarım okulları, büyük şehirlerde ticaret okulları açılmıştır. Ga

latasaray, hâlâ Türkiye 'nin en iyi lisesi olmaya devam etmektedir. Kırım Savaşından sonra Fransızların yardımı ile kurulmuş olan bu lisede bir kısım dersler Fransız öğretmenler tarafından Fransızca olarak okutulmaktadır. Galatasaray diploması, Fransa'da Fransız liselerinin verdikleri diplomalar gibi geçerlidir. Galatasaray aynı zamanda diğer Türk liselerine de örnek olmakta, TürMye'nin her tarafında açılan yeni liseler ders programlarını Galatasâray'ınkine uydurmaktadırlar.

1901 yılında yalnız İstanbul'da olmak üzere bir tek Türk üniversitesi vardı. Bu üniversite de Tıp ve Hukuk Fakültelerinden ibaretti. Daha sonra bir de Edebiyat Fakültesi eklenmiştir. Bu fakültelere kız ve erkek öğrenciler eşit şartlar içinde devam etmektedirler. Üniversite öğrencilerinin sayısı her geçen gün biraz daha artmaktadır. Üniversite, yeni entellektüel hayatın merkezi haline gelmiştir. Henüz kendini ülkenin ilerlemesinde fazla hissettirememektedir, fakat mali güçlüklerle karşı çetin ve başarılı bir savaş vermektedir.

Gençler arasında yüksek öğrenim hevesi gittikçe artmaktadır. Ülkenin iyi yetişmiş önderlere olan ihtiyacı üniversite öğrenimini daha çekici yapmaktadır. Maddi güçlüklerle rağmen üniversite öğrenimine ne kadar çok istek duyulduğu, İstanbul Üniversitesi'ne devam eden bir Türk kızının mektubundan çok iyi anlaşılmaktadır:

"Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin çoğu okuyabilmek için çalışmak zorundadırlar. Türk öğrencileri ile başka ülkelerin öğrencileri arasındaki fark para kazanma konusundaki tutumlarımdır. Türk öğrencileri bazı işleri vakarlarına uygun bulmamaktadırlar. Özellikle beden işlerinin kendilerini küçük düşüreceğini sanmaktadırlar. Yalnız bu tutumların

dan dolayı onları kınamamalıdır. Kamuoyu ve gelenekler, tahsilli kimselerin kapıcılık, hamallık, ayakkabı boyacılığı gibi işler yapmalarını ayıplamaktadır. Onun için çok defa geçimini sağlayamayan bir Türk genci üniversiteye gidememektedir. Kendine uygun bir iş bulup hayatını kazanmaya başladıktan sonra, artık üniversiteye gitmek, öğrenmek hevesini besleyememektedir. Üniversiteye gidip de hayatlarını kazanmak zorunda olanlar yalnız devlet dairelerinde çalışmaktadırlar. Yaptıkları işler de sekreterlik gibi masa başı işleridir. Kazançları da hükümetin ödeme kabiliyetine bağlıdır. Çok defa maaşlarını günlerce geç almaktadırlar. Üniversite öğrencilerinin bir kısmı da subaylardır. Bunların durumları oldukça iyidir, fakat hem üniversitede hem kışlada çalışmak gibi ağır bir yük altındadırlar. Ailelerinin durumu uygun olanlar ticaret, komisyonculuk gibi işler yapmaktadırlar. Hukuk Fakültesinde okuyanlar, mahkemelerde avukatlara yardım ve iş takip ederek hayatlarını kazanmaktadırlar. Aralarında sinema işletenler bile vardır. Ailelerinin durumları iyi olup da çalışmayan öğrencilerin sayısı azdır. Bu güçlüklerle rağmen 1924 yılında, İstanbul Üniversitesi, o güne kadar görülmemiş derecede kalabalıktır."

İstanbul Üniversitesi yakın bir zamana kadar çok dar bir yerde eğitim yapmak zorundaydı. Fakat son zamanlarda eski Harbiye Nezareti binasına taşınmış olduğu için feraha kavuşmuştur. Hükümet, henüz üniversitenin ihtiyaçlarını karşılamak için yeteri kadar para ayıramadığından yüksek öğrenim istendiği gibi gelişmemektedir. Harbiye Nezareti, Savunma Bakanlığı olarak Ankara'ya taşındığı için, İstanbul'daki geniş alan ilerde üniversiteye genişleme imkânı verecektir.

Şimdiki durum, hükümetin neden yabancı okullara göz yumduğunu açıklamaktadır. Ankara hükümeti, kapitülasyonları kaldırmasına, yabancıların imtiyazlarını geri almasına rağmen yabancı okullara dokunmamıştır. Hükümet tarafından kontrol edilen bu okullar büyük bir boşluğu doldurmaktadırlar.

Türkiye'deki yabancı okullar ilgi çekici bir gelişme göstermişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun her tarafına yayılmış olan Amerikan, İngiliz, Fransız ve Alman okulları, Yakındoğu'nun moral ve entelektüel gelişmesinde önemli bir etki yapmışlardır. Önceleri, bu okulların öğrencileri, bulundukları yerlerin Hristiyan çocuklarıydı. 1908 yılına kadar süren Sultan Hamit döneminde Müslüman çocuklarının bu okullara gitmeleri yasaktı. Büyük Savaş'tan önce imparatorluk toprakları içinde en çok Fransız okulları vardı ve bu yüzden Fransız kültürü ülkede daha yaygındı. İyi bir eğitim görmüş her Türk, Fransızca'yı Türkçe kadar iyi konuşabiliyordu. Türk liseleri, özellikle İstanbul'daki Galatasaray Lisesi Fransız sistemi öğretim yapmaktaydılar. Bu okulların çoğunda da Fransız öğretmenler görev almışlardı. Bunun sonucu olarak bugün Türkiye'de en çok konuşulan yabancı dil Fransızcadır ve Türkiye ile Fransa arasında kurulmuş olan entelektüel bağ, 1914-1923 olayları yüzünden bile kopmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan etkisi de bir hayli görülmüştür. Eski adı Suriye Protestan Koleji olan ünlü Beyrut Üniversitesi'nin yanı sıra İstanbul'da Amerikan Kız ve Erkek Kolejleriyle İzmir'deki uluslararası Kolej en önemlileridir. 1912-1922 olaylarından önce Yakındoğu'da, çocuk yuvasından üniversiteye kadar beş yüz Amerikan eğitim kurumu

vardı ve bunlara yirmi beş bin öğrenci devam ediyordu. Bu kurumların çoğu bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalmışlardır.

Bu yabancı okulların yayılması ve etkisi Türkiye'de elbette bazı şüpheler uyandırmıştır. Kapitülasyonlar sistemi bu okulların programlarına her türlü Türk müdahale ve kontrolünü önlediğinden Osmanlı hükümeti bunların etkisini azaltmak için benzeri Türk okulları açmak zorunda kalmıştı. Türk hükümeti 1914'te kapitülasyonları kaldırdığı zaman bütün Fransız okullarını da kapatmış, böylece Fransız etkisi azalmaya yüz tutmuştu. 1918'de Müttefiklerin zaferi kazanmaları üzerine aym akıbeti Alman okulları uğramıştır. Fakat Alman etkisi tam kaybolmamışta. Bugün Türkiye'nin teknik okullarının çoğunda Alman uzmanlar ders vermektedirler. Çoğu Türkiye'deki Rum ve Ermeni azınlıklarına hizmet eden Amerikan misyoner okulları, Hristiyan unsurların ülkeden çıkmaları ve çıkarılmaları üzerine faaliyetlerini tatil etmek zorunda kalmışlardır. Geride kalan Amerikan okulları da yalnız lâik eğitim yapmak zorunda bırakılmışlardır.

Yabancı eğitim kurumlarının Türkiye'de faaliyetlerini devam ettirmeleri ortaya önemli bir sorun çıkarmıştır ve resmî makamlar bu sorunu çözümlemenin çok güç olduğunu kabul etmektedirler. Amerikan ve Avrupa kurumlarının sağladığı eğitimin kıymeti takdir edilmektedir ve pek çok yüksek dereceli devlet memuru oğullarını ve kızlarını bu okullara göndermişlerdir. Valilerin çoğu yabancı okulları himayeleri altına almışlardır. Enver Paşa yeğenini, İsmet Paşa kardeşini İstanbul, ve İzmir'deki Amerikan kolejlerine göndermişlerdir. Lozan Antlaşması'nda bu yabancı eğitim kurumlarından hiç söz edil

memiştir. Fakat İsmet Paşa Müttefik delegelere gönderdiği bir mektupta, 30 Ekim 1918'den önce Osmanlı ülkesinde bulunan yabancı okulların imtiyazlarının ve garantilerinin devam edeceğini bildirmişti. Hükümet, bu mektuba Lozan Antlaşması'nın bir maddesiymiş gibi bağlı kalmıştır. İyi donatılmış, iyi öğretmenler elinde bulunan bu okulların büyük önemi takdir edilmekle beraber, Cumhuriyet hükümeti yabancı eğitiminin, Türk eğitiminin yerini almasını istememektedir.

Yabancı okulların ders programları Türk eğitim makamları tarafından sıkı bir kontrol altında tutulmaktadır. Dersler ve sınavlar denetlemeye tabidir. Türkçe ve Türkiye ile ilgili derslerin okutulması zorunludur ve bu dersler hükümet tarafından atanan öğretmenlerce verilmektedir. Zaman zaman sürdürüşmeler de olmakta; yabancı okullar, programlarına fazla müdahale edildiğinden yakınmaktadırlar. Fakat genel olarak her iki taraf da makul ve uzlaştıncı bir tutumu sürdürmektedir. Cumhuriyet hükümeti, din dersleri verilmediği, ülkenin güvenliğine aykırı fikirler öğrencilere aşılanmadığı sürece bu okulları hoşgörüyle karşılamaktadır. Yabancı öğretim kurumları bilerek ya da istemeyerek bu yoldan şaşıtılan zaman hükümet hemen harekete geçmekte ve bunlara koyduğu şartları hatırlatmaktadır. Bu bakımdan yabancı öğretim kurumları güç bir dönem içinde bulunmaktadır.

Genel olarak, Türkiye'deki eğitim sistemi yeni hükümet tarafından göze batır biçimde düzeltilmiştir ve şimdi ülkenin ekonomik ve sosyal alanlardaki kalkınmasına güç bir etki yapmaktadır. Din ve devlet işlerinin Cumhuriyet yönetimi tarafından birbirlerinden ayrılmasından sonra, okullar din eğitiminin ve tutuculuğun kısıtlamalarından kurtulmuşlar, lâik öğre-

www.cizgiliforum.com
engine1

nimle yeni bir atılım yapmışlardır. Milliyetçiler eğitime büyük bir önem vermektedirler. Bunun sebebi de eğitimi yalnız ulusu birleştirici değil, fakat aynı zamanda ulusun kalkınmasında da önemli bir etken olarak görmeleridir. Bunun sonucu olarak, hükümet en büyük dikkatini eğitim konusuna yöneltmiştir. Mustafa Kemal ve arkadaşları, bu alanda, Türkiye'yi bir an önce Batı Avrupa ve Amerika'nın ileri ülkeleri seviyesine yükseltmeye çalışmakta, bunun yolunu hazırlamaktadırlar.

Yeni Türkiye'nin eğitim sistemi incelenirken ister istemez kadının durumu konusu da ortaya çıkmaktadır. Kadının durumu, sosyal ilerlemenin en iyi ölçüsüdür. "Bir ulusun karakteri, kadınlarının durumu ile ölçülür" denmiştir. Başka Müslüman ülkelerle beraber Türkiye de kadını küçük görmekle devamlı olarak suçlandırılmıştır. Genel olarak, bu hücumlar maksatlı olmakla beraber, Batılı gözü ile az çok haklıdır. Bu konu hiçbir zaman tarafsız bir biçimde incelenmemiştir ve Batı ölçülerinin, Batılı olmayan toplumlara uygulanamayacağı düşünülmemiştir (1).

Kadının durumu bakımından bir ulusu Batı ölçüleri ile tartacaksak, diyebiliriz ki Türkiye, Batı ölçülerine hızla yaklaşmaktadır. Çok kadınla evlenmek yeni yasaklanmıştır. Fakat iyi yetişmiş Türkler arasında çok kadınla evlenmek çoktan bırakılmış bir âdettir. Köylerde ise kadın en iyi yardımcıdır. Türk köylü erkeği, birden fazla kadın aldığı zaman onları daima şerefli bir durumda tutmuş, nikâh kıydırması, ekono-

(1) Batılı gözlemcilerin çoğu, evli bir Müslüman İradının, Batıdaki hemcinslerinden daha çok hakka sahip olduğundan habersizdir. İslâm, kadına mallarını üzerinde tam hak tanımıştır. Batılı kadın bu hakları ancak yakın bir geçmişte elde edebilmiştir.

mik ve moral haklarına saygı göstermiştir. Köylerde kadınlar hiçbir zaman eve kapatılmamışlardır. Kasabalarda da bu âdet artık kaybolmaktadır.

Genç Türkler'in Batı fikirlerini Türkiye'ye sokmaları üzerine kadınlar, özellikle üst sınıfa mensup kadınlar, durumlarından şikâyetlerini hemen duyurmaya koyulmuşlardı. Sultan Hamit döneminde kadınlara hemen hiç eğitim imkânı verilmemişti ve Türk kadınları eğitim istiyorlardı. "Genç Türkler" in iktidara gelmesinden soma okula giden kadınların sayısı birden artmıştır. İstanbul'daki Amerikan Kız Koleji bu isteğe cevap vermek için açılmıştır. Ülkenin başka yerlerinde de kadınlar için okullar açılmıştır.

Bunun sonucunda birçok kadın yazar kendilerini tanıtmışlar ve Batıda olduğu gibi kadın hakları için savaş açmışlardır. Tutucu unsurlar kadınların bazı mesleklere girmelerine karşı koymuşlardır. Özellikle kadınların tıp, hukuk ve diğer bilim dallarında eğitim görmeleri kolay kolay kabul edilmemiştir. Eskiden bazı tehlikeleri ve şüpheleri davet eden toplu yerlerde bulunmak gibi hareketler artık kanıksanmaya başlanmıştır. Bir Müslüman ülkede ahlâksızlığın en düşük şekli olarak kabul edilen ve çok defa tecavüzleri davet eden peçesiz gezmek artık normal karşılanmaktadır. 1908 1909 Genç Türk Devriminden önce ve soma Türkiye'ye giren Batı kültürü, daha somaki yıllarda Türkiye'de hızla yayılmış ve Türk kadını bugünkü durumuna gelmiştir.

Savaşların, özellikle 1912 1913 Balkan Savaşları ile 1914 1918 Büyük Savaş'ın baskısı altında, Türk kadınları da, savaşın başka ülkelerdeki hemcinsleri gibi yardımcı işlerde çalışmak zorunda kalmışlar, hastanelerde yaralılara bakmışlar, K1

zılay'da görev almışlar, cepheye giden erkeklerden boşalan yerleri doldurmuşlardı. Hatta aralarında savaş alanlarında görev yapanlar da bulunmuştur. Sosyal hizmetlerin bir kısmı yeni tip bir Türk kadını tarafından görülür olmuştur. Bunun sonucunda erkek kadını ilişkileri hızla değişmeye başlamış, kadınlar geçirdikleri denemelerde kabiliyetlerini ortaya koymuşlardı. Bu savaş şartları altında, kadının kapalı ve emir altında yaşama durumu, hiç değilse üst ve orta sınıflarda, ortadan kalkmıştır. Köylerde ise kadın tarlalarda her zaman erkeğin yardımcısı olmuştur ve oralarda durumda bir değişiklik söz konusu değildir.

Genç kızlar okumaya can atmaktadır ve yerli ya da yabancı bütün kız okulları doludur. Üniversite, Türk kadınına kapıları açmıştır ve ilk defa erkekler ve kızlar bir arada okumaktadırlar. Her yıl yeni öğretmenler, doktorlar ve hukukçular çıkmaktadır. Kadınlar artık yazarak, konferanslar vererek, siyasi mitingler düzenleyerek seslerini duyurmaktadırlar. Üniversite mezunu ilk Türk kadını olan Halide Hanım (Halide Edip Adıvar) bir yazar olarak, konuşmalar ve siyasal faaliyetleri ile etkisini bütün Türkiye'de hissettirmiş, hatta Mustafa Kemal Paşanın yardımcısı olmuştur. Halide Hanım'ı örnek alan Türk kadınları durumlarını düzeltmek, etkilerini hissettirmek ve kendilerine yeni imkânlar hazırlamak için faaliyetlere koyulmuşlardır.

Sosyal bakımdan Türk kadınları Batılılaşma yolunda ilerlemektedirler. Peçeyi atmışlardır. Arada bir görülen çarşaf da her halde fesin akıbetine uğrayacak, tamamen kaybolacaktır. Artık kadınların tiyatrolarda, sinemalarda, topluluklarda erkeklerle beraber oturmalara izin verilmektedir. Hatta, Hristiyan yabancılarla değilse bile, Türk erkekleriyle dans etme

lerine göz yumulmaktadır. Sinema ve tiyatrolardaki kadınlara mahsus balkonlar ve localar erkeklerle de açılmıştır. Tramvaylar ve trenlerde kadınlarla erkekleri ayıran perdeler de kaldırılmıştır ve yolcular artık karışık oturmaktadır.

Kadınlar sahneye de çıkabilmektedirler. Batının âdetleri yavaş yavaş Türk toplumuna sızmıştır ve kadınlar yüzyıllardan beri süren kısıtlamalardan kurtulmuşlardır.

Evlenme konusunda da aym değişiklik oluşmaktadır. Kadınlar tabi olmanın küçük düşürücülüğünü ve haksızlığını anlamışlar, evlerinde erkeklerine arkadaşlık etmek ve eşit şartlara uymak haklarını istemişlerdir. Türkiye'de gittikçe az uygulanmakta olan çok kadımla evlenme âdetini küçük düşürücü bulan kadınlar buna da başkaldırmış ve protestoları, baskılan ile Türkiye Büyük Millet Meclisini çok kadımla evlenmeyi yasak eden bir kanun çıkarmaya zorlamışlardır.

Bu, Türk kadınının en büyük zaferi olmuştur. Bu yalnız İslâm geleneklerinden kopma değil, aynı zamanda küçük düşürücü bir durumdan da kurtuluştur.

Kadınların ortak bir gaye için işbirliği yapma arzularını "Kadın Haklarını Koruma Cemiyeti"nde görmek mümkündür. Bu dernek, son üç, dört yıl içinde Ankara hükümeti üzerinde yeteri kadar baskı yaparak bazı önemli reformları sağlamıştır. Bu reformların, İstanbul'daki bir avuç ilerici kadının eseri oldukları doğrudur. Çoğu öğrenimini yabancı ülkelerde yapmış olan bu kadınların Türkiye içindeki nüfuzları o kadar büyüktür ki, bunların faaliyetleri ile Batılılaşma çok hızlı olacaktır. Dernek, geçenlerde İstanbul Müftülüğünden camilerde konferanslar vermek ve bu şekilde cahil hocaların elinde cahil kalmış kardeşlerini aydınlatmak için izin istemiştir. Bu konferanslarda yeni kanunların ışığı altında kadımla

rmyeni durumu, eğitim, sosyal görevler konularında bilgi verebilecektir. Bu propaganda sosyal reformların Türkiye'ye yayılmasını hızlandıracaktır

Yeni Türkiye'deki sosyal gelişmeden verdiğimiz örnekler, evrim dalgasının ortalığı nasıl kapladığını, Batı fikirlerinin nasıl yerleştiğini ve ülkeyi İslâm kanunlarının, âdetlerinin ve hurafelerin ağırlığı altında ezilmiş bir Doğu toplumu kişiliğinden aydınlanmış ve ilerici bir Batı toplumu kişiliğine nasıl dönüştürdüğünü gösteren belirtilerdir.

Türkiye'de gerçekleştirilen reformları; yabancı basın o kadar sansasyonel bir biçimde vermiştir ki, bu arada karşılaşılması muhtemel güçlüklerin belirtilmesi unutulmuştur. Onun için bu bölümü sona erdirmeden önce reformları yaparken karşılaşılabilecek engelleri de gözden geçirmek çok önemlidir. Şehirler ve üst sınıflardaki reformların hayret verici bir biçimde gerçekleşmelerine rağmen, genel olarak Türkiye'nin modernleşmesi daha yavaş olacaktır. Çünkü bu reformları ülkenin başka yerlerine yayacak öğretmenlerin, doktorların, uzmanların sayısı yeterli değildir ve yabancı uzmanlara da yüz verilmemektedir. Ayrıca ülkenin iç kısımlarında yaşayan insanların okumaları ve yazmaları yoktur; ulaşım yok denecek gibi olduğundan dış dünyadan kopukturlar. Hayat seviyesi, gerek cahillik, gerekse fakirlik yüzünden çok düşüktür. Hurafeler hâlâ insanların hayatlarına hâkimdir. Bu yüzden sağlık da büyük zarar görmektedir. Anadolu'nun iç bölgelerinde hayat hâlâ ilkel ve değişmemiştir. Batılı fikirlerin bu bölgelere sızması ancak yolların buralara ulaşması ile mümkün olacaktır.

Etrafını iyi görebilen bir gözlemci için onsekizinci yüzyılda uyanık despotların yönetimindeki bazı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Türkiye de aynı güçlüklerle karşılaşacaktır.

Mustafa Kemal Paşa, Batı örneği bir aydındır. Ortaçağın geleneklerini henüz silkeleyip atan bir ülkeye bir sürü reform getirmiştir. Batı fikirlerini, direnen değil, bunları kabule istekli bir ulusa aşılama çalışmaktadır. Genellikle Batıda bu gibi reformları bir tepki dönemi izler. Çünkü halk reformlar konusunda eğitilmemiştir ve bunları kabule hazır değildir. Çok defa reform hevesi reformcu ile beraber ölmüştür. Çünkü değişiklik kişiliğin gücü ile yapılabilmiştir. Bu kişiliğin etkisi ortadan kalkınca heves kendini yenileyememiştir. Bu gibi durumlarda tarih tekrarlanmaktadır. Bugünkü Türkiye'de, reformlar, baştaki önderin yapıcı despotizmi altında gelişmektedir. Asıl büyük soru bu önderden soma geleceklerin de bu eseri devam ettirip ettirmeyecekleridir. Bugünkü Türk önderleri, öncü rollerini devam ettirebilecek, yerlerini almaya yeterli pek az halefin yetismekte olduğunu kabul etmektedirler. Bugün mevcut olanların dışında, Türkiye'de bu tipte pek az insan vardır.

Büyük olaylar, büyük adamları ortaya çıkarır. Fakat barış içinde geçen sosyal hayatın ağır akışı içinde bir ulusun çekişmelere ve rekabetlere düştüğü ve bu yüzden ilerlemenin durduğu çok görülmüştür. İlerde Türkiye 'yi bekleyen en büyük tehlike de budur. Bugünkü önderler; eserlerini kendileri kadar hevesle ve etkiyle devam ettirecek yeni önderler yetiştirmedikleri takdirde, reformlar, hareketsizlik yüzünden reformcularla beraber ölmek tehlikesinde bulunmaktadır. Modern Türkiye'de harekette olan tarihsel güçler bu soruya bir 'istisna' tanımayacaklardır. Bu sorunun cevabını da yalnız zaman verecektir. Aym zamanda Türkiye'de bilinçli ve hesaplı bir gericilik tehlikesi kalmamıştır. Ulus azimle Batının ilerleme yoluna koymuştur. Bu yoldan geri dönmesi için pek az ihtimal vardır.

ONALTINCI BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI DURUMU

24 Temmuz 1923 'te Lozan Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte Türkiye'nin dış ilişkiler tarihinde 21 Temmuz 1774 yılında yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması ile açılmış olan dönem kapanmıştır. Bu iki tarih arasında geçen bir buçuk yüzyıllık süre içinde Yakındoğunun haritası tanınmayacak biçimde değişmiştir. Bir zamanlar, birçok ulusu içinde barındıran büyük bir imparatorluğun bulunduğu yeri artık bir düzine kadar irili ufaklı devlet doldurmuştur. Bu devletlerin bir kısmı bağımsız olmakla beraber halkları Yakındoğu'ya özgü ortak taraflara sahiptirler. Siyasal haritadaki bu büyük değişiklik, Yakındoğu ulusları arasındaki coğrafya dağılımlarıyla kıyaslandığında, işin içyüzü görülmektedir. Bu uluslar, 1774'e kadar yalnız aynı bölgelerde, aynı şehirlerde ve aynı köylerde oturmamışlar, aynı mahalleleri aynı sokakları paylaşmışlardır. Bu içice girmişlik hepsinin yararına olmuştur. Bu dönem içinde milliyetler topraklara, siyasal topluluklara göre değil, özel ekonomik meşguliyetlere ve sosyal faaliyetlere göre belirlenmişti.

Ekonomik ve sosyal bakımdan bu uluslar birbirlerine muhtaç durumda bulunuyorlardı. 1774 ile 1923 yılları arasın

da yine bu uluslar kendilerini teker teker Batı'nın milliyetçilik anlayışına kaptırmışlar ve bu fikirlerin etkisi altında belirli topraklar üzerinde birleşen yeknesak topluluklar haline gelmişler ve siyasal faaliyetler blokları olmuşlardır. Bu değişme şiddetle, savaş üstüne savaşla, katliam üstüne katliamla, göç üstüne göçle olmuş; her sınır çizgisinin değişmesinde sarsıntılar yine birbirini kovalamıştır. Sınırların durumu da kronik bir şekilde istikrarlı olmadığından Yakındoğu beş ya da altı kuşak boyu bir barbarlık ve dehşet dönemi yaşamıştır.

Yakındoğu uluslarının sırasıyla giriştikleri ve kurbanı oldukları barbarlık hareketleri Batılı gözlerde bu bölgenin damgası haline gelmiştir. Bu barbarlıklar o kadar çirkindir ki, bunlardan burada daha çok söz etmek boşuna olur. Fakat şunu da eklemek gerekir; Batı'nın Yakındoğuyu bir barbarlar ülkesi olarak görmesi ve buna göre bir tutum takınması bütünüyle hissidir. Belki daha az barbarlık yapmış olan Batılı atalarımız, Yakındoğu uluslarının son yüz elli yıl boyunca içinde bulundukları şartların benzerleri ile karşılaşsalar, daha mı iyi hareket edeceklerdi? 1923 yılında sona eren on yıl içinde Belçika'da, İrlanda'da, Almanya'da olanlar; Türklerin, Rumların ve Bulgarların yaptıklarından daha mı hafiftir? Yakındoğu uluslarının karşısına çıkan güçlüklerle batı uygarlığı karşılaşmış olsaydı, bizler şimdiye kadar çoktan yıkılmış bulunacaktık.

Siyasal haritanın değişmesiyle ekonomik alanda uğranılan kayıplar ise, yapılan barbarlıklar kadar göze çarpmamak ve hislere hitap etmemekle beraber, çok daha ciddi bir sorun idi. Daha önceki bölümlerde bu sorunlardan söz ettiğimiz için şimdi Türkiye'nin, 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından soma uluslararası alanda kendisini nasıl bulduğuna göz atalım.

O tarihte, Yakındoğunun manzarası, yakın geçmişe kıyasla yakın geleceğin çok daha istikrarlı olacağını müjdelemiştir. Lozan Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'nun irili ufaklı devletlere bölünmesi işi tamamlanmıştır. Doğulu Hristiyan devletlerinin çekirdeği on dokuzuncu yüzyılın başlarındaki Sırp ve Yunan bağımsızlık savaşları ve 1912 1913 Balkan Savaşları sırasında atılmıştı. Bölgenin öbür ucunda ise, 1914 1918 Savaşı ile Paris Barış Konferansı yine irili ufaklı Arap devletleri yaratmıştır. Bunların bazdan bağımsız olmuş, bazıları da daha önce anlattığımız gibi bir kısım Batılı devletlerin mandası altına grmiştir. Mütarekeden soma Mısır'daki milliyetçilik hareketi yeniden canlanmış ve Mısır milliyetçileri hedeflerine kısmen ulaşmışlardır. Türkiye'de ise, 1920'de kabul edilen Milli Misak'ta belirtilmiş olan hedeflere, 1922'de Yunanlılara karşı kazanılan zafer sayesinde vanılmıştır. Bunu izleyen bir yıl içinde, büyük sancılar ve ıstıraplar arasında bir sürü "halef devlet" doğurmuş olan Osmanlı İmparatorluğu nihayet son halefi olan Türkiye Cumhuriyeti'ni de dünyaya getirerek onun elinde tasfiyeye uğramıştır. Aynılma ve bölünme işleri böylece tamamlandığına göre, artık siyasal ve sosyal istikrarsızlıklar beklemek için bir sebep yoktur. Çünkü bu tahrik edici sebepler ortadan kalkmıştı. Bu parçalanmadan çıkan haritadan bütün Yakındoğu ülkeleri memnun olmamışlardır. Olamazlar da. Şiddet metotları çok defa olumlu sonuçlar verir. Bu çapta devrimler olurken şiddet hareketlerinden, barbarlıktan kaçınılabildiği insanlık tarihinde görülmemiştir; buna rağmen bunlardan kaçınılmış olduğunu farzetsek bile, acaba hangi sihirli formül, Yakındoğu topraklarını, Yakındoğu ulusları arasında herkese her istediğini vermek suretiyle bölüştü

www.cizgiliforum.com
engine1

rülebilirdi? Problem, tam bir kesinlikle çözümlenemeyecek kadar karışıktı. Bu bölüşmede bazıları hisselerine düşenden fazlasını almışlar (Sırp lar ve Romenler), bazıları da az ile yetinmek zorunda kalmışlardır (Bulgarlar ve Ermeniler). Fakat önemli olan, şu ya da bu parçanın, haklı ya da haksız olarak şuna ya da buna verilmiş olması değil, aldatılmış olduklarına inanan ulusların durumu değiştirmeyi artık düşünmez olmalarıdır. Bulgarlar, 1918 'de ikinci kere kaybettikten soma Makedonya'dan ümitlerini kesmişlerdir. 16 Mart 1921 'de Sovyet hükümetinin, Türkiye'nin Kars'taki egemenliğini tanımasından sonra Ermeniler, Erzurum ve Van'ı elde etme ümitlerini yitirmişlerdir. Yunanlılar, 1922 fırtınasından soma İzmir ve İstanbul üzerindeki emellerinden vazgeçmişlerdir. Bu tutum yalnız yenilen devletlerin değil, herkesin yararına olmuştur. Geçmişe bu şekilde sırt çevirmek, son yüz elli yıldan beri süren mücadelenin ve bunun sebep olduğu ekonomik kayıpların giderilmesi ve 'herkesin kendi evine bir çekidüzen verebilmesi' için gerekli enerjileri serbest bırakmıştır. Bunların hepsinden önemlisi, Türklerin Yunanlılara karşı kazandıkları büyük askeri zaferden soma, Milli Misak'ın dışında bırakılmış olan toprakları yeniden ele geçirmek hevesine kapılmış olmalıdır.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, Milli Misak'ta, 30 Ekim 1918 Mütarekesi ile tespit edilmiş olan hattın güneyinde bulunan, halkının çoğunluğu Arap olan eski Osmanlı Asya vilayetleri ve Avrupa'da Meriç nehrinin batısında kalan eski Avrupa toprakları üzerindeki Türk iddialarından vazgeçmişlerdir. Böylece Türkiye, yakın geçmişte ilerlemesine ayak bağı olan ve üstelik kendisini felaketten felakete sürükleyen iki

yükten kurtulmuştur. Buna karşılık, Milli Misak'ı hazırlayanlar Arap olmayan Müslümanların oturduğu bütün eski Osmanlı toprakları üzerinde hak iddiasında bulunmaya devam etmişlerdir. Bu formülle başlangıçta Kürtlerin oturdukları bütün bölgeler de Türkiye sınırları içinde tutulmak istenmiştir. "Genç Türkler"nin 1908-1918 yılları arasında Arnavutları ve Arapları Türkleştirmek teşebbüslerinin kötü sonuç vermesinden sonra daha zor bir ırk olan Kürtlere aynı politikayı uygulamak başardı olacak mıdır? 1925 Kürt isyanından ve İngiltere ile olan, Kürtlere dayanan Musul sorunundan yeni Türkiye'nin önderleri, geçmişin olaylarına da bakarak, ders alacak mıdır?

Kürtlerin yaşadıkları bölge dışında, Lozan Konferansında tespit edilmiş olan Türkiye sınırları bir devamlılık ve eski Osmanlı sınırları ile kıyaslandığında istikrar göstermektedir. Bununla beraber Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde toprak iddiaları basite indirgenemeyecek kadar gelecek için önemli olan iki sorun vardır. Bunların birincisi henüz çözülmemiş Boğazlar sorunudur ve Türkiye ile Rusya'nın gelecekteki ilişkileri buna bağlıdır. İkinci sorun, halifeliğin kaldırılması İslam dünyasında yaratmış olduğu tepkidir. Bu iki soruna daha sonra değinmek üzere Kürt sorununa dönelim.

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan Türk olmayan unsurlar arasında en önemli grubu Kürtler teşkil etmektedir. Bunlar bir milyon dolayındadır. Ülkedeki Kürt unsurunun okuması yoktur ve hiçbir Miltüre sahip değildir. Sayılan pek az olan okumuşlar ise şehirlerde oturmaktadır. Kürtler Türk yöneticilerinin dilini konuşmamaktaydılar. Dilleri Farsça'nın bir lehçesini andırmaktadır. Aralarında kuvvetli rüzgârlar es

tiği zaman, Rumlar, Ermeniler, Araplar gibi, Osmanlı İmparatorluğunun Kürt unsurları da bu rüzgârlardan esinlenmişlerdir. Fakat onlarınki dağınık bir milliyetçilik olmuştur. Birlik ve örgütlenme olmayışı, okumuş önderlerin yalnız mahalli şeyhlerden ibaret olması; dağların toplulukları birbirlerinden tamamen ayırmış bulunması Kürtlerin aşiretleri dışına taşıp, başka bölgelerde görülen milliyetçilik akımlarının şiddetinde bir akıma kendilerini kaptırmalarını önlemiştir. Büyük Savaş'tan soma Kürtler belirli olmayan bir milliyetçilik hissiyle kapılmışlardır.

Bunun kökleri belki de 1834 yılda Kürtler arasındaki kıpırdanmaların Reşit Paşa tarafından şiddetle bastırılmasına, daha soma sultanların izledikleri politikaya kadar gitmektedir. Bu politikanın sonradan Sultan Hamit tarafından değiştirilmesine ve Ermenilere karşı kullanılmak üzere Kürtlerle dostluk kurmasına rağmen, Kürtlerin tutumunda büyük değişiklik meydana gelmemiştir. 1920 tarihindeki Sevr Antlaşmasında Kürtlerin bu hislerine cevap verilmek istenmiş ve onlara ulusal özerklik ve bağımsızlık vaat edilmiştir. Fakat antlaşmanın yürürlüğe konmaması, Kürtlerin emellerini gerçekleştirmelerini önlemiş ve yapılan vaatler de Lozan Antlaşması'nda tekrarlanmamıştır.

Kürtler her ilkel ulus gibi anlamını derinliğine öğrenmeden girdikleri ve tam uygulamadıkları bir din uğruna kolayca fanatik hale gelebilmektedirler. Halife mevcut olduğu sürece Kürtler rahat durmuşlardır. Fakat Türkiye hükümeti halifeliği kaldırıp da dine dayanmayan bir rejim getirdiği zaman, dinciler, Kürtleri hükümete karşı güçlük çekmeden kışkırtabilmişlerdir.

Yeni rejime karşı Kürt ayaklanmalarının en ciddiisi 1925 Şubatında olmuştur. Nakşibendi tarikatına mensup Şeyh Sait, Kürtleri kışkırtan ve ayaklandıran başlıca sorumludur. Şeyh Sait zengin bir adamdı ve birçok iş ilişkileri vardı. Çevresinde çok dindar olarak tanınmıştı. Başlıca aşiretlerle aile bağları vardı. Bu yüzden kışkırtıcı sözleri hızla yayılmış ve ayaklanma, Kürtlerin oturdukları on üç vilâyette patlak vermiştir,

Birkaç Kürdün tutuklanmasını bahane eden Şeyh Sait 13 Şubat'ta isyan bayrağını açmış ve birkaç hafta içinde ayaklanmayı geniş bir bölgeye yaymıştı. İsyancı Kürtlerin programlarının başlıca maddeleri, Mustafa Kemal Paşanın lâik hükümetinin kaldırdığı şeriatı geri getirmek ve Sultan Hamit'in oğullarından Selim Efendiyi sultan ve halife ilân etmektir. İsyancılar bu arada Diyarbakır hükümet konağına, cumhurbaşkanını, askerî önderleri, Millet Meclisini ve hükümeti küçük düşürücü sözler bulunan bildiriler de asmışlardı. Bu bildirimlerde ayrıca, ülkeden dinin kaldırıldığı, hükümetin aralarında Şeyh Sait'in de bulunduğu 800 kişiyi asmak istediği gibi iddialar da yer almıştı.

Hükümet kuvvetleri ile isyancılar arasında yapılan ilk çarpışmada ölen Fahri Bey adındaki Kürt önderinin cebinde bulunan bir mektupta Şeyh Sait'in dini geri getirmek için dünyaya Tanrı tarafından gönderildiği, artık din özgürlüğü için, darbeyi indirme zamanının geldiği yazılıydı.

İsyan o kadar hızla yayılmıştı ki, on iki gün sonra Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi, hükümete gerekirse bütün ülkede sıkıyönetim ilân etme yetkisi vermek zorunda kalmıştı. Önce on üç vilâyette sıkıyönetim uygulanmış, zararlı propagandalar yayması muhtemel olan İstanbul'a gözdağı ve

rilmişti. Çok sayıda asker doğuya sevk edilmiş ve hükümet kuvvetleri karlar içinde isyam bastırmaya uğraşmışlardır. Hiçbir zaman demiryolu yokluğu bu kadar çok hissedilmemiştir. Türk hükümeti Suriye'deki Fransız yönetiminden, Bağdat demiryolunun Suriye'de kalan kısmından asker sevk edilmesine izin verilmesini istemiştir. Fakat Fransızlar, muhtemelen pek çok Türk askerinin Musul bölgesinde birikmesinden çekinen İngilizlerin isteği üzerine, bu izni vermemiştir. Kuvvetlerin isyan bölgesine sevk edilmesindeki güçlük, yolsuzluk, dik dağlar seferin üç ay uzamasına yol açmıştır.

İsyanın başlangıcında Kürtler hemen her şeyi ellerine geçirmişlerdi. Harput'u ele geçirmişler, çok geçmeden Elazığ'ı düşürmüşlerdi. Bunları Dersim, Ergani, Palu, Çapakçur izlemişti. 7 Martta Ergani ve Osmaniye tamamen yağma edilmişti. Bundan soma da Diyarbakır'a karşı bir saldırıya girilmişti. Diyarbakır, bölgenin en önemli merkeziydi. Etrafı Kürtlerle çevrili olmakla beraber, şehir halkı Türktü ve kolordu karargâhı şehirde bulunuyordu. Dicle nehri kıyısında bulunduğu için Diyarbakır bütün tarih boyunca önemli rol oynamıştı. Doğunun başlıca kervan yolları üzerindeydi. Bunun için Şeyh Sait bir an önce şehri ele geçirmek istiyordu. 7 Martta şehir önünde çetin bir çarpışma olmuş ve isyancılar şehre girmeye başlamışlardı. Fakat Mardin'den yola çıkan bir süvari birliğinin zamanında gelmesi üzerine asiler şehirden dışarı atılmış ve panik içinde dağılmışlardı. Bu çarpışma isyan hareketinin dönüm noktasını teşkil etmiştir. Kürtlerin ağır kayıplara uğramaları, önemli önderlerinin çarpışmalarda ölmeleri ve bölgeye daha çok hükümet kuvvetlerinin gönderilmesi sonunda asilerin elinde bulunan vilâyetler teker teker kurtarılmıştı.

Bu gelişmelerden soma, Kürtlerin teslim olmaktan başka yapacak birşeyleri kalmamıştı. Önderlerinin bir kısmı yakalanmış ve cezalandırılmıştı. En son yakalanan da Şeyh Sait olmuştur. Dağlara kaçmış olan Şeyh Sait ele geçirildikten soma Ankara'ya götürülmüş ve yapılan yargılaması sonunda vatana ihanet suçundan asılmıştır. Nisan ayında tam olarak bastırılmış olan Kürt isyanı ülkede derin ve önemli etkiler yapmıştır.

Her şeyden önce vatanseverlik hisleri yeniden kabarmış ve herkes cumhuriyeti korumak için birleşmiştir. Bir iç savaş karşısında, devletin tehlikede olduğunu gören bütün milliyetçiler hükümetin etrafında toplanmışlar, yabancı istilâsı günlerinde yapmış oldukları gibi onu desteklemişlerdir. Zamannın başbakanı isyanı bastırmadaki çabalarında herkesin desteğini görmüştür. Hatta muhalefet partisinin lideri olan Kâzım Karabekir Paşa, başbakana güvenini açıkça bildirmiştir. Bu olay, Türkiye Cumhuriyetine yeni bir güç ve güven kazandırmıştır.

İsyanın ikinci bir sonucu da gösterilen hoşnutluğa rağmen Ankara hükümetinin yeniden kurulması olmuştur. Başbakan Fethi Bey ayaklanmaya büyük önem vermiş ve bastırmak için çok etkili tedbirler almıştı. 23 Şubatta Mecliste yaptığı uzun bir konuşmada ayaklanmanın nedenlerini açıklamış, nasıl geliştiğini anlatmış ve hükümetinin aldığı tedbirleri sıralamıştı. İsmet Paşa ve Kâzım Karabekir Paşa tarafından desteklenen konuşmasının sonuna doğru Fethi Bey bir kanun teklifinde de bulunmuştu. Buna göre, "din siyasete alet edilmeyecek, din kullanılarak, gerek yazı, gerekse sözle halkın hisleri tahrik edilmeyecek" ve bunları yapanlar en ağır cezalara çarptırılacaklardı. Kanun teklifi Meclisin büyük bir çoğunlu

ğunca kabul edilmişti. Fakat birkaç gün soma beklenmedik bir şey olmuştu. Halk Partisinin bütün gece süren bir toplantısında sinirler son derece gerilmiş, tabancalar çekilmiş (neyse ki, ateşlenmemiştir) ve 60'a karşı 94 oyla belirtilen güvensizlik üzerine Fethi Bey sabahın saat üçünde istifasını vermişti. Güvensizliğin nedeni de, Kürt isyanını bastırmak için yeterli tedbirler alınmamasıydı. Fethi Beyden daha şiddetli tedbirler isteyenler arasında aslen Kürt olanlar da vardı ve bunlar Mustafa Kemal'e son derece bağlıydılar. Fethi Beyden soma başbakanlığa tekrar İsmet Paşa getirilmiş ve hükümette genel bir değişiklik yapılmıştır.

Bu anı değişiklik, Ankara'yı daha sıkı bir askerî kontrol altına sokmuştur. Derhal tedbirlerin alınmasına girilmiş, Doğuya seksen bin kadar asker gönderilerek dağılmış olan isyancılar tamamen ezilmişlerdir. Ülkedeki hoşnutsuzluğu tahrik edenlerin başında bulunduğu ileri sürülen İstanbul basım baskı altına alınmış, İstanbul'da ve başka yerlerde ondan fazla gazete kapatılmıştır. Camilerde cumhuriyete sadakati sarsacak vaazlar yasaklanmış, büyük şehirlerde İstiklâl Mahkemeleri yemden kurulmuştur. Kürt isyanının bastırılmasından birkaç ay soma, hazıranda, İstiklâl Mahkemeleri Doğu vilâyetlerindeki bütün tekkelerin kapatılmasını emretmiştir. Bu tekkeler entrikacılık ve hurafelere yataklık etmekle suçlandırılmışlardır. Bütün şeyhler yerlerinden atılmış, bütün dinî unvanlar kaldırılmış ve böylece Türkiye'deki bir dinî kurum daha ortadan kalkmıştır.

Kürt isyanının önemi, hemen sebep olduğu siyasal sonuçlarda değil, fakat Türkiye'de hâlâ hoşnut olmayan bir zümrenin bulunduğunu göstermesindedir. Böyle bir patlama, ister yüzeyde, ister derinde olsun, kronik bir durumun belirtisidir.

Bu, çok hızlı girifilmiş bir siyasal devrimin tepkisidir. Güven içinde, olması isteniyorsa, ilerleme, yavaş olmalıdır. Çok hızlı bir gelişme ise hemen karşı güçleri harekete geçirmektedir. Bir biyoloji uzmanı fazla büyümenin ölüm olduğunu söylemiştir. Mühendis, hız ne kadar artarsa direncin de o kadar çok olacağını açıklamıştır. Siyaset felsefesi de çok hızlı bir evrimin devrim demek olduğunu anlatmıştır. Yüzyıllar boyunca yerleşmiş bir rejimi devirip bunun yerine geçen her yeni rejim, meydana gelen şoku karşılamak için harekete geçen glerin siyasal düzeni kaştırtmasma muhakkak yol açar. Burada, genç Türkiye Cumhuriyetinin tarihinde de karşı koyan ya da gerici olan glerin kaçınılmaz muhalefetini görüyoruz. Bu muhalefet yalnız sultanlığa karşı rejime değil, aynı zamanda dine karşı olan rejime de karşıdır. Eski Osmanlı düzeninin en tutmuş kurumlarını birbiri peşi sıra deviren ve parçalayan milliyetçilik fanatizmini affetmeyecek olanların er geç protesto seslerini yükseltmelerini, mantık dışı bir tutuculuğun ilerleme hareketini durdurmaya teşebbüs etmesini beklemek gerekir. Bu muhalefet kısmen basmda görülmüş fakat çabuk susturulmuştur. Yemden yana görünüp de gönüllerinde eskiye bağlı olanların muhalefeti de bastırılmıştır. Fakat muhalefet, üzeri külle örtülmüş, bir kıvılcım gibi için için yanmaktadır.

Bunlar arasında başlarını ilk kaldıranlar Kürt aristokrasisi olmuştur.

Tutumun ikinci bir bedeli 1925 Aralık ayındaki bir mahallî ayaklanma ile ödenmiştir. Görünüşte bu ayaklanmanın sebebi giyimde yapılan reformdur. Alışılmış kıyafetin, özellikle fesin değiştirilmesi o kadar an olmuştur ki, buna karşı bir muhalefet kendini göstermekte gecikmemiştin Erzurum

dolaylannda ve Kuzeydoğu Anadolu'da ayaklananlar duvarlara "Hristiyan şapkası" aleyhinde bildiriler asarak, kendilerine bir yararı olmadığını sandıkları reformları protesto etmişlerdir. Ayaklanma olur olmaz, eski isyanı hatırlayan hükümet zaman kaybetmeden harekete geçmiş; Sivas, Erzurum, ve Maraş'ta askerî mahkemeler hemen faaliyete koyulmuştur. Hamidiye kruvazörü Rize önlerine gönderilmiş, yüzlerce kişi tutuklanmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir üyesi, Büyük Savaş ile 1919-1922 Türk-Yunan Savaşı'nın önlükumandanlarından olan Nurettin Paşa, şapka reformuna karşı koyduğu için ayaklanma günlerinde Mecliste şiddetli saldırılara uğramış; şapka aleyhinde söylediğı sözler bir karşı devrimi tahrik olarak nitelendirilmiş ve bir tarikat ile ilişkisi olduğu da hatırlanarak parlamentodan atılmıştır.

www.cizgiliforum.com
engine1

www.cizgiliforum.com
engine1

ONYEDİNCİ BÖLÜM

MUSUL SORUNU

Halkının çoğu Kürt olan eski Osmanlı vilâyeti Musul, Büyük Savaş sırasında İngiliz Ordusu tarafından işgal edilmiş ve daha sonra da İngiliz mandası altına giren Irak Krallığına bağlanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa ve devrimci arkadaşları Cumhuriyeti Fransız devrimcilerinin gözü ile görmektedirler: Cumhuriyet bir bütündür ve bölünemez. Bunun için 1925 yılında Doğu vilâyetlerinde patlak veren Kürt isyanı karşısındaki tutumları, 1793 yılında Fransa'nın La Vende vilâyetinde çıkan ayaklanma karşısında Fransız Cumhuriyetçilerinin gösterdikleri tepkinin aynı olmuştur. Kürt isyanı, Batı biçimi bir birleştirme ve standardizasyon politikasına karşı girişilmiş başarısız bir protesto hareketi olmuştur. İsyanın sonu, bölgenin Türkleştirilmesi işine daha dört elle sarılmıştır. Ankara yöneticilerinin politikası kuzey Kürtlerini Türkleştirmektir ve bunun için de her türlü araca başvurmaya kararlıdırlar. Bu politikanın sonuca ulaşmasının son derece güç olduğuna da inanmaktadırlar. Bunun nedeni de komşu ülkelerde başka bir bayrak altında, başka bir rejim içinde yaşayan, milliyetçilik konusun

da baskı altında tutulan değil de cesaretlendirilen Kürtlerin bulunmasıdır. İngilizler Musul'u işgal ettikleri andan itibaren Kürt milliyetçiliğim teşvike koyulmuşlardır, İngilizlerin bu politikası, Bağdat'ta İngiliz mandası altında kurulmuş olan Irak'ın Arap hükümeti tarafından da kabul edilmiştir. Irak Arapları, Musul Kürtlerini Araplaştırmaya girişecek kadar güçlü değildir; olsalar bile manda yönetimi böyle bir harekete izin vermeyecektir. İngilizlerin Güney Kürtleri için izledikleri politika, onlara, geniş bir siyasal bünye içinde ulusal özerklik vermektir. Türkler, İngiltere'nin Musul'u kendi yarar için değil, fakat Türk topraklarına karşı bir hareket üssü olarak kullanmak amacı ile Irak'a bağlamayı istediğine kendilerini inandırmışlardır. Türklere göre, İngilizlerin Güney Kürtlere özerklik vermeleri Kürtlere olan sevgilerinden değil, fakat Kuzey Kürtlerinin yam başında bir örnek bulunduran olan Türk hükümetine karşı kıskırtmak içindir.

Buna karşılık, İngilizler de kendi yönlerinden yanlış bir anlamının içine düşmüşlerdir. Pek çok İngiliz gözlemcisi, Türkiye'nin Musul politikasının bir saldırı amacı değil, fakat iç refah amacı taşıdığını görememişlerdir. İngiltere'de yaygın olan bir kamya göre, Türkiye Musul'u, Bağdat ve Basra'yı ele geçirmek için bir sıçrama tahtası olarak kullanmak üzere istemektedir. Musul'un, Mezopotamya'nın geri kalan kısımları hâkim durumda olması bu görüşü kuvvetlendirmektedir. İngilizlerin, Musul'un politik durumundan faydalanarak Türkiye Cumhuriyetinin Doğu vilâyetlerini kontrol altına almak istedikleri yolundaki Türk iddiaları ne kadar tartışma götürürse, Türkler için İngilizlerin ileri sürdükleri iddialar da o kadar temelsizdir. Türklerin Musul sorunu karşısındaki tutumları

daha çok bir savunma tutumudur. Fakat bu, Kürtlere karşı uygulanan politikanın savunması olduğundan, İngilterenin Türk isteklerini karşılaması, daha güç bir hale gelmiştir.

Türklerle İngilizlerin Kürtler karşısmda uyguladıkları politikalar arasındaki çelişki Musul sorununun esasım teşkil etmektedir. Fakat bu sorunda başka unsurlar da rol oynamaktadır.

Türkler, Musul şehrinin İngiliz kuvvetleri tarafından 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'nden soma işgal edilmiş olduğunu ve bundan ötürü Türkiye'den gayri meşru bir şekilde koparıldığını iddia etmektedirler. Bu iddia, vilâyetin bir kısım için doğru değildir. Mütareke anlaşmasında tesbit edilen sınırın, daha soma bir barış antlaşması ile tesbit edilecek sınırın aynı olması ve İngilizlerin buna uyması konusunda bir hüküm yoktur. İngilizler ayrıca, Musul şehri halkının bütünüyle Arap, şehir dışındaki halkın da Kürt olduğunu, bu bakımdan Türkiye ile bir ilgisi bulunmadığını ileri sürmektedirler.

Türklerin, Musul vilâyeti üzerindeki hak iddialarının temel olarak gösterilen başka bir unsur da, vilâyetin Millî Misak'ta Türkiye sınırları içine alınmış olmasıdır. Millî Misak'ta bu bölgede yaşayanların Arap olmayan eski Osmanlı müslüman tebaası oldukları ileri sürülmüştür. Şehrin karakteri Arap olmakla beraber, vilâyetin geri kalan bölgelerinde halkın çoğunluğunu, Kürtlerin teşkil etmesi bu iddiaya dayanak olmaktadır. Şimdi, Millî Misak'm her maddesi Kemalistlerin gözünde kutsallaşmıştır. Millî Misak'ta belirtilmiş her isteği yerine getirmek, bir mucize gibi kazanılan zaferin sembolü olarak görülmektedir. Bu istekleri yerine getirmek, ayrıca Kemalistler için bir politika sloganı olmuştur. Çünkü 1919'da işe başladıkları zaman ortaya atılan programı madde madde uygulama

lan, belirttikleri her isteği yerine getirmeleri, onların Türk ulusu gözündeki itibarlarını artırmıştır. Her uluslararası boy ölçüşmede çok defa umutsuz durumlarda bile ya silâhla, ya diplomasi ile iradelerini karşılanndakilere kabul ettirmişlerdi. İngiltere'nin Musul konusundaki tutumu karşılaştıkları ilk direnme olmuştur. Kemalistler, bu konuda yenilgiyi kabul ettirdikleri takdirde, Türkiye içindeki itibarlarını kaybetmekten, bunu fırsat bilen muhaliflerinin harekete geçmelerinden çekinmektedirler.

Türkler tarafından ileri sürülen iddialara karşılık, İngiliz tezine göre, Musul'un Irak manda yönethrine bağlı kalmasını gerektiren coğrafi nedenler vardı.

Musul vilâyeti Türkiye'den yüksek bir dağ duvarı ile ayrılmıştır ve kışın kar bastırdığı zaman bu dağları aşmak imkânsızdır. Yazın da geçit ancak birkaç patikadan sağlanmaktadır. Diyarbakır'dan aşağıya inen Dicle nehri bile, Diyarbakır ovasında Mezopotamya düzlüğüne geçebilmek için dar bir geçidi zorlamak zorunluluğundadır. Bu kesimde, bir su yolu olarak nehirden faydalanmak da imkânsızdır. Buna karşılık Musul, Bağdat ve Basra'ya coğrafi bağlarla bağlı bulunmaktadır. Dicle nehrinde işleyen gemiler, Musul şehrine kadar çıkabilmektedirler. Kuzeydeki dağlardan akan sular Dicle'de toplanmaktadır. Kuzeydeki vadilere ancak bu sular izleyerek varabilmek mümkündür. Ulaştırma, ticaret ve sulama bakımından Musul, üç tarafında bulunan İran, Türkiye ya da Suriye'ye değil, Irak'a bağlı bulunmaktadır.

Bütün bu nedenler, Musul konusunda Türk İngiliz çekişmesinin niçin bu biçime hatta zaman zaman tehlikeli biçimlere girdiğini açıklamaktadır. Bunlara karşılık, vilâyet toprak

lannda petrol kuyularının bulunması, iki tarafın politikasını, çok defa sanıldığı gibi, fazla etkilememiştir. Bölgede petrolün bulunduğu bir gerçektir, fakat bu zenginlik derecesi o tarihte kesin olarak bilinmemektedir. Güney İran'daki zengin petrol kaynakları bir İngiliz şirketi olan Anglo Persian tarafından işletildiğinden ve İngiliz donanması da buradan ikmal yaptığından, Musul gibi denizlerden çok içerlerde bulunan zengin olmayan bir petrol bölgesi İngiltere'nin Ortadoğu politikasını etkileyen en önemli etkenlerden biri değildir (1).

Lozan Barış Konferansı'nda, Musul sorunu konusundaki Türk ve İngiliz görüşlerinin uzlaşamayacağı kısa sürede ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine, iki tarafın da rızası alınarak, Lozan Barış Anlaşması'nın üçüncü maddesine şu fıkra eklenmişti:

"Türkiye ile Irak arasındaki sınırlar, (antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra) dokuz ay içinde Türkiye ve İngiltere arasında varılacak dostane bir anlaşma ile tesbit edilecektir.

İki hükümetin bu konuda belirtilen süre içinde, bir anlaşmaya varmamaları halinde konu Milletler Cemiyeti Konseyine götürülecektir.

Türk ve İngiliz hükümetleri, sınırlar konusunda bir anlaşmaya varılmaya kadar, bugünkü toprak durumlarında bir değişiklik için askerî harekâta girişmemeyi taahhüt ederler."

Anlaşmazlığın bundan sonraki akımı bu metnin ve İsmet Paşa ile Lord Curzon arasındaki görüşmelerin tutanaklarının ne şekilde yorumlandığına bağlı kalmıştır. Bu görüşmelerde ayrıca, sorunu çözmek için ikili görüşmelerin usulü de tesbit edilmişti.

(1) Ortadoğunun bu kitap yazıldıktan sonraki tarihi, Musul petrolünün aslında söz konusu olan en büyük çıkar temsil ettiğini fazlasıyla ortaya koyacaktır.

Bu görüşmelerin ilki 19 Mayıs ile 9 Haziran 1924 tarihleri arasında İstanbul'da yapılmıştır. Bu görüşmelerde de iki tarafın görüşlerinin hâlâ Lozan'daki kadar birbirlerinden uzak bulundukları ortaya çıkmıştır. Dokuz aylık süre dolduktan sonra da konu kararlaştırıldığı gibi Milletler Cemiyetine götürülmüştür. Milletler Cemiyeti Konseyi, bir karar vermeden önce, tarafların askerî bir harekât ile bozmamayı taahhüt ettikleri statükonun ne olduğunu öğrenme işine girişmiştir. Dicle ile İran arasındaki bölgenin çetin coğrafi durumu ve aradan bir hayli zaman geçmiş olmasından ötürü, üyeler statükonun ne olduğu hakkında ayrı ayrı görüşlere saplanmışlar ve aralarında anlaşamamışlardı. İki taraf arasındaki fiilî sınır için her kafadan bir ses çıkmaktaydı. İngiliz ileri mevzilerinin ötesinde bir "no man's land" bulunuyordu ve İngilizler bu bölgeyi işgal etmek niyetinde olmadıklarını ilân ederken, Türklerin de bu topraklara girmeye hakları olmadığını ileri sürüyorlardı. Bir rastlantı eseri bu bölge bazı Hristiyan topluluklarının yaşadığı yer olmuştu. Bu Hristiyan topluluklar Büyük Savaş sırasında Türkiye'den kaçıp Irak'a sığınmışlar, ortalık yatışınca da buralara gelip yerleşmişlerdi. Türklerin bu bölgeye tekrar dayanmaları üzerine Hristiyanlar yine Irak'a doğru kaçmışlar, bu sefer de İngilizler araya girmişlerdi. Musul sınırındaki durum, 1922'de Çanakkale'deki durumdan farksızdı. İngiliz ve Türk kuvvetleri bir çatışmanın eşiğine gelmişlerdi. Durumun gerginliği ancak Milletler Cemiyeti'nin müdahalesi ile giderilmiş ve 29 Ekim 1924'te alınan bir kararla fiilî sınır durumu, ileride yapılacak bir anlaşmaya zarar vermeyecek bir şekilde tesbit edilmiştir. Milletler Cemiyeti Konseyi bu kararın Brüksel'de toplanarak vermiş olduğu için, o günkü fiilî sınıra da "Brüksel Hattı" adı verilmiştir.

Konsey bundan sonra yerinde bir inceleme yapacak ve rapor hazırlayıp tavsiyelerde bulunacak bir komisyon tayin etmiştir. Komisyon biri Macar (nl coğrafiyac Kont Teleki), biri Belçikalı ve biri de İsveçli  üyeden meydana gelmişti. Bunlar, Büyük Savaş'ta biri Türkiye'nin, öbürü İngiltere'nin mt-tefiki olmuş; cs de tarafsız kalmış ve üç küçük ülkeyi temsilediyorlardı. Tarafsız İsveç'in temsilcisi Wirsen, komisyonun başkanydı.

Komisyon, yerinde yaptığı uzun bir incelemeden sonra 1925 Temmuzunda raporunu Konseye vermişti. Tavsiye edildiğine göre, Musul için Türkiye'ye ya da Irak'a bağlanmak gibi sadece iki şık düşünülüyorsa, Türkiye'ye bağlanması çok daha iyi olacaktı. Çünkü Türkiye'de daha istikrarlı ve g-l bir hükümet bulunuyordu ve yabancı unsurlarla meskn bu uzak bölgeyi Irak hükümetinden daha iyi ynetebilecekti. Komisyonun bu tavsiyeye göre karar vermesi gerekiyordu. Çünkü 1922 Ekiminde imzalanmış olan İngiliz Irak Antlaş-masına göre, manda yönetimi en geç 1928 yılında sona erecekti. Bağımsız Türkiye'nin, bağımsız bir Irak'tan daha iyi bir yönetici olacağı düşünülüyordu. Fakat manda altındaki bir Irak, manda anlaşması yirmi beş yıl daha uzatıldığı takdirde, Musul için çok daha uygun olacaktı. Komisyon, c bir şık olarak da bölgenin Türkiye ve Irak arasında taksimini tavsiye etmişti.

İngiliz hükümeti Konseyin kararlarına uymaya söz vermişti. İngiltere'nin mandayı uzatmaya karar verdiği ortaya çıkınca; Türkiye Milletler Cemiyeti Konseyinin kararlarının, Lozan antlaşmasına göre, bağlayıcı olamayacağını, sadece tavsiye olarak kalacağım ileri sürmüştür. Bu arada iki taraf bir

birlerini, Brüksel Hattı'nın kuzeyinde ve güneyindeki halka gözdağı vermekle suçlamaya koyulmuşlardı. Bu şartlar altında, Konsey, iki tedbir almak zorunda kalmıştır. Lozan Antlaşması'nda belirtildiği gibi, kesin bir karar için konu, Uluslararası Adalet Divanı'na havale edilmiş ve karşılıklı İngiliz ve Türk suçlamalarını yerinde soruşturmak için de ünlü Eston yalı General Laidoner'i Musul'a göndermiştir.

General Laidoner'in Brüksel Hattı'nın kuzeyinde soruşturma yapmasına izin vermeyen Türkler, Adalet Divanının kararını tanımayacaklarını bildirmişler, Türk görüşünün savunması için bir temsilci göndermemişlerdir. Adalet Divanı, 1925 Kasım ayında İngiltere'nin görüşünü dinledikten sonra tavsiye mahiyetinde olarak Milletler Meclisi Konseyinin, Lozan Antlaşması'nın üçüncü maddesinin ikinci paragrafına göre vereceği kararın bağlayıcı bir karar olduğuna hükmetmiştir. Konseyin, Türkiye ile Irak arasındaki sınır için oy birliği ile karar vermesi de şart koşulmuştur. Türkiye ve İngiltere de oylamaya katılacaklar, fakat sayımda bunların oylan dikkate alınmayacaktı.

Konsey kesin kararını vermek için yeniden toplanmıştı. Bu karar verilirken, yerinde inceleme yapmış olan üçlü komisyonun üç tavsiyesinden birine uyulacak ya da bir dördüncü çözüm şekli bulunacaktı. Tam bu sırada Konsey, General Laidoner'den bir rapor almıştı. Bu rapordaki iddiaya göre, Türkler Brüksel Hattı boyundaki Hristiyan toplulukları rahatsız edip kaçtırmaya koyulmuşlardı. Bu rapor üzerine terazinin kefeşi bir tarafa doğru ağır basmıştır. General Laidoner raporu karşısında, Konsey üyelerinin akıllarındaki çözüm şekli ne olursa olsun, Musul'u Türkiye'ye bırakmamak bir manevi sorun

haline gelmişti. Burası Türklere bırakılırsa, bölgede yaşayan Kürtler, Araplar gibi unsurlar Türk makamlarının elinde, küçük Hristiyan topluluklarının akıbetine uğrayacaklardı.

Bunun üzerine Konsey, 16 Aralık 1925'te, o güne kadar fiilî sınır olan Brüksel Hattı'nı, Türkiye ile Irak arasındaki sürekli sınır olmasına karar vermiştir. Fakat şu şartla ki, Irak'taki İngiliz mandası bir yirmi beş yıl daha uzatılsın ve Musul'daki Kürtlere gerekli garanti verilsin.

İngiliz hükümeti bu kararı hemen kabul etmiş ve Irak hükümeti ile mandanın uzatılması konusunda görüşmelere girilerek yeni bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma Irak ve İngiliz Parlamentolarınca onaylandığı için Milletler Cemiyeti Konseyi Musul sorununa bütünüyle çözümlenmiş gözü ile bakmıştır.

Türkiye hükümeti bu kararı tanımamış fakat Millî Mîsak'm bu son hedefini de ele geçirmek için silâha da başvurmamıştır. Musul sorununun bu şekilde sonuçlanması, İngiltere'de bazı endişeler uyandırmıştır. Irak'taki manda anlaşmasının yirmi beş yıl daha uzatılması, bu süre sonunda İngiltere'yi Türkiye ile birlikte savaşa sürüklenmek zorunda bırakacağı, Milletler Cemiyeti Konseyinin diğer üyelerinin de olaylardan İngiltere'yi sorumlu tutacakları şeklinde yorumlanmıştır. Aynı zamanda, Musul sorununun aldığı son şekil karşısında Konsey üyelerinin bazılarının zihinlerinde şüpheler bulunduğu da görülmektedir. Gerçi Türkiye'nin Kürtlere ve Hristiyan topluluklara karşı uyguladığı politika ile Lozan Antlaşmasının hükümlerini, Adalet Divanının yorumladığı şekilde uygulamamakla Konseyin kararını etkilemiş olduğu

kabul edilmekle beraber, İngiltere'nin büyük bir devlet Hristiyan ülke Büyük Savaşın galiplerinden biri, Türkiye'nin de küçük ve Büyük Savaşın mağlupları arasında bulunan Müslüman bir ülke olmasının, kararda bir payı bulunduğu da ileri sürülmektedir (1).

(1) İngiltere ve Türkiye daha sonra görüşme yolu ile Musul sorunu konusunda, Milletler Cemiyeti Konseyi karama uygun bir anlaşmaya varmışlardır.

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM

SOVYET RUSYA BOĞAZLAR VE İSLÂM DÜNYASI

Türklerin Yunanlıları denize dökmelerinden, Müttefiklerin Millî Misakı yutmaya zorlanmalarından soma, Türk Sovyet ilişkilerinde, bir kopma değilse bile, bir yabancılaşma başlamıştı.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Türk Sovyet ilişkilerinin anahtarı Boğazların kontrolü sorunuymuş ve muhtemelen bu sorun olmaya devam edecekti. Geçmişte, bu ilişkiler normal olarak düşmancaydı. Çünkü Boğazlar bir tarafın elinde, Boğazlar etrafındaki hinterland ise öteki tarafın elindeydi. 1919'dan 1922'ye kadar Boğazlar geçici olarak bir üçüncü tarafın eline, Batılı devletlerin eline düşüp, hem Ankara'ya hem de Moskova'ya karşı bir baskı olarak kullanılmaya başlanınca, iki taraf ister istemez birbirlerine yaklaşmışlardı. Eselden, Türkiye'nin bu stratejik su yolu üzerinde oturmasından hoşlanmayan Rusya, aynı yerde Batının büyük denizci devletlerini görünce bunların Karadeniz'de aleyhine karışıklıklar çıkaracaklarını düşünüp daha büyük bir hoşnutsuzluğa düşmüştü. Bu durumda, 16 Mart 1921'de Moskova'da Türkiye ile Sovyet Rusya arasında imzalanan antlaşmanın beşinci maddesinde şu sözler yer almıştı:

"Karadeniz'in ve Boğazların uluslararası statüsüne son şeklini verip bunu Karadeniz'de kıyısı bulunan ülkelerin delegelerinin katılacakları özel bir konferansa sunarken, bu konferansın vereceği kararların Türkiye'nin egemenliğini ya da Türkiye'nin ve başkenti İstanbul'un güvenliğim zedelememesi şarttır."

Sovyet Rusya, Türkiye'yi Yunanistan ve Batılı devletlere karşı verdiği savaşta yukarıda belirtilen amaca ulaşmak için bütün kalbi ile desteklemiştir. Çiçerin de Lozan'da Sovyet heyetine başkanlık ederken böyle bir hedef güdüyordu.

Bu arada Türk askerî zaferlerinin siyasal meyveleri Türk milliyetçilerinin görüşlerini değiştirmelerine sebep olmuştu. Türkler, Lozan Konferansına giderlerken, Doğu Trakya'nın Gelibolu yarımadasının ve İstanbul'un tekrar tamamen Türk egemenliği altına gireceğinden emin bulunuyorlardı. Bu da Boğazların kontrolünün de onlara bırakılacağı ve bu kontrolü paylaşmak için antlaşmaya bir madde konması için dış gölgelerin yapacakları müdahalelere rahatça karşı koyabilecekleri anlamına gelmekteydi.

Yeni Türkiye, eski Türkiye'nin de yaptığı gibi bu kontrol sorununu güçlü komşularını öbür müdahalecilerin karşısına çıkaran bir oyunla kendi lehine çözebilecekti. Türkiye eskiden, Boğazların kontrolünü Ruslara bırakmamak için Rusların karşısına Batılı müttefiklerini çıkarmıştı. Daha soma da Boğazları geçici olarak ele geçirmiş bulunan Batıların karşısına Rusları dikmişti. Şimdi hangi tarafı devamlı ortağı olarak kabul edecekti?

Boğazlar sorunu ile ilgili son gelişmeler ve Türklerin

duydukları şükran hislerinden ötürü terazinin kefesinin yeni dostların tarafına doğru ağır basması beklenebilirdi. Fakat yeni dostlar çok eski düşmanlardı ve aradaki düşmanlık, Rusya eve, Türkiye de evin giriş holüne sahip oldukları sürece, her an yeniden aevlenebilirdi. Rusya, yine o Rusya'ydı. Ortodoks Hristiyan Çarlığı elbisesini çıkarıp Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti kisvesine bürünmüştü ama; yine de en yakın, en büyük ve en yabancı komşuydu.

Türkler her iki biçimde de Rus kültürünü çekici bulmamışlardır. Kendilerini İslama bağlayan çımaları çözen Türkler için manevî liman Paris'ti; Moskova ya da Petersburg değildi. Çizdikleri rotadan da dönmeye hiç niyetleri yoktu. Türkler, Batılı devletlerle politik ve ekonomik bağımsızlıkları için dişe diş, tırnağa tırnak dövüşürlerken bile kurumlarını tamamen Batı örneklerine göre yeniden düzenliyorlardı. Yahudi Siyonistleri gibi, Türk milliyetçileri de başkalarının dışında insanlar olmaktan bıkmışlardı. Onlar da Batılılara benzeyen, Batı dünyasında yerleri olan normal bir ulus durumuna gelmek istiyorlardı ve bunu kendilerine hedef edinmişlerdi. Fakat Türk delegasyonu Lozan'a gidip görüşmelere başlar başlamaz oportünizmin yine eskisi gibi işlediğini görmüşlerdi.

İngiliz delegeleri Lozan'a "Boğazların hürriyeti"ne benzer bir şeyler elde etmek azmi içinde gitmişlerdi ve gerisi onlar için önemli değildi. Boğazların hürriyetinden maksat, bans zamanında bütün devletlerin ticaret ve savaş gemilerinin, savaş zamanında da tarafsız ülkelerin her cins gemilerinin Boğazlardan serbestçe geçmeleri idi. Banş zamanında bütün ülkelerin ticaret genmerimn Boğazlardan serbestçe geçmeleri ise 1774'ten beri uygulanan bir alışkanlık haline gelmişti. İngiliz

tere, Boğazların savaş gemilerine açılmasını istemekle yüz eli yıldan beri izlediği bir politikayı tersine çeviriyordu. İngilizler, Rusları Karadeniz'den dışarıya bırakmaktansa, Boğazlardan geçişi kendi savaş gemilerine de yasak etmeyi uygun görmüşler ve bu politikaya dört elle sarılmışlardı. 1815 ile 1907 arasında ve sonra tekrar 1917'de Rusya, İngiltere'nin düşmanı haline geldiği zaman İngilizler için en akıllı politika Rusları Boğazlardan dışarı çıkarmamak, kendisi de Karadeniz'e geçmemektir. İngiltere'nin Karadeniz'de Rus sularında savaşmaktan elde edeceği bir kazanç yoktu. Fakat Rusya'nın Hindistan'a giden İngiliz deniz yollarını yandan tehdit etmesi büyük bir zarar olacaktı. İngiliz devlet adanılan Lozan'da politikalarını değiştirirken normal geçmişten ve muhtemel gelecekte değil, 1907-1922 yılları arasındaki anormal ve geçici şartlardan etkilenmişlerdir. Bu dönem içinde İngiltere ve Rusya dost ve hatta müttefikler. Büyük Avrupa Savaşında birbirlerine el uzatmak istedikleri zaman Türkiye araya girmiş, buna engel olmuştu. İngiltere, Boğazları yanıp geçmek teşebbüsünde yenilgiye uğramıştı. 1815 ile 1920 arasında İngiltere'nin Rusya'da "beyaz" dostları vardı. 1918 yılında Boğazların kontrolünü ele geçirmekle bu "beyaz" dostların devrilmesini, önleyememişse de, geciktirebilmişti.

İşte bütün bu düşünceler Lozan'da İngiliz heyetinin geleneksel politikaya tamamen ters bir tutuma girmelerine yol açmıştır. Boğazların her türlü geminin geçişine serbest olması için binlerce İngiliz, Avustralya ve Yeni Zelanda askeri kanlarını dökmüşlerdi. Bu bedelin karşılığı zarar olmamalıydı. Türk delegeleri ise küçük bir hayalî taviz vererek büyük bir kazanç elde edebileceklerini fark etmekte gecikmemişlerdir.

Böylece Türkler, toprak isteklerini elde ettikten sonra Batılı devletlerle ayrı olarak bir Boğazlar Konvansiyonunun müzakeresini yapmışlardır.

Bu konvansiyona göre Boğazlar, savaş gemilerine bazı şartlarla açık olacak, Boğazların iki kıyısındaki bölgeler askerden armacaktı. Fakat bu da her türlü kontrol ve müeyyide-den uzak olacaktı. Türk kuvvetleri, askerden arınmış bölge-den ve Boğazlardan transit olarak geçebilecekler, İstanbul'da devamlı olarak 12.000 kişiyi geçmeyen bir kuvvet bulundurabileceklerdi. Bu tavizlere karşılık; İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya askerden arınmış bölgelerin Türkiye'ye aidiyetini garantileyeceklerdi.

Bu konvansiyonun tasarısı 1 Şubat 1923'te Çiçerin'e sunulduğu zaman Sovyet delegesi, bunun Rusların da temsil edildiği bir alt komisyonda madde madde yeniden görüşülmesini istemişti. Bu istek reddedilince, Çiçerin resmî bir protestoda bulunmuş ve 16 Mart 1921 tarihli Türk Rus Antlaşmasının birinci maddesini hatırlatmıştı. Türkler bu protestoya kulak asmamışlar ve konvansiyonu 24 Temmuz 1923'te sessiz sedasız imzalamışlardı. 14 Ağustosta Rus hükümeti de ister istemez konvansiyonun taraflarından biri olmuştu. Türklerin Boğazlar konusunda kendi başlarına bir iş yapmalarını ve Batıya doğru rota çevirmelerini Ruslar affetmemişlerdir.

Bununla beraber, Çiçerin, hislerine kapılmayacak kadar iyi bir diplomattı; onun için Milletler Cemiyeti Konseyi Musul için bir karar verirken bu fırsatı kaçırmak istememiştir. Türkler o sırada, ne kadar Batılılaşma yoluna koyulmuş ve İspanya ya da İsveç'inki gibi bir statüyü kendilerine hedef edinmiş olurlarsa olsunlar; eninde sonunda yine Sovyet Rusya gi

bi kanun dışı bir ulus muamelesine tabi tutuldukları duygusu içindeydiler. Böyle bir his içinde bulunan Türkler Ruslarla yeni bir anlaşma imzalamışlardır. Anlaşma; 17 Aralık 1925'te Paris'te, Rusya adına Çiçerin ve Türkiye adına Dışışleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey arasında imzalanmıştır. Bu antlaşmada, taraflar, üçüncü bir tarafla savaş halinde oldukları zaman birbirlerine karşı tarafsız kalmaya söz vermişlerdir. Bundan başka, diplomasi yolları ile halline imkân olmayan anlaşmazlıkları aralarında ne şekilde bir yola koyacaklarının usulünü de görüşmeye koyulmuşlardı.

Bu kitap yazılırken, Türkiye'yi kendi taraflarına çekmek için Sovyetlerle Batılılar arasında yapılan çekişme bir sona ermemiştir. Buna karşılık ise İslâm dünyası ile Batı arasındaki çekişmenin sonucu belli olmuştu. Türkiye'nin İslâm dünyası ile ilişkilerindeki değışiklik, bu kitapta anlatılan devrimlerin en büyüğü olmuştur.

1774'teki Küçük Kaynarca Antlaşması'nın Türk zihinlerinde Batı mayasını oluşturmaya başlamasından önce, bir toplum olarak, Türkler için en büyük gurur vesilesi İslâm dünyasının bir üyesi ve İslâm uygarlığına sahip olmaktı. Türkler, bu uygarlığa, sırtlarını doğup büyüdüğüleri yer olan bozkırlara çevirdikleri sırada girmişlerdi. İlk göçebelik kurumlarını yeni yerleşmiş hayat şartlarına uydurma teşebbüsleri başarısızlığa uğrayınca, İslâm kültürünün benliklerinde yer etmesi başlamış ve bu her geçen gün derinleşmişti.

Türkiye'nin en İslamcı olduğu dönem 1774 yılından önceki İki yüzyıldır. Bu dönem içinde eski göçebelik kurumları bütünüyle yıkılmış, Batı kurumları daha yerleşmeye başlamamıştı. Bu dönem içinde, bir Türk'e ülkesinin büyüklü

günün nereden geldiği sorulduğunda, muhakkak ki Osmanlı İmparatorluğunun en büyük Sünnî Müslüman devleti ve hükümdarının da kutsal şehirlerin muhafızı olmasından geldiği cevabını veriyordu. Yüzyıl soma daha önce de anlattığımız gibi Sultan Abdülhamit, Batı'nın yeni haberleşme ve ulaşım kolaylıklarından faydalanarak dünya Müslümanları arasında Osmanlı halifesinin prestijini yükseltmeğe koyulmuştu. İttihat ve Terakki, 1908 devriminde Abdülhamit'in eserini her bakımdan yıkmış olmasına rağmen hilâfet politikasına devam etmiştir.

Bu politika, elde ettiği basanlarla yerinde olduğunu göstermiştir. Çünkü dünyanın dört bir tarafına yayılmış ve Batılı Hristiyan devletler tarafından yönetilen Müslümanlar, henüz uyanmaya başladıkları için ihtiyaçları olan heyecan merkezini Osmanlı halifesinde bulmuşlardı. Bunun sonucunda da, Müslümanların hisleri, bir halifenin başında bulunduğu Osmanlı İmparatorluğunun siyasal varlığına yönelmişti. Osmanlı olmayan Müslümanlar, Osmanlı Devletinin devamını, Dünya İslâm devletinin bir sembolü ve kalıntısı olduğu için istemişlerdir. Bunun için de İtalyanların 1911 'de Trablus ve Bin gazi'ye saldırmaları ve 1912'deki Balkan Savaşları İslâm dünyasında nefret uyandırmıştır. Rusların, İngilizlerin, Fransızların yönetimindeki Müslümanlar, Hristiyan efendilerine sadık kalmakla beraber, Büyük Savaş'ta Türkiye'nin yenilmesi, Türk topraklarının işgali, Türk bağımsızlığının tehlikeye düşmesi; İzmir'in Yunanlılar tarafından ele geçirilmesi karşısında hislerini belli etmekten de geri kalmamışlardır. Müslüman Türk devletinin bağımsızlığının korunması için girişilen teşebbüslerin öncülüğünü Hint Müslümanlar yapmışlardır. 1920

Mart'ında Hindistan Hilâfet Komitesi, Lloyd George ile görüşmek üzere Londra'ya bir heyet göndermiştir. Hint Müslümanları, işgal kuvvetlerinin elinde bir esir olarak gördükleri sultan halife ve Anadolu'nun içerlerinde İslâmın savaşını verdiği düşündükleri Mustafa Kemal Paşa için aynı hisleri beslemişler, aynı heyecanı göstermişlerdir. Büyük Savaş'ta, ulusal bağımsızlıklarını kazanmak için Türkiye'nin karşısında yer alan Arapları İslama ihanet etmekle suçlamışlardır. Bütün bu tutumlar, Hint Müslümanlarının durumu ne kadar yanlış anlamış olduklarını göstermektedir.

O zaman Türk milliyetçilerinin gerçek görüşlerini tam anlamıyla kavrayabilmiş olsalardı, dört yıl süren mücadelelerin sonunda düş kırıklığına uğramazlardı.

Türk milliyetçileri olayları bütünüyle başka bir açıdan görmüşlerdir. Sultan halifeye galip devletlerin bir kurbanı değil, fakat bir vatan haini olarak bakmışlar, ondan nefret etmişler; hatta Yunanlılar ve İngilizlere duyduklarından daha büyük bir kin beslemişlerdir. Türkler, Araplara karşı bir kırgınlık da duymamışlardır. Çünkü Araplar da, Türklerin istedikleri ulusal bağımsızlık peşindeydiler. Nitekim, büyük bir dürüstlük ve mantıkla Milli Misak'ın birinci maddesinde Arap toprakları üzerindeki bütün iddialardan vazgeçmişlerdir. Arap vilâyetlerinin Türklükle bir ilgisi yoktu. Bu toprakları kaybetmek, Türklüğü zayıflatmayacak kuvvetlendirecekti. Türk milliyetçileri çabalanın İzmir, İstanbul ve Doğu Trakya üzerinde toplamışlardı. Onlara göre, bu yerler olmadan bağımsız bir ulusal Türk Devletini yaşatmak imkânsızdı. Hint Müslümanlar için ise İzmir ve Trakya iki küçük coğrafya adından başka birşey değildi. İstanbul en büyük Türk şehriydi, fakat ha

www.cizgiliforum.com
engine1

life orada oturduğu için büyük bir şehirdi. İstanbul'un kaybedilmesi, onları, Arap vilâyetlerinin kaybedilmesi kadar da rahatsız etmemişti. İlk halifeler, Ceziretül Arab'a ve kutsal şehirlerle sahip olmayanların gerçek halife sayılmayacaklarını söylememişler miydi?

Böylece Türk milliyetçileri ile dünyada onların savunucuları olan Hint Müslümanları arasında bir paradoks meydana gelmişti. Hint Müslümanları Sultan halifenin korunmasını, Türk milliyetçileri ise atılmasını; Hint Müslümanları Arap topraklarının halifenin ülkesi içinde kalmasını, Türk milliyetçileri ise başlarından atmayı istiyorlardı.

Gerçek Türkler nihayet uzun ve acı tecrübelerden sonra halifeliğin ve İslâm kurumlarının Türk ulusal gelişmesine bir ayak bağı olduğunu öğrenmişlerdi. Hint Müslümanları ise Türkleri ve onların ulusal ruhunu, düşmanlarla dolu bir dünyada İslâmı koruyan araçlar olarak görüyorlardı.

Bu iki görüş arasında hiçbir uzlaşma imkânı yoktu. İki taraf yalnız değişik politik hedefler peşinde girmiyorlardı. His ve kültür bakımından da birbirlerinden çok uzak düşmüşlerdi. Genç Hint Müslümanları, yaşlılardan daha ateşliydi. Onlara göre; eskiden Türkler için olduğu gibi İslâmın bir aracı olmak bu uğurda çalışmak bir yük değil, bir şerefti. Türk Milliyetçileri ise bunu çekilmez bir yük olarak görmemekle beraber; gerici, modası geçmiş ve milliyetçiliğe aykırı diye düşündükleri İslâm kurumlarına düşmanlık besliyorlardı. İslâm, iki bakımdan milliyetçiliğe aykırı düşüyordu. Önce, Roma Katolik Kilisesi gibi evrensel bir toplumdu ve mümkün olduğu kadar millî bölünmeleri tanımamaya çalışıyordu. Onun için hem İslama, hem de milliyetçiliğe hizmet etmek güçtü. İkin

cisi, İslâm, ilk kurumlarını ortadan kaldırmış ve bunların yerini almıştı. Türk milliyetçileri ise; kültür yönünden, Turanizm hareketinin etkisinde kalmışlardı. Ondokuzuncu yüzyılda Alman ve İngiliz romantiklerinin Toton efsanelerine kendilerini kaptırmaları gibi, Türk milliyetçileri de Turan'daki asil atalarının hayalini görüyorlardı. Gerçekte Turan'dan gelip Yakındoğuyu fethetmiş olanlar, göçebelik İmrulanı temel alarak yerleşmiş bir toplum kurmayı denemişler fakat başarısızlığa uğramışlardı. Fakat Leon Cahun'e göre Türk milliyetçileri, bu denemenin mevsimsiz yapılmış olduğuna kendilerini inandırmışlardır. Turandan gelenler Müslümanlığı çok erken kabul etmişlerdir. Onun için bu etki mümkün olduğu kadar asgariye indirilmeli, ulusal karakter öne çıkarılmalıdır.

Türk milliyetçileri ile Hint Müslümanları arasındaki kaçınılmaz kopma, sonunda, halifeliliğin kaldırılacağı söylentilerinin başladığı 1923 yılı sonuna doğru olmuştur.

Mütarekeden beri İngiliz hükümeti ve İngiliz kamuoyu Türk davasının en hararetli iki savunucusu olan Ağa Han ve Emir Ali, 24 Kasım 1923'te Mustafa Kemal Paşaya ortak bir mektup göndererek ondan hilâfete dokunmamasını rica etmişler ve bu kurumun Dünya Müslümanları gözündeki önemini anlatmışlardı. Bu mektup, daha önceki yıllarda İngiliz hükümetine göndermiş oldukları mektuplar gibi çok yumuşak bir tonda yazılmıştı. Fakat mektubun kopyalarını Türk milliyetçilerinin haklı ya da haksız Cumhuriyet düşman ve halifeliliği karşı devrim için bir hareket merkezi yapmak istedikleri şüphesi ile baktıkları bazı İstanbul gazetelerine de göndermişlerdi. İstanbul, Londra'ya Ankara'dan daha yakın olduğu için mektup Türk hükümetinin eline ulaşmadan önce İs

tanbul'da yayınlanmış ve büyük bir patlama olmuştu. Gazetelerin sahipleri hemen özel mahkemelerin karşısına çıkarılmış, mektubu yazan iki kişi de Türk kamuoyuna, Türkiye'nin iç işlerine karışmak isteyen, muhalefetle işbirliği yapan İngiliz hükümetinin ajanları olarak tamtılmışlardı.

Bu kopmanın şiddeti, iki tarafın birbirlerinin durumlarını iyi bilmemelerinden ileri gelmiştir. Türk milliyetçileri, Ağa Han'm ve Emir Ali'nin ne gibi hislerle hareket ettiklerini ve o güne kadar yapmış oldukları teşebbüslerin İngiliz hükümetini ne kadar etkilemiş olduğunu bilselerdi, onlara karşı bu sert tutumu göstermezlerdi. Buna karşılık, Ağa Han ve Emir Ali, Türkiye'nin iç siyasal durumunu ve milliyetçilerin görüşünü iyi bilselerdi, belki de başka bir hareket yolu tutarlardı. Artık iki taraf arasında yabancılaşma tamdı.

Birkaç ay sonra milliyetçiler halifeliği ortadan kaldırdıkları zaman, kendilerine mücadelelerinde bir hayli yardım sağlamış bir destek tamamen yok olmuştu. Bu hareket Türkler arasında daha az tepki yapmıştır; hattâ hiç yapmamıştır denebilir. Halifeliğin kaldırılmasına aldırmamışlardır. Onlar için İslâm dünyası ile bağlara sırt çevirmek, geçici bir süre bağlar kurulmuş olan Bolşeviklere sırt çevirmek kadar kolay olmuştur.

Türk devlet adamları konuyu Batılı gözlemcilerle tartışırken aşağı yukarı şunu söylemektedirler:

"Türkiye, İslâm için yapılan savaşlarda yeteri kadar kan ve para dökmüştür. Bunu yaparken de ulusal mevcudiyetini hemen hemen yitirmiş, bunu kurtarmak için 1919 1923'ün büyük gayretleri gerekmiştir. İslâmın ayak bağı olmasına rağmen bu gayretler başarıya ulaşmıştır ve gayretler sayesinde

Türk ulusu yaşamaya devam edecektir. Artık dersimizi almış bulunuyoruz. Türk ulusu, bundan soma, her sıhhatli ulus gibi, kendi için çalışıp yaşayacaktır. Sloganımız Kutsal Benli ğimizdir. Bu hem Türk ulusunun hem de Batı dünyasının yararınadır. Batı artık korkmamalı ve öbür Müslüman ülkeler de artık umut etmemelidir. Biz, Batı egemenliğı boyunduruğundan kendilerini kurtarmak isteyen Müslüman halkların davalarının şampiyonluğunu yapmayacağız. Bu boyunduruğı biz kendimiz attık. Biz nasıl kendi savaşımızı verdikse, öbür Müslüman uluslar da kendi savaşlarını yapsınlar. Onlara sempati besleyeceğiz, fakat müdahale etmekte yavaş davranacağız. İslâm için yapılan altı yüz yıllık savaşlardan ve kendimizi kurtarmak için yaptığımız on iki yıllık savaşlardan sonra artık harabelerimizi tamir etmenin, kendi işlerimize bakmanın zamanı gelmiştir."

ONDOKUZUNCU BÖLÜM

SONUÇ

Bu kitabı sonuna kadar okumak sabrım göstermiş olanlar her bölümün bir soru ile kapanmış olduğunu farketmişlerdir. Devrimsel bir oluşumun son durumunu anlatırken bu kaçınılmaz bir tutumdur. Fakat bir soru daha vardır ki, okuyucular, her halde yazara sormak isteyeceklerdir: "Bugünün modern ulusları arasında Türkiye'nin yeri nedir? Sözgeleş, Almanya ile mi, yoksa Hindistan ile mi bir sıraya konmalıdır? Yazarın kitabına konu olarak aldığı Türk Batılılaşması, profesyonel tarihçinin ilgi duyacağı bir konu olabilir. Fakat bu devrim, genel Mltürü olan kimselerin sadece tarihin garip olaylarından biri olarak önemsemeyeceğı bir konu mudur?"

Türk tarihinin Batılı gözlere kötü şartlar içinde gösterilmesinin bir sonucu olarak, bu, tabiî ve haklı bir sorudur. Osmanlı Türkleri Batının ufuklarında önce müthiş din düşmanları olarak görölmüşlerdir. Soma, askerî ve siyasal güçleri azalınca, bu kez de Batı'mn gözünde yine tamamen yanlış olan egzotik açıdan barbarlar olarak belirmişlerdir. Akıllı ve görgülü bir Batılı bile "Yakındoğı", ya da "Osmanlı imparatorluğu", "Türkiye", "Modern Yunanistan", "Bulgaristan", "Er

menistan" gibi kelimeleri duyduğu zaman sisler içinde bir şeyler görür gibi olur. Bundan soma aklına "Katliam", "Mezalim", "Muhacir" gibi kelimeler gelir. Daha soma "Türkten yana olanlar", "Türk düşmam olanlar", "Yunancılar", "Yunan düşmanları" gibi, kraldan çok kralcı ya da Yakımdoğunun şu ya da bu ulusuna karşı, onların birbirlerine besledikleri düşmanlıktan daha şiddetlisini içinde biriktirmiş İngilizini, Almanını, Fransızını düşünür.

Yakınoğuya karşı bir "dostluk" ve "düşmanlık" tutumu baştan sona yanlıştır. Bu tutumda olan uzmanlar, bölgeyi ne kadar iyi tanısalar, bölgede ne kadar çok dolaşmış olsalar; tarihini ya da tarihinin bazı olaylarını ne kadar iyi bilseler, ruh bakımından Yakınoğudan herhangi bir kişi kadar uzak olduklarını göstermektedirler. Bu şekilde taraf tutmak hissi olmaktadır ileri gelir. İnsanlar ya da toplumlar karşısındaki bu hissi tutum (ister hissi düşmanlık, ister hissi hayranlık olsun) onların da bizler gibi, ihtirasları bulunan yaratıklar olduğu gerçeğini öğrenmek gereği ile bağdaşamaz.

Renkleri, dinleri, sınıflan, milliyetleri ne olursa olsun başka insanları anlamak için bu gerçeğin öğrenilmesi şarttır. Ancak bu yolladır ki, Batılı gözlemciler Türkleri ve komşularını anlayabilirler. Onların, içinde bulundukları şartlar altındaki tutumlarının, bizim içinde bulunduğumuz şartlar altındaki tutumlarımızdan farkı olduğunu görünce ister şaşalım, ister şok geçirelim, kendi kendimize şunu sormamız gerekir: "İşte, hiç denemediğim şartlar içinde bulunan insanlar. Onların yerini alsaydım, acaba ne şekilde hareket ederdim?"

Bu açıdan bakıldığı zaman, modern Türkiye ya da eski ya da modern herhangi bir ülke ya da ulus daha insancıl bir

inceleme haline gelmektedir. Fakat bu genel açı dışında, Türkiye'nin bugünkü tarihinde bugünkü dünya için önemli bir unsur daha bulunmaktadır.

Türkiye'nin Batılılaşması, zamanımızın genel hareketine bağlı olmayan tarihsel bir garabet değildir. Bu dünya çapında ve yakın bir gelecekte ister iyi, ister kötü insanlık üzerinde büyük etki yapacak bir oluşumun bir noktada yüzeye çıkmasıdır.

Son birkaç yüzyıl içinde bizim Batı toplumumuz, dünyanın başka uygarlıklarına ısrarla burnunu sokmuştur. Önce hepsini, kendi ekonomik ağının içine çekmiştir. Soma politik gücünün sınırlarını, ticaret sınırları kadar uzaklara götürmüştür. Nihayet komşularının hayatlarını, en özel yerinden, sosyal kurumlar, manevi heyecanlar ve fikirler yüzeyinden istilâya koyulmuştur. Halen Türkleri sarmakta olan bu devrimsel Batılılaşma oluşumu, daha önceleri, eski Osmanlı tebaası Güneydoğu Avrupalı, Doğulu Hristiyan topluluklarda başlamış; ileri gitmiş, soma Rusya'da görülmüş, nihayet Hintlilere ve Uzakdoğululara sıçramıştır. Böylece, Türkiye'de Batılılaşmayı incelerken, bizim de içinde yaşadığımız insan dünyası anlayışımızı artırıyoruz. Çünkü, Türklerin Batı ile temas ederken karşılaştıkları sorunlarla Batılı olmayan başka uluslar da karşılaşmaktadırlar. Dünyanın her yerinde uluslar iki yol ağzında beklemektedirler. Ya bu yola, ya o yola sapacaklardır. Artık tarafsız kalmalarına imkân yoktur. Çünkü, her şeyden önce, huzursuz bir kaynaşma içinde olan Batı onlara rahat vermeyecektir.

Batı uygarlığım kabul edip hayatlarını onunkine uydurmaya teşebbüs edecekler midir; yoksa Batı'yı, ruhlarına hâkim

olmak isteyen bir şeytan gibi görüp reddetmeye mi yöneleceklerdir? Dünyanın her yerinde tartışılmakta olan bu soruya, yetkili ağızlardan, fakat birbirlerine zıt sesler çıkmaktadır. Kuzey Afrika çöllerinden Arabistan ve Kremlin'e kadar bir ses, müminleri Batılı kapitalist ya da Batılı dinsize karşı 'ci had'a çağırmaktadır. Hindistan'da yükselen bir başka ses, kalbi temiz olanları barışçı bir direnmeye davet etmektedir. Japonya ve Türkiye'den yükselen bir üçüncü ses ise, pratik düşünen insanlara pratik bir yol göstermektedir. Bu seslerden hangisi hâlâ bir karar verememiş olan milyonlarca Doğulu Hristiyan, Müslüman, Hintli ve Çinliyi etkileyecektir?